

การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

โดย

นางสาวเปรมรัศมี ธรรมรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

โดย
นางสาวเปรมรัตน์ ธรรมรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2552
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**THE ANALYSIS OF VALUES AND EXISTENCE OF FOLK CULTURE'S ARTS
: A CASE STUDY OF NANG YAI SHADOW PUPPET DRAMA AT KHANON TEMPLE
IN RATCHABURI PROVINCE**

By

Premratsamee Thammarat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF EDUCATION

Department of Education Foundations

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2009

50260306 : สาขาวิชาพัฒนศึกษา

คำสำคัญ : การวิเคราะห์คุณค่า / การดำรงอยู่ / ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน / หนังสือนักพัฒนา

เปรมรัตน์ ธรรมรัตน์ : การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหนังสือนักพัฒนา อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อ.ดร.ธีรศักดิ์ อุณารมย์เลิศ, ผศ.ดร.นรินทร์ สังข์รักษา และ อ.ดร.พัชรี้ ดำรงสุนทรชัย. 285 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือนักพัฒนา 2) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือนักพัฒนา 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือนักพัฒนา ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เก็บข้อมูลภาคสนาม การสังเกต (Observation) และสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ผลการศึกษาพบว่า

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือนักพัฒนามีคุณค่าที่สำคัญใน 2 ด้านหลักดังนี้ ประการแรกมีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล โดยผู้ที่มาสืบทอดและผู้มาชมการแสดงหนังสือนักพัฒนาได้รับการส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาอารมณ์ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาร่างกาย และการปรับตัวทางสังคมทำให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ประการที่สองมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม โดยการส่งเสริมทางด้านการศึกษาในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน ส่งเสริมด้านจริยธรรมมีการสอดแทรกข้อคิดในการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมรู้จักความดี, ความชั่ว ส่งเสริมศิลปะในแขนงต่างๆ ทั้งหัตถศิลป์ กวีศิลป์ นาฏศิลป์ วรรณศิลป์ และดุริยางคศิลป์ มีคุณค่าทางเศรษฐกิจโดยสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน สร้างความภาคภูมิใจและความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน แสดงถึงพลังของชุมชนที่ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนา

ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือนักพัฒนามีดังนี้ การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือนักพัฒนาภายในชุมชน มีการปรับตัวทางสังคมทั้งรูปแบบการถ่ายทอดความรู้และการแสดง ชุมชนมีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันเห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือนักพัฒนาเกิดความร่วมมือมีการเผยแพร่และสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากสังคมภายนอก หน่วยงานองค์กรต่างๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย

แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือนักพัฒนา อันทำให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือนักพัฒนาสามารถดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยอย่างยั่งยืนมีดังนี้ ควรมีการสืบทอดโดยจัดตั้งคณะกรรมการบริหารคณะหนังสือนักพัฒนาในรูปแบบองค์กร รวบรวมและนำองค์ความรู้หนังสือนักพัฒนาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชน จัดเวทีแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นและเพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ เพื่อสร้างความตระหนักการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชน

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา... *ปรเมรัตน์ ธรรมรัตน์*

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1. *ธีรศักดิ์ อุณารมย์เลิศ* 2. *นรินทร์ สังข์รักษา* 3. *พัชรี้ ดำรงสุนทรชัย*

50260306: MAJOR: DEVELOPMENT OF EDUCATION

KEYWORD : THE ANALYSIS OF VALUES/ EXISTENCE/ FOLK CULTURE'S/ NANG YAI SHADOW PUPPET DRAMA

PREMRATSAMEE THAMMARAT: THE ANALYSIS OF VALUES AND EXISTENCE OF FOLK CULTURE'S ARTS: A CASE STUDY OF NANG YAI SHADOW PUPPET DRAMA AT KHANON TEMPLE IN RACHABURI PROVINCE. THESIS ADVISOR: THIRASAK UNAROMLERT, Ph.D., ASST.PROF. NARIN SUNGRUGSA, Ph.D. AND PATCHAREE DUMRONGSUNTORNCHAI, Ph.D. 285 pp.

This research study based on the methodologies of qualitative research .The objective of this qualitative research were : 1) to analyse the value of the folk arts and culture of Nang yai shadow puppet drama; 2) to study the existence of the folk arts and culture of Nang yai shadow puppet drama; and 3) to present the guidelines for relaying the folk arts and culture. Data and information gathering was from a literature review, field study, non-participation observation and in - depth interview.

The study reveals that:

The important and principal values of the Nang yai shadow puppet drama affected two parts: individuals and society. First: The value of individual development. The inheritors and viewing participants will be promoted in the areas of brain development, emotional development, psychological development, body and social adjustments. Second: The value of social development. The Khanon Temple, where the Nang yai shadow puppet drama exists, is the essential community of learning capability sources. It helps promoting education, ethics and moral. It also promotes arts in different fields, such as craftsmanship, music, dance, literature , and skills of musical performances. Furthermore, it helps creating occupations and increasing revenues of the community. Finally, it gives the community a pride and identity in the creation of such arts and culture.

The factors which enhanced the existence of Nang yai shadow puppet drama at the Khanon Temple are as follows: Learning and transmitting knowledge of Nang yai shadow puppet drama within the community; social adjustment in the form which is compatible with the present circumstances and needs of the viewing participants; The interaction within the community has resulted in realization of the value of the local folk arts and culture. Creation of a distribution network, exchanges of cultural learning, and social support from other agencies, organizations must be sought after.

In order to preserve the sustainable existence of the Nang yai shadow puppet drama at the Khanon Temple with the Thai society, the following is a list of guidelines for the knowledge transfer. An establishment of an organization is recommended. A collection of knowledge and the grand shadow play on the integrated activities of teaching and learning in school. Made to local youth programs. Seminars on exchanges of opinions on folk arts and culture should be periodically organized. Increased dissemination of its information through media should be done. These guidelines for conservation awareness of local arts and cultural should be raised within the community.

Department of Education Foundations

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2009

Student's signature P. Thammarat

Thesis Advisors' signature 1. T. Unaromlert 2. Narin 3. Patcharee D.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี สืบขอบคุณอย่างยิ่งต่อ พระครูพิทักษ์ศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดখনอน จังหวัดราชบุรี ที่ได้อนุเคราะห์ด้วยดีมาตลอดจนจบการศึกษา

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. ลุยง วีระนาวิน ประธานสาขาวิชาพัฒนศึกษา และ ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร. ชีรศักดิ์ อุ่ณอามย์เลิศ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ สังข์รักษา อาจารย์ ดร. พัทรี คำรงสุนทรชัย อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ และ อาจารย์ ดร. สุทธิรักษ์ หงส์มัต ในฐานะกรรมการผู้เชี่ยวชาญที่ได้กรุณา เสียสละเวลาให้คำแนะนำปรึกษา รวมทั้งตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์มาตลอดระยะเวลาดำเนินการวิจัยให้สำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณ คณะนั้ใหญ่วัดখনอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พระฉลาด วิสุทธสาโร พี่ไก่แก้วที่ใช้จิตวิญญาณในการพากย์นั้ใหญ่ พี่หนูผู้จัดการคณะ พี่อึ้งนักพากย์รุ่นใหม่ ปุ่สุเทพ นั้มอนงค์ คุณฉกาจ มาบางยาง และเยาวชนผู้ต่อลมหายใจ ให้กับคณะนั้ใหญ่วัดখনอน ที่ได้ให้ข้อมูลและแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยเป็นอย่างมาก ในขณะที่ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้ใหญ่วัดখনอนได้อ่านวยความสะดวก และให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง ด้วยอหยาศัยไมตรีอันดี ขอขอบพระคุณ นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย ปราชญ์ท้องถิ่นจังหวัดราชบุรี คุณวรณูช ทองลั้ม ที่ให้ความอนุเคราะห์แสดงความ คิดเห็นในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้ใหญ่วัดখনอน ขอขอบพระคุณ อาจารย์เทวันต์ จันเนียง อาจารย์สมประสงค์ ธรรมรัตน์ อาจารย์สัรินธรณ์ ธรรมรัตน์ คุณพิชชาพร ธรรมรัตน์ คุณนุจรินทร์ พระภูมิ คุณทิพย์วรรณ สุขใจรุ่งวัฒนา และเพื่อนๆพัฒนศึกษา รุ่น5 มหาวิทยาลัยศิลปากรทุกท่านที่เป็นกำลังใจและให้การสนับสนุนในการทำวิทยานิพนธ์ด้วยดี ตลอดมา โดยผู้วิจัยหวังว่าความรู้ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้จะมีส่วนช่วยอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้านนั้ใหญ่วัดখনอนให้ดำรงอยู่สืบต่อไป

ด้วยคุณูปการ คุณความดีของวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอขอบแต่ คุณพ่อสมบุญ ธรรมรัตน์ คุณแม่อุษา ธรรมรัตน์ ผู้เป็นที่เคารพสูงสุด และเป็นกำลังใจสำคัญในความ สำเร็จ ครั้งนี้ รวมทั้งครูอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ ประสาทความรู้ ประสบการณ์ แก่ผู้วิจัย จนมาถึงวันนี้ได้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ณ
สารบัญแผนภูมิ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	8
ขอบเขตของงานวิจัย.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา.....	11
แนวคิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม.....	37
ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	42
ทฤษฎีระบบคุณค่า.....	48
ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์.....	58
แนวคิดเกี่ยวกับหนังใหญ่.....	63
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	102
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	110
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	111
ขั้นตอนที่1 การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน	
หนังใหญ่วัดขนอน.....	111
การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา.....	111
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	115
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	115

บทที่	หน้า
ขั้นตอนที่ 2 การนำเสนอแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน	
หนังใหญ่วัดขนอน.....	117
การยกร่างแนวทางสืบทอด.....	117
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	117
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	118
การนำเสนอข้อมูลผลการวิจัย.....	118
4 ประวัติและบริบททั่วไปของหนังใหญ่วัดขนอน.....	121
ตอนที่ 1 ที่ตั้งและประวัติวัดขนอน.....	121
ตอนที่ 2 ประวัติพระครูศรัทธาสุนทร ผู้สร้างหนังใหญ่วัดขนอน.....	133
ตอนที่ 3 การแสดงหนังใหญ่วัดขนอน.....	134
ตอนที่ 4 ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของครูผู้ถ่ายทอดความรู้หนังใหญ่.....	137
5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	151
คุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่.....	151
การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่.....	191
แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน.....	220
6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	230
คุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน.....	231
การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน.....	236
แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน.....	239
อภิปรายผล.....	241
ข้อเสนอแนะ.....	248
บรรณานุกรม.....	251
ภาคผนวก.....	257
ภาคผนวก ก ตัวอย่างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	258
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์.....	266
ภาคผนวก ค ตารางข้อมูลจากกรอบการสังเกต.....	274
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูล.....	276
ภาคผนวก จ รูปภาพบรรยากาศการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	282
ประวัติผู้วิจัย.....	285

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 ผนังครุฑายี.....	69
2 ผนังหนุมานเข้าเฝ้า.....	70
3 ผนังกเนจรหรือหนังเดิน.....	71
4 ผนังง้ายักษ์ปักหลัก.....	72
5 ผนังงานงอังกาสตะไล.....	73
6 ผนังงานงอฝี่เสื้อสมุทร.....	73
7 ผนังงาชมพูพาน.....	74
8 หนุมานในท่าเหาะลายที่ 1 และลายที่ 2	74
9 ผนังศาลาญายี.....	75
10 ผนังดำเนินนักสวนขวัญทศกัณฐ์.....	76
11 ผนังจับลิงขาวกับลิงดำ.....	77
12 ผนังจับองค์กับยักษ์ปักหลัก.....	77
13 ผนังเดี่ยวลิงขาวมัดลิงดำ.....	78
14 ผนังปราสาทอินทรี.....	78
15 ผนังเขนลิง.....	79
16 ผนังเบ็ดเตล็ดในลักษณะต่างๆ.....	80
17 ผนังเบ็ดเตล็ดที่มีท่าทางแปลกๆ.....	81
18 แสดงบริเวณที่ตั้งวัดขนอนหนังใหญ่.....	124
19 แสดงบริเวณและบรรยากาศวัดขนอนหนังใหญ่.....	125
20 พระครูพิทักษ์ศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดขนอน.....	139
21 พระฉายาวิสุทธสาโร.....	141
22 ครูสุเทพ นิมอนงค์.....	143
23 นายสุนทร ถาวรกุลวงศ์.....	144
24 นายฉกาจ มาบยาง.....	146
25 นายทศพร แพทอง.....	147
26 นายจพรรณ์ ถาวรกุลวงศ์.....	150

ภาพที่	หน้า
27 รางวัลที่ได้รับการยกย่อง.....	167
28 งานเทศกาลหนังใหญ่วัดขนอน.....	168
29 การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่.....	168
30 พิธีรำนทหนังใหญ่วัดขนอน.....	170
31 การแกะสลักตัวหนังใหญ่.....	180
32 การจำหน่ายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว.....	185
33 ความร่วมมือของชุมชน.....	188
34 แสดงการชอยเท้า.....	193
35 แสดงการย่ำเท้า.....	193
36 แสดงลักษณะการเดินเปิด.....	194
37 แสดงลักษณะการถีบเหลี่ยม เบะเหลี่ยม.....	194
38 แสดงลักษณะการย่างสามขุมและท่าชะเง้อ.....	195
39 แสดงลักษณะลีลาการเชิดหนังใหญ่.....	195
40 แสดงการฝึกเชิดทีละคู่.....	196
41 แสดงบรรยากาศในการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชน.....	196
42 แสดงลีลาท่าทางการประยุกต์ขั้นสูง.....	197
43 แสดงบรรยากาศการเรียนรู้ การเล่นเครื่องดนตรีวงปี่พาทย์.....	199
44 แสดงบรรยากาศการเล่นปี่พาทย์ในการออกแสดงบนเวที.....	199
45 แสดงเครื่องดนตรีปี่พาทย์ที่ใช้ประกอบการแสดงหนังใหญ่.....	199
46 แสดงบรรยากาศหลังจบการแสดงหนังใหญ่มีผู้ชมจำนวนมาก.....	202
47 แสดงการแต่งกายของผู้ที่แสดงหนังใหญ่.....	205
48 แสดงการตั้งจอแสดงหนังใหญ่ในปัจจุบัน.....	206
49 แสดงภาพการไหว้ครู.....	207
50 แสดงภาพผู้เล่นหนังใหญ่ไหว้ครู.....	207
51 แสดงการจัดหนังใหญ่ก่อนการแสดง.....	208
52 แสดงภาพการเดี่ยวปี่.....	208
53 แสดงภาพการเชิดและการพากย์หนังใหญ่.....	209
54 แสดงคณะผู้มาเยี่ยมชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน.....	216
55 แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหนังใหญ่.....	218

ภาพที่	หน้า
56 แสดงบรรยากาศและสิ่งก่อสร้างภายในวัดขนอน.....	282
57 แสดงบรรยากาศการถ่ายทอดและเรียนรู้หนังใหญ่.....	283
58 แสดงบรรยากาศการเตรียมความพร้อมก่อนการแสดง.....	284

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1 แสดงแนวคิดกระแสวัฒนธรรมชุมชน	42
2 แสดงส่วนประกอบของสุนทรียะ	54
3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอก.....	56
4 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....	110
5 แสดงวิธีดำเนินการวิจัย.....	119
6 แสดงลักษณะการถ่ายทอดความรู้.....	150
7 แสดงการวิเคราะห์คุณค่าหนังใหญ่วัดขนอน.....	190
8 แสดงการดำรงอยู่ของหนังใหญ่วัดขนอน.....	219
9 แสดงแนวทางการสืบทอดความรู้หนังใหญ่วัดขนอน.....	227
10 แสดงความสัมพันธ์คุณค่าและการดำรงอยู่ของหนังใหญ่วัดขนอน.....	229

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำว่า “ศิลปวัฒนธรรม” เป็นการรวมคำว่า “ศิลปะ” และ “วัฒนธรรม” ศิลปะ หมายถึง ฝีมือทางการช่างการทำให้อารมณ์แสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์ด้วยสื่อต่างๆ อย่างเสียง เส้น สีผิว รูปทรง เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน 2542:1101) ส่วนวัฒนธรรม หมายถึง ผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมรวมไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคมตั้งแต่ภายในจิตใจคน ค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิดและสติปัญญา ออกมาจนถึงที่ท่าและวิธีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของตน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ตลอดจนความรู้ความเข้าใจทำให้การมองและการปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติแวดล้อม (พระธรรมปิฎก 2543:39) วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของชุมชนหรือคนในสังคมที่ได้รับการเลือกสรรกลั่นกรองและถ่ายทอดสืบต่อมาในสังคม วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นย่อมแตกต่างกัน วัฒนธรรมของแต่ละสังคมจะสะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของคนในสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมเป็นเครื่องกล่อมเกลาคิดใจเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้และศิลปะวิทยาการด้านต่างๆ ประเวศ วะสี (2537:5) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นปัญญาที่ผูกติดกับดินแดนถิ่นต่างๆ ดังนั้นอาจเรียกได้ว่า วัฒนธรรมคือภูมิปัญญาของสังคมนั้นๆ ในสังคมไทยก็ย่อมมีวัฒนธรรมไทยหรือภูมิปัญญาไทยที่เป็นรากฐานของสังคมไทยโดยเฉพาะ และเป็นสิ่งที่แสดงพลังของความเป็นชาติไทยให้ปรากฏ

จากความหมายของคำว่า ศิลปะ และวัฒนธรรม พอจะสรุปรวมความหมายของคำว่า “ศิลปวัฒนธรรม” ได้ว่า หมายถึง มรดกผลงานที่สร้างสรรค์ทางศิลปะและภูมิปัญญาทุกแขนงเป็นสิ่งที่มีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากธรรมชาติ ซึ่งอาจจะอยู่ในลักษณะรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมหลวงหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นมีการสืบทอดเป็นเวลายาวนาน โดยแสดงออกถึงความเจริญงดงามและความมีศีลธรรมอันดีของมนุษย์อันก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีงามขึ้นในจิตใจอาจเป็นวิถีชีวิตหรือสิ่งที่คนในสังคมร่วมกันสร้างขึ้นและสามารถสื่อความหมายในสังคมนั้นได้

จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมทั้งสิ้นเพราะศิลปวัฒนธรรมไม่ได้แยกตัวออกจากสังคม หากแต่มีความสัมพันธ์กับสังคมหรือกลุ่มคนอย่างเหนียวแน่น ตลอดจนมีความเคลื่อนไหวอยู่ในสังคมตลอดเวลา และเมื่อกล่าวถึงศิลปวัฒนธรรมในชาติโดยย่อแสดงถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชนในชาตินั้น (ศิลปวัฒนธรรม 2531: 20-25) ประเทศไทยเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลายเป็นมรดกที่มีค่าควรแก่การสืบสานให้ตกทอดไปยังยุวชนรุ่นหลังซึ่งมีการสร้างความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดความรู้ โดยใช้วิถีธรรมชาติเช่น พุศุขย สั่งสอน สังกะเจดจำ ดังนั้นศิลปวัฒนธรรมไทยในปัจจุบันจึงไม่ใช่ของเก่าคร่ำคร่าที่รอเวลาสลายแต่กลับกลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามหาศาลแสดงถึงเอกลักษณ์ของประเทศ ดังพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของปราชญ์นันทนาการด้านศิลปวัฒนธรรมดังนี้ (กองบรรณาธิการนิตยสารศิลปวัฒนธรรม 2531:34)

... ศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีมาแต่โบราณกาลย่อมเป็นประจักษ์พยานได้ว่าชาติของเราเป็นชาติที่มีเอกราชมาเป็นเวลาช้านาน และในการรักษาการสร้างความรุ่งเรืองของชาติในอดีตสมัยไว้ในรูปแบบเดิม เราต้องรวบรวมผลงานทุกชิ้นเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทย และจัดการดำเนินต่อไปอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้...

จากพระบรมราโชวาทดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ให้ความสำคัญกับงานศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก มีพระราชดำริเพื่อให้คนไทยพึงระลึกว่างานศิลปวัฒนธรรมของชาติทุกชิ้นควรร่วมกันรักษางานสร้างสรรค์ที่บรรพชนได้ทำขึ้นไว้เป็นสิ่งที่คนรุ่นใหม่ควรศึกษาภาคภูมิใจ สำหรับคนส่วนใหญ่แล้วมักจะมองว่าวัฒนธรรมมีความหมายที่เป็นศิลปวัฒนธรรมนั้นคือวัฒนธรรมเป็นเพียงรูปแบบศิลปะและประเพณี โดยผู้คนส่วนหนึ่งจะมองอย่างชื่นชมในความงาม ความเก่าแก่จนถึงกลับผลักดันให้อนุรักษ์ไว้ ซึ่งก็ถือว่าเป็นเรื่องดีแต่บางครั้งก็จะพบเห็นแหล่งผู้คนอีกกลุ่มหนึ่งที่พยายามจะแสวงหาประโยชน์จากการขายศิลปวัฒนธรรมมองวัฒนธรรมเป็นลักษณะหยุดนิ่ง ล่องลอย ไร้ชีวิตชีวาเพราะขาดความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชนผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรมนั้น ซึ่งวัฒนธรรม มีการพัฒนาที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ วัฒนธรรมจึงเป็นพลังเบื้องต้นแห่งการพัฒนา เพราะวัฒนธรรมในเชิงชีวิตเป็นองค์รวมของวิถีคิด คุณค่า และอุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์และสะสมขึ้นมาในความพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์และการปรับตัวกับระบบความสัมพันธ์และธรรมชาติภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจึงมีพลังในการกำหนดชีวิตคนยิ่งกว่าสิ่งใด

ซึ่งวัฒนธรรมประกอบด้วย 3 ระบบ ซ้อนรวมกันอยู่อย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง คือ 1.ระบบคุณค่าหมายถึงศีลธรรมของส่วนรวมและจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์บนพื้นฐานของการเคารพต่อส่วนรวมและเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง 2. ระบบภูมิปัญญาหมายถึงวิถีชีวิตของสังคมโดยเฉพาะการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคมกับธรรมชาติแวดล้อมภายใต้เงื่อนไขว่าสังคมนั้นจะต้องมีอิสระและมีความเป็นตัวของตัวเองพอสมควร จึงจะสามารถผลิตและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาใหม่ให้สอดคล้องกับคุณค่าทางศีลธรรมได้ 3. ระบบอุดมการณ์หมายถึง ศักดิ์ศรีและสิทธิของความเป็นมนุษย์ถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่จะเสริมสร้างความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชน เพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตใหม่และถ่ายทอดภูมิปัญญา ในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ที่เคารพความเป็นมนุษย์ อุดมการณ์อำนาจนี้จะแสดงถึงศักยภาพของชุมชนเพื่อรักษาความเป็นอิสระของตนเองเมื่อต้องเผชิญหน้ากับการครอบงำจากภายนอกเพราะอุดมการณ์นี้เป็นระบบสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งจะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนา (กฤตยา แสงวงเจริญ 2543:1) ดังนั้น วัฒนธรรมคือรากของสังคม เช่นเดียวกับต้นไม้ที่ต้องมีรากที่จะยึดต้นไม้มั่นคงและดูดซึมปุ๋ยจากดิน สังคมก็ต้องมีรากเพื่อความมั่นคงและเพื่อดูดซึมประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมนั้นๆ รากของสังคมคือวัฒนธรรม การตัดรากต้นไม้เกิดผลร้ายฉับไฉนการพัฒนาโดยตัดรากทางวัฒนธรรมก็เกิดผลร้ายแก่สังคมฉับนั้น

ผลการพัฒนาประเทศไทยในคริสต์ศตวรรษที่ผ่านมา ซึ่งเปลี่ยนผ่านจากสังคมยุคเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมยุคอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายคนจากท้องถิ่นหนึ่งไปสู่อีกท้องถิ่นหนึ่ง จากแรงงานภาคการเกษตรสู่แรงงานภาคอุตสาหกรรม ประกอบกับนโยบายรัฐบาลที่ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานการใช้ทุนทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างฟุ่มเฟือยไม่รู้คุณค่า และขาดการบริหารจัดการอย่างรอบคอบ ทำให้การดำเนินชีวิตของคนไทยมีลักษณะก้าวกระโดดจากวิถีชีวิตแบบพอเพียงที่พึงพิงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างเอื้ออาทรซึ่งกันและกันเป็นวิถีชีวิตแบบบริโภคนิยมที่พึงพาวัตถุนิยม เน้นความเป็นปัจเจกชนมากกว่าคำนึงถึงส่วนรวม ไม่มีความเข้าใจและไม่พยายามเข้าใจในชีวิตวัฒนธรรมของคนต่างพื้นที่ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน แก่งแย่งเอารัดเอาเปรียบเบียดเบียนขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นเหตุให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยขาดความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าทั้งทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ดีงาม ไม่อาจนำมาซึ่งความสุขอย่างยั่งยืนได้ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2551:1) ระบบเศรษฐกิจและสังคมไทยเปิดกว้างสู่โลกาภิวัตน์เกิดการเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมอย่างไร้พรมแดนเข้าสู่สังคมไทยโดยขาดความรู้ที่จะเป็นภูมิคุ้มกันในการกลั่นกรองที่ดีได้ส่งผลกระทบต่อระบบคุณค่า ความเชื่อ พฤติกรรม การดำรงชีวิตและการปฏิสัมพันธ์

ในสังคมไทยให้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิม คนไทยมีค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเพิ่มมากขึ้น ขาดจิตสำนึกสาธารณะ ให้ความสำคัญส่วนตนมากกว่าส่วนรวม การให้คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นคนและการยึดหลักธรรม ในการดำรงชีวิตเริ่มเสื่อมถอยลง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาติถูกละเลยและมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ค่อย (สุริยะ หินเมืองเก่า 2550 :207)

การพัฒนาที่ยั่งยืนคือการพัฒนาที่เอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งเพราะวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตร่วมกันบูรณาการทุกอย่างเข้ามา เพื่อความสมดุล เมื่อสมดุลจึงยั่งยืน ความยั่งยืนไม่ได้อยู่ที่สิ่งแวดล้อมอย่างเดียวแต่หมายถึงวิถีชีวิตร่วมกันที่ยั่งยืน กระบวนการทางวัฒนธรรมเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตรายใหม่ และปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นภายใต้บริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อมซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ในขณะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้ชุมชนต้องคิดและแสวงหาทิศทางการพัฒนาที่หลากหลายเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกัน กระบวนการทางวัฒนธรรมจึงสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา การพัฒนาจึงควรเป็นความมั่งคั่ง อันก่อให้เกิดความสมบูรณ์ สมดุล หรือดุลยภาพในระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติเป็นผลให้มนุษย์สามารถดำเนินวิถีชีวิตอย่างมีอิสรภาพ มีสันติภาพและเกิดสันติสุข การที่ผู้คนจะมีความสุขไม่ควรขึ้นอยู่กับสิ่งเดียวซึ่งมักจะเกิดเป็นการพัฒนาที่เน้นวัตถุโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าทางจิตใจและจิตวิญญาณ (ประเวศ วะสี 2546:7-14) ดังนั้น การแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาในมิติวัฒนธรรมจึงเป็นการพัฒนาที่จะสร้างภาวะสมดุลให้เกิดขึ้นในเมื่อวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และการพัฒนาเศรษฐกิจมีบทบาทที่โดดเด่นในโลกยุคปัจจุบัน เราจึงต้องให้ความสนใจต่อสิ่งเหล่านี้ให้มากโดยโยงเข้ามาประสานบรรจบกับวัฒนธรรมด้วยการพัฒนาอย่างถูกต้องสมดุลกลมกลืนเข้าสู่วิถีชีวิตของประชาชนอย่างมีคุณค่าและส่งเสริมวัฒนธรรมให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในทางที่จะนำสังคมสู่ความสงบสุข

ศิลปะอันเป็นสมบัติวัฒนธรรมไทยที่ล้ำค่าแขนงหนึ่งอันเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทย อยู่คู่กับการพัฒนาบ้านเมืองมาอย่างช้านานและกำลังจะถูกกลืนเลื่อนไปจากสังคมในยุคปัจจุบัน เห็นจะได้แก่ “หนังใหญ่” ซึ่งเป็นที่รวมของศิลปะหลายชนิดแตกต่างจากการละเล่นประเภทอื่นๆ ทั้งยังแสดงถึงความสามารถของบรรพบุรุษไทยที่ประสมประสานคุณค่าของศิลปะเหล่านั้นออกมาในรูปแบบการแสดง กนกวรรณ สุวรรณวัฒนา (2527:1) กล่าวว่า หนังใหญ่คือศิลปวัฒนธรรมแขนงหนึ่งและเป็นมรดกที่เก่าแก่ประจำชาติไทย ได้รับการยกย่องเป็นการละเล่นชั้นสูงแสดงเฉพาะงานสำคัญ คาดกันว่ามามีมาก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยมีหลักฐานจากสมุทรโฆษชาดกคำฉันท์ ความตอนหนึ่งว่า

“ พระให้กล่าวกาพย์นิพนธ์ จำนองโดยกล
 ตระกาลเพลงยศพระ
 ให้ลักเสบกภาพอันพระ เป็นบรรพบุรุษ
 นเรนทรราชบรรหาร
 ให้ทวนักคนผู้ชาญ กลเล่นโดยการ-
 ยเป็นบำเพ็ญธรรม ”

เมื่อประมาณ 2,000 ปีที่ผ่านมามนุษย์เราได้รู้จัก “ฉาหรานาฏกะ” เป็นศิลปะ การแสดง ของชาวอินเดีย ต่อจากนั้นอีก 500 ปี ก็มารู้จัก “วียงปุราวา” เป็นศิลปะการแสดง ที่เก่าแก่ของ ชาวชวา และอีก 500 ปีต่อมาก็มารู้จัก “แบบก” ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงเก่าแก่ของชาวเขมร ศิลปะการแสดงดังกล่าวคือวัฒนธรรมการแสดงหนังใหญ่ของแต่ละชาติ หนังใหญ่กำเนิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอินเดียแล้วมาสู่อาณาจักรศรีวิชัยมาสู่เขมรจนถึงประเทศไทย โดยพ่อค้าพณิชย นักแสงโชคและการเผยแพร่ศาสนาโดยพวกเขาเหล่านั้นจะนำศิลปะการแสดงและวัฒนธรรมของ ตัวเองเข้ามาเผยแพร่และเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมควบคู่กันไปด้วย หนังใหญ่ได้รับการยกย่อง ว่าเป็นมรดกชั้นสูงเนื่องจากหนังใหญ่เป็นที่รวมของศิลปะที่มีคุณค่าหลายแขนง ได้แก่ ศิลปะการ ออกแบบลวดลายไทยเชิงจิตรกรรมที่มีความวิจิตรบรรจงผสมกับฝีมือช่างแกะสลักที่ประณีต อ่อนไหวรวมเป็นงานชิ้นหนึ่งที่มีคุณค่ายิ่งและเมื่อนำออกแสดงก็มารวมกับศิลปะทางดนตรี โขนละครและวรรณกรรม จึงกลายเป็นความงามที่เกิดจากภาพอันวิจิตรซึ่งเคลื่อนไหวอย่างมีชีวิต จิตใจไปตามลีลาของนาฏศิลป์ชั้นสูง โดยฝีมือของคนเชิดประกอบบทบาทและเจรจาและการ ดำเนินเรื่องที่มีคุณค่าทางวรรณกรรมตลอดจนความไพเราะของดนตรีวงปี่พาทย์ จึงส่งให้การแสดง หนังใหญ่มีคุณค่าทางศิลปะอย่างสมบูรณ์

หลักฐานการแสดงหนังใหญ่ในประเทศไทยเริ่มมี สมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัย ของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) นับเป็นมรดกที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของไทยส่วนในสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ปรากฏหลักฐานในการแสดงหนังใหญ่ ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลก ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนา เพื่อใช้ในการแสดงเพิ่มขึ้นจากเรื่องรามเกียรติ์ สมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 มีหลักฐานการสร้างตัวหนังใหญ่และบทวรรณคดี ที่ใช้ในเรื่องรามเกียรติ์ ใช้แสดงหนังใหญ่ชุดพระนครไหว ซึ่งต่อมาได้มีการนำมาเก็บไว้ ณ โรงละครแห่งชาติหลังเก่า แต่ถูกไฟไหม้เกือบหมด สมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่า การทำหนังใหญ่มี 2 แห่ง คือหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี และหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปรากฏช่างฝีมือเอกคือท่าน

พระครูศรัทธาสุนทร (หลวงปู่กล่อม) ได้สร้างหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรีและยังคงเหลือครบชุดในปัจจุบัน (พระนุชิต วชิรวิทย์ 2541:13) เมื่อมีการแสดงก็จะมีคนนำศิลปะทางนาฏศิลป์ การละครเคลื่อนไหวอย่างได้อารมณ์ตามเนื้อเรื่อง ประกอบกับบทพากย์ บทเจรจา บทขับร้องดนตรีปี่พาทย์ ทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องราว และให้ทรรศนะทางศิลปะแก่ผู้ชมได้อย่างสมบูรณ์ การแสดงหนังใหญ่จึงมีคุณค่าทางศิลปะสูง และแสดงถึงอัจฉริยภาพของบรรพบุรุษไทยได้เป็นอย่างดี (รำไพพรรณ แก้วสุริยะ 2532 :52)

ด้วยอิทธิพลของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่แพร่จากสังคมเมืองหลวงไปสู่ชนบท เช่น วิทยุโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต และสื่อต่างๆ ได้นำเอาความบันเทิงในรูปแบบใหม่ไปสู่สังคมท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นดนตรีสากลและภาพยนตร์ต่างๆ ซึ่งส่งผลต่อค่านิยมของชาวบ้าน จากความนิยมชื่นชอบและความสนุกสนาน จากการชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของตน ไม่ว่าจะเป็นในงานตรุษสงกรานต์ งานวัด หรือประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต กลายมาเป็นความนิยมในวัฒนธรรมแบบใหม่ตามสังคมในเมืองไปด้วย การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านจึงหมดความสำคัญและค่อยๆ หมดความหมายในชีวิตของคนพื้นบ้านในปัจจุบัน มีผลกระทบก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี หมู่บ้านที่เคยมีคณะกรรมการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านต่างๆ ซึ่งถ่ายทอดการรำรำและร้องเล่นมาหลายชั่วอายุคนและยังแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นก็ค่อยๆ เปลี่ยนไปนิยมการแสดงจากทางตะวันตกที่นิยมแพร่หลายในหมู่นักรุ่นใหม่ สภาพดังกล่าวนี้ทำให้การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เคยสืบทอดมาแต่อดีตเริ่มหมดไป เวลาว่างในหมู่บ้านก็จะมัวงมดนตรีลูกทุ่งหรือภาพยนตร์เป็นเครื่องบันเทิงสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ ทำให้เกิดวัฒนธรรมความบันเทิงในรูปแบบใหม่ที่นิยมอย่างแพร่หลาย สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้เกิดความห่วงใยในการคงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมไทย ในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง การแสดงหนังใหญ่ในด้านของมรดกสืบทอดได้ว่าเป็นต้นเค้าของการแสดงในยุคต่อมา คือ ภาพยนตร์ ซึ่งคนไทยก็ยังใช้เรียกว่า “หนัง” ดิฉันถามมาจนทุกวันนี้ แม้ว่าภาพที่ปรากฏบนจอหนังจะไม่ใช้รูปแกะจากหนังแล้วก็ตาม หนังใหญ่จึงเป็นการแสดงถึงอารยธรรมของไทยว่าเคยรุ่งเรืองมาเพียงไร แม้ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ จะเปลี่ยนรูปของการแสดงเป็นอย่างอื่นไปแล้วตามความนิยมของสังคมแต่คำว่า “หนัง” ก็ยังฝังอยู่ในจิตใจของคนไทย ซึ่งควรที่จะให้คนรุ่นหลังได้รู้ที่มาของคำว่า “หนัง” และอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งคนไทยควรจะได้ภาคภูมิใจ (พ.ต. หญิง ฝะอบ โปษะภุณณะ 2520: 1)

ในปัจจุบันมีคณะหนังใหญ่วัดขนอนเพียงคณะเดียวที่มีตัวหนังครบชุด และมีผู้เล่นที่เป็นเยาวชนได้สืบทอดวิชาศิลปะการแสดงไว้ สามารถนำออกแสดงได้ในงานต่างๆ วัดขนอนจึงมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการอนุรักษ์หนังใหญ่ ทั้งในอดีตและปัจจุบันทางวัดได้ร่วมกับภาครัฐและเอกชน

ในการนำหนังใหญ่วัดขนอนนี้ไปแสดงเผยแพร่ยังที่ต่างๆทั้งในประเทศและต่างประเทศมาแล้วหลายครั้ง ในปี พ.ศ. 2532 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์อุปถัมภ์มรดกไทย ทรงเห็นคุณค่าในการแสดงและศิลปะในตัวหนังใหญ่ ทรงมีพระราชดำริให้ทางวัดช่วยอนุรักษ์หนังใหญ่ทั้ง 313 ตัว และจัดทำหนังใหญ่ชุดใหม่ขึ้นแสดงแทน โดยมี มหาวิทยาลัยศิลปากรรับผิดชอบงานช่างจัดทำหนังใหญ่ทั้งหมด ได้นำหนังใหญ่ชุดใหม่ที่สร้างขึ้นนี้ทูลเกล้าถวาย เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2538 ณ โรงละครแห่งชาติ และทรงพระราชทานให้ทางวัดขนอนนำมาใช้ในการแสดงต่อไป และคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมของยูเนสโก ประกาศให้ “การสืบทอดและฟื้นฟูหนังใหญ่วัดขนอน” ได้รับรางวัลจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) และได้รับการยกย่องให้เป็น 1 ใน 6 ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรม (The safeguarding of Intangible Cultural Heritage : ICH) โดยเมื่อวันที่ 8 – 11 มิถุนายน 2551 องค์การ ACCU (Asia – Pacific Cultural Centre for UNESCO) ได้จัดพิธีมอบเหรียญรางวัลเกียรติบัตรและการสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างผู้แทนชุมชนต่างๆที่ได้รับรางวัลและบรรดาผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมและคณะกรรมการของยูเนสโก ณ โรงแรมโตเกียวไดอิชิ เมืองชิริโอเกะ จังหวัดยามากาตะ ประเทศญี่ปุ่น

หนังใหญ่วัดขนอนจึงถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน เพราะเป็นการเชื่อมโยงองค์ประกอบของวิถีชีวิตทั้งหมดเข้ามาอย่างบูรณาการ ซึ่งรวมทั้ง สังคม เศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ ก่อให้เกิดความสมดุลเป็นสังคมที่เข้มแข็งและพร้อมต่อผลกระทบจากภายนอกได้ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของวัฒนธรรมท้องถิ่น (Traditional knowledge) ที่มีต่อชุมชนไทยซึ่งเป็นวิถีแห่งการพัฒนาประเทศที่ไม่ตัดรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง และในที่สุดสังคมก็จะเกิดความสมดุล มีความเป็นปกติและยั่งยืนซึ่งเป็นที่น่าเป็นห่วงว่าหนังใหญ่วัดขนอนซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของคนไทยที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษกำลังจะเลือนหายไปในที่สุดหากไม่มีการสืบทอด เนื่องจากการสืบทอดความรู้ความเข้าใจในเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมไทยนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจความมั่นคงของชาติเป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

จากแนวคิดและข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นนักศึกษาศาสาวิชาพัฒนศึกษาซึ่งเน้นการนำการศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและสังคม จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน:กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ตามวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน และผู้วิจัยมุ่งหวังจะได้ทราบถึงกระบวนการถ่ายทอดและคุณค่า

ทางด้านต่างๆ รวมถึงปัจจัยการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติไทยต่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในการสร้างสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลและสามารถพึ่งตนเองได้ แทนการล้นไหลไปตามกระแสวัฒนธรรมโลกที่ไร้ทิศทางของตนเองโดยจะนำข้อค้นพบมาเป็นแนวทางข้อเสนอแนะในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
2. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

คำถามการวิจัย

1. ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตและสังคมท้องถิ่นในลักษณะอย่างไร
2. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรีเป็นอย่างไร
3. ลักษณะแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรีเป็นอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเพื่อวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยการศึกษาครอบคลุมประเด็นต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. ครูผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
2. ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน
3. ผู้มาชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน

4. นักวิชาการท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน

ด้านเนื้อหา

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ไม่รวมถึงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงอื่นๆ

2. ศึกษาการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนทางด้านต่างๆ ได้แก่

2.1 การสอนกรรมวิธีสร้างหนังใหญ่ในปัจจุบัน

2.2 วิธีการและขั้นตอนการถ่ายทอดและการฝึกฝนการแสดงการเชิดหนังใหญ่

2.3 การออกแสดงหนังใหญ่บนเวที

2.4 การพัฒนาฝีมือผู้เรียนตามภูมิปัญญาของครูผู้ถ่ายทอด

2.5 ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

หนังใหญ่วัดขนอน

3. การวิเคราะห์คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ ใช้กรอบการวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาดังนี้

3.1 คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาตัวบุคคล 2 ด้าน ได้แก่ ด้านสติปัญญา และด้านอารมณ์

3.2 คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาสังคม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านจริยธรรม

ด้านศิลปกรรม และด้านเศรษฐกิจ

4. การศึกษาวิเคราะห์สถานภาพการดำรงอยู่ของหนังใหญ่วัดขนอนจากการเรียนรู้ การปรับตัว และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

นิยามศัพท์เฉพาะ

หนังใหญ่วัดขนอน หมายถึง ตัวหนังใหญ่และการแสดงมหรสพหนังใหญ่ที่ใช้แผ่นหนังวัว หนังเสือ มาฉลุสลักลายเป็นตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นเรื่องที่สนุกสนาน มีทั้งรัก โศก เสียดสี และการรบทัพจับศึก ตัวในเรื่องมีทั้งพระนาง ยักษ์และลิง ซึ่งวัดขนอนได้เก็บรักษาหนังใหญ่มากกว่า 300 ตัว และยังมีแสดงอยู่ปัจจุบัน

คุณค่าของหนังใหญ่ หมายถึง คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาตัวบุคคลและต่อการพัฒนาสังคม ประกอบด้วย

คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาตัวบุคคล หมายถึง บทบาทของหนังใหญ่ วัดขนอนที่ให้ประโยชน์และข้อคิดในด้านสติปัญญาและด้านอารมณ์

คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาสังคม หมายถึง บทบาทของหนังใหญ่ วัดชนอนที่ให้ประโยชน์และข้อคิดในด้านการศึกษา ด้านจริยธรรม ด้านศิลปกรรมและด้านเศรษฐกิจ

การดำรงอยู่ของหนังใหญ่ หมายถึง การคงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หนังใหญ่วัดชนอน ที่เป็นมรดกได้สั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน เคียงคู่กับสังคมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและสังคมปัจจุบัน

กระบวนการถ่ายทอด หมายถึง การส่งผ่านความรู้การเชิดหนังใหญ่วัดชนอนจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ตั้งแต่ การสร้างตัวหนังใหญ่ พิธีไหว้ครู และความเชื่อต่างๆ ที่แฝงไว้รวมไปถึงการฝึกฝนทักษะการรำรำ เคลื่อนไหวร่างกาย และทำนองเพลงประกอบให้ได้แม่นยำ เพื่อนำทักษะที่ได้มาใช้ในการแสดงแสดงต่อไป

แนวทางการสืบทอดหนังใหญ่ หมายถึง การธำรงคุณค่าของหนังใหญ่วัดชนอน และสืบสานองค์ความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชน

องค์ประกอบที่มีผลต่อการดำรงอยู่ หมายถึง สภาพการณ์และเงื่อนไขต่างๆ ที่ส่งผลให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดชนอนยังคงดำรงอยู่คู่กับสังคมจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ กระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้ การเห็นคุณค่า การประยุกต์รูปแบบเนื้อหาให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน การส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนและการยอมรับจากสังคมภายนอก

ครูผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ หมายถึง ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความชำนาญพิเศษทางด้านการสร้างและการแสดงหนังใหญ่วัดชนอนและได้รับการยกย่องยอมรับว่าเป็นบุคคลที่มีภูมิปัญญาทางด้านหนังใหญ่ ซึ่งมีได้เป็นบุคลากรทางด้านการศึกษาประจำสถาบันการศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงคุณค่าและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนซึ่งสะท้อนผ่านการแสดงหนังใหญ่
2. ทำให้ทราบถึงการดำรงอยู่และการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ที่มีการแสดงอยู่ในสังคมปัจจุบัน
3. ทำให้ทราบถึงกลไกในการปรับตัวของการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่เพื่อการดำรงอยู่และพัฒนาชุมชน
4. เป็นแนวทางการเผยแพร่ อนุรักษ์และสืบทอดการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอันทรงคุณค่าให้คงอยู่สืบไป

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นแนวทางในการวางกรอบแนวคิด สำหรับการศึกษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา
2. แนวคิดการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม
3. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
4. ทฤษฎีระบบคุณค่า
5. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์
6. แนวคิดเกี่ยวกับหนังใหญ่
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา

1.1 ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยวิถีทางที่จะทำให้มนุษย์อยู่ในโลกได้ด้วยความผาสุกมนุษย์จึงสร้างวัฒนธรรมขึ้น เพื่อ การดำรงชีวิตและการสืบทอดเผ่าพันธุ์

สาโรช บัวศรี (2531:37) ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรม หมายถึง ความคิดความงาม และความจริงใจในชีวิตมนุษย์ ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่างๆ และได้ตกทอดมาถึงเราในสมัยปัจจุบัน หรือที่เราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเราเอง”

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(2551 :26-28) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

1. วัฒนธรรมในความหมายทั่วไป

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ ชาบซึ้ง ยอมรับ และใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม

2. วัฒนธรรมในความหมายเชิงปฏิบัติการ

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ จิตใจ สังคม และวัตถุ มีการส่งสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดผลิตรกรรมและผลิตผล ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (อ้างในคู่มือการบริหารจัดการงานวัฒนธรรม 2551 : 27) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้หลายนัย ดังนี้ “วัฒนธรรม” หมายถึงผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาของสังคมนั้นๆ “วัฒนธรรม” หมายถึง การสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมด ที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอดและเจริญสืบทอดกันมาและเป็นอยู่อย่างที่เป็นในปัจจุบัน “วัฒนธรรม” หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็พื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้นๆ

ยศ สันตสมบัติ (2540: 11) กล่าวว่าสังคมมนุษย์แต่ละสังคม มักมีความแตกต่างกันในแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการเมือง เศรษฐกิจ และค่านิยมต่างๆ แต่ภายใต้ความแตกต่างเหล่านี้ สังคมทุกหนแห่งทั่วโลกมีลักษณะพื้นฐานที่เหมือนกันอยู่ประการหนึ่ง คือ สังคมเป็นการรวมตัวกันเพื่อความอยู่รอดของสมาชิก การที่สังคมจะดำเนินไปได้ด้วยดี พฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนจะต้องเป็นสิ่งที่คาดคะเนได้ (predictable) สมาชิกทุกคนจะต้องคาดคะเนได้ว่าคนอื่นจะมีพฤติกรรมเช่นไรในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมมนุษย์ความสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง เป็นผลมาจากการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

เซอร์ เอ็ดเวิร์ด เบิร์นเน็ตไทเลอร์ (Sir Edward Bernett Tylor) เป็นผู้พัฒนานิยาม culture ในทางมานุษยวิทยาขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 โดยได้อธิบายไว้ใน

หนังสือ Primitive Culture (1871) ได้ให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรม” คือผลรวมของระบบ ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถและอุปนิสัยต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม ไทเลอร์ เชื่อว่า วัฒนธรรมก็คือสังคมทั้งสังคมที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งรวมความรู้ ความเชื่อต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นที่สมาชิกในสังคมมีอยู่หรือได้มาเข้าใจด้วยกัน

โคร์เบอร์ และ คลักบอน(อ้างถึงใน Merwyn S.Garbarino, 1977:74) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับวัฒนธรรม ในหนังสือ The Nature of Culture (1952) ดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการปรับตัวของมนุษย์ซึ่งมีลักษณะพิเศษกว่าการปรับตัวทางชีววิทยา
2. วัฒนธรรม หมายถึง ส่วนของสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น กฎหมาย ความเชื่อและอื่นๆ
3. วัฒนธรรม หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม รวมทั้งความสามารถและความเคยชินอื่นๆ ที่มนุษย์ได้มาจากการเป็นสมาชิกของสังคม
4. วัฒนธรรม หมายถึง องค์กรของความรู้ความเข้าใจซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม
5. วัฒนธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่ได้มาจากการเรียนรู้ ซึ่งตรงข้ามกับพฤติกรรมที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและรวมถึงผลผลิตของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วย
6. วัฒนธรรม หมายถึง ความคิดของคนในสังคมที่มีอยู่ร่วมกัน รวมทั้งการปฏิบัติและความเชื่อต่างๆ ที่มนุษย์ได้มาจากการเป็นสมาชิกของสังคม

พระยาอนุมานราชชน (2515: 70, 110-115) ผู้ซึ่งองค์การยูเนสโกได้ประกาศให้เป็นบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับโลก ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า

...วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม วัฒนธรรมคือวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้

วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวม ที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อกันมา เป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงามสำหรับวัฒนธรรมไทยนั้น พื้นฐานหรือมูลฐานแห่งวัฒนธรรมไทยคือ ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งติดเป็นทายาทมาจากมรดกแห่งสังคมของชาติไทย แล้วสืบต่อเป็นประเพณีกันมา

มีการแสดงออกทั้งสิ่งที่มองเห็นได้ และมองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ แต่ว่ามีพลังแห่งบุคลิกลักษณะของชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นอยู่ในประวัติศาสตร์ในอดีต และวิถีแห่งชีวิตในปัจจุบันของชาตินั้น...

นอกจากนี้ท่านได้กล่าวไว้ว่า (2531: 34) ...วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่คนสร้างขึ้น จึงมีลักษณะเป็นทำนองเดียวกับคนซึ่งเป็นเจ้าของผู้สร้าง คือมีส่วนต่างๆ ที่คนปรุงแต่งและประกอบกันขึ้น เป็นองค์ประกอบแห่งวัฒนธรรม ซึ่งจะมีสภาพสูงหรือต่ำ เจริญหรือเสื่อมก็แล้วแต่คนผู้สร้างขึ้น ...ถ้าวัฒนธรรมของชาติตายชาติก็ตาย แต่ถ้าชาติตายวัฒนธรรมของชาติบางอย่าง เช่น ศิลปะ และวรรณคดีอาจไม่ตายตามก็ได้ เพราะมีชาติอื่นรับช่วงเอาไปสืบต่อเป็นวัฒนธรรมแห่งชาติของตน...

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2525 : 21) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีชีวิตและพลังย่อมเสริมสร้างตัวเองและถ่ายทอดตัวเอง ไม่ว่าวัฒนธรรมนั้นจะดีหรือชั่ว จะควรหรือไม่ควรอย่างไร จะอยู่ที่ไหน จะมีใครศึกษาหรือไม่ ถ้าวัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิตยังมีพลังอยู่แล้ว บุคคลก็ย่อมได้รับวัฒนธรรมนั้นและมีวัฒนธรรมนั้นในที่สุด

อมรา พงศาพิชญ์ (2541: 1) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์ วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมและความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน ฉะนั้นวัฒนธรรมก็คือ ระบบในสังคมมนุษย์ที่สร้างขึ้น มิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ ดังนั้น วัฒนธรรมก็คือระบบสัญลักษณ์ในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อสร้างขึ้นมาแล้ว จึงนิยมให้คนรุ่นหลังๆ ได้เรียนรู้หรือนำไปปฏิบัติวัฒนธรรมจึงต้องมีการเรียนรู้และมีการถ่ายทอด

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541:3) ได้สรุปความหมายของวัฒนธรรมดังนี้ คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่เกิดจากการรวมคำ 2 คำ ในลักษณะสมาสเข้าด้วยกัน คือ วัฒนธรรมหรือ วัฒนธรรม พัฒนา ก็ได้ แปลว่า ความเจริญงอกงาม รุ่งเรือง ก้าวหน้า ส่วนคำว่า ธรรม แปลว่า การกระทำหรือข้อที่ควรปฏิบัติ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงหมายถึง ข้อกำหนดให้มนุษย์ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งทางด้านกาย วาจา และใจไปพร้อมๆ กัน จะมีเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งไม่ได้

สุพัตรา สุภาพ (2536: 107) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติการจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

อรอนงค์ สุวรรณกุล (2536:107) ให้แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมคือรูปแบบในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนในสังคม ซึ่งถ้าเป็นคนในสังคมเดียวกัน รูปแบบการดำเนินชีวิตจะมีส่วนคล้ายคลึงกัน หรือมีลักษณะร่วมกันอยู่ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ภาษา กิริยามารยาท การแต่งกาย ความเป็นอยู่ การดำรงชีพ สภาพที่อยู่อาศัย และการละเล่นของแต่ละวัฒนธรรมเป็นเครื่องหมายที่บ่งบอกถึงความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกันของสังคมนั้นเอง

จากคำอธิบายความหมาย ดังกล่าวข้างต้นอาจพอสรุปได้ว่า วัฒนธรรมจะประกอบด้วยสิ่งดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ เพราะวัฒนธรรมไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ แต่วัฒนธรรมเป็นผลรวมทางด้านความคิดของมนุษย์ในแต่ละสังคม ซึ่งคนในแต่ละสังคมจะต้องเรียนรู้เพื่อกระทำได้อย่างถูกต้องตามสังคมที่ตนอาศัยอยู่
2. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมเป็นสมบัติของส่วนรวม และถ่ายทอดจากบุคคลรุ่นก่อน ซึ่งเป็นผู้รักษาวัฒนธรรมเอาไว้สู่คนรุ่นต่อไป มีการสั่งสมถ่ายทอดต่อเนื่องไปเป็นกระแส
3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงบางอย่างอาจใช้เวลานานกว่าจะปรากฏให้เห็นได้ แต่บางอย่างอาจเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจน
4. วัฒนธรรมอาจสลายตัวหรือตายไปได้ เมื่อคนในสังคมไม่มีการยอมรับ หรือไม่มีการถ่ายทอดต่อกันไป

1.2 ประเภทของวัฒนธรรม

จากคำนิยามของวัฒนธรรมที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ทราบว่า วัฒนธรรมมีขอบข่ายความหมายกว้างขวางมาก ดังนั้น การแบ่งประเภทของวัฒนธรรม จะมีประโยชน์ในการทำความเข้าใจนิทัศน์วัฒนธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งการแบ่งประเภทวัฒนธรรมดังกล่าวมีผู้ศึกษาทางด้านวัฒนธรรมได้จัดแบ่งไว้ ดังต่อไปนี้

พระยาอนุมานราชธน (2531: 34) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้อย่างกว้างๆ ออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขกาย เพื่อได้อยู่ดีกินดี มีความสะดวกสบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ได้แก่ สิ่งจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่าง และสิ่งอื่นๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนอาวุธยุทธโศปกรณ์ที่เป็นเครื่องป้องกันตัว

2. วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นสิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงามได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา เช่น ศาสนาและจรรยา ศิลปะและวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึทางจิตใจให้งอกงาม หรือสบายใจ

วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ ย่อมพัวพันและเหลื่อมล้ำกันอยู่ ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งจะไม่สมบูรณ์ ถ้าวัฒนธรรมของชาติใดเจริญไปทางด้านใดด้านหนึ่งจนเกิดความไม่สมดุลกัน เช่น มีความเจริญทางวัตถุมากเกินไป แต่จิตใจไม่เจริญตาม ในที่สุดจะเป็นหายนะกรรมในทางกลับกัน ถ้าวัตถุไม่เจริญแต่เจริญในทางจิตใจมากเกินไป จะเป็นการตัดขาดจากสังคม (พระยาอนุมานราชธน 2531:34) วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้จึงต้องมีความสมดุลตามส่วนอันอยู่ในดุลยพินิจของสังคม

นอกจากนี้ ฌองค์ เล็งประชา (2531 :4-7) นักสังคมวิทยา ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. วัฒนธรรมทางแนวความคิด (Ideas Thinking) หมายถึงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อหรือความรู้สึนึกคิด ซึ่งอาจถูกหรือผิดก็ได้ เช่น ความเชื่อว่าคนตายแล้วเกิด การทำบุญทำบาป การเชื่อถือโชคกลาง

2. วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน (Norms Doing) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่บุคคลในสังคมยึดถือ หรือกฎหมายที่ใช้ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย

ก. วิถีชาวบ้าน (Folkways) คือระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่บุคคลในสังคมควรปฏิบัติ เช่น การบวชลูกชายเมื่ออายุครบ 20 ปี เพื่อทดแทนคุณบิดามารดา ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามอาจได้รับการติฉินนินทา

ข. จารีต (Mores) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมจะต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนเป็นการกระทำผิดทางศีลธรรม สังคมอาจรังเกียจและอาจถูกตัดออกจากสังคม เป็นต้น การเลี้ยงดูพ่อแม่ ทอดน้อมเมื่อท่านแก่เฒ่า และเราอยู่ในภาวะที่จะรับผิชอบได้

ค. กฎหมาย (Laws) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่ทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ เช่น การหยุดรถเมื่อมีสัญญาณไฟแดงตามกฎจราจร

3. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Materail Having) ได้แก่ วัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อนำมาใช้ในสังคม เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยา ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

จากการประชุมระหว่างชาติ เรื่องนโยบายวัฒนธรรม ซึ่งจัดขึ้นโดยองค์การยูเนสโก ณ กรุงเวนิส พ.ศ.2513 ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี (2531) ได้จัดแบ่งประเภทของวัฒนธรรมตามหลักสากล ดังนี้

1. ศิลปกรรม ภาษาและวรรณคดี การละคร นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ การดนตรี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ด้านวิทยุ โทรทัศน์และภาพยนตร์

2. มนุษยศาสตร์ ศาสนา จริยธรรม ปรัชญา ธรรมเนียม ประเพณี มานุษยวิทยา อุดมการณ์ ทักษะคติของคนในชาติ กฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย ฯลฯ

3. การช่างฝีมือ การทอ การแกะสลัก การเย็บปักถักร้อย การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องถม การทำเครื่องปั้นดินเผา การจักสาน ช่างเหล็ก ช่างไม้ ฯลฯ

4. การกีฬาและนันทนาการ การกีฬาพื้นเมือง การละเล่นต่างๆ การต่อมวย การฟันดาบ กระบี่กระบอง ฯลฯ

5. คหกรรมศาสตร์ อาหารการกิน เสื้อผ้า การแต่งกาย การตกแต่งบ้านเรือน การเลี้ยงดูอบรมลูก มารยาทการต้อนรับ การอยู่กันเป็นครอบครัว

สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้จำแนกหัวข้อวัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นหลักสำหรับดำเนินการให้การศึกษาวัฒนธรรมแก่ประชาชนออกเป็น 4 สาขา คือ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม 2549: 104-105)

1. วัฒนธรรมทางคตินิยม (Moral Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและศีลธรรม ซึ่งได้มาจากศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นประการสำคัญ

2. วัฒนธรรมในทางวัตถุธรรม (Material Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมในทางวัตถุ เช่น เรื่องเกี่ยวกับการกินคืออยู่ดี เครื่องนุ่งห่ม บ้านเมือง ที่อยู่อาศัย และอื่นๆ ซึ่งเป็นความจริงของงานทางวัตถุ

3. วัฒนธรรมทางเนติธรรม (Legal Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมในทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีค่าสำคัญพอๆกับกฎหมาย

4. วัฒนธรรมในทางสหธรรม (Social Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งนอกจากจะหมายถึง คุณธรรมต่างๆที่ทำให้คนเราอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกแล้ว ยังรวมทั้งระเบียบแบบแผน จรรยาบรรณที่จะติดต่อเกี่ยวกับสังคมทุกชนิดด้วย

เสถียร โกเศศ (นามแฝง) (2524 :110-111) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมอย่างกว้างๆได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพกาย เพื่อให้ได้อยู่ดีกินดี มีความสะดวกสบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ ได้แก่ สิ่งความจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่าง และสิ่งอื่นๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องอาวश्यकุโพรปกรณ์ เป็นเครื่องป้องกันตัว ก็สงเคราะห์เข้าอยู่ในประเภทนี้ได้

2. วัฒนธรรมทางจิตใจ หมายรวมถึงสิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญอกงาม ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา และศาสนาและจรรยา ศิลปะและวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึทางจิตใจให้งอกงามหรือสบายใจ

วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ ย่อมเกี่ยวพันและเหลื่อมล้ำกันอยู่อย่างทึกล่าว่าว่า “สุขภาพสบายใจ” ซึ่งถ้าขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่สมบูรณ์ หรือหนักไปในประเภทใดประเภทหนึ่ง ก็เกิดความไม่สมดุลกัน เจริญไปในทางวัตถุเกินไป แต่ทางจิตใจไม่เจริญไปตาม ในที่สุดก็กลับกลายเป็นหาชนะธรรมเจริญไปในทางจิตใจเกินไป แต่ทางวัตถุไม่เจริญตามก็เป็นเรื่องของฤาษีที่เปลี่ยชนิดที่ตัดขาดจากสังคมเพราะฉะนั้นวัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ จึงต้องมีสัมพันธ์ตามส่วนที่ควรกัน อันอยู่ในดุลพินิจของสังคม

จากการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมานี้ เมื่อพิจารณาแล้วโดยสรุปสามารถจำแนกวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือวัฒนธรรมทางวัตถุ กับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ในการแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท วัฒนธรรมทางแนวความคิด และวัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน ก็คือวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ และถ้าแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คติธรรม, เนติธรรม และสหธรรม ก็คือวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ทางวัตถุเช่นเดียวกัน

1.3 องค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ แบบแผนวิถีในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมในสังคมต่าง ๆ นั้น เป็นผลมาจากการมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไป ตามลักษณะองค์ประกอบของวัฒนธรรม ซึ่งองค์ประกอบของวัฒนธรรมดังกล่าว มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (วิเชียร รักการ 2527:31-32)

1. องค์คติ (Concepts) หมายถึง แนวความคิดร่วมของสังคม อันได้แก่ ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจ และอุดมการณ์ต่างๆ
2. องค์พิธีการ (Usages) ได้แก่ วัฒนธรรมที่แสดงออกในรูปพิธีกรรมต่างๆ
3. องค์การ (Organization) ได้แก่ สถาบันและองค์การต่างๆ ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผนแน่นอน
4. องค์วัตถุ (Instrumental and symbolic objects) ได้แก่ วัตถุต่างๆ ที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น เป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ รวมทั้งสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์

องค์ประกอบของวัฒนธรรม จึงพอสรุปได้ว่ามี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 ชนิดที่ไม่มีรูปแบบ และเนื้อหาที่ชัดเจน เรียกว่า “นามธรรม” รูปแบบที่ 2 ชนิดที่มีรูปแบบ และเนื้อหาที่แน่นอนชัดเจน เรียกว่า “รูปธรรม”

พระยาอนุมานราชชน(2531: 37) ได้แบ่งองค์ประกอบของวัฒนธรรมออกเป็น 5 หมวด โดยแต่ละหมวดมีเนื้อหา ดังต่อไปนี้

1. เผ่าพันธุ์การดำรงชีวิต (Life) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรูปร่าง หน้าตา เผ่าพันธุ์ของมนุษย์ การดำรงชีวิต เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ตลอดจนที่อยู่อาศัย
2. สังคม (Socail) เกี่ยวข้องกับครอบครัว การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกัน ตลอดจนพัฒนาการเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการเมืองการปกครอง
3. ศาสนาและจริยธรรม (Religion) เป็นเรื่องของความเชื่อพื้นฐาน กริยา มารยาท การประพฤติปฏิบัติ ตลอดจนจารีตประเพณี
4. สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นเรื่องของรสนิยม ความงาม เช่น การละเล่นพื้นเมือง ได้แก่ ภาพลักษณ์ที่ประชาชนแสดงออกในด้านดนตรี การละคร ฟ้อนรำ และภาพลักษณ์ของที่อยู่อาศัย
5. ภาษาและวรรณกรรม (Language) เป็นเรื่องการสืบสาน สืบทอดความรู้ เช่น การพูด การขีดเขียน และการอ่าน เพื่อความเข้าใจของเผ่าพันธุ์

พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2541:9) ได้แบ่งลักษณะของวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประการดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ตรงที่มีการรู้จักคิด มีการเรียนรู้ มีการปรับปรุงระบบชีวิตของตนให้เจริญ มีการอยู่ดีกินดี มีความสุข ความสะดวกสบาย วัฒนธรรมมีการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวเดียวกัน และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีการถ่ายทอดได้ทางเดียวเท่านั้นคือการเรียนรู้
2. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม หมายถึง วัฒนธรรมที่เกิดจากผลของการกระทำที่ถ่ายทอดและมีการเรียนรู้ของมนุษย์ในยุคก่อน โดยทางตรงและทางอ้อมมาสู่มนุษย์ในยุคหลังๆหรือยุคปัจจุบันไม่ขาดช่วงระยะเวลา ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็นมรดกทางสังคมโดยลักษณะดังกล่าวและตัวกลางสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมคือภาษานั้นเอง ภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้กันทุกวัฒนธรรม
3. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือแบบแผนของการดำเนินชีวิตมนุษย์ หมายถึง สภาพความเป็นอยู่หรือการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคมจะสามารถแยกวัฒนธรรมออกจากกันได้ เพราะวัฒนธรรมแต่ละสังคมจะไม่เหมือนกันเนื่องจากลักษณะของมนุษย์ถ้าเกิดในสังคมใด

ก็จะเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ เช่น วัฒนธรรมของไทยในแต่ละภาคก็จะไม่เหมือนกัน

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้ดีขึ้นเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสภาพแวดล้อมทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปจึงทำให้สังคมต้องมีการปรับตัวเข้ากับสภาพของสังคมให้ได้เพื่อความอยู่รอดและสงบสุข เช่น สังคมไทยสมัยก่อนมีความคิดเห็นว่าผู้หญิงควรทำงานอยู่ในบ้านเป็นแม่บ้าน เรียนรู้เรื่องการบ้านการเรือนทุกชนิด ผู้ชายต้องออกทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงพ่อแม่ แต่ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก ผู้หญิงทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่ผู้ชายมากขึ้น

ทั้งนี้ วัฒนธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบหลายด้าน วัฒนธรรมจะคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและการพัฒนาตนเอง รวมถึงกระแสอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาในสังคม

1.4 ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเครื่องวัดและกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมและขณะเดียวกัน วัฒนธรรมยังกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติมาก หากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่ดีงามที่เหมาะสมแล้ว สังคมนั้นย่อมจะเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ตรงกันข้ามหากสังคมนั้นมีวัฒนธรรมที่ล้าหลังมีแบบพฤติกรรมที่ไม่ดี ก็ยากที่จะเจริญก้าวหน้าในที่สุด เพราะถูกรุกรานทางวัฒนธรรม (ณรงค์ เสงี่ยมประสา 2531 : 16-17)

พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547:21-22) ได้สรุปคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมเป็นประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมมนุษย์ (Culture in an organization and unity of society) มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงต้องสร้างข้อตกลง กฎ และระเบียบขึ้นใช้เพื่อเป็นเครื่องมือควบคุม สังคมมนุษย์ได้กำหนดบรรทัดฐานทางสังคมต่างๆ เช่น วิถีประเพณี (Folkways) ขนบประเพณี (Mores) กฎหมาย (Laws) ค่านิยม (Values) และความเชื่อ (Beliefs) เป็นต้น ซึ่งเป็นวัฒนธรรมลักษณะหนึ่งขึ้นใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต โดยกำหนดบทลงโทษไว้หากไม่ปฏิบัติตาม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องบังคับและควบคุมผู้คนให้ประพฤติเป็นระเบียบเดียวกันทั้งหมด และขณะเดียวกันก็สร้างความรู้สึกชัดเจนเกี่ยวกับความเป็นกลุ่ม พวกเดียวกันของพวกตนจากคนกลุ่มอื่น

2. วัฒนธรรมแสดงถึงอัจฉริยภาพของมนุษย์เกี่ยวกับการดำรงชีวิต (Culture reveals man's intelligence in leading ways of life) เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของมนุษย์

ไม่เอื้ออำนวยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ แม้เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการอย่างปกติจากอดีตกาล มนุษย์ยุคแรก รู้จักปรับใช้สิ่งแวดล้อมด้วยเทคนิคง่ายๆแล้วอาศัยกระบวนการทางสังคมถ่ายทอดระบบความรู้ ความคิด ไปสู่ชนรุ่นต่อมา ฉะนั้นในทุกวันนี้มนุษย์จึงเพียรพยายามสร้างสรรค์ปรุงแต่งวัฒนธรรมด้วยสติปัญญาอันปราดเปรื่อง เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความปรารถนาที่ลึกซึ้ง และซับซ้อนยิ่งขึ้นทุกที

3. วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ เป็นลักษณะเด่นประจำชาติหรือประจำหมู่คณะ วัฒนธรรมในสังคมหนึ่งย่อมมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของสังคมอื่น ผู้คนในสังคมหนึ่งย่อมมีบุคลิกภาพเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนบุคลิกภาพของคนในสังคมอื่น ตัวอย่างเช่น คนไทยย่อมไม่เหมือนกับคนชาติอื่น ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่า คนไทยได้รับการอบรมสั่งสอนและเจริญเติบโตอยู่ในสิ่งแวดล้อมของสังคมไทย ในขณะที่คนชาติอื่นก็มีวัฒนธรรมของตนเอง ได้รับการอบรมบ่มนิสัยและเจริญเติบโตอยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบนั้น ข้อเท็จจริงนี้บอกเราว่า การทำ การพูด การคิด ที่เรียกรวมว่า “พฤติกรรมทางสังคม” (Social behaviour) นั้นได้รับอิทธิพลโดยตรงจากวัฒนธรรมของสังคม ถ้าเราใช้หมายถึงลักษณะนิสัยเฉพาะบุคคล เรียกว่า บุคลิกภาพ (Personality) ถ้าหมายถึงบุคลิกภาพของสังคมก็เรียกว่า ลักษณะประจำชาติ (National characteristics) ลักษณะประจำชาติที่ส่งผลเป็นเอกลักษณ์ของชาติ จึงเห็นได้ว่าการที่ชาติหนึ่งๆมีเอกลักษณ์ของชาติของตนเอง เป็นผลมาจากการมีวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2538:4-5) กล่าวว่าหากพิจารณาความหมายของวัฒนธรรมในเชิงชีวิตวัฒนธรรมแล้ว วัฒนธรรมน่าจะถือได้ว่าเป็นองค์รวมของวิถีคิด คุณค่า และอุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์สร้างและสั่งสมมา ในความพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ และการปรับตัวของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและธรรมชาติ ภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน ตามนัยนี้วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนพลังที่อยู่เบื้องหลังศิลปะและวิถีชีวิตของสังคมมนุษย์ซึ่งมีความหลากหลายและซับซ้อน แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็มีพลังเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวได้ ด้วยการผลิตใหม่ของชุมชนเจ้าของวัฒนธรรม เพื่อปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขและบริบทของสภาวะแวดล้อม วัฒนธรรมในฐานะขององค์รวมนั้นประกอบด้วยระบบใหญ่ อย่างน้อย 3 ระบบซ้อนรวมกัน อย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง

ระบบแรก คือระบบคุณค่าซึ่งหมายถึงศีลธรรมส่วนรวม และจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์มักแสดงออกในรูปของจักรวาลความคิดที่ให้ความสำคัญกับความ เป็นธรรม ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติบนพื้นฐานของการเคารพ ต่อส่วนรวมและเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองในสังคมที่เป็นจริงจะเห็นระบบคุณค่านี้ในรูปของศาสนา

และความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น การนับถือผี ซึ่งจะเป็นศีลหรือข้อห้ามไม่ให้เกิดการละเมิดเพื่อนมนุษย์และส่วนรวม ทำหน้าที่เสมือนกฎเกณฑ์หรือจารีตปฏิบัติในสังคม

ระบบที่สอง คือระบบภูมิปัญญา ซึ่งครอบคลุมวิถีคิดของสังคม โดยเฉพาะการจัดการกับความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม มักปรากฏให้เห็นในรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านทางองค์กรทางสังคมในท้องถิ่นเพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม นอกจากนั้นยังสามารถเห็นได้จากแบบแผนของความสัมพันธ์สังคม เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเครือข่าย

ระบบที่สาม คือระบบอุดมการณ์อำนาจ หมายถึงศักดิ์ศรีและสิทธิของความเป็นมนุษย์ ซึ่งถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่จะสร้างเสริมความมั่นใจ

ทุกประเทศทั่วโลกต่างมีเอกลักษณ์ที่แบ่งวิถีชีวิตเป็นของตนเอง ซึ่งบ่งบอกถึงรากเหง้าพื้นฐานของความเป็นชาติที่สืบเนื่องถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตกาล และประเพณีปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเอกลักษณ์ที่ว่ามีได้หมายถึงลักษณะเพียงอย่างเดียวแต่หมายถึง ลักษณะวัฒนธรรมในส่วนรวม ซึ่งมีจุดเด่นเป็นลักษณะของวัฒนธรรมนั้นโดยตรง ลักษณะส่วนรวมดังกล่าวนั้น ย่อมไม่เหมือนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมอื่น เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศที่เป็นบ้านใกล้เรือนเคียงกัน จะมีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่ไม่น้อย แต่ถ้านำมาพิจารณาเปรียบเทียบกันจะมองเห็นส่วนแตกต่างได้อย่างชัดเจน ดังนั้นหากชาติใดสามารถธำรงรักษาวัฒนธรรมของตนไว้ได้มากเท่าใด ความเป็นชาติก็ยิ่งมีความมั่นคงมากขึ้นเท่านั้น เพราะวัฒนธรรมช่วยพัฒนาประชาชน สังคม และประเทศชาติ ได้ดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2539: 26)

1. ศึกษาเรื่องการดำรงชีวิต เพื่อทราบประวัติศาสตร์ของตนเอง ทำให้รู้ว่าเราเป็นใครมีสภาพสังคมอย่างไร และภาคภูมิใจในชาติและเผ่าพันธุ์ตนเอง นอกจากนี้ ยังทำให้ทราบว่า ชาติของตนมีเกียรติภูมิมากน้อยแค่ไหน ควรแก้ไขตนเองอย่างไร เป็นต้น

2. ศึกษาเรื่องของสังคมและสถาบันต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง เพื่อปรับปรุงชีวิต ครอบครัว และสถาบันทางสังคม พัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ วิถีชีวิตที่เหมาะสมสร้างค่านิยมและร่วมรับผิดชอบต่อสังคมครอบครัว กำกับควบคุมทรัพยากร และสภาพแวดล้อมของส่วนรวม

3. ศึกษาศาสนา จริยธรรม เพื่อควบคุมสังคมไม่ให้สับสนวุ่นวายเป็น จลาจลนำคุณธรรมและหลักธรรมเสริมสร้างความผาสุกให้ตนเอง ใช้กลไกทางศาสนาและ

พิธีกรรม ประเพณีสร้างความสงบสุขให้กับสังคม ทำให้คนมีจรรยาบรรณ ศีลธรรม จริยธรรม เกิดความมั่นคงในสังคมและประเทศชาติ

4. ศึกษาสุนทรียศาสตร์ เพื่อยกระดับรสนิยมของตนเอง เสริมอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และรายได้ ยกย่องคุณภาพของบ้านเมือง (อาคาร - สถานที่) และไม่ลืมกีฬา นันทนาการพื้นบ้าน เป็นต้น

5. ศึกษาภาษา วรรณกรรม และเพื่อนต่างเผ่าพันธุ์ เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของ เผ่าพันธุ์สังคม ประเทศชาติ พัฒนาความรู้ เพื่อทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น เข้าใจเพื่อนต่างเผ่าพันธุ์ ตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

ด้วยความสำคัญของวัฒนธรรมมีต่อความมั่นคงของหมู่คณะ สังคม และ ประเทศชาติ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ชนในชาติ ต้องช่วยกันรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมของตนให้คง อยู่คู่ชาติตลอดไป สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “วัฒนธรรมไทย คือ หัวใจของชาติ” หรือ “การรักษาวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ”

ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ช่วยให้ มนุษย์ได้รับการพัฒนาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยขึ้นอยู่กับศักยภาพของมนุษย์ในการปรับปรุงรับเอา หรือสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมขึ้นมาใช้ ถ้าวัฒนธรรมมีความเหมาะสมมากก็สามารถช่วยให้สังคมเจริญขึ้นได้มากเป็นเงาตามตัว เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตในสังคม

1.5 การศึกษากับการถ่ายทอดวัฒนธรรม

การศึกษาวรรณกรรมที่เล่ามา เรามักเพ่งเล็งไปถึงอดีต เรื่องของอดีตมีอยู่ สองทางคือเก็บไว้ดูหรือเก็บไว้เพื่อรู้ทางหนึ่ง และเก็บไว้เพื่อใช้อีกทางหนึ่ง ของในวัฒนธรรม ไทยในอดีตหลายอย่างใช้ในสมัยนี้ไม่ได้ เมื่อใช้ไม่ได้บางคนก็ไม่เก็บคิดว่าใช้ไม่ได้แล้วจะสอน กันไปทำไม เราลืมไปว่ามีการเก็บอีกวิธีหนึ่ง คือเก็บไว้เพื่อรู้เมื่อมันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเรา เราก็ต้องรู้เอาไว้

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2525:43-44) ได้ให้ความเห็นในเรื่อง การศึกษากับ การสืบทอด และการเสริมสร้างวัฒนธรรมไว้ว่า ความสับสนด้านวัฒนธรรมไทยเกิดมาจากคนไทย ไม่สนใจวัฒนธรรมของไทยด้วยความเห็นดีเห็นงาม หรือด้วยความรู้อย่างซาบซึ้งในวัฒนธรรม แต่มองวัฒนธรรมในทัศนะของชาตินิยม คือ ต้องการจะรักษาถ่ายทอด และเสริมสร้างวัฒนธรรม ของไทย เพราะความรู้สึกว่าเป็นของไทยเท่านั้น โดยไม่ได้พิจารณาถึงความเหมาะสมลึกซึ้ง ความประณีตงดงามของวัฒนธรรมนั้นแต่อย่างใด ในที่สุดจะรักษาไว้ไม่ได้ ดังนั้น ในการส่งเสริม และถ่ายทอดวัฒนธรรมจะต้องให้คนไทยได้รับการอบรมหรือได้รับการศึกษาให้มีรสนิยมสูงให้มี

วิจารณ์ญาณ ให้มีความรักสวรั้งามและให้เห็นความประณีตต่างๆ ในวัฒนธรรมไทยและควรจำเป็นต้องเลือกสรรพิจารณาว่า อย่างไรควรรักษาให้มีชีวิตอยู่อย่างใดควรจะเข้าพิพิภพ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2539 : 8) ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาทำหน้าที่ดำรงรักษาและถ่ายทอดศิลปะวิทยาการ หรือจะเรียกว่าวิชาการ ตลอดจนวัฒนธรรมให้แก่สังคม เป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่ที่สำคัญ ถือว่าเป็นบทบาทที่น่าภาคภูมิใจของการศึกษา ซึ่งทำให้อารยธรรมของมนุษยชาติเจริญรุ่งเรืองสืบมา”

กรรณิการ์ สัจกุล (2537 : 42) กล่าวถึงการศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมไว้ว่า ภารกิจหลักของการศึกษา คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยการศึกษาบทบาทในการส่งเสริมพัฒนาวัฒนธรรม ดังนี้

1. การศึกษาช่วยจรรโลงวัฒนธรรมในส่วนที่ดั่งาม เพื่อเป็นสมบัติกลางแก่พลเมือง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของชาติ

2. การศึกษาช่วยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในส่วนที่ควรแก่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น

3. การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ยั่งยืนต่อไป

4. การศึกษาทำหน้าที่ปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีงามให้แก่พลเมือง

อุทัย บุญประเสริฐ (2536:36) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับ วัฒนธรรมไว้ว่า

1. การศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมและมรดกทางสังคมสู่คนรุ่นใหม่

2. การศึกษาทำหน้าที่ช่วยพัฒนาคนให้มีใจกว้าง มีทัศนะเปิด มีโลกทัศน์กว้าง พร้อมที่จะเข้าใจหรือทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง รู้จักเลือกสิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ รู้จักปรับสิ่งเก่าให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดจนมีความสามารถในการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆทางวัฒนธรรมตามสมควร

3. การศึกษาทำหน้าที่รักษา สนับสนุน หรือเป็นตัวกลาง ในการพัฒนาระบบจริยธรรม และคุณธรรมประจำสังคมนั้นๆ

4. การศึกษาเป็นแกนกลางในการส่งเสริมเอกลักษณ์ของสังคมของชาติ โดยให้ความรู้ส่งเสริมความเข้าใจ เสริมสร้างความซาบซึ้งในศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี

5. การศึกษาเสริมสร้างความรู้สึกรักเป็นชาติให้แก่ชุมชนในชาติ

ชนิตา รักษ์พลเมือง (2525: 75) กล่าวไว้ว่า การถ่ายทอดวัฒนธรรมนี้ระบบการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียนทำหน้าที่ได้ดีที่สุด การศึกษาจะต้องไม่เพียงแต่จะต้องถ่ายทอดและ

บำรุงรักษาวัฒนธรรมในอดีตเท่านั้น แต่จะต้องสร้างให้สมาชิกของสังคมตระหนักถึงปัจจุบันและอนาคต นั่นคือการศึกษาเป็นตัวการที่จะสร้างวัฒนธรรมใหม่ๆ ได้

อมรา พงศาพิชญ์ (2541:20-21) ได้อธิบายการถ่ายทอดวัฒนธรรมว่า เมื่อวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีระบบที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ ก็ย่อมจะหมายความว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้และจะต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือการที่พ่อแม่สอนลูกว่าอะไรควร อะไรไม่ควร เช่น ในสังคมไทย พ่อแม่สอนลูกให้ไหว้ผู้อาวุโสกว่า ผู้น้อยไม่ควรยืนคำสวัสดีผู้ใหญ่ การสอนในลักษณะนี้นอกจากจะเป็นการสอนถึงพฤติกรรมแล้ว ยังเป็นการถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์ด้วยการถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือ การสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคม ซึ่งไม่เคยตกลงกันไว้ว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง

การที่สมาชิกในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะถือวิธีการประเพณีปฏิบัติแบบใดนั้น มิได้มีการตกลงกันในรายละเอียดทุกๆ เรื่อง ข้อตกลงคือการกำหนดหลักใหญ่ๆ กำหนดแนวคิดที่สำคัญไว้ เมื่อทุกคนรู้ถึงหลักใหญ่แล้วก็จะประเพณีปฏิบัติได้ง่ายขึ้น หลักที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่ยอมรับและยึดถือเป็นเรื่องที่สำคัญ เป็นพื้นฐานเพื่อใช้วินิจฉัยพิจารณาเลือกปฏิบัติไม่ให้ขัดกับการยอมรับของสังคม

เมื่อมีค่านิยมของสังคมเป็นแกนกลางให้สมาชิกของสังคมยึดเป็นหลักพฤติกรรม แนวความคิด วิธีการทำงาน ตลอดจนการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ ย่อมจำเป็นที่จะต้องสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมนั้นโดยอัตโนมัติ และเมื่อทุกอย่างสอดคล้องกันก็หมายความว่า การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมก็ดำเนินไปได้อย่างไม่มีปัญหา ถึงแม้ว่าการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมอาจจะหมายถึงว่า ลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมได้เปลี่ยนไปบ้างตามกาลเวลา แต่ค่านิยมและหลักใหญ่ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมก็ยังไม่เปลี่ยนไป

เนื่องจากว่า วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ ซึ่งสมาชิกของสังคมตกลงกันว่าจะใช้ร่วมกัน มนุษย์ที่อยู่คนละสังคมย่อมจะมีวัฒนธรรมที่เท่ากัน เพราะในเมื่อแต่ละกลุ่มตกลงกันเอง ข้อตกลงของแต่ละกลุ่มก็ย่อมจะไม่เหมือนกันและวัฒนธรรมของสังคมจึงไม่เหมือนกัน อาจมีบางส่วนที่คล้ายกันและมีบางส่วนที่เหมือนกัน แต่เมื่อรวมเป็นระบบสัญลักษณ์แล้วจะพบว่า สังคมที่ต่างกันจะมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน

การถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นนิสัยของมนุษย์ ซึ่งพ่อแม่จะต้องถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานและจะเป็นมรดกตกทอดสืบทอดกันไปจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเสมอ วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการประดิษฐ์คิดค้นของคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมเดียวกัน หรืออาจรับมาจากสังคมอื่นที่

มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องติดต่อกันก็ได้ ดังนั้นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม สามารถถ่ายทอดได้ 3 ทาง คือ

1. ทางด้านจิตใจ ซึ่งแสดงออกทางพฤติกรรม เป็นการบอกถึงความเจริญ การมีธรรมรู้จักควบคุมตน การควบคุมสังคม และการจัดระเบียบของสังคม เป็นความเจริญที่เกิดขึ้นเหนือสัญชาตญาณ

2. ทางด้านวัตถุ มนุษย์รู้จักประดิษฐ์คิดค้น ตกแต่งวัตถุที่มีอยู่ตามธรรมชาติเพื่อรับใช้ชีวิต เป็นการประดิษฐ์เครื่องมือในการทำมาหากิน เครื่องใช้ในครัวเรือนเพื่อความสะดวกของชีวิต รวมถึงการประดิษฐ์ตกแต่งที่อยู่อาศัย เช่น ดึก อาคาร วัด โบสถ์ เครื่องนุ่งห่ม และศิลปกรรมแขนงต่างๆ

3. ทางด้านเทคโนโลยี ได้แก่ เครื่องจักรกล เครื่องผ่อนแรง เครื่องยนต์ คอมพิวเตอร์ ดาวเทียม จรวด เครื่องบิน รถไฟ รถยนต์ ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ โทรศัพท์ โทรเลข เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นงานทางฝีมือ หรือเทคนิคชั้นสูง ซึ่งมนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมารับใช้ชีวิต ให้ผลทั้งทางด้านคุณภาพความเร็วแน่นอน ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นผลงานทางเทคนิค

การถ่ายทอดวัฒนธรรม คือ การให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ ประพฤติปฏิบัติในวัฒนธรรมทั้ง 3 ด้าน ตามสถานภาพ บทบาท หน้าที่ และสติปัญญาของตนที่รับได้ในแต่ละบุคคล การถ่ายทอดวัฒนธรรมจะได้ผลดี สืบทอดต่อไปได้ยั่งยืน ต้องอยู่บนพื้นฐานค่านิยมในสังคมนั้นๆด้วย ฉะนั้น ค่านิยมจึงเป็นตัวแปรสำคัญของชีวิต ในการพัฒนาตนเองและสังคม เพื่อให้มีคุณภาพ

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ (2525:39-40) การศึกษาเป็นการสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมในแง่ศิลปะหรือในแง่อะไรก็ตาม ซึ่งมีหลักอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ

ประการแรก เราต้องสอนให้เด็กเห็นความสำคัญของศิลปะหรือวัฒนธรรมเสียก่อนว่าศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้น มีความสำคัญต่อชีวิตต่อประเทศชาติอย่างไรบ้าง เราจะต้องชี้ให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมเหล่านั้น ต้องชี้ให้เห็นปรัชญา ซึ่งจะทำให้เขามีความเข้าใจ มีความรักศิลปะมากขึ้น

ประการที่สอง เราต้องชี้ให้เขาทราบว่า เราสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยไปทำไม

ประการที่สาม เราจะสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมอย่างไร วิธีสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรมนั้น เราต้องรู้ก่อนว่าวัฒนธรรมคืออะไร อะไรเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรม เราจะสืบทอดและเสริมสร้างไปทำไม เราจะสืบทอดและเสริมสร้างอย่างไร การสืบทอดและ

เสริมสร้างวัฒนธรรมนั้นทำเฉพาะในโรงเรียนไม่พอ จะต้องมีส่วนแวดล้อมต่างๆอีกมากมายให้มีประสบการณ์ด้วยตนเอง ถ้าเรามีประสบการณ์เพียงพอ ได้สัมผัสได้และต้องด้วยตนเองแล้ว จะทำให้เราเข้าใจซาบซึ้งในสิ่งต่างๆ เหล่านี้ดียิ่งขึ้น

การศึกษาด้านวัฒนธรรมมีลักษณะบูรณาการผสมผสานทั้งด้านปรัชญาความคิด ความเชื่อ ศีลธรรม สุนทรียภาพ ศิลปะ พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ การศึกษาด้านวัฒนธรรมมีลักษณะที่ยืดหยุ่น หลากหลาย แต่ต้องมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่มั่นคง การจัดกระบวนการและกิจกรรมต้องเน้นที่แก่นแท้และรากเหง้าของภูมิปัญญาชุมชน ชีวิตของคนในชุมชนมากกว่าที่จะศึกษาพิธีกรรมการแสดงที่ผิวเผิน ผู้ที่รับผิดชอบในการศึกษาด้านวัฒนธรรม จึงต้องมุ่งเน้นกระบวนการปลูกฝัง บ่มเพาะซึมซับ ประสบการณ์การเรียนรู้แก่เด็กอย่างต่อเนื่อง มิใช่มุ่งผลทางธุรกิจหรือผลทางการประชาสัมพันธ์เท่านั้น

วิกิ ดันทวุตโต (2536 :106-107) ได้จำแนกการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การเรียนรู้ที่ไม่มีรูปแบบ เป็นกระบวนการที่บุคคลมีการปฏิสัมพันธ์กับระบบสังคมและวัฒนธรรม บุคคลสามารถพัฒนาทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต ค่านิยม เจตคติ ประเพณี อันเหมาะสมในวัฒนธรรมหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการทางสังคมพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดลักษณะการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคลนั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่มีรูปแบบ โดยทั่วไปเป็นการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

2. การเรียนรู้ที่มีรูปแบบ นั้นเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ที่มีลักษณะที่แน่นอนและมักจะเกิดขึ้นภายในสถาบันที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม ที่เรียกว่าสถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เป็นต้น

พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547 : 29) การศึกษาด้านวัฒนธรรมมีลักษณะบูรณาการผสมผสานทั้งด้านปรัชญาความคิด ความเชื่อ ศีลธรรม สุนทรียภาพ ศิลปะ พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ การศึกษาด้านวัฒนธรรมมีลักษณะที่ยืดหยุ่น หลากหลาย แต่ต้องมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่มั่นคง การจัดกระบวนการและกิจกรรมต้องเน้นที่แก่นแท้และรากเหง้าของภูมิปัญญาชุมชน ชีวิตของคนในชุมชนมากกว่าที่จะศึกษาพิธีกรรม การแสดงที่ผิวเผิน ผู้ที่รับผิดชอบในการศึกษาด้านวัฒนธรรม จึงต้องมุ่งเน้นกระบวนการปลูกฝัง บ่มเพาะซึมซับ ประสบการณ์การเรียนรู้แก่เด็กอย่างต่อเนื่อง มิใช่มุ่งผลทางธุรกิจหรือผลทางการประชาสัมพันธ์เท่านั้น

การศึกษาด้านวัฒนธรรม เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทำความเข้าใจ และฝึกปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันก็ได้เสพความซาบซึ้งดั่งงามและรื่นรมย์ การศึกษาด้านวัฒนธรรม ไม่มุ่งเน้นความเป็นชาตินิยมจนเกินไป ไม่ปลุกระดมให้ต่อต้านวัฒนธรรมสากล หากแต่เน้นการ เข้าถึงสาระ อันเป็นแก่นแท้ของวัฒนธรรมซึ่งเป็นคุณค่า สักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา วัฒนธรรมไม่เคยหยุดนิ่งและไม่ใช่แท่งศิลาอันแข็งกระด้าง วัฒนธรรมมีความเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลาทั้งในทิศทางที่เจริญและทิศทางที่เสื่อม การศึกษาด้านวัฒนธรรมจึงเป็นการสร้าง รากฐานทางความคิดที่มั่นคงแก่ผู้เรียน ให้สามารถรับวัฒนธรรมปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ใน ชีวิตได้อย่างเหมาะสม ไม่เลื่อนไหลไปตามกระแส แต่รู้เท่าทันปรับตัวได้และคงความเป็นไทย อย่างมีศักดิ์ศรี

การศึกษาด้านวัฒนธรรมและการเสริมสร้างคุณธรรม จึงเป็นองค์คู่ที่สำคัญของ สาระทางการศึกษา แน่นอเนกที่สุดการศึกษาด้านวัฒนธรรมย่อมไม่แยกตัวออกจากสาระความรู้ทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทุกองค์ประกอบเป็นสาระที่ผสมกลมกลืนกัน เกิดเป็นคุณลักษณะที่ พึงประสงค์ของหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนและการสืบทอดทางวัฒนธรรมใน ครอบครัวและชุมชน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าการศึกษามีบทบาทอย่างมากในการถ่ายทอด วัฒนธรรมให้แก่คนในสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัย การศึกษาที่จัดอย่างเหมาะสมจะสามารถรักษา และถ่ายทอดวัฒนธรรมที่มีความหมายให้กับคนในรุ่นต่อไปได้เป็นอย่างดี อันจะทำให้คนในรุ่น ต่อไปรู้จักและ ภาควิไมใจในวัฒนธรรมของชาติของตน พร้อมทั้งสามารถปรับปรนวัฒนธรรมเดิม ให้มีความหมายและมีคุณค่ากับชีวิตในยุคของตนได้

1.6 บทบาทหน้าที่ของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมจึงมี ความสำคัญแก่นมนุษย์ชาติทุกเผ่าพันธุ์ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีหน้าที่ต่อสังคมในภาพรวมและระดับ ครอบครัวหรือวัฒนธรรมในส่วนย่อยของแต่ละสังคมตามลำดับซึ่งเสาวภา ไพทยรัตน์(2535:11-12) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของวัฒนธรรมที่มีต่อสังคมในภาพรวมไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยวัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อม แต่แนวคิดในการสนับสนุนการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุข วัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีส่วนสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมมิได้เป็นเครื่องชี้นำ หรือลบล้างความค้อย ความเด่นหรือความดีใจวัฒนธรรมของตนเหนือวัฒนธรรมของสังคมอื่นๆ

2. วัฒนธรรมเป็นผลรวมจากภูมิปัญญาของคนในสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึง ได้รับการถ่ายทอด สัมผัส สืบสาน และในบางโอกาสอาจเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงให้สอดคล้องกับวิถี

การดำรงชีวิตได้ นอกจากนี้วัฒนธรรมจำแนกได้หลายลักษณะ เช่น วัฒนธรรมรวมระดับชาติ วัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ วัฒนธรรมย่อยของเชื้อชาติ วัฒนธรรมของท้องถิ่น วัฒนธรรมของกลุ่มอาชีพ เป็นต้น

หน้าที่ของวัฒนธรรมในส่วนย่อยของแต่ละสังคมทั้งนี้เริ่มต้นตั้งแต่

1. การกำหนดบทบาทและสถานภาพของสถาบันครอบครัว วัฒนธรรมในแต่ละชาติศาสนาจะมีความแตกต่างกันในครอบครัว สังคมไทยให้ความสำคัญแก่สามีเปรียบเสมือนช้างเท้าหน้า ภรรยาเป็นช้างเท้าหลัง
2. การกำหนดแนวทางในการอยู่ร่วมกันของแต่ละสังคม ข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคมและถือเป็นประเพณีการปกครอง เช่น การให้ความสำคัญของผู้નાในสังคมการเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน การนับถือระบบอาวุโส เป็นต้น
3. การควบคุมคนในสังคมมิให้ประพฤติปฏิบัติตนที่ผิดต่อประเพณี ดังเช่นในสังคมไทยให้ความสำคัญแก่การแต่งงานจะต้องมีประเพณีการสู่ขอ การหมั้น การแต่งงาน โดยที่สังคมไทยยังคงดำเนินขี้นหญิงที่ละเลยขนบธรรมเนียมประเพณีการแต่งงาน
4. การแสดงถึงสัญลักษณ์ของคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง เช่น คนไทยจะมีการยกมือไหว้แสดงการทักทาย อำลา ขอบคุณ ส่วนการแนะนำทักทายของคนสังคมอื่น เช่น สังคมตะวันตกใช้การจับมือ สังคมญี่ปุ่นใช้การโค้งคำนับกัน เป็นต้น
5. การกำหนดค่านิยมและความเชื่อในการดำรงชีวิตของคนในสังคม ดังเช่นสังคมของนับถือพุทธศาสนา จะสั่งสมความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม การรู้จักให้อภัยแก่กันพร้อมทั้งหล่อหลอมอุปนิสัยความมีเมตตาธรรมในการดำรงชีวิต

1.7 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีทั้งเจริญงอกงามและเสื่อมสูญได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพของสังคม ความเชื่อและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ซึ่ง สมิทร์ สระอุบล (2532 :35) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม ไว้ได้ดังนี้

ปัจจัยที่เกื้อหนุนวัฒนธรรม คือ ปัจจัยที่ส่งเสริมเกื้อหนุนให้วัฒนธรรมของสังคมนั้นดำรงอยู่ มีการปฏิบัติสืบเนื่องต่อไป ได้แก่

1. สอดคล้องหรือเข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีอยู่เดิม เช่น ศาสนาพุทธแพร่หลายในไทยมากกว่าศาสนาพราหมณ์ ซึ่งอาจเป็นได้ว่าเพราะเราไม่นิยมแบ่งคนออกเป็นชนชั้นต่างๆ เหมือนระบบวรรณะในศาสนาพราหมณ์

2. อิทธิพลของศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนไทยมาก เช่น ความกตัญญูกตเวที การมีสัมมาคารวะ ความสุภาพเรียบร้อย ความโอบอ้อมอารีมีใจเมตตา ฯลฯ

3. การเห็นคุณประโยชน์ หากประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าทำแล้วได้ ประโยชน์ประชาชนจะรักษาและปฏิบัติตามวัฒนธรรมนั้นๆ เช่น ในเทศกาลตรุษสงกรานต์ เราก็สงน้ำพระ รดน้ำและขอพรจากผู้ใหญ่

4. กลุ่มผลประโยชน์ เป็นกลุ่มที่ต้องการรักษาวัฒนธรรมของตน เช่น กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรม กลุ่มดนตรีไทย ฯลฯ จึงพยายามส่งเสริมและคัดค้านการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่ทำลายวัฒนธรรมที่ตนเห็นว่าดีและจะสนับสนุนส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้วัฒนธรรมที่ตนส่งเสริมดีขึ้น

5. ตัวแทนของวัฒนธรรม ตัวแทนใดก็ตามที่มีอิทธิพลหรือมีอำนาจจะเป็น เครื่องช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมได้มากยิ่งขึ้น เช่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้แต่งกายแบบยุโรป ทำให้ประชาชนนิยมเลียนแบบแต่งกายตามแบบยุโรปไปด้วยหรือในรัชสมัยนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้ทันสมัยขึ้น เป็นต้น

6. สภาพทางเศรษฐกิจ หากสภาวะทางเศรษฐกิจรุ่งเรือง ไม่ขาดแคลน คนจะมีจิตใจสบาย ความปกติสุขจะเกิดขึ้น คนจะอยู่อย่างสงบสุขหรือพยายามอยู่ให้ดีขึ้น โดยสิ่งใดดี มักจะรับไว้ วัฒนธรรมจึงดำรงอยู่ได้และอาจมีวัฒนธรรมที่ใหม่และดีเพิ่มขึ้น

7. สภาพการเมือง ประเทศใดสภาวะทางการเมืองมั่นคงประเทศนั้นจะมีแต่ความปกติสุข สถาบันต่างๆก็สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

ปัจจัยที่บั่นทอนวัฒนธรรม คือ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง หรือ สูญไป ได้แก่

1. ความรู้สึกหรืออารมณ์ เป็นความรู้สึกผูกพันกับสิ่งเก่าๆ ตามความเคยชิน เช่น คนแก่มักกลัวโรงพยาบาล ไม่อยากไปถ้าไม่จำเป็นจริงๆ เพราะคิดว่าเป็นสถานที่ที่จะไปตาย หรือเขาไม่ชอบอาบน้ำบ่อยๆ เป็นต้น

2. กลุ่มผลประโยชน์ เป็นกลุ่มต่อต้านวัฒนธรรมใดก็ตามที่ทำให้ตนเสียผลประโยชน์ เช่น คนเข้าทรงนิยมให้คนเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เพื่อตนจะได้มีรายได้ คนขายควายไม่ชอบให้มีการทำควายเหล็ก เพราะจำทำให้ชาวนาซื้อควายน้อยลง ซึ่งทำให้ตนขาดรายได้ เป็นต้น

3. ทศนคติหรือเจตคติ แม้จะเห็นว่าวัฒนธรรมนั้นดี แต่ไม่เต็มใจรับเพราะเห็นว่ายุ่งยากลำบากหรือไม่คุ้นเคย เช่น ชาวชนบทไม่นิยมเก็บเงินไว้กับบ้านหรือซื้อเป็นทอง ไม่นิยมฝากไว้กับธนาคาร จึงทำให้ถูกปล้นสะดมได้ง่าย และทำให้เงินทองไม่หมุนเวียน เป็นต้น

4. การไม่เห็นคุณค่าประโยชน์ของวัฒนธรรมเพราะไม่เห็นผลทันตา วัฒนธรรมหลายๆอย่างจึงต้องใช้เวลา ทำให้ปฏิบัติวัฒนธรรมไม่ได้ผลเท่าที่ควร

5. ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การแพทย์เจริญทำให้มีคนเพิ่มมากขึ้นในขณะที่ทรัพยากรเพิ่มไม่ทันกับจำนวนคน ทำให้คนดิ้นรนเห็นแก่ตัว หรือคิดอาวุธประหัตประหารกัน ฯลฯ เป็นการทำลายล้างวัฒนธรรมที่ให้มีเมตตาต่อกัน เอื้อเฟื้อต่อกัน เป็นต้น

6. สภาพเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสภาพความเร่งรีบแข่งขันกันที่ก่อให้เกิดปัญหาเสื่อมโทรมทางด้านศีลธรรม เช่น อาชญากรรม โสเภณี ยาเสพติด ฯลฯ เป็นการทำลายวัฒนธรรมอันดีงามที่มีอยู่แต่เดิม

7. สภาพการเมือง หากประเทศแตกแยกไม่มั่นคง มีการต่อสู้ทางลัทธิต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กันเองหรือจากฝ่ายตรงกันข้าม (คอมมิวนิสต์) วัฒนธรรมก็จะบั่นทอน เช่น เรา รักเคารพพระมหากษัตริย์ แต่คอมมิวนิสต์อาจจะมองไปในทางตรงกันข้าม เป็นต้น

กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เกิดจากกระบวนการหลาย กระบวนการดังต่อไปนี้ (งามพิศ สัตย์สงวน ม.ป.ป. : 8-13)

1. การประดิษฐ์คิดค้น (Invention)
2. การค้นพบ (Discovery)
3. การแพร่กระจาย (Diffusion)
4. การติดต่อทางวัฒนธรรม (Acculturation)
5. การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Assimilation)
6. ความทันสมัย (Modernization)
7. นวัตกรรม (Innovation)

1. การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) หมายถึง กระบวนการที่สิ่งต่างๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนถูกทำขึ้นมา เป็นการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ ขึ้นมา สิ่งใหม่ๆ ดังกล่าวอาจเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เกลียว รถยนต์ เครื่องบิน บ้าน หรืออาจเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น กฎหมาย ค่านิยม อุดมการณ์ใหม่ๆ เมื่อประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆเหล่านั้นขึ้นมาแล้ว มักก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆตามมาด้วย

2. การค้นพบ (Discovery) หมายถึง กระบวนการที่บางสิ่งบางอย่างถูกค้นพบโดยสิ่งของต่างๆเหล่านั้นมีอยู่แล้ว แต่ไม่รู้กันจนกระทั่งมีคนไปค้นพบสิ่งนั้นเข้า เช่น กระแสไฟฟ้า คือการค้นพบแต่หลอดไฟ คือการประดิษฐ์คิดค้น การค้นพบเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

3. การแพร่กระจาย (Diffusion) หมายถึง ส่วนต่างๆ ที่เฉพาะของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปยังอีกวัฒนธรรมหนึ่ง ในบางกรณีส่วนต่างๆของวัฒนธรรมดังกล่าวจะแพร่กระจายไปยังสังคมต่างๆทั่วโลก การแพร่กระจายเป็นวิธีการหนึ่งที่สังคมต่างๆได้รับนวัตกรรม(Innovation) ซึ่งคือสิ่งของใหม่ๆจากภายนอกสังคม การแพร่กระจายเป็นผลมาจากการที่วัฒนธรรมต่างกันมาติดต่อกันไปเรื่อยๆจนในที่สุดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆของวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองวัฒนธรรมที่มาติดต่อกัน โดยทั่วไปการแพร่กระจายเป็นกระบวนการ 2 ทาง คือ มักเป็นการแลกเปลี่ยนกันและกัน ไม่ใช่ให้แค่ฝ่ายเดียว

4. การติดต่อทางวัฒนธรรม (Acculturation) การติดต่อทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อชน 2 กลุ่ม ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันมาติดต่อกัน แต่ละกลุ่มอาจให้อิทธิพลซึ่งกันและกันได้ แต่ถ้าวการติดต่อเป็นไปในระยะเวลาสั้นๆ ก็อาจไม่มีอิทธิพลที่ยาวนาน แต่ถ้าติดต่อกันยาวนานขึ้น อาจทำให้เกิดผลกระทบต่อกันได้ ซึ่งอาจเป็นการให้อิทธิพลแต่ฝ่ายเดียวหรือส่งผลกระทบต่อกันทั้งสองฝ่ายได้ นักมานุษยวิทยาใช้คำว่า “Acculturation” เมื่อพูดถึงปรากฏการณ์ดังกล่าว แต่นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษใช้คำว่า “Cultural Contact” ซึ่งมีความหมายคล้ายๆกัน ศัพท์ทั้ง 2 คำหมายถึงปรากฏการณ์ที่ 2 วัฒนธรรมที่ต่างกันมาติดต่อกันไปเรื่อยๆ การติดต่อดังกล่าวทำได้หลายทาง เช่น โดยการทำสงครามกัน การตกเป็นเมืองขึ้น การถูกยึดครองทางการทหาร การตกอยู่ใต้ปกครองของจักรวรรดินิยม การอพยพ การเคลื่อนย้ายแรงงาน การค้า การแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยีในปัจจุบันมีการติดต่อกันในช่วงสั้นๆ เช่น การท่องเที่ยว หรือติดต่อกันทางอ้อม โดยทางสื่อสารมวลชน และการแลกเปลี่ยนความรู้ต่างๆเมื่อวัฒนธรรมที่ต่างกัน 2 วัฒนธรรมมาติดต่อกัน ไปเรื่อยๆในที่สุดจะมีผลกระทบทำให้แบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

5. การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Assimilation) ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่ง คือผสมผสานทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการติดต่อระหว่างวัฒนธรรม เป็นผลมาจากการที่ปัจเจกชนหรือกลุ่มคนต่างๆแทนที่วัฒนธรรมของตนเองโดยวัฒนธรรมอื่นๆโดยทั่วไปกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม จะแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ต่างๆกระบวนการดังกล่าวจะเกิดขึ้นในระดับวัฒนธรรมย่อยด้วย ในอนาคตอัตราการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่างๆในสังคมไทยจะเร็วยิ่งขึ้น

6. ความทันสมัย (Modernization) ความทันสมัยเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น ในสังคมกำลังพัฒนา กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อสังคมกำลังพัฒนารับเอาวัฒนธรรม ทั้งทางวัตถุและวัฒนธรรมไม่ใช่วัตถุของสังคม

อุตสาหกรรมมาใช้ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุได้แก่เทคโนโลยีด้านต่างๆ เช่น ด้านการเกษตร สื่อสาร การแพทย์ การศึกษาและด้านอื่นๆ ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุของสังคมตะวันตก เช่น ค่านิยม อุดมการณ์ โลกทัศน์ แบบแผนการเลือกคู่ การแต่งงาน ระบบราชการและสิ่งอื่นอีกมาก เมื่อนำมาใช้แล้วมักทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมกำลังพัฒนา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มักไม่ราบรื่น มักเกิดอย่างต่อเนื่องหลายอย่างและหลายระดับ ทำให้มีผลกระทบต่อสถาบัน สังคมทุกสถาบัน ชุมชนทุกแห่งและมีผลกระทบต่อชีวิตทุกด้านของสมาชิกในสังคมกำลังพัฒนา

7. นวัตกรรม (Innovation) นวัตกรรมเป็นปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในประเทศกำลังพัฒนาคำว่านวัตกรรม หมายถึง กระบวนการรับของใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีมาก่อนมาใช้ในสังคมหรือชุมชนของใหม่ดังกล่าวอาจเป็นนวัตกรรมทางวัตถุ (Material Culture) เช่น เทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการแพทย์ การขนส่ง การศึกษา การเกษตร หรือการตลาด ส่วนของใหม่ที่เป็นวัฒนธรรมไม่ใช่วัตถุ (Non - Material Culture) เช่น ความคิด อุดมการณ์ หรือแบบแผน พฤติกรรมใหม่ๆ ในด้านต่างๆ ที่แตกต่างไปจากของเดิม

พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547 : 33) วัฒนธรรมมีธรรมชาติคล้ายคลึงกับสรรพสิ่งในโลก กล่าวคือ เมื่อนุษย์สร้างขึ้นแล้ว ก็ใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการในชีวิต แต่เมื่อเหตุปัจจัยและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์ก็ต้องมีการปรับปรุง วัฒนธรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการนั้นให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หรือมีการพัฒนาต่อเนื่องไปเรื่อยๆ จนในที่สุดมนุษย์เห็นว่า พัฒนาต่อไปได้ยาก หรือผลประโยชน์ไม่คุ้มกับการลงทุนแล้ว จึงยุติการพัฒนาวัฒนธรรมนั้นๆต่อไป วัฒนธรรมนั้นจึงไม่มีหน้าที่ที่ต้องรับใช้มนุษย์ก็จะตายหรือสลายไปในที่สุด ดังนั้นวัฒนธรรมย่อม เกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่นเดียวกับมนุษย์ผู้สร้างวัฒนธรรมนั่นเอง

1.8 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา วัฒนธรรมและการพัฒนา

พระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2545) มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า “การศึกษา” หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

วีระ บำรุงรักษา (2544:40) กระบวนการศึกษาจึงเป็นกระบวนการหรือวิธีการ ที่ช่วยให้คนได้รู้จักโลก รู้จักการดำเนินชีวิตในโลก และรู้จักสร้างสรรค์สิ่งต่างๆในโลก แต่สำหรับการสร้างความรู้ การใช้ความรู้และการพัฒนาความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตในโลกและในสังคมของมนุษย์เป็นเรื่องของวัฒนธรรม และที่สำคัญคือการสืบทอดความรู้ การใช้ความรู้ และ

การพัฒนาความรู้ซึ่งสัมพันธ์กับโลกภายนอกนั้น ก็ถือเป็นเรื่องวัฒนธรรมด้วย ดังนั้นจึงเป็นภาพชัดว่า การศึกษา คือกระบวนการสร้างสรรค์และการสืบทอดวัฒนธรรม

ปัญหาการศึกษาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม มีอยู่ 4 ประการ คือ

1. หลักสูตรปัจจุบันโดยส่วนรวมยังไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการอันแท้จริงของชุมชนหรือท้องถิ่น จึงทำให้ผู้รับการศึกษาไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมของเขาได้ ไม่มีความภูมิใจในท้องถิ่น หลักสูตรปัจจุบันทุกประเภทและทุกระดับ ไม่ค่อยได้นำเนื้อหาสาระอันเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมเหล่านั้น มาบรรจุเพื่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน เนื้อหาสาระที่เรียนกันในปัจจุบันมักจะเป็นเรื่องที่ไกลตัวมากกว่าเรื่องที่อยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ

2. วิธีเรียนวิธีสอนยังคงเป็นไปตามแนวคิดและปรัชญาการศึกษาของชาวตะวันตกเสียส่วนใหญ่ ครูผู้สอนขาดความตระหนักและขาดการประยุกต์ใช้วิธีการเรียนการสอนอันเป็นวิธีการตามความคิดและภูมิปัญญาของชาวบ้าน และวิธีการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเคยทำหน้าที่เป็นสถาบัน การสถาบันการศึกษาหลักในสมัยก่อนของสังคมไทยว่าเป็นอย่างไร ดังนั้น การศึกษาที่เป็นอยู่คงไม่สามารถช่วยให้คนไทยรู้จักพึ่งตนเอง และคงไม่สามารถช่วยคนไทยสามารถปรับตนเองได้ดีในสังคมไทยซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมชนบท

3. ครูอาจารย์ในระบบโรงเรียน ล้วนแต่ได้รับการฝึกอบรมกันมาตามแนวทางการฝึกหัดของครูชาวตะวันตกเป็นประการสำคัญ แต่เรื่องการคิดหรือความคิด ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญของการศึกษายังไม่เข้าใจอย่างถูกต้องตรงกัน ถึงแม้จะเป็นการคิดหรือความคิดของตะวันตกก็ยังไม่สามารถเข้าใจได้ลึกซึ้ง หรือวิธีคิดตามแนวพุทธศาสตร์ซึ่งเกี่ยวพันกับความเป็นไทย ก็ยังมีความรู้ในเรื่องนี้น้อยมาก

4. สถาบันการศึกษาไทย ยังไม่ได้สร้างฐานวิชาการที่มั่นคงของชาติ กล่าวคือความรู้ของชาติทุกประเภท ทุกระดับที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของคนไทย ยังไม่มีการรวบรวมและเรียบเรียงให้เป็นเรื่องเป็นราวอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา มีอยู่ 5 ประการ คือ

1. สถาบันการศึกษามุ่งถ่ายทอดวัฒนธรรมตะวันตก
2. การเสื่อมโทรมและถดถอยของวัฒนธรรมพื้นบ้าน
3. คนไทยและสถาบันดั้งเดิมของไทย มีวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมไทย กระบวนการสังคมประกิต แต่การศึกษาปัจจุบันไม่ได้จัดให้ผู้เรียนสัมผัสกับสิ่งเหล่านี้
4. วัฒนธรรมของชาติซึ่งมีเนื้อหาสาระดี แต่ขาดพัฒนารูปแบบที่ทันสมัย และขาดนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและสนองความต้องการใหม่ๆ

5. การศึกษาทุกประเภทและทุกระดับควรจะได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมพื้นเมือง วัฒนธรรมของชาติ และวัฒนธรรมสากล ในระบบการศึกษาอย่างมีสัดส่วนเหมาะสม

แนวทางการแก้ไขปัญหามีอยู่ 7 ประการ

เพื่อให้การศึกษาไทยมีสัมพันธภาพที่ดี กับวัฒนธรรมในการพัฒนาประเทศ ในศตวรรษต่อไป แนวทางในการแก้ไขปัญหาคือจะเป็น ดังนี้

1. ปรับปรุงหลักสูตรทุกประเภทและทุกระดับ ให้มีการถ่ายทอดเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมที่เหมาะสมให้มากขึ้น

2. ในส่วนวิธีเรียนวิธีสอนก็เช่นเดียวกัน ควรจะได้มีการพัฒนาปรัชญาการศึกษาไทย โดยยึดพุทธศาสตร์เป็นแนวทางและผสมผสานด้วยปรัชญา และความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นและแต่ละภูมิภาคเข้าไป

3. ให้การศาสนาและการวัฒนธรรม ได้เข้ามามีบทบาทในการศึกษาของชาติให้มากขึ้น

4. ควรจะได้มีการสร้างฐานวิชาการของชาติ โดยรวบรวมความรู้ต่างๆของสังคมไทย เช่น ภาษา ภูมิปัญญาของชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและหลักสูตรวิชาต่างๆที่เกี่ยวกับสังคมไทย

5. ควรจะมีการปรับปรุงรูปแบบของวัฒนธรรมที่มีหลักธรรมคำสอนเป็นเนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับยุคสมัยเพื่อสามารถใช้สอน ในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของคนไทยในสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

6. ควรส่งเสริมการนำหลักพุทธปรัชญามาใช้เป็นหลักในการพัฒนาการศึกษา และวิชาการของไทยให้แพร่หลาย

7. ในการจัดทำแผนงานและโครงการของหน่วยงานทางการศึกษาทั้งหลาย ควรจะบูรณาการการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมให้สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ

นอกจากการศึกษาภารกิจสำคัญที่จะทำให้คนไทยภูมิใจในวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิใจในความเป็นไทย ความเป็นท้องถิ่น เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีมาแต่เดิมแล้ว การศึกษาต้องเชื่อมประสานระหว่างวัฒนธรรมไทยที่มีมาข้างในกับวัฒนธรรมใหม่ que เข้ามาจากภายนอก โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตก ให้ประสานสอดคล้องให้ได้ประโยชน์ที่ควรจะได้ จนก่อให้เกิดความเจริญงอกงามของสังคมไทยอย่างแท้จริงสืบไป ดังพระชนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) 2541:66) ที่กล่าวว่า

...เมื่อเรสัมพันธ์กับวัฒนธรรมนอก ไม่เฉพาะวัฒนธรรมตะวันตก จะเป็นวัฒนธรรมใดก็ตาม เราจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาว่าทำอะไร จะเอามันมาใช้ประโยชน์ได้ คือการที่ต้องรู้จักเลือกเอาส่วนที่ดี มองจับเอาคุณค่าที่เป็นประโยชน์ โดยแยกแยะวิเคราะห์และที่สำคัญเมื่อใช้ปัญญารู้จักเลือกแล้วก็ต้องรู้จักดูดย่อย ให้กลายมาเป็นเนื้อเป็นตัวของเรา แล้ววัฒนธรรมของเราก็จะอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น...

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 :107-108) กล่าวว่า การเตรียมบุคลากรในชาติให้พร้อม และเอื้อต่อการพัฒนาประเทศระยะยาวนั้น การจัดการศึกษาที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การศึกษาต้องเตรียมคนให้มีความเป็นท้องถิ่น พร้อมกับความเป็นสากล การจัดการศึกษาจะต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีความสนใจความเปลี่ยนแปลงของโลก และมีความสามารถที่จะก้าวทันความเปลี่ยนแปลงนั้น ขณะเดียวกัน ก็ต้องคำนึงถึงความต้องการของคนในท้องถิ่นด้วยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ช่วยให้เกิดการพัฒนาศีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยแต่ละแห่ง ตลอดจนทำให้เกิดความภาคภูมิใจ และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประโยชน์ สร้างสรรค์ความเจริญให้เหมาะกับท้องถิ่น

กรมศิลปากร (ม.ป.ป. : 73) โดยสรุปแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา วัฒนธรรม และการพัฒนานั้น มีสภาพเช่นเดียวกับการเจริญเติบโต ของต้นไม้ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 ส่วน คือ

1. รากและโคนต้นเปรียบเสมือนวัฒนธรรม ซึ่งบ่งบอกให้เห็นพันธุกรรมของต้นไม้ต่างๆเป็นกำเนิดของชีวิต บอกให้รู้ว่าเป็นพันธุกรรมชนิดใด เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศแบบไหน จะให้ผลผลิตอย่างไร เป็นคนเผ่าใด ชาติใด และวัฒนธรรมระดับใด

2. ลำต้น คือ กระบวนการศึกษา ซึ่งทำหน้าที่สืบทอดสายพันธุกรรมดั้งเดิมไปสู่การพัฒนา จะเพิ่มผลผลิตได้มากน้อยแค่ไหน ย่อมขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์แข็งแรงของลำต้น คือการศึกษา ฉะนั้นรากและลำต้นจะต้องสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมกับการศึกษาจึงแยกจากกันไม่ได้

3. ดอกใบ กิ่งก้านสาขา คือการพัฒนา ซึ่งเป็นผลจากการทำงานของรากและลำต้นหรือวัฒนธรรมดั้งเดิมกับการศึกษา

วัฒนธรรม การศึกษาและการพัฒนา จึงมีความสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่มาช้านาน ดังนั้น การจัดการศึกษา ไม่ว่าจะรูปแบบใดก็ตาม มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยมาใช้เป็นแนวทางและกระบวนการพัฒนาเพื่อพัฒนาประชาชนชาวไทยและประเทศชาติต่อไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2.1 การดำรงอยู่ของวัฒนธรรม

การที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสามารถดำรงอยู่ได้ ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปนั้นทุกยุคทุกสมัยนั้น เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (อ้างถึงใน สนธยา พลศรี 2545:67) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมนั้นเปรียบได้กับทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ของสังคม และ สมาชิกของสังคมได้มีส่วนร่วมในการใช้สิ่งนั้นๆ สมาชิกในสังคมจะต้องได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมและต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นๆ เพื่อเป็นมรดกสืบทอดแก่ชนรุ่นต่อไป

เช่นเดียวกันกับ สุพัตรา สุภาพ (2541:51) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ มนุษย์จะเป็นผู้สร้าง ทะนุบำรุง ถ่ายทอด และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม มนุษย์เป็นสัตว์ ประเภทเดียวที่มีวัฒนธรรม มีวิธีการเรียนรู้รับช่วงสืบทอดกันมาได้และสร้างสรรค์เพิ่มเติม การที่มนุษย์สามารถสร้างวัฒนธรรมได้ดี ก็เพราะมนุษย์มีลักษณะทางกายและทางจิตใจเป็นพิเศษเหนือกว่าสัตว์ทั้งปวงและสิ่งนี้เองทำให้มนุษย์แตกต่างกับสัตว์ วัฒนธรรมทำให้คนเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง วัฒนธรรมจึงมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิถีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

มาลินอฟสกี (อ้างถึงใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2545: 53-54) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมที่จะมีต่อไปได้นั้นว่า วัฒนธรรมต้องมีหน้าที่สนองตอบต่อความต้องการของมนุษย์ องค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมไม่ว่าประเพณีทุกประเพณี วัตถุวัฒนธรรมทุกอย่าง ความคิดทุกความคิด ความเชื่อทุกความเชื่อ ต้องตอบสนองความจำเป็นหรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง มีหน้าที่ที่ต้องทำ หรือเป็นตัวแทนของส่วนที่ขาดเสียไม่ได้ในวัฒนธรรมนั้นๆ

งามพิศ สงวนศักดิ์(2532 : 33 -34) ได้กล่าวถึงการคงอยู่ของวัฒนธรรมว่า สิ่งใดที่คนในสังคมให้การยอมรับ ยึดถือปฏิบัติทำการสืบทอดต่อให้คนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าสิ่งนั้นมีค่า เป็นที่น่าปรารถนาเป็นเครื่องวัดความมีคุณค่าและความจำเป็นของสิ่งนั้น ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต จนกลายเป็นสิ่งที่ต้องสืบทอดให้คนรุ่นต่อไปได้รักษาเอาไว้

อมรา พงศาพิชญ์ (อ้างถึงใน คณะจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2540 : 23-34) ได้กล่าวถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมว่า เมื่อวัฒนธรรมกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ผ่านการยอมรับของคนในสังคมมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยระหว่างนั้นอาจเกิดการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคม แต่ยังคงมีการสืบทอดผ่านคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีก

รุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นวัฒนธรรมจะดำรงอยู่ได้จึงต้องเป็นสิ่งที่คนในสังคมต้องเรียนรู้ และรับช่วงการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อน การที่คนในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าอะไรควรยึดถือหรือควรประพฤติปฏิบัติ โดยทั่วไปมักยึดหลักใหญ่ๆ ที่ถือเป็นข้อตกลงร่วมกันของคนในสังคม หากพบว่าวัฒนธรรมสอดคล้องกับบรรทัดฐานหรือค่านิยมของคนในสังคมช่วงเวลานั้น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในทุกๆ ด้านย่อมเป็นไปอย่างราบรื่น การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจะพบว่าลักษณะบางประการของวัฒนธรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกาลเวลา แต่บรรทัดฐาน ค่านิยมที่เป็นหลักใหญ่ๆ ที่ใช้เป็นเกณฑ์หรือแนวทางในการปฏิบัติสำหรับคนในสังคมจะยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไป

จำนงค์ อธิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ (2540:22-23) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสามารถดำรงได้ในชุมชนหรือสังคมใดนั้น แสดงว่าวัฒนธรรมนั้นได้รับการคัดสรรจากคนในชุมชนหรือในสังคมนั้นแล้วว่าเป็นสิ่งที่ให้คุณค่ามีประโยชน์ จนได้รับการยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยผ่านกระบวนการคิด เลือกรับ จนกลายเป็นแบบแผนของการปฏิบัติ รวมถึงความคิด ความเชื่อ วัตถุ หรือสิ่งใดๆ ที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น สะสมไว้ ทำการถ่ายทอด หมั่นปรับปรุง เรื่อยมาจนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต

ดังนั้น วัฒนธรรมใดจะสามารถดำรงอยู่ในสังคมนั้นได้นั้น จะต้องประกอบด้วย

1. วัฒนธรรมนั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นมรดกทางสังคมที่มีคุณค่า น่าสะสม มีประโยชน์กับคนในสังคม สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือแนวทางในการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนรุ่นก่อนสร้างขึ้นและมุ่งถ่ายทอดให้คนรุ่นต่อไป
2. วัฒนธรรมนั้นจะต้องมีการปรับปรุง หากวัฒนธรรมที่คนรุ่นต่อมารับเอาไว้เพียงเป็นมรดก มีแต่รักษาไว้ หรือไม่ปรับปรุงเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันหรือยุคสมัย วัฒนธรรมนั้นย่อมไม่มีความเจริญงอกงาม อาจเสื่อมความนิยมและสูญหายไปในที่สุด
3. วัฒนธรรมนั้นจะต้องมีการปรับปรุง หากวัฒนธรรมที่คนรุ่นต่อไปได้รับช่วงการสืบทอด และเผยแพร่ให้แพร่หลายเพื่อให้วัฒนธรรมนั้นสืบทอดต่อเนื่องกัน ไม่ขาดตอน และคงอยู่ในสังคมเรื่อยไป

2.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ชวลิต สวัสดิ์ผล และ ฤดี กรุดทอง (อ้างถึงในปริยา หิรัญประดิษฐ์ 2543: 129) สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในทุกสังคม เราไม่สามารถปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมบางครั้งทำให้สังคมเจริญขึ้นแต่บางครั้งทำให้เกิดปัญหาทางสังคม

ได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วจนผู้คนปรับตัวไม่ทัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ก่อให้เกิดปัญหาได้มีดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง ทำให้วัฒนธรรม วิถีชีวิต เปลี่ยนไป การติดต่อความสัมพันธ์เปลี่ยนไป ผู้คนต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อช่วยเหลือตนเอง

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้เกิดการประดิษฐ์เครื่องจักร เครื่องทุ่นแรงต่างๆ สามารถนำเอามาแทนแรงงานสัตว์ หากมาใช้ในภาคเกษตรกรรมอาจทำให้แรงงานส่วนเกินย้ายถิ่นมาทำงานในภาคอุตสาหกรรมหรือ มาใช้ในภาคอุตสาหกรรมและบริการอาจก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน และถ้าหากใช้เทคโนโลยี นั้นๆ ไม่เป็น ก็อาจก่อปัญหาอื่นๆ ได้ เช่น ปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษ

3. การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานของสังคม เช่น การเปลี่ยนระบบการปกครองจากเผด็จการไปเป็นประชาธิปไตย ถ้าประชาชนยังยึดมั่นผูกพันอยู่กับระบบเดิมย่อมจะมีการต่อต้านหรือถ้าผู้คนยังไม่พร้อม ยังไม่เข้าใจระบบนั้นๆดี ก็จะมีปัญหาอื่นๆตามได้ เช่นการใช้ อำนาจในด้านต่างๆ

4. การล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural lag) เช่น คนในสังคมใช้เทคโนโลยี ไม่เป็นชาวบ้านชนบท มีถนนสี่เลนความไม่รู้ในการจับขี้นกพาหนะอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ มีโรงงานผลิตยาปราบศัตรูพืช หรือปุ๋ยเคมี แต่ไม่รู้จักใช้ให้เป็น อาจทำให้สูญเสียต่อชีวิต และทรัพย์สินได้

จากการพัฒนาประเทศให้เหมือนตะวันตก เป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นทางด้าน เศรษฐกิจเพื่อสร้างฐานะความมั่นคงทางรายได้ ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงด้านอื่นๆ ของสังคมอย่างมากมาย พบว่าความเจริญทางอุตสาหกรรมและบริการกระจุกตัวอยู่เฉพาะในเขต เมือง ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนแตกต่างกันมากขึ้น คนไทยหันมานิยมวัตถุมากขึ้น ค่านิยมที่ดีของสังคมถูกละเลย สถาบันครอบครัวล่มสลาย ถูกสภาพบีบคั้นทางจิตใจ ผลกระทบ วิกฤตเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนการละเลยภูมิปัญญาและคุณค่า ของมนุษย์ละเลยความเป็นอยู่พื้นฐานของความเป็นไทย

ธิดา โมสิกรัตน์ (2543:768) กล่าวว่าการพัฒนาประเทศให้เป็นตะวันตก อย่างรวดเร็ว มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากการรับวัฒนธรรมอย่างผิวเผินเพราะพื้นฐานสังคมไทยเป็นสังคมตะวันออกมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นสังคมเกษตรกรรม มาช้านาน ส่วนสังคมตะวันตกเป็นสังคมที่มีอุตสาหกรรมเป็นพื้นฐานที่สำคัญ มีความ เจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ และความเจริญทางวัตถุสูงการรับวัฒนธรรมตะวันตกโดยที่ไม่มีการ ผสมผสานกับของเดิมที่มีอยู่ เป็นผลให้มีการเลิกหรือทิ้งของเก่าที่ยังมีคุณค่าแล้วหันกลับมารับ

ของใหม่แทน ทำให้สังคมโดยทั่วไปไม่อาจปรับตัวได้ทัน เกิดสถานะที่เรียกว่าการล่าช้าทางวัฒนธรรม โดยมีสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ตลอดจนการแพร่หลายของวีดิทัศน์ สื่อเหล่านี้เป็นผู้นำสิ่งต่างๆ จากวัฒนธรรมตะวันตกมาแพร่หลายสู่สังคมชนบทอย่างรวดเร็วจนทำให้เกิดการเปลี่ยนวัฒนธรรมขึ้นทั้งในระดับสังคมเมืองและท้องถิ่นจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการดำเนินชีวิตของผู้คนในปัจจุบันที่นิยมความฟุ้งเฟ้อ โอ้อวดความร่ำรวยหรูหรา แทนค่านิยมเดิมที่เน้นความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตัว หรือการนุ่งเจียมห่มเจียม

3. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

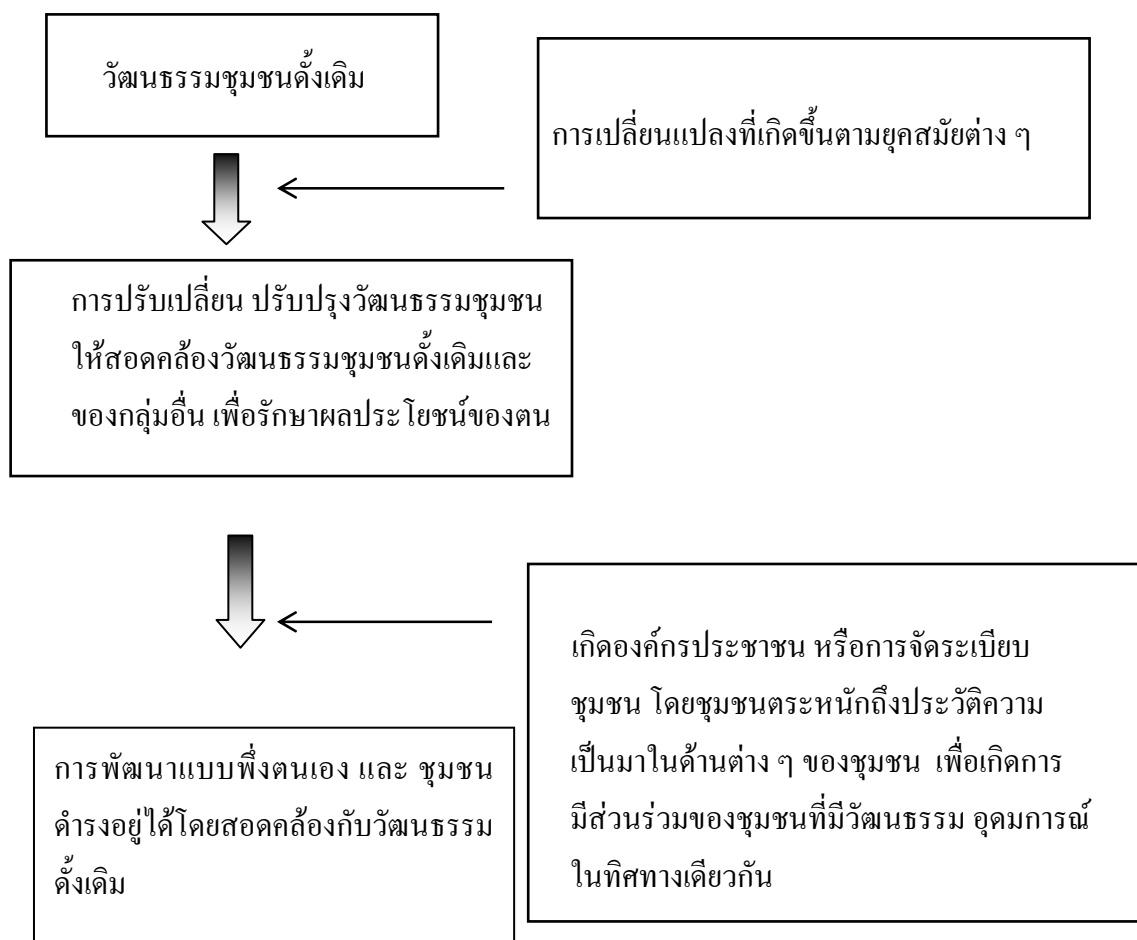
3.1 แนวคิดการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

การพัฒนาประเทศที่ยึดความเจริญของอุตสาหกรรมเป็นหลักมีผลดี คือทำให้เกิดความเจริญทางวัตถุขึ้นมากมาย แต่ก็มีผลร้ายตามมาด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลายประสบปัญหาสังคมและปัญหาจิตใจต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย และสุดท้ายที่เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั่วโลก คือ ปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ดังนั้นเมื่อการพัฒนาที่ผ่านมา ก่อให้เกิดปัญหาจึงมีแนวความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงแนวการพัฒนาใหม่ไปสู่ความคิดที่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) 2539: ๕) การพัฒนาที่ยั่งยืนนี้มีแนวคิด 2 ลักษณะ

แบบที่ 1 ความคิดของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสภาพแวดล้อมและการพัฒนา แนวความคิดนี้ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรกโดยกล่าวว่าการพัฒนาที่ผ่านมามุ่งแต่พัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้เกิดผลร้ายต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุลทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหรือหรือและเกิดมลภาวะ ดังนั้นต้องปรับแนวทางการพัฒนาใหม่ พัฒนาให้เกิดความสมดุลหมายความว่า การพัฒนาต้องให้เศรษฐกิจได้ผลดีและรักษาธรรมชาติแวดล้อมไว้ได้

แบบที่ 2 ความคิดของยูเนสโก แนวความคิดนี้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม โดยให้นิยามถึงวัฒนธรรมในการพัฒนา เนื่องจากการพัฒนาที่ผ่านมานั้นผิดพลาดเพราะไปมุ่งความเจริญทางวัตถุที่ใช้ตัวเลขทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องวัด ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยหลัก จึงทำให้ปัจจัยทางวัฒนธรรมขาดหายไป ทำให้เกิดปัญหาทางด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคมมากขึ้น ดังนั้น องค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในกระบวนการพัฒนาที่ถูกต้องจะต้องนำวัฒนธรรมมาเป็นแกนกลางของการพัฒนา โดยให้อิทธิพลค่านิยมและวัฒนธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา

อนุชาติ และ ורתัย พวงสำลี (2541: 125-126, 128) กล่าวถึงแนวคิดที่ได้ รับการงานรับจากนักพัฒนาหลายกลุ่ม โดยยึดหลักว่า การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน คือ การทำงานโดยใช้วัฒนธรรมของชาวบ้าน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมสืบทอดกันมา เป็นเวลานาน เป็นหลัก วัฒนธรรมดังกล่าวมีพลังสำหรับการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา วัฒนธรรมที่ปรากฏ ได้แก่ การแบ่งปัน การลงแขกแรงงาน การไม่เอาเปรียบ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และ บรรทัดฐานของคนดีที่ได้จากความขยัน ประหยัด มีคุณธรรม ซื่อตรง โดยชาวบ้านจะต้องเกิด จิตสำนึกในวัฒนธรรมของตน ซึ่งชาวบ้านจะเป็นผู้เลือกแนวทางจากภายนอกที่ใกล้เคียงกับ วัฒนธรรมชุมชน แล้วร่วมมือกันทำงานแก้ปัญหาที่มีอยู่ ดังนั้นการพัฒนา คือ การแสวงหา แนวทางที่สอดคล้องใกล้เคียง หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชนมากที่สุด โดยพัฒนานี้ ต้องพิจารณาการปรับตัวของชุมชนสำหรับอนาคตด้วยจึงจะมีพลังมากพอ สำหรับการเปลี่ยนแปลง เศรษฐกิจระบบทุนนิยมจะทำให้วัฒนธรรมชุมชนต้องปรับเปลี่ยน ปรับปรุงวัฒนธรรมเดิม แต่ยังคงกระทำในลักษณะการผลิตซ้ำหรือผลิตใหม่ (Reproduction) สภาพการเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้น คือ การขาดแคลนทรัพยากรโดยเฉพาะที่ดิน วัฒนธรรมชุมชนต้องพร้อมที่จะปรับตัวรับการ เปลี่ยนแปลงนี้ พร้อมที่จะติดต่อกับโลกภายนอกเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน และทำให้ ประโยชน์ของตนสอดคล้องกับของกลุ่มอื่น หรือชนชั้นอื่นของสังคมโดยเฉพาะชนชั้นกลาง วัฒนธรรมของทั้งสองกลุ่มควรเป็นวัฒนธรรมที่เอื้อแก่กันมากกว่าเอาเปรียบหรือครอบงำกัน ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การขยายแนวคิดการพัฒนาไปสู่ การสร้างองค์กรประชาชนเพื่อการ พัฒนา หรือการจัดระบบชุมชน การที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาได้ จำ เป็นจะต้องมีการจัดระบบให้ชุมชนมีความเป็นองค์กรและดำเนินการได้ในรูปคณะบุคคล องค์กร ประชาชนจะเกิดได้ต่อเมื่อชาวบ้านศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนเองในแง่ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ตลอดจนพิจารณาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและ ปัจจัยเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน ในที่สุดชาวบ้านจะ ก่อรูปขึ้นเป็นองค์กรประชาชนที่มีวัฒนธรรมและอุดมการณ์ในทิศทางเดียวกัน ร่วมกันพัฒนา ศักยภาพขององค์กรให้บรรลุการพึ่งตนเองในการพัฒนาในที่สุด ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แนวคิดกระแสวัฒนธรรมชุมชน

ที่มา: อนุชาติ พวงสำลี และ อรทัย จันทร์อ่ำ, การพัฒนาเครื่องชีวิตคุณภาพชีวิตและสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2541), 128.

3.2 แนวคิดวัฒนธรรมกับการพัฒนา

ภูมิปัญญา หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ที่ชาวบ้านคิดขึ้น แสดงออกถึงความเชื่อวิถีการดำเนินชีวิต มีการสืบทอดต่อกันจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง สังคมยอมรับ และมีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวได้

นายแพทย์ประเวศ วะสี (2536:11-18) ได้เสนอแนวทางใหญ่ๆ สำหรับส่งเสริมเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนามี 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง

การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องทั่วทั้งสังคมว่าวัฒนธรรมคืออะไรและวัฒนธรรมสำคัญสำหรับการพัฒนาอย่างไร เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุด เพราะเมื่อเกิดความเข้าใจ

ที่ถูกต้อง(สัมมาทรรสนะหรือสัมมาทิฐิ) แล้วสังคมก็จะปฏิบัติถูกต้องได้เองกิจกรรมในเรื่องนี้อาจมีดังต่อไปนี้

1.1 มีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดอย่างสม่ำเสมอ

1.2 การรวบรวมข้อมูลข่าวสาร ความรู้ การส่งเสริมการวิจัย การสังเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร และผลการวิจัยให้เป็นปัญญาที่สูงขึ้น

1.3การสร้างสื่อประเภทต่างๆทั้งที่เป็นหนังสือ วีดิโอ มัลติมีเดีย การเผยแพร่ทางวิทยุและโทรทัศน์ มีการปรับปรุงอยู่เสมอ ควรจะแสวงหาความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆรวมทั้งทางภาครัฐกิจการเงินด้วย

1.4 การประชุมสัมมนาในหลายรูปแบบกับกลุ่มต่างๆและควรมีการประชุมใหญ่ทางวัฒนธรรมทั้ง 4 ภาค เป็นประจำทุกปี

2. การสนับสนุนเวทีทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น ควรสนับสนุนเวทีวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลายในชุมชนท้องถิ่นต่างๆสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรให้งบประมาณสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ริเริ่มโดยชุมชนท้องถิ่น

3. ส่งเสริมสถาบันครอบครัว ไทยเคยมีวัฒนธรรมครอบครัวที่อบอุ่น แต่บัดนี้สถาบันครอบครัวได้รับผลกระทบอย่างหนักจากการพัฒนาแบบทันสมัย ควรพยายามดิ้นรนให้แตกต่างในสภาพความเป็นจริงของปัจจุบันจะส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวได้อย่างไร

4. ส่งเสริมองค์กรชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน ชุมชนที่เข้มแข็ง คือ ผู้ปฏิบัติวัฒนธรรม และชุมชนที่เข้มแข็งจะก่อให้เกิดการพัฒนาทุกด้าน หลายฝ่ายกำลังจับประเด็นนี้ได้และเข้าไปสู่เรื่องนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ควรร่วมกันจัดระบบข้อมูลข่าวสารเรื่องนี้เพื่อพัฒนาความเข้าใจดียิ่งๆขึ้น ซึ่งจะสนับสนุนการปฏิบัติของฝ่ายต่างๆให้ง่ายและได้ผลมากขึ้น

5. ปรับการศึกษาให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมไทย การศึกษาของไทยในปัจจุบันตัดขาดจากรากทางวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งเป็นเหตุสำคัญของความเสื่อมสูญทางวัฒนธรรมและเกิดปัญหาต่างๆ จากความขาดแคลนทางวัฒนธรรม ไทยมีวัฒนธรรมที่งดงามที่อาจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ เรียกว่าเป็น “สมบัติทิพย์ของการศึกษา” แต่เป็นที่น่าเสียดายที่การศึกษาไม่ได้เรียนรู้จากสมบัติทิพย์นี้ ควรปรับการศึกษาให้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมไทย แต่ทั้งนี้มิใช่เป็นการท่อง “วิชา” วัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็นเรื่องของการปฏิบัติและการซึมซับถึการศึกษาเอาวิชาเป็นตัวยึดจะไม่ได้สัมผัสวัฒนธรรมเพราะวัฒนธรรมไม่ใช่วิชา แต่เป็นความจริงที่มีชีวิต ถึการศึกษาเอาความจริงเป็นตัวยึด การศึกษาก็จะสัมผัสกับวัฒนธรรม รัฐบาลควรมีนโยบายให้

การศึกษาทุกระดับปรับกระบวนการเรียนรู้ โดยเอาความจริงเป็นตัวตั้ง เอาวิชาเป็นเครื่องมือให้เข้าใจความจริงดีขึ้นและให้มีการเรียนรู้จากฐานทางวัฒนธรรม

6. วัฒนธรรมกับเศรษฐกิจ เนื่องจากวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจการกระจายรายได้ และการรักษาสภาพแวดล้อมดังกล่าวแล้ว สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรร่วมมือกันสร้างความเข้าใจเรื่องนี้ให้ชัดเจน และกำหนดยุทธศาสตร์ในการนำมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาพัฒนาเศรษฐกิจ

7. กองทุนและการบริหารงานวัฒนธรรม ในการส่งเสริมวัฒนธรรมกับการพัฒนาต้องการเงินทุนและการบริหารจัดการที่คล่องตัวและมีประสิทธิภาพ ควรมีการเพิ่มเงินกองทุนวัฒนธรรมให้มีจำนวนมากพอ วัฒนธรรมเป็นเรื่องของความหลากหลายและกระจายอำนาจ อำนาจอัฐที่รวมศูนย์จะบริหารจัดการเรื่องวัฒนธรรมไม่ดี และอาจทำให้เกิดความไขว้เขว ถ้าเห็นความสำคัญของเรื่องวัฒนธรรม และต้องการส่งเสริมให้เข้มแข็งขึ้น ไม่ควรตั้งกระทรวงวัฒนธรรม เพราะกระทรวงเป็นอำนาจอัฐรวมศูนย์ ไม่เหมาะสมงานวัฒนธรรมซึ่งเป็นเรื่องของการส่งเสริมความหลากหลายตามธรรมชาติของวัฒนธรรม แต่ควรออกกฎหมายสภาวัฒนธรรม (Cultural Council) เพื่อปรับสถานะของสำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติให้เป็นองค์กรอิสระที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล ทำนองเดียวกับสภาวัฒนธรรมของสหรัฐอเมริกา

พระเทพเวที (2532:17-18) นับตั้งแต่องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ ได้กำหนดทศวรรษเพื่อการพัฒนาขึ้นมา โดยเน้นความสำคัญของมิติวัฒนธรรมในการพัฒนา ซึ่งการกำหนดครั้งนั้น สืบเนื่องมาจากการตื่นตัวครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นทั่วไป โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว พวกนักวิพากษ์เกี่ยวกับความผิดพลาดและผลร้ายของการพัฒนาที่ผ่านมา ที่มุ่งความเจริญทางวัตถุ การขยายตัวเจริญเติบโตด้านปริมาณการเพิ่มพูนจากตัวเลข ด้วยการพัฒนาที่เน้นหนักด้านเศรษฐกิจ โดยให้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเจ้าบทบาทสำคัญ แม้จะประสบความสำเร็จมีคุณค่าเป็นประโยชน์ แก่ปัญหาให้แก่มนุษย์ได้มากน้อยก็จริง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นมาใหม่จากการพัฒนานั้น ก็มีความร้ายแรงเป็นอันมาก ซึ่งกล่าวโดยสรุปถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนาแบบที่ผ่านมา มีดังนี้

1. ด้านธรรมชาติแวดล้อม การพัฒนาในยุคที่ผ่านมา ได้สร้างมลภาวะขึ้นเป็นอันมากก่อให้เกิดภาวะดินเสีย น้ำเสีย อากาศเสีย ทรัพยากรห้อยหรือ ชั้นบรรยากาศเปลี่ยนแปลงไปในทางที่อันตราย ระบบนิเวศกำลังพังทลายจากมลพิษและสารเคมีต่างๆ จนกระทั่งรู้สึกกันว่าโลกใบนี้ จะถึงแก่การอวสานที่เรียกว่าไม่ยั่งยืน ขณะนี้มนุษย์ยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

2. ด้านสังคม ปัญหาสังคมก็มีมากขึ้น มีการเบียดเบียนกัน เอารัดเอาเปรียบ ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมขยายกว้างขึ้น มีความยากจนแร้นแค้น ที่แก้ไม่ตก ปัญหาเยาวชน ความเสื่อมจากศีลธรรม อาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ก่อให้เกิด การขาดความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว และความล่มสลายของชุมชน นอกจากนี้ยังเกิดปัญหา ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ระหว่างประเทศ สงครามและการก่อการร้ายเกิดขึ้นทั่วไป ทำให้มนุษย์ ขาดความอบอุ่นและขาดภูมิคุ้มกัน นำไปสู่ปัญหาทางจิตใจและสังคมอย่างรุนแรง ในความ ซ้ำซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมสมัยใหม่ ไม่สามารถจัดระบบการอยู่ร่วมกัน ด้วยสันติ

3. ด้านชีวิตของมนุษย์ ปรากฏว่ามีปัญหาเพิ่มขึ้นทั้งทางกายและทางใจ ในทางกายก็มีโรคร้ายที่เกิดจากสภาพจิตใจเสื่อมโทรมบ้าง เกิดจากธรรมชาติแวดล้อมเสียเป็นพิษ และเกิดจากสารเคมีบ้าง เกิดจากความวิตกกังวลทางสังคมบ้าง เช่น โรคหัวใจ โรคมะเร็ง โรคแพ้ ภูมิแพ้ โรคเอดส์ เป็นต้น ส่วนในทางจิตใจ เกิดจากมนุษย์ไม่สามารถเผชิญกับความซับซ้อน ผันผวน ของเรื่องทั้งหมดข้างต้นได้ จึงปรากฏออกมาเป็นความเครียด ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ ของมนุษย์ ก่อให้เกิดปัญหามากมายทางจิตใจ เราร้อนกระวนกระวาย แม้วัตถุพร้อมแต่ก็ ไม่มีความสุข บังเกิดความเหงา ว้าเหว่ หดหู่ หมดหวัง ดิตยาเสพติด รู้สึกแปลกแยก คนฆ่า ตัวตายเพิ่มมากขึ้น ฆ่าคนอื่นด้วย โดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้ว

เพราะฉะนั้น แม้การพัฒนาจะเป็นสิ่งจำเป็นต่อคุณภาพของทุกสังคม แต่แนวทางการพัฒนาที่ดีขึ้น จะต้องให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมต่อดินฟ้าอากาศ ทรัพยากร และวิถีชีวิตดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา ถ้าการพัฒนามีความสมดุลและตั้งอยู่บนรากฐานทางวัฒนธรรม ที่ถูกต้อง สังคมนั้นก็จะมีคุณภาพก้าวหน้า ประชาชนประสบกับความสุข แต่เมื่อใดที่การพัฒนาขาด การพิจารณาพื้นฐานเหล่านั้น ย่อมจะเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตผู้คน การพัฒนา นั้นย่อมพบกับความล้มเหลวในที่สุด

กระทรวงศึกษาธิการ (2539 :31) ในรอบ 20 ปี ที่ผ่านมา เราไม่อาจแยก วัฒนธรรมออกจากการพัฒนาใดๆ ได้ ไม่ว่า สังคมนั้นมีระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือ มีทิศทางการเมืองและเศรษฐกิจระดับใดก็ตาม ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับการพัฒนา มีลักษณะ 2 ประการ ดังนี้

1. วัฒนธรรมในฐานะเป็นแหล่งกำเนิดโดยตรงของการบันดาจิตใจ ในการพัฒนา และในทางกลับกัน การพัฒนาจะเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมใหม่ให้มีบทบาทสำคัญ ในการวางกฎเกณฑ์ของสังคม

2. การเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิม กับการพัฒนาอย่างถูกวิธี สามารถส่งเสริมเอกลักษณ์ทางการสร้างสรรค์เพื่อป้องกันมิให้วัฒนธรรมที่หลากหลายมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวกันจนแยกไม่ออก

เช่นเดียวกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (ม.ป.ป. : 8-9) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมิติทางวัฒนธรรมกับการพัฒนา ไว้ว่า มิติทางวัฒนธรรมมีฐานะเป็นพลังที่สร้างสรรค์ต่อการพัฒนาในด้านหลักๆอย่างน้อย 3 ด้านด้วยกัน คือ

1. ด้านเป้าหมายการพัฒนา มิติทางวัฒนธรรม จะช่วยกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาให้ชัดเจนตามความหมายของวัฒนธรรม ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ 3 เป้าหมายที่เชื่อมโยงกันคือ การเคารพในคุณค่า และศักดิ์ศรีของมนุษย์ การเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมและความยั่งยืนของธรรมชาติแวดล้อม

2. ด้านทิศทางการพัฒนา มิติทางวัฒนธรรม จะช่วยให้มองเห็นทิศทางการพัฒนาที่หลากหลายแนวทางมากขึ้น แทนที่จะจำกัดอยู่เพียงแนวทางเดียว เพราะระบบคิดทางวัฒนธรรมจะให้ความสำคัญกับการคิดอย่างมีบริบท ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละกรณี และยังช่วยในการศึกษาปัญหาของการพัฒนาอีกด้วย ทำให้เกิดทางเลือกในการพัฒนา และการเลือกเปลี่ยนแนวทางในการพัฒนาระหว่างชุมชนแทนการครอบงำทิศทางการพัฒนา

3. ด้านกระบวนการพัฒนา มิติทางวัฒนธรรม จะช่วยมองเห็นความสำคัญของศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาตนเอง เพราะสามารถเข้าใจว่า กระบวนการทางวัฒนธรรมต่าง ๆ นั้น เริ่มต้นได้ในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการปรับตัว ซึ่งจะผลักดันให้การพัฒนาสอดคล้องกับบริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อมของชุมชนมากที่สุด ตลอดจนการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือกับสังคมภายนอกในระดับต่างๆ

ดังนั้น การลงทุนพัฒนาใดๆ ก็ตาม จะต้องทำควบคู่ไปกับการลงทุนในด้านวัฒนธรรมความคิด เพราะจะช่วยให้เกิดพลังขึ้นในแนวทางการพัฒนาในทุกๆด้านอย่างเป็นองค์รวม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540 : 49) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนาในชุมชนไทยกับวัฒนธรรมไทย ไว้ว่า วัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมชาวบ้าน เป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นมาเอง ตรงกับความคิดและอุดมคติของคนส่วนใหญ่ การที่ปัญญาชน นักวิชาการ และนักพัฒนาวิเคราะห์ร่วมกันกับชาวบ้าน จะทำให้ชาวบ้าน มีจิตสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของเขา เพราะสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติมาช้านานนั้น นานเข้ากลายเป็นเรื่องของจิตใต้สำนึก คือลึ้มไปว่าทำอย่างนั้นเพราะอะไร การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชน จะช่วยสามารถรู้ฟ้นค้นหาได้ว่า การปฏิบัติและ

พิธีกรรมที่มีมาอย่างไร ทำให้ชาวบ้านตื่นและรับรู้เอกลักษณ์และคุณค่าของตนเอง ค้นพบจิตสำนึก อิสระของชุมชน เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และชาวซึ่งในประวัติการต่อสู้ร่วมกันตลอดมา เห็นภัยของการครอบงำของวัฒนธรรมแปลกปลอมจากภายนอกที่มุ่งเพื่อเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน อุดมการณ์ของคนที่ยึดเปรียบ ถ้าไม่ถูกครอบงำแล้วจะทำให้เกิดอุดมการณ์ทางการเมืองที่มีพลัง ดังนั้น วัฒนธรรม จึงเป็นปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุด และเป็นพลังสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สังคมไทยมีสินทรัพย์ซึ่งถือว่าเป็นทุนที่มีค่ามหาศาล คือ มรดกทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่ดังกล่าวแล้วนั้น ช่วยร้อยรัดชาวบ้านไทยไว้ด้วยกันอย่างมีจิตสำนึกและเอกลักษณ์

เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (อ้างถึงใน สนธยา พลศรี 2545 :167) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมนั้นเปรียบได้กับทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ของสังคมและสมาชิกของสังคม ได้มีส่วนร่วมในการใช้สิ่งนั้นๆ สมาชิกในสังคมจะต้องได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม และต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นๆ เพื่อเป็นมรดกสืบทอดแก่ชนรุ่นต่อไป

เช่นเดียวกันกับ สุพัตรา สุภาพ (2514:51) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่ง ที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ มนุษย์จะเป็นผู้สร้าง ทะนุบำรุง ถ่ายทอด และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมนุษย์ เป็นสัตว์ประเภทเดียวที่มีวัฒนธรรม มีวิธีการเรียนรู้รับช่วงสืบทอดกันมาได้และสร้างสรรค์เพิ่มเติม การที่มนุษย์สามารถสร้างวัฒนธรรมได้ดี ก็เพราะมนุษย์มีลักษณะทางกายและทางจิตใจเป็นพิเศษเหนือกว่าสัตว์ทั้งปวงและสิ่งนี้เองทำให้มนุษย์แตกต่างกับสัตว์ วัฒนธรรมทำให้คนเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง วัฒนธรรมจึงมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

ประเทศไทยก็เป็นชาติที่มีวัฒนธรรมของตนเองมาอย่างช้านาน อีกทั้งยังสามารถรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองที่เข้มแข็ง เห็นได้จากทุกชุมชนก็มีต้นทุนทางวัฒนธรรมมาแต่อดีต วัฒนธรรมคือสินทรัพย์ที่มีค่าสูงสุดของชาติ ที่จะใช้เป็นตัวตั้งในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาที่ทำให้ต้นทุนทางวัฒนธรรมสูญหายไป ก็จะทำให้สังคมนั้นล้มละลายทั้งทางศีลธรรม ภูมิปัญญา และศักดิ์ศรี ดังนั้น การแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาในมิติวัฒนธรรม จึงเป็นการพัฒนาที่จะสร้างภาวะสมดุลให้เกิดขึ้น ในเมื่อวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการพัฒนาเศรษฐกิจ มีบทบาทที่โดดเด่นในโลกยุคปัจจุบัน เราจึงต้องให้ความสนใจต่อสิ่งเหล่านี้ให้มาก โดยโยงเข้ามาประสานบรรจบกับวัฒนธรรม ด้วยการพัฒนาอย่างถูกต้องสมดุล กลมกลืนเข้าสู่วิถีชีวิตของ

ประชาชนอย่างมีคุณค่าและส่งเสริมวัฒนธรรมให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในทางที่จะนำสังคมสู่ความสงบสุข

4. ทฤษฎีระบบคุณค่า (Axiology)

ทฤษฎีคุณค่า หรือ คุณวิทยา เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ว่าด้วยธรรมชาติของคุณค่า อันกล่าวถึงอุดมคติต่างๆ ในด้านความจริง ความดี ความงาม และความบริสุทธิ์ทางจิตใจ ซึ่งการมีความรู้สึกรับรู้ซึ่งในคุณค่าต่างๆ นี้ เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ คุณค่าเป็นนามธรรมมนุษย์เท่านั้นที่จะเข้าใจและซาบซึ้งได้ (สุเมธ เมธาวิทยกุล 2534: 67)

คุณค่าตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Value” อันหมายถึง “สิ่งที่พึงปรารถนา” (the desired) “สิ่งที่พึงประสงค์ให้บังเกิดขึ้น” (the preferred) และ “สิ่งดีงาม หรือ คุณความดี” (the good) ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำใดการกระทำหนึ่ง คุณค่าจึงเป็นอุดมคติ (Ideals) ของสิ่งหรือการกระทำนั้นๆ อันเป็นมโนคติของคนส่วนใหญ่ เป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากแทบทุกคน ปรารถนา (วิทย์ วิศุทเวทย์ 2532: 3-5)

กิตติมา ปรีดีติลล (2520 : 31-33) คุณค่าเกิดจากกระบวนการในการดำรงชีวิต สิ่งตอบสนองความปรารถนาได้ เป็นสิ่งที่มีคุณค่า คุณค่าจึงเป็นสิ่งที่ช่วยเหลือ ทำให้ความปรารถนาของมนุษย์เต็มบริบูรณ์ และยังมีส่วนช่วยเหลือในการสงวนรักษา และพัฒนาชีวิต นำบุคคลให้เข้าถึงการรู้จักตนเองและพัฒนาตนเอง แต่คนเราเรียนรู้ที่จะประทับใจในสิ่งต่างๆ และแต่ละคนก็มีความประทับใจในสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไป มนุษย์เราจะค่อยๆ เรียนรู้ และตีค่าของสิ่งต่างๆ เมื่อเราอยู่ในชนบทธรรมนิยมประเพณีนั้นๆ แต่ละคนก็เลือก หรือรวมแนวคิดทางด้านคุณค่าจนเกิดเป็นทัศนคติส่วนบุคคลขึ้นมา และส่งผลต่อการตัดสินใจคุณค่า ซึ่งการตัดสินใจคุณค่า มีอยู่ 2 ลักษณะ

1.แบบที่เป็นอัตนัย คือ เอาตัวเองเข้าเป็นเครื่องตัดสินใจ โดยใช้เหตุผลเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ไม่ใช่การตัดสินใจตามอำเภอใจ ซึ่งโดยปกติการตัดสินใจจะมีสาเหตุมาจากสิ่งภายนอก เช่น สาเหตุจากความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ในสังคม จากเหตุการณ์ในอดีต จากธรรมชาติภายนอกและจากโครงสร้างของมนุษย์ เช่น รสนิยมในรสอาหาร จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

2.แบบที่เป็นปรนัย คือ การพิจารณาคุณค่าตามความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ โดยอาศัยความรู้สึกรับรู้ที่นอกตัวไม่ใช่ตามความพอใจของคนใดคนหนึ่ง ได้แก่ ความฉลาด ความสวยงาม ความถูกต้อง ความสมบูรณ์เป็นความเข้าใจที่เป็นนามธรรม มีความลึกซึ้งและเป็นความจริงในตัวของมันเอง

การตัดสินใจคุณค่าแบบอัตนัย และการพิจารณาคุณค่าตามความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ ล้วนเกิดจากกระบวนการในการดำรงชีวิตที่ผูกติดหรือสัมพันธ์กับความเชื่อนบนธรรมเนียมประเพณีกฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคม ในฐานะที่เราเป็นสมาชิกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้น การพิจารณาคุณค่าของสิ่งต่างๆ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาหรือวิเคราะห์ทั้งระบบ หรือที่เรียกว่า ระบบคุณค่า (Value System)

ความเชื่อในกฎเกณฑ์ประเพณี เป็นระเบียบทางสังคมของชุมชนดั้งเดิม ความเชื่อนี้ เป็นรากฐานระบบคุณค่าต่างๆ เช่น ความกตัญญูรู้คุณต่อ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ความเมตตาเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติรอบตัวและในสากลจักรวาล ความเชื่อเรื่องผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ เป็นที่มาของการดำเนินชีวิตทั้งของส่วนบุคคลและของชุมชนโดยรวม การเคารพในผีปู่ย่า ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นลูกหลานของปู่ตาเดียวกันการรักษาป่าที่มีบ้านเล็กๆ สำหรับผีปลูกอยู่ติดหมู่บ้าน ผีป่า ทำให้คนตัดไม้ด้วยความเคารพ ขออนุญาตตัดต้นไม้แก่ และปลูกทดแทน ไม่ทิ้งสิ่งสกปรกลงแม่น้ำด้วยความเคารพในแม่คงคา กินข้าวด้วยความเคารพในแม่โพสพ คนโบราณกินข้าวเสร็จ จะไหว้ข้าว หรือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน คนจะเดินทางไกล หรือกลับจากการเดินทาง สมาชิกใหม่ในชุมชน คนป่วยหรือกำลังฟื้นไข้ คนเหล่านี้จะได้รับพิธีสู่ขวัญ เพื่อให้เป็นสิริมงคล มีความอยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้ ยังมีพิธีสืบทอดชีวิตของบุคคลหรือชุมชน

ระบบคุณค่า จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นระบบที่คอยกำกับกิจกรรมหรือการดำเนินกิจกรรมของระบบอื่น โดยมี “คน” และ “การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน” เป็นเป้าหมายสำคัญ ระบบคุณค่าจะเน้นการจัดความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคน” (สังคมหรือชุมชน) ความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” (การผลิต การจัดสรรทรัพยากรและการเลือกใช้เทคโนโลยี ตลอดจนความเชื่อต่างๆ ที่ก่อให้เกิดสิ่งเหล่านี้) และความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคุณธรรม” (ภายในจิต) ระบบคุณค่าจึงปรากฏอยู่ในกฎระเบียบต่างๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน

ประเภทของคุณค่า

สุเมธ เมธาวิทยากุล (2534:68) กล่าวว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือการกระทำอันใดอันหนึ่ง อาจมีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างนี้

1. คุณค่านอกตัว (Extrinsic value) หมายถึง สิ่งหรือการกระทำนั้นๆ เป็นเพียงวิธี (means) หรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายสุดท้าย ไม่มีคุณค่าในตัวเอง แต่คุณค่าของมันอยู่ที่จุดหมายสุดท้าย

2. คุณค่าในตัว (Intrinsic value) เป็นคุณค่าที่ตรงกับจุดหมายสุดท้าย (End) คือ เป้าหมายของสิ่ง หรือการกระทำนั้นอยู่ในตัวเอง ไม่เป็นวิธีหรืออุปกรณ์นำไปสู่สิ่งอื่น มีคุณค่าในตัวเอง เป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใดเลย

คุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจจะมีด้านเดียวหรือหลายด้าน เช่น คุณค่าของวัตถุ หรือสสาร อาจแบ่งเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสุนทรียภาพ คุณค่าของความคิด อาจแบ่งออกเป็นคุณค่าทางเหตุผลและคุณค่าทางปัญญา แต่คุณค่าด้านความประพฤติ มีประการเดียว คือ คุณค่าทาง จริยะเท่านั้น

คุณวิทยา (Axiology) แบ่งได้เป็น 2 สาขา คือ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2525:227)

1. จริยศาสตร์ (Ethics)
2. สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics)

จริยศาสตร์ (Ethics)

น้อย พงษ์สนิท (2527: 16-19) กล่าวว่า จริยศาสตร์ เป็นปรัชญาที่เกี่ยวกับชีวิตของคนเราโดยตรง เพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ จริยศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่กว้าง

...คุณค่าทางธรรมจรรยาของมนุษย์ โดยการศึกษาให้รู้ถึงความจริง ซึ่งจะเป็นหลักการหรือมาตรฐานในการวินิจฉัยว่า ความประพฤติหรือการกระทำนั้นๆ ถูกหรือผิด และรวมถึงการค้นหาค่าความดีที่ประเสริฐ (Ideal) ที่มนุษย์ควรจะยึดเป็นหลักในการอยู่ร่วมกันพร้อมทั้งวิธีการ (means) ที่จะช่วยให้บรรลุถึงคุณค่าอันประเสริฐนั้น...

ขอบข่ายของจริยศาสตร์ที่ น้อย พงษ์สนิท (2527:20) แบ่งไว้มีดังนี้

1. สำนักทางจริยธรรมของมนุษย์ (Moral consciousness) ครอบคลุมเรื่องความถูกต้อง (Rightness) ความผิด (Wrongness) มโนธรรม (Conscience) พันธะทางศีลธรรม (Moral Obligations) สิทธิและหน้าที่ (Rights And Duty) มาตรฐานที่ใช้เป็นหลักในการวินิจฉัยคุณค่าของพฤติกรรม (Moral Standards) ความเจริญก้าวหน้าทางจริยธรรม เป็นต้น

2. จริยทฤษฎี ได้แก่ แนวความคิดอันเป็นจริยปรัชญาของนักปรัชญาต่างๆ

3. การวิเคราะห์ประเพณี กฎ ศีลธรรมของบุคคล สังคม และสถาบันทางสังคมต่างๆ เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ และสิ่งที่ควรจะเป็นความนึกคิดทางจริยธรรมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ

1. จริยธรรมระดับประเพณี ในฐานะสมาชิกของกลุ่มหรือสังคม ประเพณี ธรรมเนียมและพฤติกรรมของกลุ่ม จึงมีอิทธิพลต่อสำนึกด้านจริยธรรมของสมาชิกแต่ละคน ธรรมเนียมและพฤติกรรมทั้งหลายจะหล่อหลอมความนึกคิดของสมาชิกแต่ละคนอย่างไรไม่รู้ตัว ประเพณีจึงเป็นแกนกลางของจริยธรรม ถูก-ผิด ดี-ชั่ว ควร-ไม่ควร อยู่ที่ประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมา จริยธรรมระดับประเพณีเป็นจริยธรรมเฉพาะกลุ่ม ผู้นำในทางจริยธรรม ได้แก่ คนเฒ่าคนชรา พระหรือ หัวหน้ากลุ่ม ผู้นำเหล่านี้จะเป็นผู้สอนคนรุ่นหลังให้ปฏิบัติตาม

2. จริยธรรมระดับมโนธรรม จริยธรรมระดับนี้เป็น Reflective Morality คือ การที่บุคคลจะทำดี ละเว้นความชั่ว เกิดจากภายในจิตใจของเขาเอง ไม่ใช่เกิดจากอำนาจภายนอก เช่น ประเพณี กฎหมาย หรือคำสรรเสริญ แต่เป็นการเลือกอิสระ (Free Choice) ของแต่ละบุคคลเป็นความเห็นดีเห็นชอบส่วนตัวของเขาเอง

กิริติ บุญเจือ (2538 ก:3) กล่าวว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยความประพฤติดี

ความประพฤติ (Conduct) ในทางจริยศาสตร์แตกต่างกว่าคำว่าพฤติกรรม (Behavior) ความประพฤติจะเป็นพฤติกรรมที่ผู้กระทำมีโอกาสเลือกการกระทำของตนเอง เป็นการตัดสินใจโดยเสรี ถ้าความประพฤตินั้นมีมโนธรรมเข้าแทรก จะเป็นความประพฤติดี

มโนธรรม (Conscience) หมายถึง ความสำนึกชั่วดี ในการที่จะต้องตัดสินใจเลือก วิธีทางเฉพาะหน้า

บุญมี แท่นแก้ว (2539:1-2) กล่าวว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่กล่าวถึงแนวทางการประพฤติที่เหมาะสม กิริยาที่ควรประพฤติ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความประพฤติที่เป็นมาตรฐาน และทฤษฎีที่เกี่ยวกับความประพฤติ โดยเริ่มศึกษาถึงปัญหาเกี่ยวกับคุณประโยชน์ ความดี ความชั่ว การแสดงให้เห็นว่าอะไรเป็นคุณค่าที่ควรสร้างขึ้น การประพฤติอย่างไรจึงเป็นการประพฤติดี มีความหมายสำหรับชีวิต

สถาบันทางจริยธรรม

ชีวิตของบุคคลย่อมผูกพันอยู่กับสถาบันต่างๆ ในสังคม ไม่โดยสถานะใดก็สถานะหนึ่ง สถาบันต่างๆ ทางสังคมจึงมีส่วนในการส่งเสริมจริยธรรมของบุคคลในสังคม สถาบันเหล่านั้นได้แก่ (น้อย พงษ์สนธิ 2527:89-91)

1. สถาบันครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันมูลฐานของรัฐ และเป็นสถาบันแห่งแรกของทุกชีวิต ที่มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่เป็นเวลายาวนาน ตลอดระยะเวลานั้นสมาชิกของครอบครัว โดยเฉพาะบุตรธิดาจะได้รับการศึกษาแบบอรูปนัย (Informan) จากผู้นำในครอบครัวในด้านคุณธรรมต่างๆ เช่น การเสียสละ การประนีประนอมปรองดอง ฯลฯ คุณธรรมเหล่านี้เด็กจะได้เรียนรู้โดยการซึมซาบทีละเล็กละน้อยโดยไม่รู้ตัว ครอบครัวจึงเป็นศูนย์กลางสำคัญอันดับแรก

ในการอบรม สั่งสอน รับช่วง และถ่ายทอดคุณงามความดีในสังคมส่วนรวม ครอบครัวจึงมิใช่สถานที่สำหรับกินอยู่หลับนอนเท่านั้น แต่รวมไปถึงการถ่ายทอดระเบียบวินัย และคุณธรรมอื่นๆ อันจะช่วยสร้างมนุษย์ให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

2. สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาทุกระดับมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาบุคคลให้มีความเจริญทางด้านความรู้ และมีความประพฤติดี สถาบันการศึกษาจึงเป็นสถานที่อบรมจริยธรรมให้แก่บุคคลทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

3. สถาบันศาสนา สถาบันศาสนาเป็นสถาบันทางจริยธรรมโดยตรง เราจะพบว่าในสังคมไทย วัฒนธรรม ประเพณี และคุณธรรมต่างๆ ที่คนไทยยอมรับนับถือมาจากศาสนาเป็นส่วนใหญ่

4. รัฐ รัฐเป็นสถาบันที่เป็นผู้นำของประชาชนในหลายๆ ด้าน หน้าที่สำคัญของรัฐคือ การสร้างและรักษาระเบียบกฎเกณฑ์ ให้ความปลอดภัย ความยุติธรรม และสร้างความเจริญก้าวหน้าต่างๆ ให้แก่ประชาชน ในแง่ของจริยศาสตร์ รัฐเป็นวิถี (Means) มิใช่ผลในตัวเองเป็นวิถีของความเจริญรุ่งเรืองซึ่งถือว่าเป็นจุดหมาย (End) อย่างหนึ่งของรัฐ หน่วยหลักทางจริยธรรมคือประชาชนแต่ละคน รัฐมีอยู่เพื่อประชาชน

จากข้อมูลทั้งหมดจะเห็นได้ว่า จริยศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคุณวิทยา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ เป็นการศึกษาในเรื่องของคุณประโยชน์ ความดีที่ควรมีในสังคม

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics)

อารี สุทธิพันธ์ (2535:105-106) กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ของการรับรู้ความงามของศิลปะโดยเฉพาะ มีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้มนุษย์มีความซาบซึ้ง และชื่นชมในความงามที่มนุษย์สร้างขึ้น

น้อย พงษ์สนิท (2527: 17) กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ เป็นการศึกษาคุณค่าของศิลปะ เป็นปรัชญาว่าด้วยความงาม ความงาม หรือสิ่งสวยงามมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ซึ่งโดยมากจะก่อให้เกิดความรัก ความอ่อนโยน จรรโลงใจแก่ผู้ได้พบเห็น นอกจากนั้นศิลปะจะแสดงให้เห็นถึงความคิด นิสัยใจคอของผู้เป็นเจ้าของศิลปะนั้นๆ

สุเมธ เมธาวิทยากุล (2534: 80-81) กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้เรื่องความงามโดยเฉพาะ

สงวนศรี ศรีแพงพงษ์ (2534: 2) กล่าวถึงคำที่เกี่ยวข้องกับสุนทรียศาสตร์ ดังนี้

สุนทรียะ หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความนิยม ความงาม สุนทรียภาพ หมายถึง ความรู้สึกถึงคุณค่าของ สิ่งที่งาม และความเป็นระเบียบขององค์ประกอบทางศิลปะ สุนทรียศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยความนิยม ความงาม

ทวีเกียรติ ไชยงยศ (2538: 3) กล่าวถึงสุนทรียภาพว่า หมายถึง ความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งที่งาม ไพเราะ รื่นรมย์ ในธรรมชาติ หรือศิลปะ ซึ่งความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่านี้จะเจริญเติบโตขึ้นด้วยประสบการณ์ การศึกษา อบรม ฝึกฝน จนเป็นอุปนิสัย เกิดเป็นรสนิยมขึ้นในตัวบุคคล

บุญ นิลเกษ (2523: 6-11) กล่าวถึง ความงามตามแนวสุนทรียศาสตร์ไว้ ดังนี้
ความงาม คือ ภาวะที่มีความเด่นชัด หรือปรากฏชัดของสิ่งต่างๆที่ทำให้เรามีการรับรู้หรือมีอารมณ์ต่างๆ เกิดขึ้นในจิตใจของเรา หรือความงาม คือ ภาวะที่ปรากฏตัวให้เด่นชัดของศิลปกรรมต่างๆไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะหรือภาวะใดก็ตาม

คุณสมบัติเกี่ยวกับสิ่งที่มีความงามมีความหมายกว้าง แต่จะรวมถึงความมีเอกภาพ (Harmony) ความมีระเบียบในตัวเอง (Regularity) และความสง่างามเด่นชัด (Repose)

จึงอาจสรุปได้ว่า ความงามเป็นลักษณะพิเศษของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่แสดงออกมาอย่างเด่นชัดเพื่อการรับรู้ทางประสาทสัมผัส หรือเพื่อนำไปสู่ภาวะแห่งการสร้างอารมณ์ต่างๆของผู้เกี่ยวข้อง

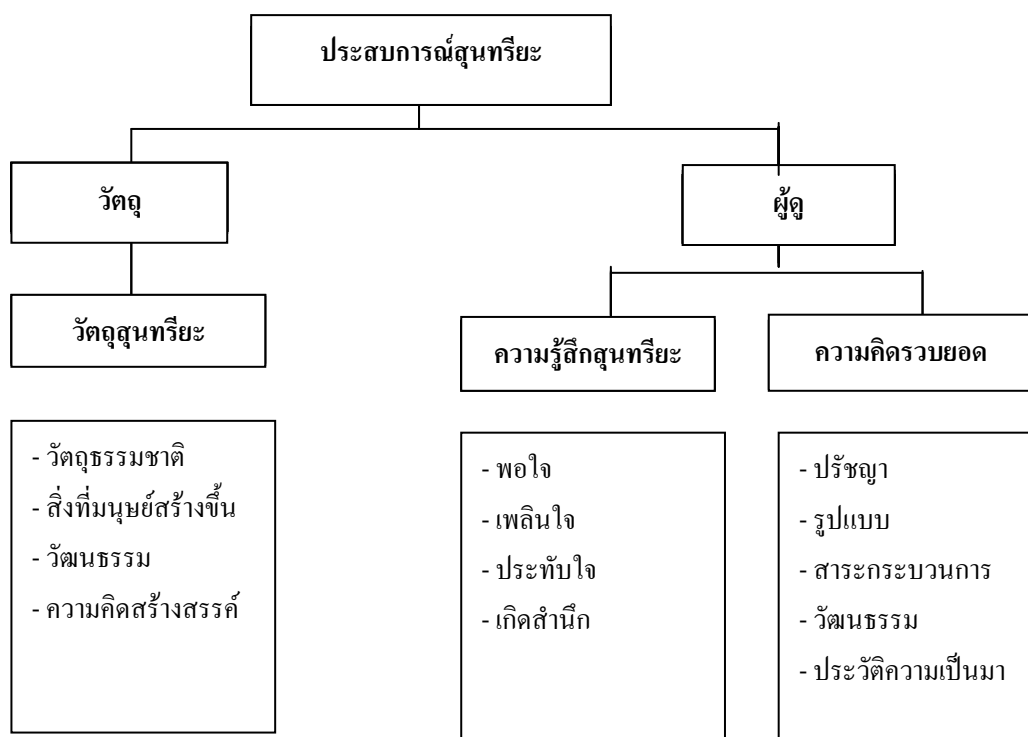
ส่วนประกอบของสุนทรียะ

1. ส่วนที่เป็นสุนทรียะ ได้แก่ วัตถุ สิ่งของที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างรูปทรงต่างๆ เช่น รูปทรงของต้นไม้ ภูเขา น้ำตก และรูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคารบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ ผลงานศิลปะ เมื่อมนุษย์ได้พบเห็นวัตถุสุนทรียะนี้จะได้รับประสบการณ์สุนทรียะตามศักยภาพของแต่ละคน บางคนอาจชื่นชม บางคนอาจสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะให้ผู้อื่นรับรู้ด้วย

2. ส่วนที่เป็นความรู้สึกสุนทรียะ ได้แก่ ความรู้สึกตอบสนองหลังจากที่ได้รับประสบการณ์ สุนทรียะแล้ว ความรู้สึกที่เป็นสุนทรียะเป็นลักษณะนามธรรมที่เข้าใจยาก ภาษาที่สามารถสื่อความรู้สึกนี้ได้เช่น พอใจ จีบใจ ประทับใจ ซาบซึ้ง เป็นต้น

3. ส่วนที่เป็นความคิดรวบยอด คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ผู้ที่ได้รับความรู้สึกและประสบการณ์สุนทรียะแล้ว จะสามารถสร้างความคิด และสรุปได้ว่าสิ่งที่รับมานั้น มีแนวคิดอะไรบ้าง ก่อให้เกิดความสำนึกอย่างไร

อารี สิทธิพันธ์ (2535:222-223) กล่าวว่าส่วนประกอบของสุนทรียะจะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ (ดังแผนภูมิที่ 2)

แผนภูมิที่ 2 แสดงส่วนประกอบของสุนทรียะ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า สุนทรียภาพ หรือความงามนั้น เป็นภาวะที่เกิดจากการสอดคล้องต้องกันทั้งทางวัตถุและจิตใจ เป็นความสัมพันธ์อย่างกลมเกลียวระหว่างวัตถุภายนอกและจิตใจ สุนทรียภาพนี้เป็นคุณค่าประการหนึ่งที่มนุษย์ปรารถนา เป็นความจำเป็นแก่ชีวิตที่มีคุณภาพ เป็นอาหารใจที่ได้รับจากทางตา หู สัมผัส ทำให้มนุษย์มีความสุขทางจิตใจ (เป็นการพักใจที่เหน็ดเหนื่อยจากการตรากตรำทำงานในแต่ละวัน) และส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกเมื่อมีความสุข นอกจากนี้สุนทรียะที่ถ่ายทอดเป็นผลงานศิลปะยังก่อให้เกิดวัฒนธรรม ที่แสดงออกถึงความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคม สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชาติได้อีกด้วย

ดังนั้น คุณค่าทั้งทางจริยธรรม และสุนทรียภาพ จึงเป็นความจำเป็นของชีวิตมนุษย์ เป็นการสร้างให้ชีวิตมนุษย์มีคุณภาพ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

Dewy (1922, 1939) อ้างใน ศิริชัย กาญจนวาสี (2550:79) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า คุณค่า (Value) เป็นคุณลักษณะที่ขึ้นอยู่กับบริบท (Context) คุณค่าของสิ่งใดก็ตามมีความแปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ จึงยากที่จะกำหนดคุณค่าให้มีความแน่นอนได้อย่างสัมบูรณ์ (Absolute) ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงคุณค่ามักจะพิจารณาในแง่คุณค่าในเชิงเปรียบเทียบตามสถานการณ์มากกว่าที่จะพิจารณาถึงคุณค่าสัมบูรณ์หรือความเป็นสากลของคุณค่า

Scriven (1977) รวมทั้ง Guba และ Lincoln (1981) ต่างได้จำแนกคุณค่าออกเป็น คุณค่าภายในและคุณค่าภายนอก ดังนี้

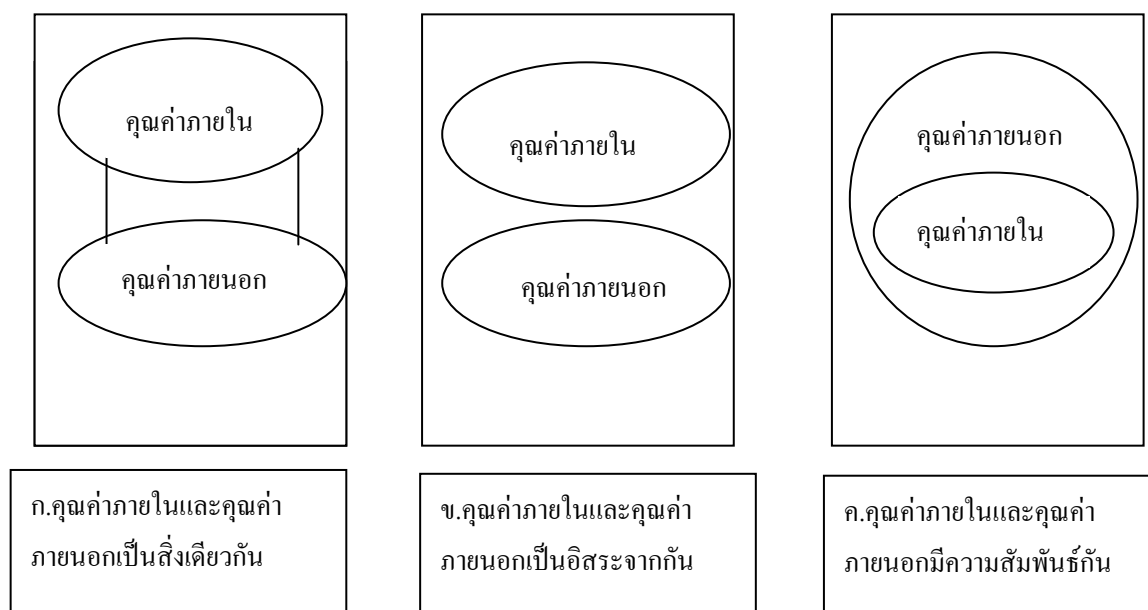
1. คุณค่าภายใน (Intrinsic Value) หรือตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Merit” เป็นคุณค่าภายในตัวของมันเอง เป็นคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ในสิ่งนั้นตลอดเวลา ไม่ขึ้นกับบริบท จึงประมาณค่าภายในของสิ่งนั้นได้ยาก คุณค่าของทอง(คุณค่าของความเป็นโลหะชนิดหนึ่ง) คุณค่าของคน (คุณค่าของความเป็นคน) คุณค่าของนักวิจัย (คุณค่าของความเป็นนักวิจัย) เป็นต้น

2. คุณค่าภายนอก (Extrinsic Value) หรือตรงกับคำว่า “Worth” หรือ “Value” เป็นคุณค่าภายนอกของสิ่งนั้นซึ่งขึ้นอยู่กับการตีค่าแวดล้อม สามารถตีค่าได้อย่างค่อนข้างเป็นปรนัย ถ้านิยาม “คุณค่า” ให้มีความเฉพาะเจาะจงและชัดเจน เช่น คุณค่าของทอง (ค่าตามที่ซื้อขายกันในท้องตลาด) คุณค่าของคน (อาจพิจารณาในด้านความรู้ - ความสามารถ หรือการประพฤติปฏิบัติ)

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าภายใน (merit) กับคุณค่าภายนอก (worth / value)

Guba และ Lincoln (1981) อ้างใน ศิริชัย กาญจนวาสี (2550: 81) สรุปได้ว่า ทั้งคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอกต่างเป็นตัวแปร เพราะค่าของมันสามารถแปรเปลี่ยนได้ตามเวลาภายในซึ่งผูกติดกับคุณลักษณะภายในของสิ่งนั้น ค่าของมันจึงค่อนข้างคงที่ ในทางตรงกันข้ามการตัดสินคุณค่าภายนอกขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ของสิ่งนั้นกับบริบท เช่น เนื้อหา เวลา กลุ่มบุคคล องค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง (การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม) หรือสถานการณ์เฉพาะ เมื่อบริบทเปลี่ยนไปจึงทำให้คุณค่าภายนอกเปลี่ยนแปลงไปด้วย ฉะนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า คุณค่าภายในย่อมมีความคงที่มากกว่าคุณค่าภายนอก

จากแนวคิดที่กล่าวมา ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอก สามารถพิจารณาได้ 3 กรณี ดังแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอก

กรณีแรก คุณค่าภายในและคุณค่าภายนอกถูกสมมุติว่าเป็นสิ่งเดียวกัน การประเมินส่วนใหญ่มักผ่านมามากอยู่ในข่ายกรณีนี้ การสมมุติว่าคุณค่าภายนอกและคุณค่าภายในเป็นสิ่งเดียวกัน นับได้ว่าเป็นความผิดพลาดอย่างหนึ่งของการประเมิน นักประเมินควรจำแนกคุณค่าทั้งสองนี้ออกจากกัน และควรตั้งเป้าหมายให้ชัดเจนว่าจะประเมินคุณค่าตัวใด

กรณีที่สอง คุณค่าภายในและคุณค่าภายนอกเป็นอิสระจากกัน Scriven (1997) ได้ให้ข้อคิดว่าการสมมุติว่าคุณค่าภายในไม่เกี่ยวข้องกับคุณค่าภายนอกและคุณค่าภายนอกไม่สัมพันธ์กับคุณค่าภายใน นับว่าเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาเพราะทั้งสองมีความสัมพันธ์โดยธรรมชาติ

กรณีที่สาม คุณค่าภายนอกเป็นส่วนประกอบขึ้นต่ำของคุณค่าภายในทั้ง Scriven (1977), Guba และ Lincoln (1981) ต่างมีความเห็นคล้ายคลึงกันว่าคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอกมีความสัมพันธ์กัน คุณค่าภายนอกมักจะครอบคลุมคุณค่าหลายๆด้าน และด้านที่มีความสำคัญมากด้านหนึ่งคือความเป็นประโยชน์ สิ่งใดที่มีคุณค่าภายนอกจะต้องอย่างน้อยบรรลุมাত্রฐานขั้นต่ำของการมีคุณค่าภายใน หรืออาจกล่าวได้ว่าสิ่งใดก็ตามจะมีคุณค่าภายนอกได้ จำเป็นต้องมีคุณค่าภายในมาก่อน แต่การมีคุณค่าภายนอกไม่ใช่หลักประกันของการมีคุณค่าภายใน การมีคุณค่าภายในช่วยสนับสนุนการมีคุณค่าภายนอก และการตัดสินคุณค่าภายนอกมีส่วนช่วยสนับสนุนการตัดสินคุณค่าภายใน ตัวอย่างเช่น

การพิจารณาคุณค่าของคน ถ้าเป็นคุณค่าภายใน (Merit) เป็นคุณค่าอันบริสุทธิ์แห่งความเป็นคนหรือมนุษยชาติ ไม่ว่าบุคคลจะอยู่ที่ใดก็ตาม แต่ถ้าคนนั้นอยู่ในสังคมไทยคุณค่าของคนนั้นก็จะถูกพิจารณาตามการรับรู้ของสังคมไทย จึงถือเป็นคุณค่าภายนอก (Worth/value) ซึ่งคุณค่าของคนในสังคมไทย อาจพิจารณากำหนดขึ้นตามองค์ประกอบของระบบคุณค่าต่อตนเอง/ครอบครัว คุณค่าต่อหน่วยงาน/ชุมชน และคุณค่าต่อสังคม/ประเทศชาติ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่ากับภูมิปัญญาไทย

ระบบคุณค่ามีความสัมพันธ์กับภูมิปัญญาไทยอย่างแนบแน่น เพราะภูมิปัญญาไทยเป็นประสบการณ์สั่งสมจากการที่มนุษย์ในวัฒนธรรมหนึ่งๆ เคยสัมผัสกับธรรมชาติ สัมผัสกันในกลุ่มมนุษย์เอง และสัมผัสกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เมื่อมีประสบการณ์กับสิ่งเหล่านี้แล้วเพื่อความอยู่รอด เพื่อความสวัสดิ เพื่อความมั่นคง และเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมและชาติพันธุ์นั้นๆ จึงเกิดปัญญาค้น (เอกวิทย์ ฌ กลาง 2540 :1)

ดังนั้นจากความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่าและภูมิปัญญาไทย สรุปเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่ากับภูมิปัญญาไทย

ระบบคุณค่า	ภูมิปัญญาไทย
จัดความสัมพันธ์:	เกิดจาก:
1. คนกับคน	1. คนสัมผัสกับคน
2. คนกับธรรมชาติ	2. คนสัมผัสกับธรรมชาติ
3. คนกับคุณธรรม	3. คนสัมผัสกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

จากตารางพบว่าระบบคุณค่าที่จัดความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” ธรรมชาติในที่นี้หมายถึงสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งมีทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งภูมิปัญญาไทยได้แบ่งออกให้เห็นชัดเจน คือ แยกเป็นธรรมชาติจริงๆ และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ความเชื่อต่างๆ ระบบคุณค่าจัดความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคุณธรรม” ซึ่งภูมิปัญญาไทยทั้ง 3 รูปแบบนั้น คุณธรรมได้เข้าไปแทรกอยู่แต่ละรูปแบบอยู่แล้ว เช่น คนสัมผัสกับคน คนก็ต้องมีคุณธรรมที่ก่อให้เกิดพฤติกรรม และเกิดความสัมพันธ์กับคนด้วยกัน จึงเกิดมีปัญญา ถ้าคนไม่มีคุณธรรม ก็เกิดสิ่งตรงกันข้าม คือ จะมีพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย กิจกรรมที่ทำร่วมกับคนอื่นล้มเหลว ไม่ก่อให้เกิดปัญญาได้ เช่นเดียวกับที่ คนสัมผัส

กับธรรมชาติ คนสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ก็ต้องมีคุณธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพียงแต่ระบบคุณค่าได้แยกให้เห็นชัดเจนกว่า เพราะระบบคุณค่า เป็นระบบที่ต้องคอยกำกับกิจกรรม หรือการดำเนินกิจกรรมของระบบอื่นๆ

ดังนั้น การพิจารณาด้าน “คุณค่า” ที่แฝงอยู่ในทุกคน และแม้แต่ในระบบต่างๆภายนอกตัวคน ต้องมองส่วนทั้งหมด หรือที่เรียกว่า “มองแบบองค์รวม” ก็คือ ในกิจการใดๆ ก็ตามไม่พิจารณาเฉพาะคุณค่าด้านใดด้านหนึ่งของชีวิต แต่พิจารณาให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคุณค่าด้านนั้นกับคุณค่าด้านอื่นๆ เช่น ยกตัวอย่างเปรียบเทียบเรื่องของระบบหรือแบบแผนการรักษาโรคตามโรงพยาบาลแพทย์สมัยใหม่ที่ไม่เข้าใจว่า ชีวิตเป็นองค์รวมของร่างกายกับระบบคุณค่าต่างๆ ก็จะถามอาการของผู้ป่วย (โดยเฉพาะผู้ป่วยที่เป็นชาวบ้าน) สองสามคำ ใช้เวลาตรวจอีกเล็กน้อย แล้วเขียนขยุกขยิก ผู้ป่วยก็มองไม่ออกว่าที่หมอเขียนเกี่ยวกับตัวเขานั้นมันอะไร แพทย์จึงมุ่งแต่รักษาโรค ลืมเรื่องการรักษาคน ซึ่งมีด้านที่เป็นคุณค่าอยู่ด้วย ลืมคิดไปว่า รักษาโรคต้องทำไปพร้อมกับการรักษาคน อีกทั้งยังมีโรคจำนวนมากที่ร่างกายเรารักษาตัวเองได้อยู่แล้ว เพียงแต่อย่าเสียขวัญ เสียกำลังใจ ซึ่งทำให้ร่างกายเราอ่อนแอลงอีก

การมองการแสดงหนังใหญ่ก็เช่นเดียวกัน ไม่ควรมองแต่หนังใหญ่เป็นศิลปะให้ความบันเทิงเท่านั้น แต่ควรมองและวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับระบบคุณค่าและภูมิปัญญาไทย เพื่อให้เห็นคุณค่าที่เป็นองค์รวม ดังนั้นแล้วจึงสามารถพิจารณาคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ ออกเป็น 2 ด้าน คือ 1. ด้านการพัฒนาบุคคล ได้แก่ ทักษะความรู้ สติปัญญา ความคิด การใช้เหตุผล การแก้ปัญหา อารมณ์ บุคลิกภาพ เจตคติที่ดีต่อศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ เป็นต้น 2. ด้านการพัฒนาสังคม ได้แก่ บทบาทของหนังใหญ่ที่มีต่อหมู่บ้าน ชุมชน และประเทศ เป็นต้น โดยแบ่งออกเป็นทางด้านการศึกษาเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้มรดกทางศิลปวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ด้านจริยธรรมคือการประพฤติดี มีการเสียสละและรู้จักการประนีประนอม ด้านศิลปกรรม ความงดงาม ความไพเราะรื่นรมย์ ความคิดสร้างสรรค์ และด้านเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ การแลกเปลี่ยนกัน การสร้างรายได้ในชุมชน

5. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction)

แนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์พิจารณาสังคมในระดับจุลภาคเช่นกันกับสำนักปรากฏการณ์วิทยา และสนใจเรื่องราวของชีวิตประจำวันกับการที่มนุษย์มีการกระทำโต้ตอบซึ่งกันและกันในชีวิตประจำวันเช่นกัน จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) เฮอร์เบิร์ต บลูมเมอร์ (Herbert Blumer) และเออร์วิง กอฟฟ์มัน (Erving Goffman) เป็นนักทฤษฎีในแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่สำคัญมีดังนี้ว่า สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ คือ กลไกทาง

ความคิดที่ทำให้มนุษย์รู้จักวางแผนและปรับพฤติกรรมให้เข้ากับสถานการณ์และเป้าหมายที่วางไว้ รู้จักสื่อสารกับผู้อื่นโดยการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดคือ ภาษา มนุษย์รู้จักตีความสิ่งที่ผู้อื่นพูดและได้ตอบ นอกจากนั้นมนุษย์ยังมีสำนึกว่าผู้อื่นก็มีความรู้สึก ความคิดเห็นตามแบบของเขาเองเช่นกัน มนุษย์จึงเรียนรู้ที่จะทำความเข้าใจว่าผู้อื่นคิดอะไร ตีความสถานการณ์ต่างๆ อย่างไร ตลอดจนรับรู้เกี่ยวกับตัวมนุษย์เองอย่างไร เกิดเป็นตัวตนและภาพลักษณ์เกี่ยวกับตัวตน (selfimage) (Slattery 2003 : 195 – 197)

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) เน้นแนวคิดเรื่องความเข้าใจเกี่ยวกับสัญลักษณ์ และกระบวนการตีความของการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลกับสัญลักษณ์ต่างๆ อันเป็นพื้นฐานในการเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ แนวคิดนี้จะถามคำถามว่า “อะไรคือสัญลักษณ์พื้นฐานที่ทำให้มนุษย์เกิดความเข้าใจ หมายความว่า และเกิดปฏิกิริยาโต้ตอบ” ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) มีรากฐานแนวความคิดมาจากผลงานของนักคิดทฤษฎีหลายท่าน ที่สำคัญได้แก่ ผลงาน George Herbert Mead (1863-1931) ร่วมกับนักคิดรุ่นบุกเบิกคนอื่นๆ เช่น John Dewey, William James, Charles Peirce, William Thomas และ Charles Cooley ซึ่ง Mead ได้เขียนบทความเป็นจำนวนมาก สิ่งที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อแนวคิดนี้คือคำบรรยายในห้องเรียนของเขาและการจดบันทึกจากบรรดาลูกศิษย์ทั้งหลาย โดยมี Herbert Blumer เป็นศิษย์เอกสืบทอดแนวความคิดของ Mead และเป็นผู้บัญญัติชื่อทัศนภาพนี้ว่า “Symbolic Interactionism” ซึ่งคำว่าปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ หมายถึง ข้อเท็จจริงที่ว่ามนุษย์ “ตีความ” หรือให้ “นิยาม” ซึ่งกันและกัน แทนที่จะมีเพียงปฏิกิริยาต่อการกระทำของกันและกันเท่านั้น (Blumer 1969:148) กรอบแนวคิดประกอบด้วยสมมติธรรม 3 ประการคือ ประการแรก สังคมมนุษย์ประกอบด้วยบุคคลทั้งหลายที่มีอัตตา (Self) ซึ่งหมายถึง “ความสามารถในการเป็นวัตถุแห่งการกระทำของตนเอง” ประการที่ 2 การกระทำของบุคคลไม่ใช่สิ่งที่ถูกปลดปล่อยจากแรงขับตามธรรมชาติ แต่เป็นผลจากการสร้างสรรค์โดยบุคคลนั้นๆ จากการบันทึกและการตีความลักษณะต่างๆ ของสถานการณ์ที่เขาได้ก่อการกระทำนั้นๆ ขึ้นมา และประการสุดท้าย การกระทำร่วม (joint action) หรือการกระทำของกลุ่มเป็นผลจากการประสานการกระทำของแต่ละบุคคลเข้าหากัน จากการที่แต่ละคนตีความและคำนึงถึงการกระทำของกันและกัน (Blumer 1969:184)

นิสา ชูโต (2545: 47) ปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์เป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญยิ่งที่นักจิตวิทยาสังคมในกลุ่ม George Herbert Mead (1934) และ Herbert Blumer (1969) พัฒนาขึ้น เป็นแนวคิดที่เน้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับความหมายและการแปลความของสัญลักษณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งลึกซึ้งยิ่งกว่าเป็นเรื่องปฏิกิริยาตอบสนองของมนุษย์ต่อสิ่งเร้าเท่านั้น ทฤษฎีนี้เน้นว่าบุคคลจะประพฤติปฏิบัติในเรื่องที่เขาตีความ ว่าสิ่งนั้นมีความหมายและ

ความสำคัญต่อเขาเพียงใด การตีความว่าสิ่งใดมีความหมายและความสำคัญ ย่อมจะเกิดจากประสบการณ์ของปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ที่ผ่านมากกระทบตัวเขาโดยตรง และนั่นก็คือโลกแห่งความจริงของเขา

พื้นฐานมุมมองของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์นิยมนั้น Blumer(1969) อธิบายว่า

1. มนุษย์จะกระทำการใด ๆ ในเรื่องที่มีความหมายและสำคัญกับเขา
2. ความหมายและความสำคัญเกิดจากปฏิสัมพันธ์ที่เขามีต่อคนอื่นๆ รอบตัวเขา
3. ความหมายคือสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นจากกระบวนการปรับแต่งและตีความที่บุคคลใช้ในการจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต

การศึกษาเกี่ยวกับความหมายของสัญลักษณ์และอิทธิพล ตลอดจนความสำคัญของการตีความนี้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ความหมายต่างๆ ของบุคคลและกลุ่มมีความสำคัญยิ่ง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2545 :122-123) Symbolism สัญลักษณ์นิยม คือ สิ่งที่ใช้แทนสิ่งอื่นได้หลายอย่าง การเข้าใจสัญลักษณ์อย่างหนึ่งต้องอาศัยการตีความจากความหมายที่ตกลงกันทั่วไปและบริบทขณะนั้น มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักการใช้สัญลักษณ์ มนุษย์ใช้สัญลักษณ์สร้างบำรุงรักษาและพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม มนุษย์ใช้สัญลักษณ์ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้มนุษย์รุ่นหลัง นอกจากนั้น นักสังคมวิทยายังได้แบ่งแยกการกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์ ออกจากการกระทำระหว่างกันทางพฤติกรรม (Behavioral interaction) โดยการกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์มีการถ่ายทอดความคิดกันด้วย ส่วนการกระทำระหว่างกันทางพฤติกรรม ไม่มีการถ่ายทอดความคิด

การกระทำระหว่างกันทางสังคมนั้น จะต้องมีการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) สื่อความหมายระหว่างกัน เช่น การโฆษณาสินค้า ใช้ภาษา รูปภาพ หรือกรณีสนทนา ระหว่าง นาย ก. และ นาย ข. เขาก็ต้องใช้ภาษาสื่อความหมายกันประกอบกับกิริยาท่าทาง ซึ่งมีความหมายสื่อความหมายกันได้ ดังนั้นการกระทำระหว่างกันทางสังคมจึงต้องเป็นการกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์ (Symbolic interaction) ด้วยการกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์ มีการถ่ายทอดความคิดกันด้วยซึ่งแตกต่างจากการกระทำระหว่างกันทางพฤติกรรมที่ไม่มีการถ่ายทอดความคิด ซึ่งเป็นการกระทำระหว่างกันของสัตว์โลกโดยทั่วไป แต่สำหรับมนุษย์จะใช้การกระทำระหว่างกันทั้งสองผสมกันในการเข้าใจกัน คืออาศัยพฤติกรรมที่แสดงออกเป็นสื่อในการรู้ความหมายของกลุ่มสัมพันธ์ เนื่องจากการกระทำระหว่างกันทางสัญลักษณ์ต้องมีการสื่อความคิดกัน

หัวใจของทฤษฎีสัญลักษณ์ทางสังคมอยู่ที่คติการกระทำระหว่างกันและสัญลักษณ์รวมเรียกว่า คติ หรือทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ โดยอาศัยสัญลักษณ์เป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจ สัญลักษณ์ต่างกับสัญญาณ (Signal) ซึ่งมีความหมายอย่างเดียว เช่น สัญญาณไฟจราจร สีแดง-ห้ามไป สีเหลือง-ระวัง และสีเขียว-ไปได้ แต่ละสีหรือแต่ละสัญญาณมีความหมายเพียงอย่างเดียว แต่สัญลักษณ์แต่ละอัน มีความหมายได้หลายอย่าง เช่นคำว่า หมู อาจหมายถึงสัตว์ประเภทหนึ่ง หมายถึงคนอ้วน หรืออะไรที่ง่ายไม่ยุ่งยาก สัญลักษณ์มีหลายแบบ เช่น ภาษา กริยาท่าทางหรือการกระทำ มีการนำความรู้เหล่านี้มาใช้กับสังคมมนุษย์ โดยสร้างเป็นทฤษฎีว่า ตัวมนุษย์ (อัตตา) นั้นเป็นสัญลักษณ์มีความหมายได้หลายอย่างในสายตาของผู้อื่น มนุษย์จึงพัฒนาตัวตนขึ้นมาจากความรู้สึกรู้สึกหรือสายตาของผู้อื่น ทำตัวให้ดังตามสายตาหรือมาตรฐานของสังคม ตัวตนจึงเป็นตัวตนทางสังคมจะเป็นตัวตนตามสายตาของผู้อื่นได้ต้องอาศัยจิต (mind) ช่วยคิด จิตจะรู้สึกคิดได้ ก็ต้องอาศัยสื่อสัญลักษณ์

สุภางค์ จันทวานิช (2551 :128) กล่าวว่า มีดี เชื่อว่า คนเรามีการกระทำโดยการโต้ตอบหรือสื่อสารกับคนอื่น ๆ ในสังคม ในกระบวนการโต้ตอบนี้ต่างก็ส่งความหมายและตีความให้กันและกัน เป็นความหมายที่ยึดหยุ่นไปตามสถานการณ์และบริบท โลกมนุษย์จึงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องของการต่อรองความหมาย หรือความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน กลายเป็นโลกทางสังคม (Social World) ในโลกทางสังคม การโต้ตอบซึ่งกันและกันกระทำผ่านสัญลักษณ์ โดยเฉพาะภาษาเป็นสำคัญ มนุษย์ต้องรับรู้ความหมายของสัญลักษณ์ร่วมกันและสวมบทบาทต่างๆ เพื่อกระทำโต้ตอบกันและกัน กล่าวโดยสรุป ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ คือ การกระทำโต้ตอบกันโดยอาศัยกระบวนการทางความคิด (Mental Process) ความหมายและสัญลักษณ์

Herbert Blumer ศิษย์เอกของ Mead ผู้ให้ทัศนภาพการปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ว่าประกอบด้วยความคิดรากฐาน 3 ประการ (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ 2532: 39-40) คือ

1. มนุษย์กระทำต่อสิ่งต่างๆจากพื้นฐานความหมายที่สิ่งเหล่านั้นมีต่อตัวเขา
2. ความหมายของสิ่งต่างๆได้มาจาก หรือเกิดขึ้นจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลนั้นกับคนอื่น ๆ
3. ผู้กระทำเลือกสรร ตรวจสอบ หยุดยั้ง จัดกลุ่มใหม่ และปรับเปลี่ยนความหมายต่างๆตามสถานการณ์ที่เขาเผชิญและตามทิศทางการกระทำของเขา

ดังนั้นเนื้อหาหลักของกรอบแนวคิดนี้จึงอยู่ที่ ประการแรก มนุษย์ทำการตีความโลกของตนเอง ความหมายไม่ได้ติดอยู่กับคนหรือวัตถุที่มนุษย์พบปะและรับรู้ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้ให้ ในทำนองเดียวกันพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงการตอบสนองโดยอัตโนมัติต่อสิ่งเร้า แต่เป็นการสร้างสรรค์ที่เป็นผลจากการตีความสถานการณ์และคนอื่น ๆ ที่ร่วมกัน

ปฏิสัมพันธ์ในขณะนั้นๆ นอกจากนี้พฤติกรรมของมนุษย์ยังมีส่วนของการกำหนดหรือทำนายล่วงหน้าไม่ได้จากการรับรู้ลักษณะของบุคคลและสถานการณ์เป็นการล่วงหน้า ประการสุดท้าย การตีความสถานการณ์และการสร้างสรรค์พฤติกรรมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในบริบทแห่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ดังนั้นจึงต้องศึกษาในลักษณะเช่นนั้น และไม่อาจลดลงไปสู่การศึกษาในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเชิงโครงสร้างที่หยุดนิ่งตายตัวได้

สุเทพ สุนทรเกส (2540 :232) สรุปแล้วสถานการณ์ของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ในปัจจุบันมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. มนุษย์แตกต่างกับสัตว์ชั้นต่ำ ได้สืบทอดความสามารถในการรู้จักคิด
2. ความสามารถที่จะคิดจะถูกหล่อหลอมโดยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
3. ในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มนุษย์เราจะเรียนรู้เกี่ยวกับความหมายและสัญลักษณ์ต่างๆ ที่จะช่วยให้มนุษย์ได้ใช้ความสามารถในการคิดที่เป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์
4. ความหมายและสัญลักษณ์ช่วยให้มนุษย์เราสามารถมีการกระทำและปฏิกิริยาตอบโต้อย่างมนุษย์
5. มนุษย์เราสามารถที่จะแก้ไข เปลี่ยนแปลงหรือยกเลิก ความหมายและสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้ในการกระทำและปฏิสัมพันธ์ บนพื้นฐานของการนิยามหรือให้ความหมายแก่สถานการณ์นั้นๆ
6. มนุษย์เราสามารถที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังกล่าวได้ ก็ด้วยเหตุผลส่วนหนึ่งที่ว่า มนุษย์มีความสามารถที่จะปฏิสัมพันธ์หรือตอบโต้กับตัวเอง ทำให้มนุษย์สามารถตรวจสอบวิถีทางของการกระทำที่จะเป็นไปได้ต่างๆ พิจารณาถึงผลดีและผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้นก่อนที่จะเลือกกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป
7. แบบแผนต่างๆ ระหว่างการกระทำและปฏิสัมพันธ์ ก่อให้เกิดกลุ่มและสังคมต่างๆ ขึ้นมา

จากแนวคิดทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) ดังกล่าวข้างต้น ที่มุ่งเน้นศึกษาปรากฏการณ์สังคมที่เป็นรูปธรรมตามสภาพที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมชาติในชีวิตประจำวัน โดยให้ความสำคัญกับระบบความหมายที่ใช้โดยสมาชิกกลุ่มหรือผู้ถูกศึกษา ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ซึ่งรวมถึงการให้ความสนใจในการวิเคราะห์ ตีความ การให้ความหมาย การสร้างความเข้าใจของบุคคลเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชีวิต และการใช้ความรู้ความเข้าใจ

6. แนวคิดเกี่ยวกับหนังใหญ่

หนังใหญ่เป็นมหรสพชั้นสูง เป็นการประสาธศิลปะหลายแขนงเข้าด้วยกัน เป็นการแสดงที่รวมงานศิลปะชั้นสูงไว้ในเรื่องหรืองานเดียวกัน ที่แตกต่างไปจากการแสดงของ โขน ละคร หุ่น

เสถียร ช่งเกตุ (2537 :1-3) ได้กล่าวไว้ในหนังสือหนังใหญ่ ศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย แต่เดิมนั้น หนังใหญ่เป็นมหรสพชั้นสูงที่ใช้แสดงในพระราชพิธีต่างๆ ถ้าเป็นงานราษฎร์จะต้องเป็นงานที่ใหญ่มาก เพราะในการแสดงแต่ละครั้งต้องมีการตระเตรียมหลายอย่าง ต้องอาศัยกำลังคน กำลังแรงงาน กำลังทรัพย์มาก ทำให้เป็นการยากที่คนรุ่นหลังจะได้เห็นการแสดงหนังใหญ่ในงานมหรสพเหมือนในสมัยโบราณ

ศิลปะที่รวมเป็นหนังใหญ่ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้แก่

หัตถศิลป์ ในการสร้างตัวหนังใหญ่แต่ละตัว ต้องใช้มือ ความสามารถในการเขียนลายให้อ่อนช้อยสมส่วน เป็นเรื่องของเอกลักษณ์ลายไทย กรรมวิธีในการสลัก ลวดลาย การลงสีให้ซึมลงในเนื้อหนัง ผู้ผลิตตัวหนังจะต้องมีความสามารถในด้านหัตถศิลป์อย่างสูง

นาฏศิลป์ เมื่อได้ตัวหนังใหญ่เรียบร้อยแล้ว ซึ่งเป็นวัตถุดิบ เป็นภาพที่ปรากฏอยู่บนผืนหนังไม่มีชีวิต จะต้องให้คนจับเชิดหรือเดินไปตามท่าทางอิริยาบถของตัวละคร ให้จังหวะท่าทางสัมพันธ์สอดคล้องกับจังหวะของเพลงปี่พาทย์ ทำให้ตัวหนังมีชีวิตชีวา ผู้ชมเกิดอารมณ์คล้อยตามซึ่งเป็นความสามารถในการใช้นาฏยศัพท์มาปรับปรุงให้เกิดเป็นนาฏศิลป์ชั้นสูงขึ้น

คีตศิลป์และดุริยางคศิลป์ เป็นเทคนิคการคิด สี ดี เป่า ในการบรรเลงเพลง จังหวะทำนอง ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง ท่าทาง อิริยาบถของตัวละคร ด้วยเสียงการบรรเลงให้อีกทีอีกเสริม เสริมเสียใจ สะเทือนอารมณ์ ความรักความอาลัย ให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ต่างๆคล้อยตามได้อย่างเป็นที่น่าสนใจ ผู้ที่บรรเลงปี่พาทย์ต้องมีความสามารถในด้านศิลปะแขนงนี้อย่างแท้จริง ต้องมีการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ ในบางครั้งเสียงจะโอดโอย โหยหวน หรือพลีไปตามเหมือนเสียงของธรรมชาติ ก็กักปลุกให้คนดูเวลายกทัพ ตื่นเต้นเมื่อบรรเลงเพลงเวลารบกัน เพลงต่างๆในการแสดงมีความหมายมาก แสดงถึงอิริยาบถของตัวละคร ตัวหนังซึ่งไม่ใช่ของที่เคลื่อนไหวได้ นับเป็นความสามารถพิเศษอีกอย่างหนึ่ง

วรรณศิลป์ คือการพูด การเจรจา การพากย์ ตามเนื้อเรื่องให้เกิดอารมณ์ซาบซึ้ง มีความไพเราะของวรรณกรรมที่ใช้แสดง ต้องใช้ความสามารถในการประพันธ์บทให้ดำเนินตามท้องเรื่องให้ผู้ชมได้รับความบันเทิง สอดแทรกคติเตือนใจ คำสอน ซึ่งจะใช้

บทพากย์บทเจรจาและศิลปะการแสดงเป็นสิ่งโน้มน้าวจิตใจของผู้ชม บทพากย์บทเจรจานอกจากมีความไพเราะแล้ว ยังมีลักษณะเป็นวรรณคดี คือให้ความบันเทิงและอาบยกระดับจิตใจ แทรกซึมคุณธรรมความรู้สึของผู้ชมผู้ศึกษาได้อีกด้วย นอกจากนี้แล้ว บทพากย์บทเจรจายังต้องปรับให้ตามยุคตามสมัยได้ การใช้เสียงพากย์ตอนใดใช้ทำทาง เน้นเสียงรุกเร้า เส้าสร้อย โกรธ การโต้ตอบต่างๆ การเชิดตัวหนังต้องใช้ถ้อยคำ ลีลาในการพากย์เป็นหัวใจ ผู้แต่งบทพากย์บทเจรจามีความสามารถในศิลปะการแสดง การแต่งบทประพันธ์ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย ทำให้การแสดงหนังใหญ่สมบูรณ์ด้วยคุณค่าของศิลปะชั้นสูงดังได้กล่าวมาแล้ว

6.1 ประวัติความเป็นมาของหนังใหญ่

หนังใหญ่เป็นมหรสพที่เก่าแก่ของไทยมีมาแต่สมัยสุโขทัยแล้ว มีหลักฐานด้านเอกสารจากกฎหมายเตียรบาลาวัดนพทศศวรรยที่ 20 จากช่วงระยะเวลาดังกล่าวที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ได้ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการแสดงหนังใหญ่ไว้ดังนี้

6.1.1 ประวัติความเป็นมาของหนัง

คำว่า “หนัง” เกิดมาจากการละเล่นที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของชาวไทยสมัยโบราณชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า “หนัง” เพราะเหตุว่ารูปภาพแทนบุคคลหรือตัวละครที่ใช้เล่นนั้นประดิษฐ์ขึ้นด้วยหนังสัตว์ เช่น หนังโค หนังกระบือ หนังแพะ จึงเรียกการละเล่นชนิดนั้นว่า “หนัง” และคำว่าหนังเฉยๆคำเดียวใดๆนี้ เป็นคำที่ใช้เรียกกันมาตั้งแต่ดั้งเดิมทั่วไปในภาคกลางและภาคใต้ คำและความหมายในทำนองเดียวกันนี้ ตามภาษาที่พวกชาวมลายูใช้เรียกชื่อหนังของตนว่า “วายังปุรวา” หรือ “วายังกุลิต” (Wayang Purava Or Wayang Kulit) ซึ่งแปลว่ารูปที่ทำด้วยหนังสัตว์ (วายัง = รูปเงา และอื่นๆ อีกหลายนัย เช่น เทวดา กุลิต = หนังสัตว์ ส่วน วายังปุรวา แปลว่า วายังเก่าหรือวายังดั้งเดิมมีขึ้นก่อนวายังชนิดอื่นๆ)

หลักฐานอีกอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าแต่ก่อนเราเรียกหนังเพียงคำเดียว คือคำว่า ดาหลังวายัง ในบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2460 มีดังนี้

“ดาหลังวายังแล้วชูเชิด นลุลลกลายเลศเลขา”

หนังเป็นมหรสพที่เกิดขึ้นในยุคโบราณเมื่อประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว และเป็นการเล่นที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ เช่น อินเดีย จีน อียิปต์ เป็นต้น ซึ่งแต่ละประเทศไม่จำเป็นจะต้องลอกเลียนแบบไปจากกันก็ได้ เพราะประเทศที่เคยมีอารยธรรมรุ่งเรืองมาก่อนและมีพลเมืองมากย่อมสามารถที่จะคิดประดิษฐ์ขึ้นเองได้ตามสภาพ ยกเว้นประเทศเล็กและด้อยความเจริญส่วนใหญ่มักรับอิทธิพล ได้รับการถ่ายทอดแบบอย่างจากเมืองแม่บททางอารยธรรมต้นกำเนิดหนังในประเทศไทยเกิดจากประเทศอินเดีย ต่อมาอินเดียได้ถ่ายทอดแบบอย่างให้แก่

อาณาจักรศรีวิชัย โดยเฉพาะบนเกาะชวา หนังสือวิทยุแพร่หลายมาก ไทยเราก็ได้แบบอย่างการเล่นหนังสือต่อมาจากอาณาจักรทะเลใต้ ในสมัยศรีวิชัยอีกทอดหนึ่ง โดยได้รับผ่านมาจากแหลมมลายู

เสถียร ชังเกตุ (2537:3) หลักฐานเกี่ยวกับหนังสือที่เก่าแก่ที่สุดปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาภาษาบาลีชื่อ “เถรিকা” (Song Of The Nuns) นอกจากนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหาภารตะหลายตอนยิ่งในชั้นหลังๆ ได้ปรากฏอยู่ในหลักฐานเรื่องต่างๆ มากมาย โดยเรียกการเล่นชนิดนี้ว่า “ฉายนานฎกะ” มีเล่นกันแพร่หลายจนกลายเป็นธรรมดาไปในอินเดียโบราณ ในสมัยที่พ่อค้าพาณิช นักบวช นักเภชัญชัชชาวอินเดียเดินทางเล่นเรือมาติดต่อค้าขายยังดินแดนเอเชียอาคเนย์ประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 – 7 เป็นต้นมาจนถึงสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13 -18) ชาวอินเดียนอกจากนำศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศิลปวิทยาการมาเผยแพร่ให้กับคนพื้นเมืองแล้ว ได้นำเอาการละเล่นต่างๆ และดนตรีหลายชนิดมาเผยแพร่ด้วย ชาวอินเดียที่เดินทางมายังอาณาจักรทะเลใต้ก็ถลำเรือจากฝั่งตะวันออกของอินเดียได้ข้ามทะเลมลายูมายังสุมาตราชวา และแหลมมลายู นำเรื่องรามายณะและมหาภารตะ มาเผยแพร่สั่งสอนจนเป็นที่นิยมฝังใจชาวพื้นเมืองมาจนทุกวันนี้ โดยเฉพาะเรื่องรามายณะได้รับความนิยมยกย่องมากที่สุด

หนังสือคนไทยรับเข้ามามีทุกรูปแบบ แต่ได้นำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับความนิยมและลักษณะแบบแผนของคนไทย หนังสือจะเข้ามาในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาภาคกลางตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว มีหลักฐานปรากฏในกฎหมายเทียรบาล พ.ศ. 2001 ส่วนในชวามีหลักฐานในรูปของหนังสือเลื่อนไหวแสดงกิริยาท่าทางได้ เริ่มเกิดขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 23 จึงเข้าใจว่าหนังสือตะลุงภาคใต้ของไทยก็คงจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนี้

6.1.2 ความเป็นมาของหนังใหญ่ในประเทศไทย

สมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏหลักฐานในการแสดงหนังใหญ่ไว้ดังนี้ สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ปรากฏหลักฐานในกฎหมายเทียรบาลเป็นหนังสือเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 1901 ได้บ่งบอกเกี่ยวกับการแสดงหนังใหญ่ไว้ว่าเป็นมหรสพที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของไทยในสมัยนั้น สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีหลักฐานเกี่ยวกับหนังใหญ่ในกฎหมายเทียรบาล พ.ศ. 2001 สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีหลักฐานปรากฏมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระมหาราชครูแต่งเรื่องสมุทรโฆษคำชาดคำฉันท์ขึ้น เพื่อเล่นหนังเพิ่มเติมจากเรื่องที่เคยเล่นกันมาแต่ก่อน ดังปรากฏไว้ในแผนกหนังสือ “สมุทรโฆษคำฉันท์” ของพระมหาราชครูไว้ว่า

“ พระบาทกรุงไ้ธรณี	รามาธิบดี
ประเสริฐด้วยเดชชัย	
เดชอาจผไอนท้าวไท	ท้าวทั้งภพไตร

ตระหนกด้วยเคโฆพล	
พระบาทกมลนฤมล	ทางทั่วสากล
มาถวายบังคมเคารพ	
สขศิลป์ในเรศวรพบ	ธรรมคมสข
ปการรู้รสรธรรม	
พระปรีโฆบายอนันต์	บริกษสร-
พการสุดสงกา	
พระร่าฤกษพระศาสดา	ปางเป็นราชา
สมุทรโฆษาตุร	
เสด็จเสวยสุรโลกพิบูลย์	เสร็จเสด็จมาพล
ในมรรคทรงธรรณี	
เสด็จศิลปิธนูศรี	ผจญกณกษัตริย์
อันโรมในรณการถวิล	
ได้ให้เทพีชื่อพิณ-	ทุมดีเจียรจิน-
ตโณมอนกพิมล	
พระให้กล่าวนิพนธ์	จำนองโดยกล
ตระการเพลงยศพระ	
ให้หลักเสบกอันชระ	เป็นบรรพบุรณะ
นเรนทรราชบรรหาร	
ให้ทวยนัคนผู้ชาญ	กลเล่นโดยการ
ยเป็นบำเพ็ญธรรณี	

ในพระราชปราชญ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในการจะเผยแพร่พุทธศาสนา เพราะขณะนั้นฝรั่งเศสกำลังรุกรานคนไทยให้นับถือศาสนาคริสต์ ด้วยพระปรีชาญาณอันสุขุม คัมภีร์ภาพของพระองค์ สร้างวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระยศของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้ลือไกล โดยการใช้หนังสือเป็นสื่อต่อสู่สงครามเย็น โดยใช้นาฏวรรณกรรมเป็นอาวุธ คนไทยสมัยนั้นนิยมกันมาก มีดนตรีอีกที่ก็เร้าใจ

สมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ มีหลักฐานในหนังสือเรียน “ปณโณวาทคำฉันท์” ของพระมหานาค วัดท่าทราย ได้เล่าเรื่องการเล่นหนังสือแสดงเรื่องรามเกียรติ์ บรรยายว่าเป็น

มหรสพที่แสดงสมโภชพระพุทธบาทในตอนกลางคืน ในบทไหว้ครูก่อนการเล่นหนังใหญ่ บทเบิกหน้าพระทวยแรก ได้กล่าวไว้ชัดเจนดังนี้

อยุธยาถาวรเปรมปรีย์	ทุกข์ภัยไม่มี
สนุกมิเมื่อนเมืองสวรรค์	
เครื่องเล่นโขนละครหุ่นประชัน	เชิดชุกกลางวัน
ราตรีรัศมีเพลิงพราย	หนังงามลวดลาย
กระหนกกระหนาบภาพหาญ	
	ฯลฯ
บทเบิกหน้า พระทวยแรก ความที่ 3	
กลางวันโขนละครโสภา	หุ่นเห็นแจ่มตา
ประดับด้วยเครื่องเรื่องไร	
ราตรีรัศมีแจ่มใส	หนังส่องแสงไฟ
จึงเห็นวิจิตรลวดลาย	

สมัยกรุงธนบุรี มีหลักฐานเกี่ยวกับหนังใหญ่ปรากฏแต่เพียงว่า มีหนังของจีนเข้ามาเล่นในเมืองไทยครั้งหนึ่ง ดังความที่บันทึกในจดหมายเหตุครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อคราวฉลองพระแก้วมรกต พ.ศ. 2322

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏหลักฐานในการแสดงหนังใหญ่ ดังนี้

สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 มีหลักฐานว่าการแสดงหนังใหญ่ ใช้บทละครเรื่องอิเหนา ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 แต่ไม่นิยมเล่นเรื่องอิเหนาตลอดมา

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ได้ทรงนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ มีประชุมบทพากย์รามเกียรติ์ หนังใหญ่ที่มีการสร้างในสมัยนี้ได้แก่หนังใหญ่ที่เรียกว่าหนังกลางคืน ปรากฏชัดเจน 2 แห่ง คือ หนังใหญ่ชุดพระนครไหวของวัดพลับพลาไชย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งถูกไฟไหม้เกือบหมดเมื่อนำมาเก็บไว้ ณ ฝัผนังโรงละครแห่งชาติหลังเก่าเมื่อปี พ.ศ. 2503 และหนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง หนังทั้งสองแห่งนี้มีความละเอียดคล้ายคลึงกัน

เอนก นาวิกมูล (2543:75) สมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่มีหลักฐานปรากฏชัดเจน แต่เท่าที่มีนักศึกษาชาวต่างประเทศและผู้สนใจพบหนังใหญ่บริเวณจังหวัดอยุธยา สมุทรสงคราม ราชบุรี (อำเภอดำเนินสะดวก) มีหนังที่มีลักษณะเป็นหนังใหญ่ของไทย

จากการสัมภาษณ์อาจารย์เสรี คุปตะจิตพันธ์ ซึ่งได้เดินทางไปประเทศสวีเดนและประเทศเยอรมันพบหนังสือนี้รวมอยู่ประมาณ 354 ตัว สันนิษฐานว่าคงจะมีการทำหลังจากสมัยรัชกาลที่ 2 แล้วแต่ไม่ถึงรัชกาลที่ 5

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีการทำหนังสือที่พบจะเป็นหนังสือกลางวัน มีการแกะสลัก ตัวหนังสือคล้ายคลึงกัน เรื่องราวที่ใช้แสดง สีสัน ความคงทนถาวรของตัวหนังสือต่อธรรมชาติ ไม่มีการยืดหด หักงอ หนังสือนี้มีการสร้างมีระยะเวลาใกล้เคียงกัน คือประมาณร้อยปีเศษ พบ 2 แห่ง คือ หนังสือของวัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี และหนังสือวัดขนอน จังหวัดราชบุรี

ปัจจุบันไม่พบว่ามีหนังสือที่สร้างขึ้นแสดงหลังจากที่ทำในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ใช้แสดงได้ก็เก่าเก็บเต็มที นับได้ว่าหนังสือเป็นของคู่บ้านคู่เมืองของไทยอย่างแท้จริง หนังสือเป็นศิลปะการแสดงที่เจริญคู่กับคนไทยทุกสมัย และยุคนั้นมหรสพมีไม่มาก จึงไม่มีมหรสพใดมาเทียบกับหนังสือได้เพราะจอหนังสูงใหญ่ ตัวหนังสือมองเห็นได้ไกล มีดนตรีประกอบอีกที่ก็เสียงดัง พอจะเรียกคนดูได้ทั้งหน้าโรงและหลังโรง

6.2 ชนิด ลักษณะตัวหนังสือ องค์ประกอบ และกรรมวิธีในการสร้างตัวหนังสือ

หนังสือเป็นการแสดงที่เกิดจากการเอาศิลปะแขนงต่างๆ คือ หัตถศิลป์ นาฏศิลป์ คีตศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และวรรณศิลป์ มาผสมผสานกันให้สอดคล้อง เหมาะสม เพื่อให้ความบันเทิงแก่ผู้ชม อันแสดงให้เห็นถึงอัจฉริยภาพทางการแสดงของบรรพบุรุษของศิลปินไทย

เอกลักษณ์ที่เชิดหน้าชูตาของหนังสือในขณะนี้คือ ความเก่าแก่ ความสวยงามของตัวหนังสือ ตัวหนังสือเกิดจากการนำหนังสือที่ตายแล้วมาฉลุเป็นภาพและลวดลาย ใช้สีระบายเพื่อให้เกิดความสวยงาม หนังสือแต่ละตัวแกะฉลุตามเนื้อเรื่องที่แสดงเป็นตัวละครที่มีอยู่ในเรื่องเป็นภาพฉากต้นไม้ ภูเขา ป่า สระน้ำ ปราสาท ยานพาหนะ ตัวละคร ภาพการต่อสู้ ซึ่งแต่ละตอนของเรื่องที่จะมีตัวหนังสือเป็นภาพตัวหนังสือบรรยายกิริยาอาการคล้ายๆกับภาพสไลด์ที่ใช้บรรยายประกอบการอภิปรายเรื่องราวต่างๆ

6.2.1 ชนิดของตัวหนังสือของไทย

หนังสือของไทยแยกเป็นตัวหนังสือที่ใช้เวลาแสดงได้ 2 ชนิด คือ หนังสือที่ใช้แสดงเวลากลางคืนได้อย่างเดียวชนิดหนึ่ง กับอีกชนิดหนึ่งคือหนังสือที่ใช้แสดงได้ทั้งกลางวันและกลางคืน ดังจะได้แนะนำรายละเอียดดังนี้

หนังที่ใช้แสดงกลางคืนได้อย่างเดียว เรียกว่า **หนังกลางคืน** มีพื้นเป็นสีดำกับสีขาว 2 สี หนังใหญ่ที่พบว่าเล่นกลางคืนมีอยู่ 2 แห่ง คือ หนังใหญ่วัดพลับพลาไชย จังหวัดเพชรบุรี และหนังใหญ่วัดบ้านคอน จังหวัดระยอง

หนังใหญ่ที่ใช้แสดงได้ทั้งกลางวันและกลางคืน เรียกว่า **หนังกลางวัน** มีหลายสี คือ สีขาว สีดำ สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีจะช่วยให้ตัวหนังมีความสวยงามเด่นชัดขึ้น หนังกลางวันที่พบในปัจจุบันมี 2 แห่ง คือ ที่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี และวัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี

6.2.2 ลักษณะตัวหนังใหญ่ของไทย

หนังใหญ่เป็นแผ่นหนังโคและหนังกระบือที่ฉลุสลักเป็นภาพไปตามเนื้อเรื่องที่ใช้แสดงตามลักษณะท่าทาง กิริยาอาการ อิริยาบถ ที่อยู่อาศัย ธรรมชาติ ฯลฯ ได้ 7 ชนิด คือ

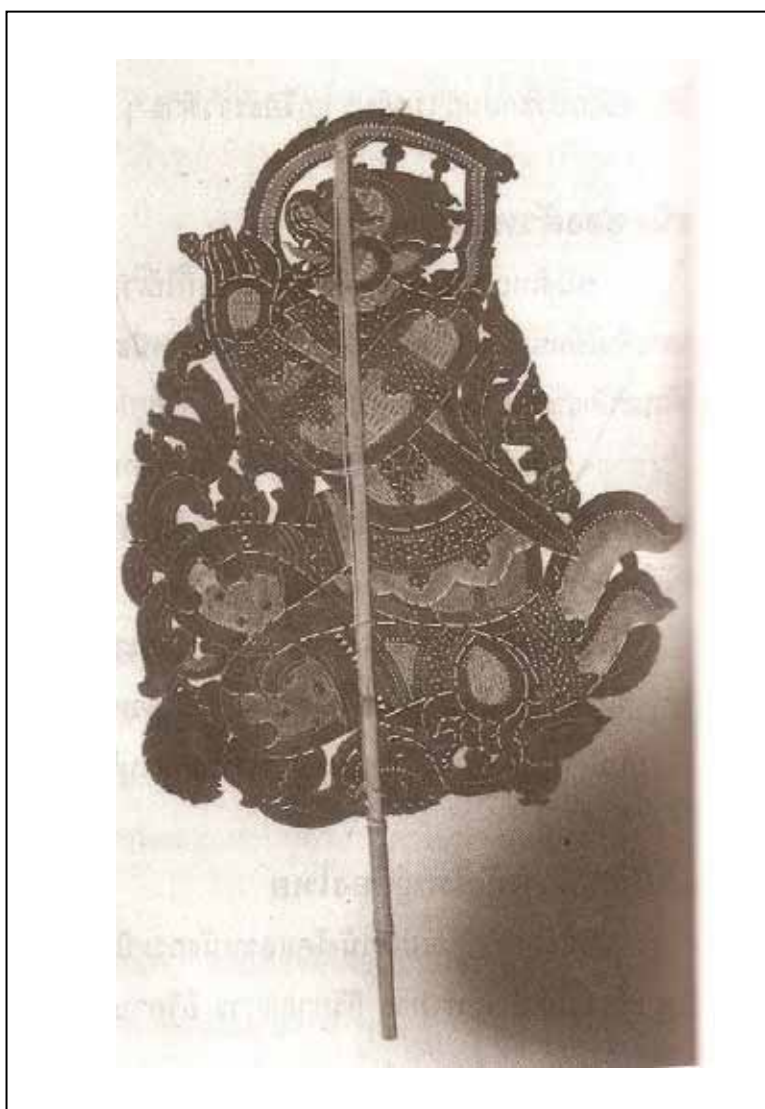
1. **หนังเจ้าหรือหนังครู** เป็นตัวหนังที่ใช้สำหรับพิธีไหว้ครู ไม่ใช่แสดงมี 3 ตัว คือ พระฤาษี พระอิศวรหรือพระนารายณ์ และทศกัณฐ์ หนังพระอิศวรหรือพระนารายณ์และทศกัณฐ์ เรียกว่า “**พระแฝง**” เพราะหนังครูทั้งสองภาพเป็นท่าแฝงศร

ภาพที่ 1 หนังครูฤาษี

ที่มา: เสถียร ช่างเกตุ, หนังใหญ่ศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537), 10.

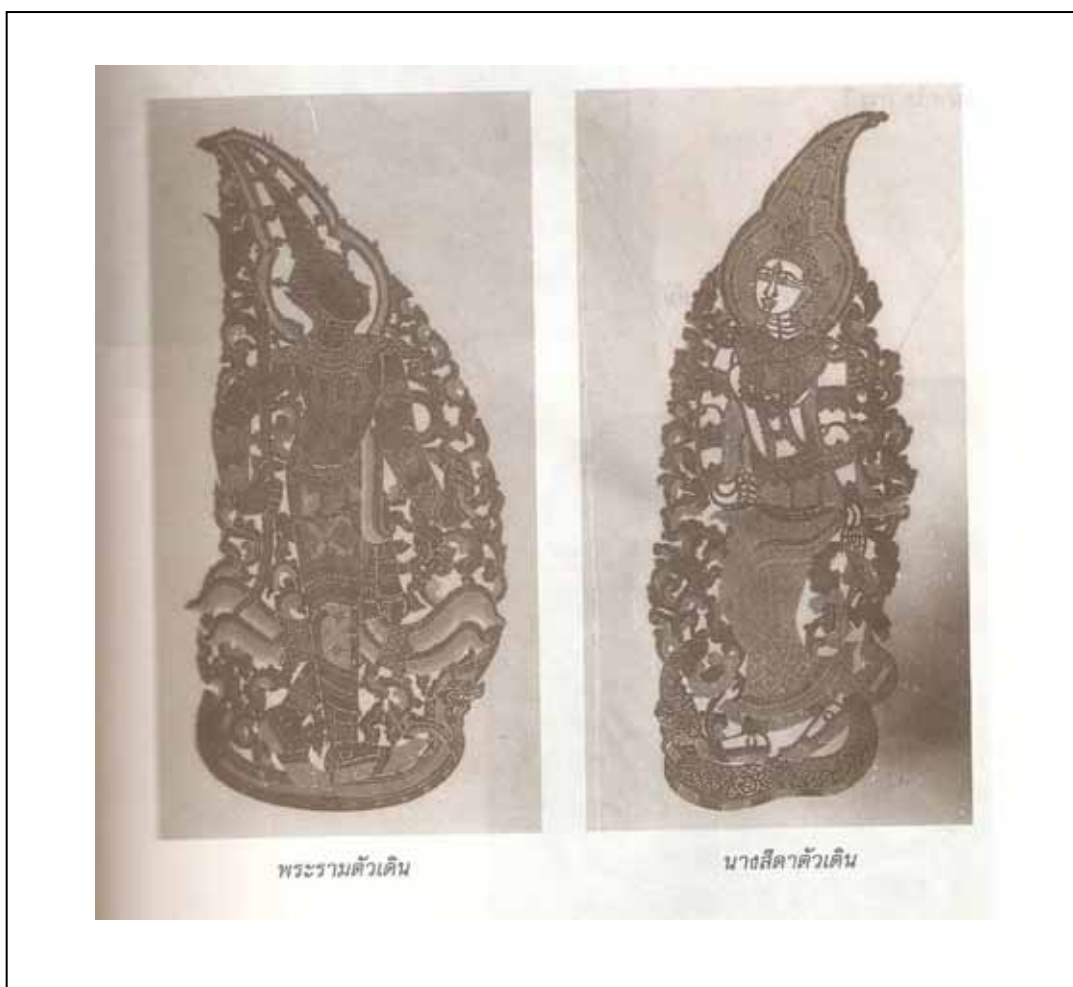
2. หน้งเฝ้าหรือหน้งไหว้ เป็นภาพหน้งเดี่ยว หน้าเสี้ยว พนมมือ ถ้้าเป็นตัวหน้งที่ถืออาวุธ ปลายอาวุธจะสอดได้ร้กเร้ และชี้ไปทางเบื้องหล้ง หรือเหน็บไว้กับเอว หน้งไหว้ ได้แก่ หน้งมาน องคต สุครีพ พิเภก เป็นต้น หน้งชนิดนี้ใช้แสดงตอนเข้าเฝ้า สูงประมาณ 1 เมตร

ภาพที่ 2 หน้งหน้งมานเข้าเฝ้า

ที่มา: เสถียร ช้งเกตุ, หน้งใหญ่ศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537),10.

3. หนังสั้นหรือหนังเดิน ในบางครั้งเรียกหนังชนิดนี้ว่า “ตัวเดิน” เป็นภาพหนังเดี่ยว หน้าเลี้ยว ถ้าเป็นตัวหนังที่เป็นตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ จะอยู่ในท่าเดิน หนังชนิดนี้ใช้ตอนยกทัพตรวจพลกองทัพของตัวนาย ถ้าเป็นลิงมักสลักเป็นท่าหย่อง (คือการเอาเท้าทั้งสองวางกับพื้นส้นเท้าข้างหนึ่งวางบนพื้น ส้นเท้าอีกข้างหนึ่งต้องพ้นจากพื้นเล็กน้อยแล้วหลบเท้าข้างนั้นลงนิดหน่อย) หนังชนิดนี้จะสูงประมาณ 1.50 เมตร หนังตัวเดิน ได้แก่ พระรามตัวเดิน ทศกัณฐ์ตัวเดิน นางสีดาตัวเดิน เป็นต้น ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 หนังสั้นหรือหนังเดิน

ที่มา: เสถียร ช่างเกิด, หนังใหญ่ศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537), 11.

4. หนังก่า เป็นหนังภาพเดี่ยว หน้าเลี้ยว ท่าเหาะ คือท่าที่ยกเท้าข้างใดข้างหนึ่งไว้ ซึ่งคล้ายกับท่าของโขนและละคร)

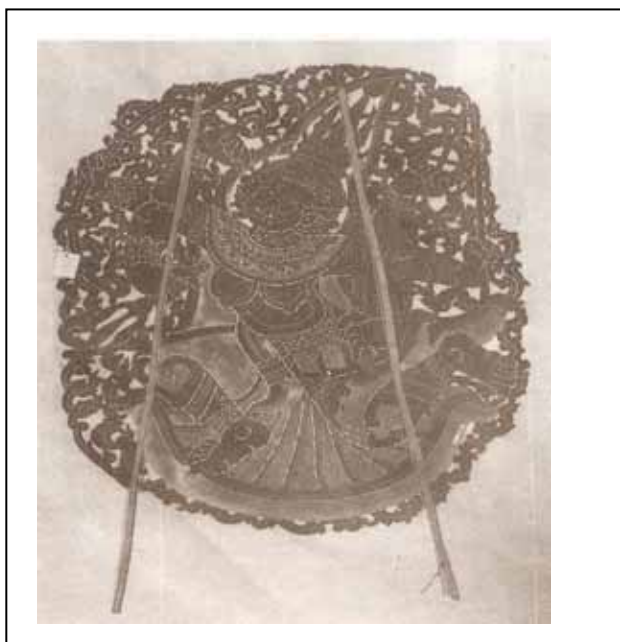
หนังก่าที่เป็น ลิง ยักษ์ แสดงท่าทางการสู้รบ ในมือถืออาวุธ เช่น กริช กระบี่ ดังภาพที่ 4 – 7

หนังก่าที่อยู่ในท่าเหาะ ได้แก่ หนุมานในท่าเหาะลายที่หนึ่ง และลายที่สอง ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 4 หนังก่ายักษ์ปักหลั่น

ที่มา: เสถียร ช่างเกตุ, หนังใหญ่ศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537), 12.

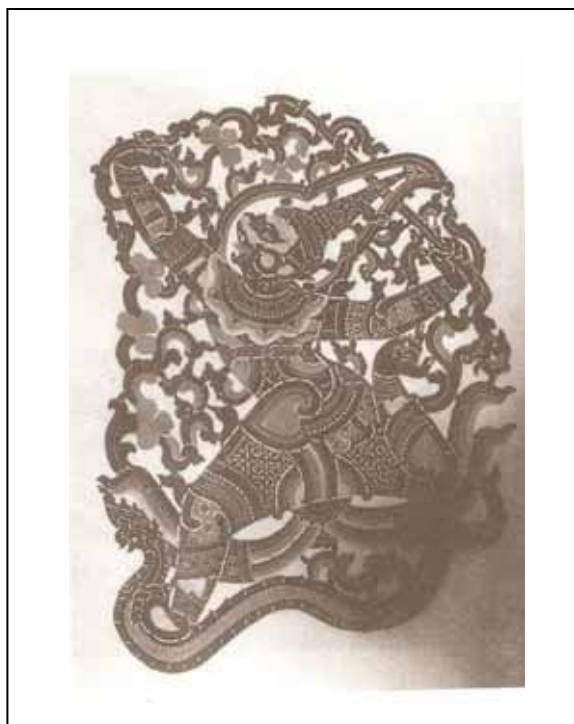
ภาพที่ 5 หนังสำนางอังกาสะไล

ที่มา: เสถียร ชังเกต, หนังสือศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537),12.

ภาพที่ 6 หนังสำนางผีเสื้อสมุทร

ที่มา: เสถียร ชังเกต, หนังสือศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537),13.

ภาพที่ 7 หน้าง่าชมพูปาน

ที่มา: เสถียร ชังเกต, หนังสือศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537),13.

ลายที่ ๑

ลายที่ ๒

ภาพที่ 8 หนุมานในท่าเหาะลายที่ 1 และลายที่ 2

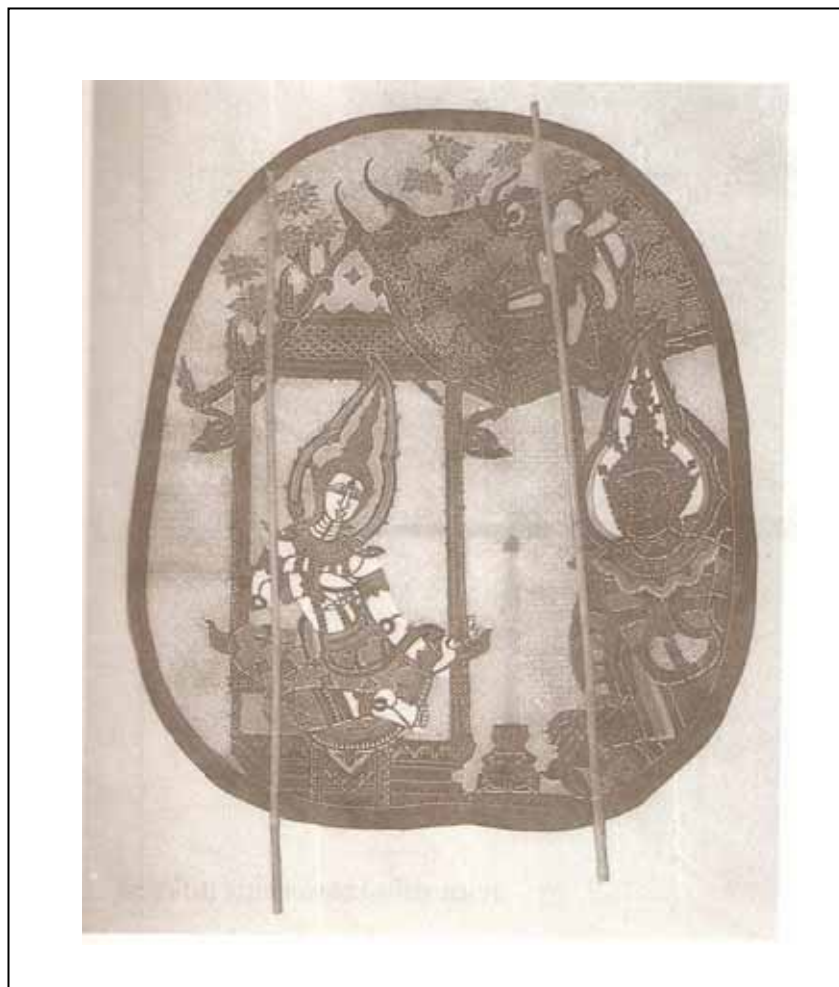
ที่มา: เสถียร ชังเกต, หนังสือศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537),13.

5. ผนังเมือง เป็นผนังภาพเดี่ยวหรือหลายภาพก็ได้อยู่ในผนังพื้นเดียวกัน ซึ่งในผนังหนึ่งจะต้องประกอบด้วยภาพปราสาทราชวัง วิมาน พลับพลา ท้องพระโรง ศาลา ที่มีตัวละครในเรื่องที่จะแสดง นั้ นอน พุดกัน หรือมีท่าทางอื่นๆ ตามเนื้อเรื่องที่ใช้แสดง ผนังเมืองจะมีความกว้างมากที่สุดตามขนาดของผนังสูงประมาณ 2 เมตร ภาพตัวอย่าง ผนังเมือง ได้แก่ ผนังศาลาฤาษี ผนังค่านักสวนขวัญของทศกัณฐ์ ดังภาพที่ 9 - 10

ภาพที่ 9 ผนังศาลาฤาษี

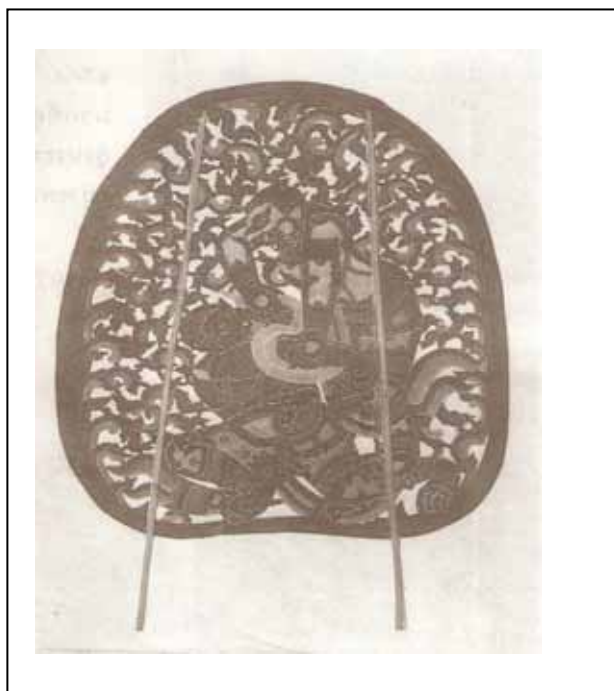
ที่มา: เสถียร ชังเกตุ, หนังสือศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537), 14.

ภาพที่ 10 หน้าคำนักสวณขวัญของทศกัณฐ์

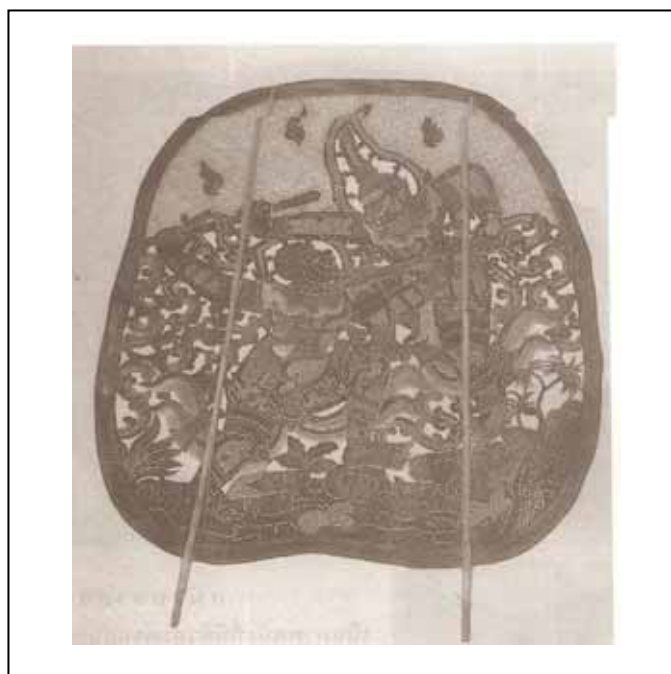
ที่มา: เสถียร ชังเกตุ, หนังสือศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537), 15

6. หน้าจับ เป็นหน้าที่มีภาพตัวละครในเรื่องตั้งแต่ 2 ตัวขึ้นไป อยู่ในหน้าผืนเดียวกัน ส่วนใหญ่จะเป็นภาพตัวละครในเรื่องกำลังต่อสู้ เป็นภาพที่ใช้แสดงต่อจากหน้าเก่า เช่น หน้าจับพระรามกับทศกัณฐ์ หน้าจับลิงขาวกับลิงดำ หน้าจับองคตกับยักษ์ปักหลั่น หน้าจับหนุมานกับนางผีเสื้อสมุทร เป็นต้น หน้าจับจะมีความกว้างยาวเท่ากับหน้าเมือง คือ สูงประมาณ 2 เมตร กว้างมากที่สุดตามขนาดของผืนหนังที่จะมีได้ ตัวอย่างภาพหน้าจับ ได้แก่ หน้าจับลิงขาวกับลิงดำ หน้าจับองคตกับยักษ์ปักหลั่น ดังภาพที่ 11 - 12

ภาพที่ 11 หน้าจับลิงขาวกับลิงดำ

ที่มา: เสถียร ชังเกตุ, หนังสือศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537),16.

ภาพที่ 12 หน้าจับองคตกับยักษ์ปักหลั่น

ที่มา: เสถียร ชังเกตุ, หนังสือศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537),17.

7. หนังสือเบ็ดเตล็ด เป็นหนังสือที่ไม่จัดอยู่ในหนังสือประเภทใดประเภทหนึ่งโดยเฉพาะ แยกย่อยได้ดังนี้

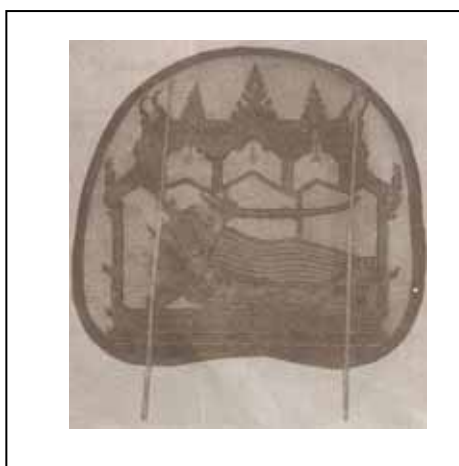
หนังสือแว เป็นภาพหนังสือ 2 ตัว กำลังจับมัด เช่นลิงขาวจับลิงดำ

ภาพที่ 13 หนังสือแวลิงขาวมัดลิงดำ

ที่มา: เสถียร ชังเกตุ, หนังสือศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537), 18.

หนังสือปราสาท เป็นภาพหนังสือที่มีตัวละครนอนอยู่ในปราสาท เช่น ปราสาทอินทรี

ภาพที่ 14 หนังสือปราสาทอินทรี

ที่มา: เสถียร ชังเกตุ, หนังสือศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537), 18.

หนังเขน เป็นหนังที่เป็นไพร่พลของกองทัพไพร่พลลิง
เรียกว่า เขนลิง ไพร่พลยักษ์ เรียกว่าเขนยักษ์ กว้างประมาณ 1.20 เมตร สูงประมาณ 1.50 เมตร

ภาพที่ 15 หนังเขนลิง

ที่มา: เสถียร ชังเกตุ, หนังใหญ่ศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537), 19.

หนังเบ็ดเตล็ดที่มีทำทางแปลก เช่น หนุมานส่งนางบุญมาลี
ตัวตลก คนถือบ้องกัญชา คนจีน ภูเขา สระน้ำ นก ดอกไม้ ภู พญานาค ลิงเล็กลิงน้อย
เป็นต้น

สระ โบกขรณี

ภูเขา

นก

นกในลักษณะสวยงาม

ภาพที่ 16 หนังเบ็ดเตล็ดในลักษณะต่างๆ

ที่มา: เสถียร ชังเกตุ, หนังใหญ่ศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537), 20-21.

หนุมานส่งนางบุษยามาลี

ลิงเล็กลิงน้อย

หนุมาน องคต ชมพูพาน ขึ้นกัมพูพาที

หนุมานหักสวน

ภาพที่ 17 หนังสือเดลิคี่ที่มีทำทางแปลกๆ

ที่มา: เสถียร ชังเกตุ, หนังสือศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2537), 22-24.

6.2.3 กรรมวิธีในการสร้างตัวหนังสือของไทย

การเตรียมหนัง

มีหนังสัตว์หลายชนิดที่สามารถนำมาฟอกแล้วแกะฉลุลายเป็นรูปตัวหนังสือได้ เช่น หนังโค หนังกระบือ หนังเสือ หนังหมี หนังแพะ แต่คนไทยนิยมใช้หนังวัวมากกว่าหนังชนิดอื่นๆ หนังควายหนา ขูดและฉลุลายลำบาก หนังวัวมีความบางกว่า มีความโปร่งใส เช่น หนังแก้ว ถ้าเป็นหนังลูกวัวจะบางใสกว่า ในสมัยโบราณ เมื่อได้หนังวัวมาสดๆก็นำมาหมักไว้กับน้ำปูนขาว แล้วเอาชิ้นมาตำในครกตำข้าวให้ نرم แล้วแช่น้ำแฉด้วยลูกตำโพงจะฟอกเอาความขื่นขม พืชที่มีอยู่ในแผ่นหนังออก หมักไว้จนเห็นว่าหนังได้ถูกฟอกออกหมดแล้ว คือประมาณ 3-5 วัน ก็อาจจะเอาชิ้นมาตำในครกอีก พอเห็นว่าหนังอ่อนนุ่มได้ที่ดีแล้ว ก็เอาหนังมาจึงให้ตั้ง ผึ่งแดดให้แห้งสนิท แล้วจึงเริ่มกรรมวิธีการให้สีพื้นหนัง กรรมวิธีการฟอกหนังที่กล่าวมาแล้วเป็นกรรมวิธีที่เรียกว่า ฆ่าหนังให้ตาย คือ หนังจะเรียบ ไม่หึงหงอเหี่ยวยุบ หนังจะคงอยู่ในสภาพเรียบแบนเป็นระยะเวลานับร้อยๆปี

ในบางแห่งไม่มีการหมักหนังก่อน เมื่อได้หนังสดๆ มา ก็คลุกกับขี้เถ้าแล้วนำมาจิ้งในกรอบไม้โดยใช้ตะปุดตอกยึดให้ตึงตลอดทั้งผืน ใช้มีดชำแหละพังผืดที่ติดมากับหนังออกให้หมด แล้วนำไปตากแดดจนแห้ง จึงถอดออกจากกรอบ ใช้มีดขูดตกแต่งหนังทั้งสองด้านโดยขูดเอาขน พังผืด และไขมันออก แล้วนำไปฟอก

การฟอกหนังในปัจจุบัน

ในบางท้องถิ่นใช้ลูกมะเฟือง ฆ่า ใบสมอ อาจนำหนังสดๆมาตำกับใบสมอและฆ่าผสมกับน้ำ หมักกับหนังจนหนังหลุด จากนั้นนำหนังไปล้างให้สะอาด แล้วนำไปจิ้งกับกรอบไม้ตากลมจนแห้ง บางช่วงอาจยังไม่นำไปตากแดดเลย แต่จะแช่น้ำฆ่ากับใบสมอไว้ประมาณ 1 วัน นำหนังไปล้างจนสะอาดแล้วจึงตากลม การทำในลักษณะนี้นานๆไปหนังจะยุบ เป็นฝ้าขาวที่ผืนหนัง ช่วงบางคนฟอกหนังด้วยสับปะรด ใช้สับปะรด 3 กิโลกรัมต่อน้ำหนัก 1 กิโลกรัม เติมน้ำพอประมาณ นำหนังมาหมักไว้ประมาณ 2-5 วัน หนังบางจะใช้เวลาหมักน้อยกว่าหนังหนา เมื่อหมักได้ที่แล้วจะเกิดลักษณะเป็นวุ้นไขมันที่ผืนหนัง นำหนังมาวางบนแผ่นไม้ ใช้ซ้อนหรือมีดที่ไม่คมขูดเอาวุ้นไขมันและขนออกทั้งสองด้าน ล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำไปจิ้งตากลมไว้

ปัจจุบันการฟอกหนังนิยมใช้น้ำส้มสายชู เพราะสะดวก ใช้เวลาน้อย โดยใช้น้ำส้มสายชู 1 ลิตร ผสมน้ำ 20 ลิตร นำผืนหนังที่ขูดตกแต่งเอาขนกับไขมันออกแล้วมาแช่น้ำแล้วนำไปหมักในอ่างหรือโอ่งที่ผสมน้ำส้มสายชู แช่ทิ้งไว้ประมาณ 3 ชั่วโมง นำหนังไปล้าง แล้วตากลมไว้จนแห้ง

การเขียนลายบนตัวหนังสือ

การเขียนลายลงบนพื้นหนังสือ สมัยโบราณเอาเขม่าก้นหม้อหรือกาบมะพร้าวเผา ละลายกับน้ำข้าว เช็ดทาพื้นหนังสือให้ทั่วทั้งสองด้าน ใช้ใบผักข้าวเช็ดขัดจนหนังสือเป็นมัน แล้วใช้ดินสอพองเขียนลวดลายตามต้องการ ในปัจจุบันการเขียนลายไม่ต้องทาหนังสือดำ ใช้ดินสอหรือปากกาเขียนลายได้เลย ถ้าช่างเขียนลายฝีมือไม่เที่ยงพอ มีการเขียนลายผิดพลาดออกยาก จะใช้เหล็กแหลม “เหล็กจาร” เขียนลาย เพราะรอยเหล็กแหลมที่เขียนลงบนพื้นหนังสือสามารถลบออกได้ง่าย เพียงแต่ใช้น้ำเช็ดรอยที่เขียนก็ลบออกทันที

การลอกลาย ใช้วิธีการลอกลายเส้นจากหนังสือตัวเก่าหรือลวดลายจากฝาผนัง โดยใช้กระดาษไขวางทับลวดลายและเส้น แล้วนำมาถ่ายเป็นพิมพ์เขียวติดบนพื้นผนัง แล้วจึงแกะสลักลายตามเส้นนั้นๆ

การลอกลายแบบใช้สีสเปรย์ โดยไม่ต้องเขียนลาย โดยการนำหนังสือเก่าที่แกะแล้วมาเป็นแม่แบบ นำมาวางทับบนพื้นหนังสือใหม่ แล้วใช้สีสเปรย์พ่น เมื่อเอาแบบออกลวดลายจะติดอยู่บนพื้นหนังสือ การลอกลายวิธีนี้จะใช้กับช่างที่ไม่มีความชำนาญในการเขียนลาย และสะดวกสำหรับการฝึกสอนเด็กรุ่นใหม่ในการแกะสลักลาย

ตัวหนังสือจะมีรูปร่างสวยงาม มีความวิจิตรมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับช่างเขียนลายนี้เองช่างบางคนชำนาญทั้งการเขียนและการแกะสลัก

การแกะสลักลวดลาย

เมื่อเขียนลวดลายลงบนพื้นหนังสือดังกล่าวแล้วช่างต้น ส่วนที่เป็นลวดลายและเส้นต่างๆช่างแกะสลักจะใช้มุกหรือปัจจุบันเรียกว่า ตาไก่ ดอก และใช้มีดแกะสลักในส่วนที่ต้องการให้ลอยตัว ถ้าลวดลายกลมๆช่างจะใช้มุกดอกตามลวดลาย ส่วนลายในส่วนที่ใหญ่ ลักษณะเป็นเหลี่ยมๆ จะใช้มีดแกะ มุกมีหลายขนาดเรียกว่า มุกใหญ่ มุกกลาง มุกยอด ดังในบทไหว้ครูกล่าวไว้ว่า “มุกกัณฑ์และเคียงเรียงราย” การแกะในบางมุม ช่องไฟของลวดลายใช้ลวดลายต่างๆการแกะสลักเป็นรูปโปร่งตามที่ต้องการพอที่แสงไฟจะส่องเห็นเป็นรูปทรงงดงามในส่วนที่เป็นลายโปร่งจะเป็นสีขาว

การลงสีบนตัวหนังสือ

เมื่อแกะสลักหนังสือตัวนาง (คือเพศหญิง) ถ้าจะให้ป็นสีขาวที่ใบหน้า ลำตัว ก็สลักเอาพื้นตัวออก เอาพื้นหน้าออก เรียกว่า “นางหน้าขาว” ถ้าจะให้มีสีขาวในบางส่วน คือขาวจางๆ เมื่อส่องกับแสงไฟ ช่างจะขีดสีดำออกและทำให้หนังสือส่วนนั้นบางลงไปอีก หรือต้องการให้บริเวณไหนมีสีขาวโดยทั่วไป แต่ไม่ถึงกับสลักส่วนนั้นออกไปเลย

ช่างจะใช้มุกสลักให้ละเอียดมากเรียกว่า “เอามุกเดิน” ที่กล่าวมาแล้วจะเป็นลักษณะของหนังกลางคืน

ถ้าเป็นหนังที่เล่นได้ทั้งตอนกลางวันและกลางคืน สีที่ปรากฏมีหลายสี เช่น สีขาว สีดำ สีเขียว สีเหลือง สีแดง ซึ่งแต่ละสีเริ่มจากการลงสีดำไว้ก่อน ชูคให้บางทั้งสองหน้าจนเป็นสีขาว แล้วค่อยลงสีตามต้องการ

สีเขียว ใช้จูนสีผสมกับน้ำมะนาวทา

สีแดง ใช้น้ำฝางผสมกับสารส้มทา

สีเหลือง ใช้น้ำฝางทาแล้วเอาน้ำมะนาวดู

หนังใหญ่บางตัวมีแผ่นทองเปลวติดอยู่ แสดงว่าผ่านการบูชาครู หรือการเข้าพิธีมาแล้ว หรือผ่านการแสดงมาแล้วหลายครั้ง ซึ่งเท่ากับเพิ่มความขลังความศรัทธาให้กับผู้ที่ได้ชม แต่ตัวหนังพระลักษมณ์ต้องปิดทองที่หน้า ต้องลงด้วยสีเหลืองซึ่งจะทำให้ตัวหนังดูเด่นและสง่างามสมภาคภูมิ

การเคลือบตัวหนังให้เป็นเงางาม คงทนถาวรต่อสภาพอุณหภูมิและความชื้นที่เปลี่ยนแปลง

สมัยโบราณ ถ้าต้องการให้หนังเป็นมัน ใช้ใบฟักข้าวถูทา บางท้องถิ่นใช้น้ำมันยางไสทา แต่ที่พบว่าเป็นมันคงทนถาวร ใช้ยางมะขวิดดิบ ซึ่งมีคุณสมบัติคล้ายแลคเกอร์และยูรีเทน เคลือบตัวหนัง สามารถกันความชื้นได้ สามารถรักษาสภาพของหนัง และสีให้คงทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ

ไม้ดับหนัง

ขั้นตอนสุดท้ายของการทำรูปหนังใหญ่ คือการผูกไม้สำหรับขีด เรียกว่า “ไม้ดับหนัง” หรือ “ไม้คียบหนัง” ลักษณะคล้ายด้ามปี่ปลา ถ้าเป็นหนังตัวเล็กใช้ไม้ประกบเป็นไม้ดับคู่เดียว ถ้าเป็นตัวหนังใหญ่ๆ ใช้ไม้ประกบเป็นไม้ดับ 2 คู่และให้ห่างกันพอสมควร ไม้ดับหนังนิยมใช้ไม้ไผ่ที่แก่จัดเหลาให้เล็กๆ ด้านในแบนเรียบติดกับผืนหนัง ด้านผิวเหลาให้มนไม่ให้หนาหรือบางจนเกินไป ขนาดของไม้ดับหนัง หนาประมาณครึ่งนิ้วถึง 1 นิ้ว ส่วนปลายเล็กกว่าส่วนโคนเล็กน้อย เพื่อกันมอดหรือแมลงกินไม้ ต้องนำไม้ดับหนังมารมควันไฟเสียก่อน การผูกไม้ดับหนังต้องใช้หวายที่เหลาเป็นเส้นเล็กๆ ผูกให้แน่นเหมือนกับการผูกขอบกระดิ่งหรือขอบตระแกรง เหลือโคนให้ยาวลงมาสำหรับจับเชิดประมาณ 50 เซนติเมตร ถ้าเป็นตัวหนังใหญ่ เช่น หนังจับ หนังพลับพลา หนังเมือง หนังราชรถ หนังปราสาท ต้องเหลือไม้ดับไว้ประมาณ 75 เซนติเมตร ที่ต้องทำที่จับให้ยาว เพราะเวลายกหนังมาเต้นที่หน้าจอจะต้องใช้ลำแขน

ตรงข้อศอกทาบติดกับไม้ช่วยในการยก คนเชิดจะยกหนังให้ตั้งตรงด้วยข้อมือไม้ไหว ทำให้หนังเอนโย้ไปมา ดูแล้วไม่เกิดความสวยงาม

6.3 เครื่องประกอบในการแสดงหนังใหญ่ การแสดงหนังใหญ่ประกอบด้วย สิ่งต่างๆดังนี้

สถานที่ (โรงหนัง จอหนัง แสง)

ตัวหนัง

เครื่องดนตรีประกอบ

คนพากย์และเจรจา (ตัวตลก)

คนเชิดหนังและวิธีการเชิด

เรื่องที่ใช้ในการแสดง

วิธีการแสดง

6.3.1 สถานที่

โรงหนัง

การแสดงหนังใหญ่ควรหาสถานที่กลางแจ้งที่มีความกว้างยาวเพียงพออย่างน้อยประมาณ 200 ตารางวา โรงหนังใหญ่ไม่ต้องปลูกร้านยกพื้นเหมือนการแสดงอย่างอื่นๆ สามารถแสดงกับพื้นดิน พื้นปูน หอบประชุม เวที ห้องโถง แล้วแต่โอกาส เพราะเวลาเล่นใช้คนยืนเชิดหน้าจอและหลังจอ ตัวหนังจะอยู่สูงกว่าระดับพื้นของสถานที่ที่ใช้แสดงประมาณ 2.50 เมตร ผู้ชมจึงได้เห็นตัวหนังได้อย่างทั่วถึงกัน

จอหนัง

โดยปกติมีขนาดยาวประมาณ 16 เมตร สูงประมาณ 6 เมตร ใช้ผ้าสีขาวมาทำจอ ผ้าที่ทำจอแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ตามความยาวของจอ คือ ส่วนกลางใช้ผ้าสีขาวบางยาวประมาณ 8 เมตร ที่เหลือด้านซ้ายขวาใช้ผ้าขาวธรรมดายาวข้างละ 4 เมตร ใช้ผ้าสีแดงเย็บทาบริมขอบจอทั้งสี่ด้าน บางที่ใช้ผ้าสีน้ำเงินทาบต่อเพิ่มจากขอบสีแดงออกไปอีกชั้นหนึ่งทั้งสี่ด้าน มองดูจากระยะไกลๆจะเห็นว่า ตรงกลางมีผ้าสีขาวโปร่ง รอบๆ มีสีแดง หรือบางที่มีสีน้ำเงินรอบนอกอีกชั้นหนึ่งการตั้งจอหรือยกจอ ในสมัยโบราณ หนังใหญ่ต้องปักเสาสูง 4 ต้นด้วยการใช้ไม้ไผ่ลำใหญ่มาปักเรียงให้ห่างกัน เสาต้นหัวกับต้นท้ายต้องให้พอดีกับจอหนังใหญ่ เสาต้นที่ 1 และเสาต้นที่ 2 ควรห่างกันประมาณ 3 เมตร เสาต้นที่ 3 จะห่างจากเสาต้นที่ 2 ประมาณ 10 เมตร เสาต้นที่ 3 จะห่างจากเสาต้นที่ 4 ประมาณ 3 เมตร พอดีสุดจอหนังใหญ่

ก่อนยกเสาขึ้น ที่หัวเสาทุกต้นต้องผูกตรอกติดไว้ แล้วร้อยเชือกลงมาให้ปลายเชือกทั้งสองข้างจรดพื้นดิน เอาล้าไม้ไผ่เล็กๆมาผูกติดกันให้ยาวเท่ากับจอหนัง แล้วผูกติดกับริมจอด้านบนที่ยาว 16 เมตร ที่ริมจอทุกด้านมีเชือกยาวประมาณ 1 คืบ ผูกริมจอกับไม้ไผ่เป็นระยะๆเรียกเชือกผูกนี้ว่า “หมวดพราหมณ์” ผูกจนตลอดความยาว แล้วเอาปลายของเชือกเส้นที่ร้อยตรอกไว้มาผูกกับไม้ไผ่ที่เรียกว่า “คร่าวบน” ให้ได้ระยะเสาชัก ผูกเชือกอย่างนี้กับตรอกทุกตัวที่อยู่กับเสา ชักจอให้ตั้งขึ้น ให้สูงกว่าพื้นดินประมาณ 1 เมตร เอาปลายเชือกมาผูกไว้ที่โคนเสา การจึงจอดังที่ได้กล่าวมาแล้วคล้องจองกับบทพากย์ที่ว่า

“ตัดไม้มาสีล้า ปักขึ้นทำเป็นจอ
สีแดงทำมมยอ กลางดีดาดด้วยผ้าขาว”

ส่วนล่างของจอที่อยู่ติดกับพื้นดินเอาผ้าผูกกับคร่าวอันล่าง ใช้ผ้าที่ทำเป็นหมวดพราหมณ์ผูกใช้ผ้าลายหรือผ้าดอกสีต่างๆแขวนได้จอ ห้อยสูงมาจนจรดพื้นดินเพื่อความสวยงาม และเพื่อมิให้คนดูแลเห็นสิ่งที่ไม่น่าดูในโรง ด้านบนของจอมีระบายเป็นลาย ปิดด้วยกระดาษทองบ้าง ปักไหมทองอย่างจีนบ้าง มีดินทองดินเงินยาวหรือลูกกลุ่ยห้อยยาวตลอดจอส่วนบน ปลายของเสาทั้งสี่มีของประดับตกแต่ง เช่น ธงแดงบ้าง ธงช้างบ้าง ปัจจุบันใช้ธงชาติและขนนกยูงเพื่อความสวยงาม บางคณะก็อาจจะมีการประกอบด้วยพระพุทธรูป แต่วัตถุประสงคืก็คือให้เกิดความสวยงาม มีสง่า น่าดูน่าชม และเรียกคนดู ด้านข้างและด้านหลังของจอใช้เสื่อในสาธุ ลำแพนเสื่อรวกอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ที่มีความสูงใกล้เคียงกัน กันเป็นวง หรือทำเป็นคอกล้อมครึ่งวงกลมใหญ่ ปลายลำแพนทั้งสองข้างยื่นมาเกือบถึงเสาต้นหัวและต้นท้ายของจอ เว้นช่องให้คนเชิดหนังเดินเข้าและเดินออกพร้อมทั้งตัวหนังที่ถืออยู่ เพราะต้องมีการเชิดทั้งด้านนอกและด้านใน ภายในวงลำแพนใช้เป็นที่พักของผู้แสดง เก็บตัวหนัง และร้านเพลิง (คือแสง)

ในปัจจุบันไม่นิยมใช้ไม้ไผ่มาทำเป็นจอหนัง นิยมใช้เหล็กเป็นน้ำแทนเพราะสะดวกในการขนย้าย ในการแสดงในห้องประชุม พื้นสนามหรือลานกว้างที่เป็นปูนซีเมนต์ จำเป็นต้องทำขาตั้งแบบกระดานดำ หรือชักกรอกแต่คร่าวบนแขวนไว้กับเหล็กของฝั่ม่านของหอประชุม บางครั้งทำเป็นท่ออะลูมิเนียมที่สามารถถอดต่อกันได้ สะดวกในการขนย้ายและเบาแรงในการตั้งจอ

แสงสว่างที่ใช้แสดงให้แสงเงา

ในสมัยโบราณ การให้แสงเงาจะให้ทางด้านหลังตอนกลางของจอ ห่างจากจอพอสมควรปักเสาโหนดเอนรั้งกับเสาจอ 2 ต้นส่วนบน จึงผ้าหรือลำแพนให้สูงพอสมควรเพื่อช่วยกันแสงไฟไม่ให้กระจายออกไป คงให้แสงไฟจับอยู่ที่หลังจอหนัง ที่กันนี้เรียกว่า “บังเพลิง” ตรงกลางระหว่างบังเพลิงกับจอหนังปลูกร้านเล็กๆ / ร้าน สูงจากพื้นดิน

ประมาณ 1 เมตร ห่างกันพอสมควร บนพื้นร้านปูด้วยดิน ทาย สังกะสีสำหรับวางกองได้หรือกะลามะพร้าวจุดให้ลุกเป็นแสงสว่าง เรียกว่า “ร้านเพลิง” พอใกล้เวลาแสดง นายได้จะเร่งไฟให้สว่างขึ้น ร้านเพลิงนี้สมัยหลังๆ ใช้ตะเกียงเจ้าพายุ ไฟฟ้าจากหลอดไฟ หลอดนีออน สปอตไลท์ เพื่อความสะดวกสบายเป็นหลัก การใช้ไฟหรือกะลามะพร้าวจุดให้แสงไฟลุกเป็นธรรมชาติและให้บรรยากาศมากกว่าดวงไฟ เพราะเปลวไฟธรรมชาติลุกเคลื่อนไหว ทำให้ภาพตัวหนังสือสวยงาม ดูมีชีวิตจิตใจ เกี่ยวกับการให้แสงสว่างแสดงหนังใหญ่ในสมัยโบราณ มีกล่าวไว้ในบทพากย์ไว้ว่า

“เร่งเร็วเถิดนายได้ เอาเพลิงใส่แต่หนหลัง
ส่องแสงอย่าให้บัง จะเล่นให้ท่านทั้งหลายดู”

ที่พักของคนเชิดหนังอยู่ด้านหลังของจอและบริเวณใกล้เคียงกัน ต้องมีที่จัดตัวหนังใหญ่เรียงลำดับไว้เพื่อใช้ในการแสดงคืนนั้นๆ

6.3.2 เครื่องดนตรีประกอบการแสดง

ดนตรีที่ใช้บรรเลงในการแสดงหนังใหญ่ ส่วนใหญ่ใช้วงดนตรีปี่พาทย์ที่เรียกว่า “เครื่องห้า” “เครื่องคู่” “เครื่องใหญ่” แล้วแต่ฐานะของงาน แต่จะมีเครื่องดนตรีชนิดพิเศษอยู่ 3 ชนิดที่เรียกว่า ปี่กลาง กลองดิ่ง และโกร่ง ปกติในวงปี่พาทย์จะต้องมีปีในการบรรเลงประกอบการแสดงหนังใหญ่มีประเพณีมาแต่สมัยโบราณว่าปีที่ใช้ต้องเป็นปีทีเรียกว่า “ปี่กลาง” ปี่กลางเป็นปีทีเล็กกว่าปีในชนิดน้อย มีเสียงสูงกว่าปีใน 1 เสียง การบรรเลงปี่พาทย์ประกอบการแสดงหนังใหญ่ต้องบรรเลงด้วยเสียงที่เรียกว่า “เสียงกลาง” ตลอดทุกเพลง ตั้งแต่โหมโรงจนสิ้นสุดการแสดง กลองที่ใช้ในการแสดงหนังใหญ่มี 4 - 5 ใบ มีกลองดิ่ง 2 ใบ กลองดิ่งมีขนาดเล็กกว่ากลองทัดชนิดน้อย มีเสียงสูงกว่ากลองทัด ซึ่งเจ้าของหนังจะต้องมีกลองดิ่งไว้ประจำ และจะต้องมีกลองทัดอีก 2-3 ใบ กลองทัดอยู่ทางซ้ายมือของคนตี กลองดิ่งอยู่ทางขวามือของคนตี โกร่งเป็นเครื่องเคาะจังหวะคล้ายๆ เกราะ เป็นไม้ไผ่ทั้งลำยาวประมาณ 2-3 เมตร วางทอดทางนอนบนที่วางเตี้ยๆ ข้างล่างจะเจาะรูยาวๆ ตามปล้องไม้ไผ่ขนาดนี้มือสอดได้เป็นตอนๆ ไป ใช้ไม้ไผ่ลำเล็กๆ ขนาดเท่าไม้ตีกลองหรือใช้ไม้ไผ่ซีกสำหรับตีก็ได้ ผู้ที่ตีนั่งเรียงกัน ตีได้หลายๆคน สำหรับตีประกอบจังหวะเวลาเชิด จะตีอยู่ด้านหลังของจอ คนตีส่วนใหญ่ก็คือคนแสดงหนังใหญ่นั้นเอง โกร่งนี้ไม่จำเป็นต้องมีก็ได้ วงปี่พาทย์จะตั้งอยู่ด้านหน้าของจอหนังใหญ่อยู่ระหว่างกึ่งกลางของจอหันหน้าเข้าหาจอ เพราะต้องการเชิดของคนเชิดด้วยจึงจะบรรเลงและเชิดเข้ากันได้เป็นอย่างดีและมีรสชาติ และวงดนตรีปี่พาทย์จะอยู่ห่างจากจอประมาณ 4 เมตร

6.3.3 คนพากย์คนเจรจา

คนพากย์คนเจรจาที่ใช้ในการแสดงหนังใหญ่ต้องมีอย่างน้อย 2-3 คน ไม่ควรเกิน 4 คน ทั่วไปนิยมใช้เพียง 2 คน คนพากย์คนเจรจาต้องเป็นผู้มีความชำนาญในเรื่องที่จะเล่น รวมทั้งจะต้องจดจำคำพากย์ที่เป็นบทบังคับได้อย่างแม่นยำ เช่น บทพากย์ไหว้ครู นอกจากนั้นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งในเรื่องและนอกเรื่องที่จะแสดงในชุดนั้นๆ เป็นอย่างดี หรือคิดแต่งคำกาพย์ ร่าย ฉันท์ ด้วยการใช้ปฏิภาณของตนเองได้ หรืออาจจะพูดได้ว่ามีความเป็นกวีอยู่ในตัวเองบ้าง บางตอนคำประพันธ์ต้องใช้เป็นร่ายยาวซึ่งต้องสัมผัสคล้องจองกัน ในบางโอกาสก็อาจจะมีการว่ากระทู้แก่กัน กระทู้ก็คือการเจรจาแบบร่ายยาวและมักจะท่องจำแบบที่ครูสอนมา แต่เรื่องของกระทู้นี้ส่วนมากนับเป็นความรู้พิเศษของคนเจรจา ถ้าจะเป็นคนพากย์คนเจรจาที่ดีต้องได้กระทู้ ถ้าไม่มีกระทู้ก็เปรียบเสมือนไม่มีครู กระทู้ถือได้ว่าเป็นเครื่องวัดความรู้ความสามารถของคนพากย์และคนเจรจา คือกระทู้ของใครก็ของคนนั้น ไม่นิยมนำมาอวดกัน กระทู้ที่มีความไพเราะส่วนใหญ่จะเป็นกระทู้ตอนจัดทัพ คนพากย์ที่ว่ากระทู้ต้องมีเสียงดี กังวาน แหลมเล็กหรือปานกลาง น้ำเสียงมีเสน่ห์ แผ่กระจายมีสง่าอยู่ในกระแสเสียงนั้น คนพากย์และคนเจรจายังต้องมีความสามารถในการบอกหน้าพาทย์ให้นักดนตรีทำเพลงประกอบการแสดงได้อย่างถูกต้อง ในสมัยโบราณ คนพากย์มักจะบอกเพลงปี่พาทย์ทำด้วยคำเพลง ซึ่งเป็นการลองเชิงดุสติปัญญาของผู้บรรเลงว่าจะมีปฏิภาณไหวพริบหรือไม่ เช่น “เพลงกลม” คนพากย์จะบอกว่า “ลูกกระสุน” ถ้า “เพลงวา” ก็จะแกมมือออกพร้อมกางแขนจนสุด ปี่พาทย์ก็จะบรรเลง “เพลงวา” ในบางโอกาสต้องใช้เพลงนั้นเพลงนี้แทนกัน สัมพันธ์กับความสามารถของนักดนตรีเวลาติดตลก ก็จะเล่นตลกระหว่างคนพากย์กับตัวตลก คนพากย์ต้องพูดตลกให้ทันจึงจะประสานกับตัวตลกได้ คนพากย์จะต้องคอยซักถามปูพื้นหาช่องทางให้กับตัวตลก ตัวตลกจะได้มีโอกาสแทรกคำตลกและมักจะเป็นคำพูดสองแง่สองมุมให้คิดไปต่างๆ นานา สร้างความขบขันให้แก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี บางครั้งตัวตลกจะเล่นทะเล่กับคนเจรจา แต่ในที่สุดตัวตลกก็ต้องยอมแพ้ให้กับคนเจรจา เพราะถือว่าคนเจรจານี้ศักดิ์ศรีเหนือกว่า ตัวตลกหนังใหญ่นี้บ้างครั้งจะถือหนังรูปตัวตลกออกมาด้วย เช่น ตัวเจ๊กจีน ตอนหนุมานบุกกรุงลงกา และพวกหนังจำอวดต่างๆ สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คนพากย์ต้องมีน้ำเสียงดี กังวาน ดังฟังชัดเจน ยิ่งตอนดึกๆ น้ำค้างตกเสียงจะดังและใสมีกังวาน นอกจากนั้นจะต้องเป็นคนที่มีกระแสเสียงทน ไม่ใช่แหบแห้งไปเฉยๆ จึงจำเป็นต้องเป็นผู้มีพรสวรรค์ทางน้ำเสียง ซึ่งธรรมชาติสร้างมาให้โดยเฉพาะ คนพากย์จะว่าครั้งหนึ่งนานเป็นเวลาหลายๆ ชั่วโมงหรือตลอดทั้งคืน

6.3.4 เรื่องที่ใช้ในการแสดง

เรื่องที่หนังใหญ่ใช้แสดง นิยมเรื่องรามเกียรติ์กันเป็นส่วนใหญ่ เพราะมีคำพากย์รามเกียรติ์ของเก่าปรากฏอยู่ และหนังก็เป็นตัวละครเรื่องรามเกียรติ์ แต่ปรากฏเป็นตำนานในหนังสือสมุทรโฆษคำฉันท์ว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้โปรดให้พระมหาราชครูแต่งสมุทรโฆษคำฉันท์ขึ้นสำหรับเล่นหนังอีกเรื่องหนึ่งด้วย แต่ทั้งสองเรื่องนี้จะไม่ทันได้นำออกเล่นหรืออาจจะไม่ได้รับความนิยมจึงไม่ปรากฏว่าได้ใช้เป็นเรื่องเล่นหนังกันสืบมาเหมือนอย่างเรื่องรามเกียรติ์ นอกจากนี้ เชื่อกันว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา นิยายเรื่องอิเหนา (ปันหยี) ของชาวได้เข้ามาแพร่หลายในราชสำนักไทย และคงมีผู้แต่งเป็นคำพากย์หรือบทละครไว้สัก 2 เรื่อง หรือเป็นตอนใดตอนหนึ่ง แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าต้นฉบับได้สูญหายไปเมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 คำพากย์เรื่องอิเหนาได้ถูกรวบรวมหรือถูกแต่งขึ้นใหม่อีกในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดเป็นข้อมูลสร้างความบังคลใจให้คิดแต่งเป็นบทละครเรื่องอิเหนาขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 เรื่องอิเหนาและเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ไม่ปรากฏมีตัวหนังใหญ่หลงเหลือให้เห็น แต่ก็ปรากฏมีรูปภาพเขียนบนกระดาษแข็งและผืนผ้าให้เห็นเค้าว่าน่าจะเป็นละครลงในผืนหนัง หนังใหญ่ของชาวที่มีชื่อว่า “วายังปุรวา” (Wayang Purava) ซึ่งเป็นวายังเก่าหรือดั้งเดิม แม้เรื่องที่นิยมใช้เล่นจะไม่เหมือนกับของไทย ก็านิยมเล่นเรื่องมหากาธะมากกว่าเรื่องรามายณะ และตอนที่นิยมเล่นกันมากคือตอน “อรชุนวิาวห์” ส่วนเรื่องรามายณะก็เคยเล่นกันมาแต่ก่อนเรื่องมหากาธะอีกด้วย เรื่องปันหยีหรืออิเหนาเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่นิยมเล่นกันมากในชาวไทยเราอาจได้แบบอย่างมาจากชาวบังก็ก็ได้ หนังใหญ่ที่แสดงตอนกลางวันจะมีการแต่งชุดระบำสวยๆ ถ้าเป็นหนังใหญ่ที่แสดงตอนกลางคืนต้องมีการแสดงเบิกหน้าพระหรือบทไหว้ครูก่อนการแสดง จากนั้นจะแสดงเรื่องสั้นๆ เป็นการเบิกโรงเสียตอนหนึ่งก่อน แล้วจึงจับเรื่องใหญ่แสดงต่อไปตามเนื้อเรื่องตอนใดตอนหนึ่งของเรื่องรามเกียรติ์ เรื่องที่ใช้แสดงตอนเบิกโรงแต่โบราณมามีหลายเรื่อง เช่น บ๊องตันแทงเสือ หัวล้านชนกัน แทงหอก และจับลิงหัวดำเป็นต้น แต่ในระยะหลังนี้แสดงกันแต่ชุดลิงหัวดำ

6.3.5 วิธีการแสดง

ถ้าเป็นการแสดงตอนกลางวัน จะแสดงจับระบำชุดเมขลา - รามสูตร ประกอบร้องเพลง พระทอง เป้าหลุด บะหล่ม และสระบุหลง เพลงทั้งสี่คือระบำ 4 บท ซึ่งเป็นการเลียนแบบการเล่นละครมาแสดงประกอบกับตัวหนังใหญ่นั้นเอง ถ้าเป็นการแสดงตอนกลางคืน จะเริ่มต้นด้วยพิธีเบิกหน้าพระหรือการไหว้ครู ซึ่งขั้นตอนมีดังนี้ ผู้เป็นเจ้าของคณะหนังใหญ่นำหนังเจ้าหรือหนังครูทั้งสาม คือ ฉายี 1 พระอิศวรหรือพระนารายณ์ 1 ทศกัณฐ์ 1 ออกมาปักไว้หน้าจอเสียไว้กับผืนจอหนังหรือเสาจอหนังก็ได้ รูปฉยี่

เอาไว้ตอนกลาง รูปพระอิศวรหรือพระนารายณ์จะเอาไว้ทางขวามือ รูปทศกัณฐ์ไว้ทางซ้ายมือของคนไหว้ครู ดังคำพากย์ไว้ครูตอนท้ายของทวยที่ 1 ว่า “เบื่องซ้ายเข้าไหว้ทศกัณฐ์ เบื่องขวาอภิวันต์ สมเด็จพระรามจักรี” และขอเงินจากเจ้าภาพ 2 สลึงเฟื้อง ปัจจุบัน 12 บาท เทียนขี้ผึ้ง 3 เล่ม บางคณะมีหัวหมู 2 หัว ไก่ 2 ตัว บายศรีปากชาม กล้วยสุก 2 หวี มะพร้าวอ่อน 2 ผล เหล้า 2 ขวด ขนมห่มแดง ขนมห่มขาว ไข่ต้ม 2 ฟอง เมื่อได้เครื่องสังเวยครบแล้วบูชาครู อัญเชิญครูสังเวยเครื่องสังเวย ผู้เป็นหัวหน้าประกอบพิธีทำน้ำเทพมนต์ศักดิ์สิทธิ์พรหมทุกคนในคณะ จอหนัง ตัวหนัง คนตรีปี่พาทย์ คนคู่ เพื่อความเป็นสิริมงคลและเป็นขวัญกำลังใจในการแสดง เสร็จแล้วจุดเทียนเล่มหนึ่งไปให้วงปี่พาทย์ติดไว้ที่ตะโพน เริ่มอ่านโอวาทเบิกหน้าพระปี่พาทย์เริ่มโหมโรงเหมือนโหมโรงเย็น และหยุดบรรเลงที่เพลงเสมอ ครูผู้ทำพิธีก็กล่าวนมัสการตามพิธีแล้วจุดเทียนอีกเล่ม ติดตรงปลายไม้คาบหนังอันหน้าของรูปพระอิศวร พระนารายณ์ และรูปทศกัณฐ์ซึ่งอยู่ตรงปลายศรพอดิ พวกนักแสดงโห่ขึ้นสามตา ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด ผู้เป็นครูเอานั่งถ้ายี่เก็บเข้าโรง คนเชิดหนัง 2 คนจับหนังพระอิศวรพระนารายณ์และหนังทศกัณฐ์ขึ้นเชิดออกมาพ้นจากจอ ทำท่าทางสัก 2-3 ท่าไม่มากนัก จะเป็นแบบท่าของตัวพระ ไม่มีการเต้น ไม่มีการเก็บเท้าแบบยักษ์และลิง แล้วนำหนังเจ้าเข้าทาบจอดังเดิม ปี่พาทย์หยุดบรรเลง คนพากย์เริ่มพากย์ไหว้ครู 3 ตรีซึ่งมี 3 ทวยด้วยกัน

เริ่มทวยที่ 1

“เข้าไหว้พระเสด็จเรื่องฤทธา	ทศรสมหา
เป็นเจ้าดำรับพระธรณี	
ไหว้พระบาทวรรณจักรี	ในพื้นปฐพี
ไม่มีผู้ใดจะเปรียบปานบุญ	
ฯลฯ	
จำสลักเป็นรูปพระราม	นางสีดาเข้าแอบแฝง
พระลักษมณ์ผู้ทรงแรง	จะเริ่มเล่นให้อุ่นวัน
เบื่องซ้ายเข้าไหว้ทศกัณฐ์	เบื่องขวาอภิวันต์
สมเด็จพระรามจักรี”	

จบทวยที่ 1 คนพากย์จะบอกหน้าพาทย์ว่า “ทวย” ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด คนเชิดนำหนังเพลงทั้งคู่ออกมาเชิดอีก ทำท่าเหมือนตอนแรกที่ไหว้ครู แล้วเอาเข้ามาทาบจอไว้ ปี่พาทย์หยุดบรรเลง คนพากย์เริ่มพากย์ทวยที่ 2 เริ่มด้วยบทที่ว่า

“โอมฤณีสัทธิตะโหชัย	เดชะพระเลิศไกร
ประสิทธิพรมงคล	
ศรีสวัสดิ์อำพน	สุขเกษมสถาผล
ขอเกิดสวัสดิ์มีชัย	
ฯลฯ	
ขอกันสารพัด	อุบาทว์เสนียดจัญไร
ไว้แก่ผู้โยโย	ดิ้นว่าดิ้นบ่มีงาม
ข้าขอคุณพระลักษมณ์พระรม	เทพเจ้าผู้ทรงนาม
สถิตอยู่ทั่วทุกตัวหนัง	

จบทวยที่ 2 คนพากย์จะบอกหน้าพาทย์ “ทวย” ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด คนเชิดจะนำหน้าออกมาเชิด แต่เป็นการเชิดรับในลักษณะที่รับกันเบาๆ คือ คนเชิดทั้งคู่หันหน้า หันเข้าประจัญกันแล้วเอาข้างตัวหนังตีกันเบาๆ ข้างขวาทีหนึ่ง ข้างซ้ายทีหนึ่ง แล้วเอาเข้ามาทาบ จอเหมือนเดิมปี่พาทย์หยุดบรรเลง คนพากย์ก็พากย์ทวยที่ 3 ต่อไป ดังคำพากย์ต่อไปนี้

“สำเร็จสมรสนันทสำแดง	เขียนแล้วดัดแปลง
เป็นเกียรติยศพระราม	
เอาหนังพระโคมาจำหลัก	ให้เห็นประจักษ์อยู่กับตา
เชิญท่านทั้งหลายมา	ชมแต่รูปเงาแทน
ฯลฯ	
ที่ใครแพ้ก็ว่าแพ้	อย่าท้อแท้ทำอ่อนหู
ใครชนะเอาเป็นครู	หาท่านผู้รู้มาให้หนัง
เร่งเร็วเถิดนายได้	เอาเพลิงใส่แต่หนหลัง
ส่องแสงอย่าให้บัง	จะเล่นให้ท่านทั้งหลายดู”

จบทวยที่ 3 คนพากย์บอก “ทวย” อีกครั้งหนึ่ง คนคุมร้านเพลิงจะจุดไฟเร่งให้ลูก โพล่ง ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด คนเชิดนำหน้าเพลงทั้งคู่ออกมาเชิดครั้งสุดท้าย ในตอนนี้จะเชิด รับกันโดยหันหน้าเข้าหากันแล้วเอาข้างตัวหนังตีกันเบาๆ ข้างขวาทีหนึ่ง ข้างซ้ายทีหนึ่ง แล้วสับเปลี่ยนที่หันหน้าหนังและหน้าคนเชิดเข้าหากัน แล้วเอาข้างตัวหนังตีกันอีกครั้งหนึ่ง

เอาข้างขวาตีทีหนึ่ง ข้างซ้ายตีทีหนึ่ง แล้วลงเหลี่ยมทั้งสองข้าง เชิดหนังเข้าโรงทางซ้ายมือของจอ ปี่พาทย์หยุดบรรเลงเพลงเป็นอันว่าหมดตอนที่เรารู้จักว่า “เบิกหน้าพระ”

การแสดงต่อไปจะเป็นชุดเบิกโรง นิยมเล่นชุด “จับลิงหัวค้ำ” ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด ลิงขาวลิงดำออกมาต่อสู้กัน ลิงดำเสียทีหายเข้าจอทางซ้ายมือของคนดู ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิดนอก ตัวหนังจับมีลิงขาวลิงดำอยู่ในผืนหนังเดียวกันจะถูกนำมาเชิดเวียนไปเวียนมา 1 รอบ มีการโย้ตัวหนังแล้วหายเข้าจอไปทางซ้ายมือของคนดู ต้องต่อสู้กันถึง 3 ครั้ง และเชิดหนังจับ 3 ครั้ง หนังจับแต่ละภาพเป็นรูปของหนังในท่าต่อสู้ไม่ซ้ำกัน เมื่อหนังจับตัวสุดท้ายเข้าโรงไป ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเดี่ยว รูปหนังฤาษีจะถูกนำออกมาเชิดแปะจอทางขวาของจอ ส่วนรูปตัวหนังในลักษณะลิงขาวจับลิงดำมัดคอแอนมาจะถูกเชิดออกมาในท่าของจังหวัดสุพรรณบุรี เพลงเดี่ยวเข้ามาหมอบใกล้กับรูปหนังฤาษี ปี่พาทย์หยุดบรรเลง ผู้พากย์จะพากย์คำต่อไปนี้

“สองกระบี่ต่อสู้กันเป็นโกลา	ขบกัดกันไปมา
ปี่ได้หยุดหย่อนผ่อนแรง	
สองกระบี่มีฤทธิ์อยู่เข้มแข็ง	สู้กันกลางแปลง
ว่องไวเสมือนหนึ่งมอญผ้น	
ลิงดำเสียทีปู้เท่าทัน	วานรขาวใจฉกรรจ์
กระบี่ขยับจับกร	
รวบรัดมัดสองแขนวานร	มีอาจะราญรอน
เอาเถวล์ยมาพันเข้าม่นคง	
ได้แล้วรีบพาโดยตรง	มาถวายเป็นองค์
พระนักสิทธิ์ผู้เป็นอาจารย์”	

หลังจากนั้นเป็นการเจรจาการรายงานของลิงขาวต่อฤาษี ลิงดำรับฟังฤาษีสั่งสอนสาเหตุของการถูกจับมัดตามเนื้อเรื่อง คือ ลิงดำเป็นผู้มีนิสัยกักขฬะเลวทราม ชอบก่อเรื่องวุ่นวายทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ลิงขาวผู้มีนิสัยดีได้พยายามดักเตือนลิงดำจนเกิดวิวาทกัน ลิงขาวจับลิงดำมัดแล้วพาตัวไปเฝ้าพระฤาษี พระฤาษีดักเตือนสั่งสอนให้มีนิสัยที่ดี ให้ลิงขาวแก้มัดลิงดำ ทั้งสองอยู่เป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเสมอ รูปหนังฤาษีหายเข้าไปทางขวาของจอหนังเดียวลิงขาวและลิงดำหายเข้าไปทางซ้ายไปทางซ้ายของจอ ปี่พาทย์หยุดบรรเลงเพลงเป็นการจบการแสดงชุดเบิกโรง “จับลิงหัวค้ำ” ต่อจากนั้นเป็นการแสดงชุดใหญ่ที่ได้เตรียมไว้

การเล่นเบิกโรงเป็นการเรียกคนดู เพราะเสียงปี่พาทย์เร้าใจ เพลงเชิดทำให้เกิดความตึงเครียดมีบทเจรจาติดตลกทำให้เกิดความครึกครื้น ในขณะเดียวกันมีข้อคิดคำสอนเกี่ยวกับธรรมะย่อมชนะอธรรม หรือความดีย่อมชนะความชั่ว ฉะนั้น การดำเนินเรื่องจะทำนองเดียวกับ

เรื่องรามเกียรติ์ในปัจจุบัน การแสดงหนังใหญ่จะย่อเหลือเพียงทวยเดี่ยว เพราะผู้ชมต้องการชมตัวหนัง การเชิดบทพากย์เจรจาต้องการเพียงสั้นๆ บทเบิกหน้าพระได้ย่อจากสามทวยเหลือเพียงทวยเดียวดังนี้

“ข้าไหว้พระบาทสามองค์	อิสวรผู้ทรง
อุสุภราชฤทธิรอน	
ข้าไหว้พระนารายณ์สี่กร	ทรงครุฑทศเนจร
ประจัญรินทร์เรื่องณรงค์	
ข้าไหว้จตุรพักตรผู้ทรง	มหาสุวรรณหงส์
มหิทธิฤทธิเลื่องลือนาม	
สามองค์ทรงภพทั้งสาม	สามโลกเจ็ดขาม
ขยาตพระยศลือขจร	
เรื่องเดชเรื่องเวหาเรื่องพร	เรื่องฟ้าดินคอน
พระเดชก็จบจักรวาล	
ข้าไหว้พระฤาษีทรงญาณ	เรื่องเดชชัยชาญ
ในไสยเวทมนตรา	
ข้าไหว้ไทเทพเทวา	อารักษ์รักษา
สาครเรศอันลือเลลลน	
เสร็จไหว้ไทเทพทุกสถาน	หนึ่งข้านมัสการ
มงกุฎธรรมาษัตรา	
ศรีศรีสิทธิชัยเดชา	เดชะพระมหา
ประไลโยโกฤธา	
พระวิสิฐสวามิสมุณี	เรื่องเวหาวิธี
ทรงพรตบะเขี้ยวชาญ	
ขอคุ้มจัญไรภัยพาล	ทุกสิ่งสามัญ
อย่าได้ตามมาเบียดเบียน	
ขอแถลงแจ้งเรื่องรามเกียรติ์	ปางพระจากเกษียร
สมุทรมมาเป็นพระราม	
ข้าไหว้พระเสด็จเรื่องฤทธา	ทศรถมหา
เป็นเจ้าของสำหรับพระธรณี	
ข้าไหว้พระบาทวรรณาดจักรี	ในพื้นปฐพี

ไม่มีผู้ใดจะเปรียบปานปูน

ชาวพ่อไพร่ฟ้านาขุน

เล็งแลใครจะปูน

ทุกเท่าพระยาย่อมจะรักษา

ท้าวเธอยกหัตถ์ขึ้นวันทา

เสร็จแล้วจะเร่งให้หา

เอาหนั่งโกมาดัดแปลง

สลักเป็นรูปพระราม

นางสีดาเข้าแอบแฝง

พระลักษมณ์ผู้ทรงแรง

เบื่องซ้ายเข้าไหว้ทศกัณฐ์

เบื่องขวาอภิวันท์

สมเด็จพระรามจักรี”

6.4 การเชิดหนังใหญ่

การเชิดหนังใหญ่มียุคอยู่ทั่วไป ทั้งในเมืองหลวงและในจังหวัดต่างๆ ของทุกภาคในประเทศไทย ตั้งแต่ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา ต่อมาในระยะหลังก็เริ่มจางหายไปจากสายตาและความนิยมของประชาชนโดยทั่วไป ไม่มีใครกล่าวถึงมหรสพที่ชื่อว่าหนังใหญ่ เพราะอิทธิพลของสื่อการแสดงหรือมหรสพชนิดใหม่เข้ามา มีบทบาทกับสังคมไทย เป็นสื่อที่ให้ความรู้สึก มีภาพการเคลื่อนไหว เสียง เหมือนของจริง สื่อนั้นคือภาพยนตร์ วิดีโอ โทรทัศน์

ในปี พ.ศ. 2475 ได้มีการแสดงหนังใหญ่ในการฉลองรัฐธรรมนูญ แสดงกันบริเวณท้องสนามหลวง ต่อมาคืออธิบดีกรมศิลปากร คือ ท่านธนิต อยู่โพธิ์ ได้เป็นผู้รื้อฟื้นการแสดงหนังใหญ่ขึ้น แล้วก็เงียบหายไป มาในยุคปัจจุบัน ได้มีการฟื้นฟูส่งเสริมอนุรักษ์กันอย่างจริงจัง เมื่อองค์อุปถัมภ์กรมรดกไทย คือ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงอุปถัมภ์ฟื้นฟูทรงมีดำริให้รักษาดำรงหนังใหญ่ของเดิมไว้ ให้จัดทำหนังชุดใหม่ขึ้นแทนหนังชุดเดิม มีรับสั่งให้ฝึกเยาวชนสืบทอดการแสดง ทั้งคนเชิด คนพากย์ คนตริ่ปี่พาทย์ โดยเฉพาะคือชุดหนังใหญ่ของวัดขนอน มีการสืบทอดทุกกระบวนการ

การเชิดหนังใหญ่จะยึดเป็นอาชีพที่แน่นอนคงจะไม่ได้เพราะมีการแสดงไม่บ่อยนัก คนเชิดต้องมีใจรัก มีความอดทนจริงๆ ทุกฝ่ายควรจะมาส่งเสริมสนับสนุนรื้อฟื้นการเชิดการแสดงกันใหม่ด้วยการฝึกหัดเยาวชนรุ่นหลังให้รู้จักการแสดง ทำทางการเชิดรูปแบบ วิธีการแบบโบราณ และแบบประยุกต์ ที่มีความจำเป็นและสำคัญที่สุดคือ การคัดเลือกบุคคลที่รักจริงมาฝึกหัด ผู้ที่ถ่ายทอดต้องมีใจรัก และมีผู้ที่ทำให้การสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

6.4.1 การคัดเลือกคนเซ็ดหนังใหญ่

การเลือกคนเซ็ดพอจะแบ่งได้เป็น 2 พวก คือ 1. เลือกจากชาวบ้านในแถบที่มีหนังใหญ่แสดงกันอยู่ 2. เลือกจากพวกที่เป็นโจนเป็นละครอยู่แล้ว

การเลือกคนเซ็ดหนังตามบ้าน ไม่ต้องคัดเลือกอะไรมากนัก พยายามหาคนที่สูงใหญ่รูปร่างโปร่งๆ หน้าตาดีพอสมควร ผิวขาวหรือดำไม่จำกัด มีลักษณะข้อแข็งแรงและที่สำคัญต้องเป็นคนที่มีความประพฤติเรียบร้อยดี สามารถเดินให้จังหวะกับดนตรีเป็นอันใช้ได้ หรืออาจจะเลือกจากเด็กที่อยู่ตามวัดเคยร่วมงานกันอยู่แล้ว แล้วหาครูทางด้านนี้มาคอยฝึกหัดให้ ตลอดจนแนะนำวิธีต่างๆ แต่ก็คงจะไม่ละเอียดประณีตมากนัก เพราะการเซ็ดหนังแบบพื้นบ้านคงไม่ต้องใช้ท่วงท่าและท่าทางมาก นอกจากใช้ขาทั้งสอง ส่วนใหญ่การตั้งเหลี่ยมจะมองดูไม่ได้สัดส่วนที่ถูกต้องและสวยงาม ระดับหน้าขาจะไม่ได้เส้นตรง บางคนก้นโด่ง ขาที่ยกขึ้นกางออกไปไม่ได้ฉาก และมีส่วนอื่นๆอีกมาก

คัดเลือกจากพวกที่เป็นโจนและละคร พวกนี้ส่วนใหญ่จะรู้ท่าทียอยู่แล้ว มักจะได้ทำเซ็ด ทำเสมอ แม้ท่า ทำออกจากจอ และท่ารบ มีพื้นฐานในการเดินเมื่อได้รับคำแนะนำจากครูฝึกจะเข้าใจง่ายและเป็นเร็ว คือ ถ้าเคยเป็นยักษ์ก็จะใช้เซ็ดตัวยักษ์ เคยเป็นตัวพระก็ฝึกหัดเซ็ดตัวพระ จะเน้นฝึกหัดให้เป็นรูปแบบของแต่ละตัวโดยเฉพาะ ตั้งแต่ตั้งเหลี่ยม การก้าวเท้าหน้า ก้าวเท้าข้าง การยกขา

พวกเซ็ดดังนี้ จะเป็นพวกพื้นบ้านก็ดีหรือพวกโจนละครก็ดี ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย ผู้หญิงไม่ค่อยเห็น การที่ไม่ใช้ผู้หญิงเซ็ดหนังใหญ่ คงไม่นิยมมาแต่โบราณและหนังใหญ่ส่วนมากอยู่ตามวัด อีกทั้งหญิงอ่อนแอ การเซ็ดหนังต้องใช้คนที่แข็งแรง จึงไม่นิยมใช้ผู้หญิงเซ็ด แม้แต่หนังใหญ่ของหลวงก็ไม่นิยมใช้ผู้หญิงมาเซ็ดหนัง แม้ว่าทั้งโจนและละครมีผู้แสดงเป็นผู้หญิง

6.4.2 การฝึกหัดเซ็ดหนังเบื้องต้น

เมื่อคัดเลือกพวกเซ็ดหนังได้แล้ว ให้เข้าแถวยืนเรียงหนึ่งกันต่อไปเป็นแถวยาวๆ มีลักษณะเหมือนเด็กเล่นงูกินหาง คนที่อยู่หัวแถวควรจะคัดเลือกคนที่มีความประพฤติเรียบร้อยดี โดยยืนหันหน้าเข้าหาเสาหรืออะไรก็ได้ที่พอจะเอามือยึดเป็นหลักให้เกาะได้ แล้วยกขา (ซ้ายและขวา) ขึ้นลงสลับกัน การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “เดินเสา” โดยทำอยู่ในลักษณะที่ตัวนี้จนเหงื่อออกท่วมตัว การเดินเสานี้เพื่อต้องการให้ผู้ฝึกมีกำลังขาดี เข้มแข็ง และมีความอดทน สามารถเดินอยู่ได้เป็นเวลานานๆโดยไม่รู้ลึกลับปวดเมื่อยแต่อย่างใด เมื่อมีความชำนาญในการเดินเสามากขึ้น จะสามารถบังคับให้เท้าเดินขึ้นลงได้ตรงกับจังหวะของกลองหรือตะโพน

(โดยไม่ล้าหน้าหรือล้าหลังจังหวะ) เมื่อสามารถเดินเสาจนเกิดความชำนาญแล้ว ก็เริ่มหัด “เก็บเท้า” ให้แข็งแรง มีจังหวะที่สม่ำเสมอ ถ้าเดินตัวอักษรต้องเก็บเท้าได้เร็ว ถ้าเป็นในแบบของลิงจะเริ่มตั้งแต่เก็บเท้าช้ำก่อน แล้วจึงค่อยๆ เร็วขึ้นจนอยู่ในจังหวะที่เสมอกัน จากนั้นจะหัดย่อเหลี่ยมให้ได้ฉากที่ถูกต้อง แล้วหัดก้าวเท้าข้างขวาและซ้าย ตลอดจนการก้าวเท้าให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของวิชานาฏศิลป์ พวกพระและนางก็ต้องก้าวขาให้แคบลง จากลักษณะที่สำ “เหลี่ยมอัด เหลี่ยมข้างขวา เหลี่ยมข้างซ้าย เหลี่ยมข้างหน้า” โดยจะเห็นเป็นมุมฉากในลักษณะต่าง ๆ กัน ถ้ามองดูแล้วเห็นขาไขว้กันก็ใช้ไม่ได้ ต่อไปจะหัด ยึด-ยุบ กระทบเท้า ลงเหลี่ยม ให้ถูกต้อง ส่วน การหัดยึด-ยุบ ต้องเป็นจังหวะที่ติดต่อกันใน 2 จังหวะ ถ้ามีการกระทบเท้าด้วยต้องเพิ่มเป็น 3 จังหวะ และเป็นจังหวะที่ติดต่อกันสม่ำเสมอ ก็จะถูกต้องตามลักษณะของการยึด-ยุบ และกระทบเท้า จากนั้นจะหัดสะบัดเท้าไปตามจังหวะของเพลงเร็ว หักขยับเท้า กระดกเท้า ยกเท้า ทั้งข้างขวาและซ้าย หัดเก็บเท้าในแบบของพระและนาง จนมีความคล่องตัวดี ขึ้นต่อไปจะเป็นการหัดชูตัวหนัง เพื่อให้ลำแขนและหัวไหล่มีความต้านทานและเคยชินจนสามารถชูตัวหนังได้นานๆ การชูตัวหนังนี้มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ การชูหนังตัวเล็ก และการชูหนังตัวใหญ่ การชูหนังตัวเล็กหมายถึงหนังเฝ้า หนังคนจร หนังง่า หรือหนังเหาะ ตลอดจนหนังอื่นๆ ส่วนการชูหนังตัวใหญ่นั้นหมายถึง หนังจับ หนังเมือง หนังปราสาท หนังพลับพลา หนังรด

6.4.3 วิธีจับหนัง

วิธีจับหนังตัวเล็ก หนังตัวเล็กมีไม้คาบอันเดียว ผู้เชิดต้องเอามือทั้งสองจับที่โคนไม้คาบหนังได้ตัวหนัง ให้มือทั้งสองกำซ้อนต่อกัน ต้องชูตัวหนังไว้ข้างหน้า อย่าให้มือที่กำไม้คาบหนังสูงหรือต่ำไป ะทำให้พอดีกับใบหน้าของผู้เชิด ให้แขนทั้งสองห่างกันพอสมควร จะได้เป็นรูปเป็นวงสวยงามได้ระดับ ห่างจากใบหน้าประมาณ 1 คืบ หรือประมาณ 12 นิ้ว

วิธีจับหนังตัวใหญ่ หนังตัวใหญ่จะมีไม้คาบ 2 อัน ผู้เชิดต้องเอามือทั้งสองจับที่โคนไม้ คาบตัวหนังได้ตัวหนังข้างละมือให้ได้ตรงกลางระหว่างไม้คาบ แล้วชูตัวหนังไว้ข้างหน้า มือทั้งสองอย่าให้สูงหรือต่ำจนเกินไป ะให้ได้ระดับใบหน้าของคนที่เชิด ถ้าตัวหนังใหญ่มาก เช่น หนังจับผู้เชิดต้องใช้ลำแขนช่วย ชูตัวหนังให้ห่างจากใบหน้าประมาณ 12 นิ้ว แขนทั้งสองทำให้เป็นวงสวยงามการชูตัวหนังขึ้นมานั้น ต้องให้ส่วนล่างตรงริมขอบตัวหนังสูงระดับเดียวกับศีรษะของคนเชิดจึงจะมองดูสวยงาม

เมื่อได้ฝึกหัดทั้งการเดินและการชูตัวหนังจนเกิดความชำนาญดีแล้ว ก็เอาวิธีปฏิบัติทั้งสองวิธีมารวมกันฝึกหัดอีกครั้งหนึ่ง โดยชูตัวหนังขึ้นแล้วหัดเดินไปตามจังหวะ ด้วยการหัดเก็บเท้าสะบัดเท้าไปตามจังหวะ หักขยับเท้าสลับกันไปทั้งซ้ายและขวา

โดยการเอาเท้าขวามาไว้ข้างหน้าแล้วยันแล้วใช้เท้าซ้ายข้างสลับกันไป ในขณะที่เดียวกันก็ประคอง
 ชูตัวหนังให้ตรงไว้อย่าให้โอนเอนข้างหน้าหรือข้างหลัง พยายามชูตัวหนังให้นิ่งๆเมื่อคนเชิด
 ต้องการจะให้ตัวหนังนิ่ง ต้องการจะโย้ตัวหนัง ต้องการสั่นตัวหนังก็ต้องปฏิบัติได้ พยายาม
 ฝึกหัดจนอวัยวะส่วนต่างๆของร่างกายเคยชิน คือเมื่อต้องการจะเชิดจะเดินอย่างไรก็สามารถปฏิบัติ
 ได้โดยไม่รู้สึกละเมื่อย ถ้าสามารถฝึกหัดได้ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ถือว่าเป็นความสำเร็จในขั้น
 เบื้องต้นของการฝึกเชิดหนังใหญ่

6.4.4 ลีลาในการเชิดหนังใหญ่

ผู้เชิดหนังต้องแบ่งแยกการเชิดหนังแต่ละครั้งแต่ละตัวให้
 ออกจากกำลังจะเชิดหนังประเภทไหน เช่น กำลังเชิดหนังพระ หนังนาง หนังยักษ์ หนังลิง
 หรือตัวหนังประกอบอื่นๆ ต้องใช้ลีลาของตัวหนังแต่ละตัว แต่ถ้าเป็นโขนเป็นละครอยู่แล้วคงจะ
 ไม่ยากอะไรนัก เพราะมีความรู้พื้นฐานอยู่บ้างแล้ว แต่ต้องทราบหลักเกณฑ์ของหนังใหญ่ว่าทำ
 กันอย่างไร ถ้าเป็นการเชิดหนังใหญ่ตัวยักษ์ ก็ต้องทำท่าทางลีลายักษ์ คือ มีการลงเหลี่ยมให้
 พอดีสะอึกขึ้นตามลีลาของยักษ์ กระทับพินในแบบแข็งๆ กระทับกลับแบบยักษ์ ลงเสี้ยว
 หลบฉากแบบยักษ์ เต้นเสื่อลากหาง แจกไม้แบบยักษ์ ด้วยการท่าทาง ตลอดจนลีลาให้
 เข้มแข็ง ถ้าเป็นการเชิดหนังของลิง ก็ต้องทำท่าของลิง คือ มีการลงเหลี่ยมอัด หย่องข้างขวาและ
 หย่องขาซ้าย กระทับพิน จะน้อยแบบลิงใช้เพียงสันเท้ากระทบพื้นเท่านั้น กระทับกลับแบบลิง
 คือการเก็บเท้าตั้งแต่จังหวะเข้าไปหาเร็ว หลบฉากแบบลิง ท่าท่าแก้ง ท่าชู มีกระโดดบ้างเป็น
 บางครั้งบางครั้งแต่อย่าให้มากหรือบ่อยนัก เอาแต่เพียงลีลาให้เห็นว่าเป็นลิงเท่านั้น และทำ
 ท่าทางให้ว่องไวและเข้มแข็ง แต่ยังไม่ค่อยกว่ายักษ์ การเชิดหนังใหญ่ของตัวพระและตัวนางจะมี
 ลีลาที่ใกล้เคียงกัน จะมีการใช้ไหล่ ใช้ตัว ใช้หน้าหนัง เก็บเท้าแบบพระ คือจะเปิดปลายเข่านิด
 น้อย แบบนางจะหุบปลายเข่าแล้วย่ำเท้าขวาและซ้ายสลับกัน สะอึกขึ้นแบบพระ หลบฉาก
 แบบพระ กลอกคอแบบพระ กระดกเท้า ยกเท้าหน้า ยกเท้าข้าง ขยับเท้า แจกไม้แบบพระ
 สะดุดเท้า ยกตัวท่าหลบ ก้าวเท้า เล่นตะโพก ประทับอยู่กับที่ กล่อมไหล่ ถ้าเป็นลีลาของ
 ตัวนางก้าวเท้าจะต้องหลบเข่าเสมอ ยกเท้าก็ต้องยกให้แคบกว่าพระ ตลอดจนท่วงทีไปมาจะต้อง
 ซ้ำกว่าตัวพระ ตัวนางมักจะก้าวเท้าไขว้ทั้งไขว้หน้าและไขว้ข้าง

เทคนิคในการเชิดหนังใหญ่ การเชิดหนังใหญ่จะต้องเข้าใจ
 บทพากย์บทเจรจา เพราะการเล่นหนังใหญ่ใช้ การพากย์และการเจรจาเป็นการดำเนินเรื่อง ถ้าเป็น
 การเดินเชิดหนังก็ต้องเดินไปตามหน้าพาทย์และให้มีความสัมพันธ์กับจังหวะหรือเพลงหน้าพาทย์ที่
 บรรเลงอยู่ จึงจะเป็นผู้เชิดหนังที่ดีได้ คุณสมบัติอีกประการหนึ่งของผู้เชิดหนัง จะต้องยึดมั่นใน
 ครูบาอาจารย์ ตลอดจนคำแนะนำของครูผู้ฝึกหัดที่มีมาแต่โบราณ พึงด่ายๆก็ต้องมีความเคารพ

ในแบบแผนและวิธีการ ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูบาอาจารย์ เช่น การหันหน้าหันข้าง มีความสำคัญมาก จะต้องหันหน้าไปตามที่ตัวหนังจะไป หรือหันหน้าหันข้างไปตามท่าทางของท่าเชิดหนัง โดยจะต้องสับเปลี่ยนมืออยู่เสมอ หลักในการหันหน้าหันข้างนี้ถือว่าสำคัญมาก การเชิดหนังจะดีหรือไม่ดี จะถูกหรือผิด สัมพันธ์กันที่การหันหน้าหันข้างว่ามีความสามารถแค่ไหน การเชิดหนังนั้นมีการเชิดหน้าจ่อและเชิดหลังจ่อ การเชิดหนังหลังจ่อเป็นเพียงการเชิดผ่านไปมาในเพลงกราวในหรือเพลงเชิดซึ่งเป็นบทของยักษ์เท่านั้น การเชิดหน้าจ่อนั้นเป็นการเชิดที่ดูท่าทางตลอดจนลีลาของคนเชิดว่ามีความชำนาญและความสามารถมากน้อยเพียงใด มีความคล่องตัวหรือไม่ ซึ่งเป็นเรื่องที่เราจะเปรียบเทียบกันได้

ลักษณะการแต่งกายของคนเชิดหนังใหญ่ การแต่งตัวของคนเชิดหนังใหญ่ที่นิยมมาแต่โบราณมี 2 แบบ คือ แบบที่ 1 เป็นการแต่งกายแบบชาวบ้าน นุ่งผ้าโจนกระเบนด้วยผ้าสีต่างๆ ใส่เสื้อคอกลมแขนสั้นหรือแขนสามส่วน ลายของผ้านั้นอาจจะเป็นดอกมีสีต่างๆกัน ปลอกชายเสื้อไว้ข้างนอก ใช้ผ้าขาวม้าคาดพุง การใส่เสื้อรูปแบบของเสื้อไม่ค่อยจะพิถีพิถันมากนัก อาศัยความสะดวก ความง่ายในการใส่เป็นเกณฑ์ เพราะเป็นเรื่องของชาวบ้าน ตั้งแต่หัวเข่าลงมาจะไม่สวมใส่อะไรทั้งสิ้น บนศรีษะก็ไม่สวมใส่อะไรเช่นกัน แบบที่ 2 การแต่งกายออกจะหนักไปทางสวยงามตามแบบของโจนและละคร ซึ่งนอกจากจะสวยงามแล้วยังดูเป็นระเบียบอีกด้วย โดยนุ่งผ้าเกี้ยวคือผ้าริมมีเชิงเป็นโจนกระเบน สวมเสื้อแขนกระบอก (คอตั้ง) ปลอกชายเสื้อไว้ข้างนอก แล้วคาดรัดประคด บางทีใช้ผ้าลายสีสวยๆ คาดที่เอว บนศรีษะจะสวมหมวกหูกะต่าย ซึ่งมีลักษณะคล้ายหมวกแขก แต่มีชายทิ้งลงมาข้างหูทั้งสองคล้ายหูกะต่าย ส่วนใต้เข่าจะไม่สวมใส่อะไรเลย ในปัจจุบันได้วิวัฒนาการการแต่งกายของคนเชิดหนังใหญ่ให้คล้ายกับโจนและละครมากขึ้น เช่น มีการทาบปาก เจียนลิ้ว มีผ้าโพกศรีษะ สวมเสื้อแขนสั้นแขนยาว มีเครื่องประดับที่คอ ตอนล่างมีสนับเพลา กางเกงขาวยาวมีเชิงที่ปลายขา นุ่งผ้าหยักรั้ง เสื้อสวมลงมาคลุมขอบสนับเพลา คาดผ้าทับที่เอว นิยมเป็นผ้าคาดเพื่อความสวยงาม

6.4.5 เพลงหน้าพาทย์ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงหนังใหญ่

เพลงหน้าพาทย์กับการแสดงหนังใหญ่เกี่ยวข้องกันมาก คือ ใช้ในทุกกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบการแสดงหนังใหญ่ เช่น บรรเลงโหมโรงก่อนการแสดง บรรเลงประกอบพิธีไหว้ครู บรรเลงประกอบกิริยาอาการต่างๆ เป็นต้นว่า การยืน เดิน นั่ง นอน วิ่ง เหาะ บิน รบกัน เสียใจ ร้องไห้ แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ แผลงสร แปลงกาย เป็นต้น ผู้เชิดจะต้องยึดทำนองเพลง การตีตะโพน การตีกลองทัด จึงเป็นสิ่งสำคัญ ผู้เชิดจะต้องเชิดให้ถูกท่าทางและจังหวะของเพลง การจะหยุดเชิดหรือจะจบก็ดี

จะเปลี่ยนเพลงก็ดี ผู้บรรเลงดนตรีจะต้องสังเกตท่าทางของคนเชิดเป็นหลัก เช่น การใช้ตัวหนัง การเอาหนังเปะจ่อเมื่อจะพากย์หรือเจรจา และต้องบรรเลงให้สัมพันธ์กับคนพากย์และคนเจรจา เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้กันโดยทั่วไป คือ เพลงที่ประกอบกิริยาปกติธรรมดา โดยทั่วไป ได้แก่ ดิน เหาะ การต่อสู้กัน เสรีาโศก เรียกเพลงหน้าพาทย์ประเภทนี้ว่า **เพลงหน้าพาทย์สามัญ** เช่น

เพลงเชิด เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงประกอบได้หลายกิริยา เพลงเชิดจะเรียกให้ชัดเจนว่า “เชิดกลอง” เพราะมีกลองทัดตีประกอบ ใช้กับกิริยาไปมาในหนทางไกลหรือรีบเร่งของเทวดา มนุษย์ ยักษ์ ลิง และสัตว์ทุกอย่าง บรรเลงประกอบการรบการต่อสู้กันโดยทั่วไป ไม่นับอาวุธที่ใช้เป็นพิเศษ

เพลงเชิดลิง คือ การบรรเลงเพลงเชิดโดยไม่ตีกลองประกอบ แต่มีการใช้ลิงอย่างเดียวในการประกอบจังหวะ ใช้บรรเลงประกอบการแสดงการเหาะ การแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ทั้งตัวพระ ยักษ์ ลิง

เพลงเชิดนอก หลังจากมีการต่อสู้หรือการรบซึ่งภาษาหนังใหญ่เรียกว่า “ตีง่า” แล้วจะมีหนังจับออกมาเชิด จะเป็นการเชิดโดยใช้ระนาดเอกวางเดี่ยวตะโพน บางครั้งใช้เวลาใช้ตัวหนังหรือตอนออกจากจอหรือจะเข้าจอทั้งหมด เวลาเชิดหนังจับจะใช้กลองทัดทำจังหวะประกอบ

เพลงร้ว เป็นเพลงที่ประกอบกิริยาที่ต้องทำอย่างรวดเร็ว เช่น เข้าประตู กระโดด ถีบ แทะฟัน แก้วผุยกอ การเสกมนต์คาถา การรำยมนต์ ส่วนใหญ่จะใช้กับยักษ์และลิง ตัวละครอื่นๆจะใช้ในบางโอกาส

เพลงร้วลูกพากย์ เป็นเพลงประกอบของสัตว์ที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เช่น ลิงและนก ได้แก่ ตอนนกสัมพาทีออกจากถ้ำ หนุมานหาวเป็นดาวเป็นเดือน

เพลงเสมอ เป็นเพลงหน้าพาทย์บรรเลงประกอบกิริยาไปมาหนทางไกลๆ เช่น จากห้องหนึ่งไปยังอีกห้องหนึ่ง ใช้กับตัวพระ เช่น ทศกัณฐ์ พระราม พระลักษมณ์ คนแก่ ฤาษี และใช้เชิดตัวนาง เช่น สีดา มณโฑ เป็นต้น แม้กระทั่งการย่องของลิงก็ใช้เพลงเสมอ

เพลงโอด เป็นเพลงหน้าพาทย์สำหรับประกอบกิริยาร้องไห้ สลบ ตาย เสรีาโศก เสียใจ คร่ำครวญรำพึงถึง

เพลงซ้ำ เป็นเพลงที่ใช้ประกอบกิริยาไปมาอย่างเข้มซ้ำ เป็นสง่าผ่าเผยของตัวเอกในเรื่องเมื่อบรรเลงเพลงซ้ำต้องต่อด้วยเพลงเร็วอีกเพลงหนึ่ง

เพลงเร็ว เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ประกอบกิริยาไปมาอย่าง กระปรี้กระเปร่าของตัวนาง บางทีเราจะบรรเลงประกอบการเชิดของตัวพระก็ได้

เพลงทยอย เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงประกอบการไป มาที่มีอารมณ์โศกเศร้า ถ้าถึงขนาดเดินไปร้องไห้ไปกับบรรเลงสลับกับเพลงโอดเรียกว่า “ทยอยโอด”

เพลงปี่กลอง เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบกิริยาที่ใช้ แสดงอาการดีใจ กระโดดโลดเต้นของกองทัพที่เดินตามจังหวะของปี่และกลอง เช่น ตอนที่หนุ มาณพพลึงข้ามมหาสมุทรด้วยการไต่หางขำน้ำ

เพลงกราวนอก เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบการ เดินทัพของมนุษย์ เทวดา และท้าวานร เป็นการเชิดค่านหน้าของจอล้วนๆ

เพลงกราวใน เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ประกอบการเดินทัพ ของยักษ์ หรือยักษ์เพียงคนเดียวเพราะจะต้องมาจากด้านในของจอ

เพลงกราวรำ เป็นเพลงหน้าพาทย์บรรเลงประกอบกิริยา อาการเยาะเย้ย ยั่วชวน ฝ่ายตรงข้ามที่ไม่สามารถทำอะไรคู่ต่อสู้ได้ เช่น ตอนที่พระรามแผลงศร ไปถูกทศกัณฐ์ขาดเศียรขาดกร แล้วทศกัณฐ์กลับมาต่อร่างได้ดังเดิม คนเชิดจะเชิดตามดนตรีที่ บรรเลงเพลงกราวรำ

เพลงกลม เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ประกอบการไปมาของ เทวดาผู้สูงศักดิ์ การยกทัพของเทวดา เช่น ตอนที่อินทรชิตแปลงเป็นพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

เพลงเหาะ เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาเหาะเหิน เดินอากาศของเทวดาสามัญ หรือมนุษย์ก็ได้

เพลงโล้ เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาของมนุษย์ สัตว์ วัตถุที่เคลื่อนไหวไปในน้ำ เช่น วายน้ำ ดำน้ำ ไปทางเรือ หลิงลอยน้ำ เช่น ตอนนางลอย

เพลงพญาเดิน เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบการไปมาของผู้ สูงศักดิ์ จะไปผู้เดียว หรือร่วมเดินทางไปกับบริวารก็ได้ ใช้เฉพาะเดินทางบก เช่น ตอนหนุมาน พาไพร่พลเดิน ไต่เขา

เพลงกลองโยน เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่ประกอบการไปมาที่ จัดเป็นขบวนเกียรดิยศทางบก เช่น ตอนอินทรชิตเดินทางไปชูปศรพรหมมาศร์

เพลงตระนิมิต เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาร่าย อาคมให้ร่างกายเปลี่ยนแปลง เช่น แปลงกาย บันดาลสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้เกิดขึ้น เช่น ชุบคนตายให้ ฟื้น บันดาลให้เกิดพรศักดิ์สิทธิ์ ชุบศร พรหมมาศร์ สรรพาศ ทำสิ่งที่มีอยู่ให้สูญไป

แล้วบรรเลงเพลงร่ำต่อจากตระนิมิตประกอบความสำเร็จของอาคม บางครั้งใช้เพลงร่ำในการบรรเลงเพลงย่อของเพลงตระนิมิต

เพลงตระนอน เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาการนอน การบรรทมเมื่อบรรทมแล้วต่อด้วยการฝัน ต้องต่อด้วยเพลงตระนิมิต

เพลงกระบองกัณฑ์ เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาต่างๆเหมือนตระนิมิต และยังเป็นเพลงประกอบการประสิทธิ์ประสาทพรให้เกิดสิริมงคลหรือความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่ง

เพลงพราหมณ์เข้า เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงประกอบกิริยาที่บรรเลงประกอบกิริยาที่เดินเข้าสู่มณฑลพิธีที่จะกระทำพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ เช่น ชุบศรลับหอก

เพลงพราหมณ์ออก เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงประกอบกิริยาที่เดินออกจากมณฑลพิธีซึ่งได้ประกอบพิธีอันศักดิ์สิทธิ์เสร็จแล้ว

เพลงบาทสฤณี เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงประกอบกิริยาของผู้สูงศักดิ์ของพระมหากษัตริย์ เช่น พระราม ทศกัณฐ์ ขึ้นสู่ราชรถเพื่อจะออกสู่สงคราม

เพลงเสมอเถร เป็นเพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงประกอบกิริยาไปมาใกล้ๆของญาติ ผู้ทรงพรตอื่นๆ

และยังมีเพลงประกอบอีกมาก เช่น เพลงตระนารายณ์ บรรทมสินธุ์ เสมอคาบสมุทร เป็นต้น การฝึกหัดดนตรีปี่พาทย์ในการแสดงหนังใหญ่ มีเทคนิคหลายอย่างตั้งแต่การแกะสลักในรูปของลวดลายไทยจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น จนไปสู่งานที่ทำรูปตัวหนังอย่างชนิดที่เรียกว่าตัวเล็กๆ หรืออย่างย่อ เพื่อให้สอดคล้องกับปัจจุบัน จำเป็นต้องให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของศิลปะการแสดงหนังใหญ่ก่อน ให้ตระหนักถึงความสำคัญของเอกลักษณ์ความเป็นไทย โดยเริ่มจากการฝึกหัดผู้เรียนสลักลายไทยจากหยวกกล้วยด้วยมีดแกะสลัก แล้วจึงลงสีให้สวยงาม ต่อจากนั้นให้ฝึกหัดแกะสลักตกรูปลายไทยจากกระดาดแข็ง อาจจะแกะสลักรูปตัวหนังขนาดเล็กเลยก็ได้ และฝึกแกะสลักตัวอักษรไทยลงในฟิล์มเอ็กซเรย์ แกะและตกรูปตัวหนังจากฟิล์มเอ็กซเรย์ แล้วใช้สีสเปรย์สีดำพ่นจากแผ่นฟิล์มเอ็กซเรย์ลงสู่พื้นหนังแกะสลัก แล้วลงสีให้สวยงาม

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณค่าทางด้านต่างๆ ของสังคมวัฒนธรรมไทย ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมหนังใหญ่

พ.ต.หญิงผอบ โปษะกฤษณะ (2520:212) ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่องวรรณกรรมประกอบการเล่นหนังใหญ่ วัดขนอน จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาวิเคราะห์เรื่องความนิยม พบว่าเป็นที่น่าเสียดายที่การเล่นหนังใหญ่มีผู้นิยมน้อยลง ตัวหนังใหญ่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในด้านวัตถุที่เป็นเครื่องหมายแห่งวัฒนธรรมอย่างสูงของคนไทยในด้านศิลปะ ความงดงามของลวดลายความอ่อนช้อยสีสันทันนั้นเหลือจะพรรณนา เมื่อคนนิยมดูหนังใหญ่น้อยลง หนังใหญ่ก็เลยไม่ค่อยได้รับความสนใจ คนดูน้อยมากไปดูภาพยนตร์และมหรสพอื่นเสียหมดมีแต่พวกที่ไปจากที่ไกลๆ ไม่เคยเห็นจึงจะดู ตามความเห็นหนังใหญ่น่าดูมาก ลวดลายงดงามเมื่อต้องไฟ จึงน่าเสียดายที่น้อยคนจะเห็นคุณค่า บทพากย์หนังใหญ่วัดขนอนมีเค้าเรื่องเดิมมาจากรามเกียรติ์ตอนยุทธภันท์ นอกจากให้ความบันเทิงกับผู้ชมแล้ว ยังมีการสอดแทรกความเชื่อ คตินิยม และจริยธรรม เช่น การเคารพผู้ใหญ่ แม้บทบาทของนายทัพนายกองจะต้องอยู่ในการบังคับบัญชาของผู้ใหญ่ตามวินัยการรบแล้ว ก็ยังมีบทแทรกให้เห็นว่าคนในสมัยนั้น จะไม่ล่วงเกินผู้ใหญ่ เช่น ตอนหนุมานอาสาตอนรบกับพระลักษมณ์ แสดงความเชื่อของชาวบ้านว่า ถ้าทำผิดทำนองคลองธรรมก็จะมีอันเป็นไป

ปทุมมาศ สุทธิสวัสดิ์ (2549: ง) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาศิลปปะการแสดงหนังใหญ่ วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาศิลปปะการแสดงหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จากความเป็นความเป็นเครือญาติ และส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนวัดสว่างอารมณ์ เป็นผู้ที่มีความสนใจและเรียนรู้การแสดงหนังใหญ่ โดยใช้วิธีดูแบบอย่างรุ่นพี่และสอนแบบตัวต่อตัว แต่ปัจจุบันการแสดงหนังใหญ่ไม่ได้รับความนิยมจึงไม่มีคนสนใจที่จะเรียนรู้การแสดงหนังใหญ่อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ไม่มีผู้รับการสืบทอดอย่างชัดเจน รวมทั้งภูมิปัญญาที่จะสืบทอดมีน้อยและส่วนใหญ่มีอายุมาก

7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์คุณค่า

พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547: ง) ได้ทำการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์คุณค่าการดำรงอยู่ และการสืบทอดผญาอีสาน ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของผญาอีสานจำนวน 283 บท พบว่ามีคุณค่าที่ให้ข้อคิดต่อบุคคล ได้แก่ ด้านการพัฒนาตน จำนวน 280 บท และด้านพัฒนาสังคมจำนวน 109 บท คุณค่าที่ใช้อบรมระเบียบสังคมด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านครอบครัวจำนวน

42 บท การเมือง/การปกครอง 43 บท เศรษฐกิจ จำนวน 41 บท การศึกษาจำนวน 28 บท ศาสนา จำนวน 101 บท การดำรงอยู่ของพลชาติสานพบว่าสถานภาพการดำรงอยู่ ได้แก่ พญาที่ไม่มีการใช้ จำนวน 31 บท พญาที่มีการใช้อู่ จำนวน 252 บท และพญาที่มีการเปลี่ยนแปลง จำนวน 12 บท ลักษณะการดำรงอยู่ ได้แก่ การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ การเขียนตำรา การเขียนกลอนลำ การเทศน์ การพูดคุยกันบางโอกาส งานเลี้ยงต้อนรับ การบายศรีสู่ขวัญ การเป็นวิทยากร บรรยาย และการใช้พญาผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต

ชื่น ศรีสวัสดิ์ (2550: ง) ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่องรูปแบบและคุณค่าของ หนังสืกตือในทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมต่อชุมชนอีสาน : กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดยโสธร โดยสังเกตการณ์แสดงของคณะหนังสืกตือทั้งโดยการสัมภาษณ์หัวหน้า สมาชิกหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้ที่ชมการแสดงของคณะหนังสืกตือ รวมทั้งการค้นคว้าเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า 1.รูปแบบการแสดงของหนังสืกตือทั้งในอดีตและในปัจจุบัน หนังสืกตือเป็นศิลปะการแสดงรูปแบบใหม่ของคนอีสานในยุคก่อนปี พ.ศ. 2550 ซึ่งการแสดงนั้น ก็จะเป็นการประชันบทกลอนโดยให้คตีสอนใจแก่ผู้ชมบ้าง เล่าถึงนิทานชาดกบ้าง ได้มีการ ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ชม โดยนำวรรณกรรมอีสานเข้ามาแสดงบ้างเช่น ชูขุนนางอ้าว เรื่องสังข์ศิลป์ชัยหรือเรื่องที่ทางคณะแต่งขึ้นเอง ส่วนเครื่องดนตรีนั้นก็ได้นำเครื่อง ดนตรีสมัยใหม่เข้ามาด้วย เช่น กีตาร์ เบส กลองชุดและอีเลคโทน ส่วนตัวหนังเริ่มแรกจะทำจาก กระดาษแข็งและเปลี่ยนมาเป็นสังกะสี และปัจจุบันใช้หนังวัวมาตัดเป็นตัวหนังแทนเพื่อให้อยู่ได้นาน ส่วนการเดินทางนั้นปัจจุบันจะเดินทางด้วยรถพิกัยหรือรถเจราและขับร้องในทำนอง เสนาะและต่อด้วยหมอลำ 2. คุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของหนังสืกตือที่มีต่อ ชุมชนในชนบทอีสาน หนังสืกตือเป็นมหรสพที่เก่าแก่ที่นิยมแพร่หลายในภาคอีสานในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 แต่ปัจจุบันได้ลดความนิยมน้อยลง โดยหนังสืกตือนอกจากจะให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลินแล้วยังให้คุณค่าด้านอื่นๆอีกมากมาย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่นเรื่องของการคำสอนหรือคตีสอนใจ เรื่องความสงบเรียบร้อยในงาน เรื่องของการใช้ภาษาไทย เรื่องการทำตนเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ซึ่งทำให้ผู้ชมเห็นคุณค่า เห็นความสำคัญ ของวัฒนธรรมไทย 3. ปัจจัยแห่งการดำรงอยู่ของหนังสืกตือ มีหลายปัจจัยที่มีความสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยด้านคุณลักษณะในตัวของหนังสืกตือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยหนุนเสริมจากองค์กร และหน่วยงานภายนอก โดยให้การสนับสนุนในรูปของการหาเวทีให้มีโอกาสแสดงหรือสนับสนุน ในรูปแบบของงบประมาณ 4. แนวทางในการส่งเสริมพัฒนาคุณค่าของหนังสืกตือที่มีต่อชุมชนใน ชนบทอีสาน เพื่อให้หนังสืกตือกลับมามีบทบาทต่อสังคมเช่นในอดีต แม้อาจเป็นไปได้ยากแต่ เพราะสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่มีค่าครองชีพสูง สถานการณ์ทางสังคมที่ผู้คนในสังคมมี

คุณธรรมจริยธรรมน้อยลงซึ่งสถานการณ์เหล่านี้ย่อมมีส่วนกระตุ้นให้สังคมให้ความสนใจที่จะนำหนังสือกลับมาเป็นมรดกคุณธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมก็เป็นได้ แต่หนังสือก็ต้องมีการปรับรูปแบบและเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมมากขึ้น และยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของหนังสือเอาไว้ นอกจากนี้แล้วยังจะต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านต่างๆด้วยเช่นกัน

วรวิมล เพ็ญพันธ์ (2550: ง) ได้ทำการวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อการเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน 2. วิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว และมีคุณค่าในด้านจิตใจ ร่างกาย เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวและแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน แต่ในปัจจุบันตลาดน้ำแต่ละแห่งเกิดการเปลี่ยนแปลงคุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในปัจจุบันจึงเปลี่ยนไป คือ ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี เหลือบทบาททางด้านสังคมและวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว และเหลือคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น ตลาดน้ำคลองโพธิ์สุญญเสียบบทบาทและคุณค่าในด้านการท่องเที่ยวแต่ตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังคงมีคุณค่าและบทบาทอยู่เช่นในอดีต

7.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่

สมบัติ ทับทิมทอง (2544: ง) ได้ศึกษาสภาพการดำรงอยู่ของคณะกลองยาวอำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะกลองยาว 9 คน ผู้บรรเลง 5 คน ผู้ฟ้อน 5 คน ผู้ว่าจ้าง 5 คน และคณะกรรมการจัดงาน 2 คน รวม 26 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมาย ผลการศึกษาพบว่า คณะกลองยาวอำเภอลำปำมีพัฒนาการเป็นสามช่วง ช่วงแรกเป็นแบบไม่มีรูปแบบ เกิดจากความมีนิสัยร่าเริงสนุกสนานของชาวบ้าน ผสมผสานกับความเชื่อและความศรัทธา ว่าการนำกลองยาวไปแห่ขบวน นอกจากจะได้รับความสนุกสนานแล้วยังได้บุญกุศลอีกด้วย ช่วงที่สองเป็นแบบดั้งเดิม ซึ่งใช้เป็นเครื่องดนตรีประกอบขบวนแห่งานประเพณีสำคัญของท้องถิ่น ผู้ตีกลองยาวมุ่งโสร่งไหมสวมเสื้อข้อมกลม ใช้ผ้าขาวม้าคาดเอวและโพกศีรษะ เครื่องดนตรีประกอบด้วยกลองยาว รำมะนา และฉาบ บรรเลงจังหวะเพลงพื้นบ้านอีสาน ยังไม่มีเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงทำนองเพลง ช่วงที่สามเป็น คณะกลองยาวประยุกต์ เพื่อรับจ้างแสดงทั่วไป นอกจากมีผู้ตีกลองยาวมากขึ้นแล้ว ยังมีการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีฉูดฉาด นำออร์แกน เบส กลองชุด 3 ใบ (กลองโซโล) และพิณ เป็นเครื่อง

ดนตรีประกอบการบรรเลงเพิ่มขึ้น โดยใช้ทำนองเพลงพื้นบ้าน หมอลำ และเพลงลูกทุ่ง ผสมผสานกันไป รวมทั้งขบวนฟ้อนสวยงามประกอบการแสดงกลองยาวอีกด้วย เนื่องจาก วัฒนธรรมประเพณีเป็นบ่อเกิดของคณะกลองยาว จึงได้มีการถ่ายทอดต่อเนื่องกันมาเป็นลำดับ ปัจจุบันมีคณะกลองยาวในอำเภอวาปีปทุม จำนวนมากกว่า 50 คณะ สามารถดำรงอยู่ได้เนื่องจาก ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อสืบสานประเพณีของท้องถิ่น และได้รับค่าจ้างจากการแสดงพออยู่ได้ตามอัตภาพ

วนิดา ริกการณ์ (2545: ง) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านซอล้านนา มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบทบาททางสังคมของการละเล่นพื้นบ้านซอล้านนาและเงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้การละเล่นพื้นบ้านซอล้านนาดำรงอยู่ได้ในปัจจุบันผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกต การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า บทบาททางสังคมของการละเล่นพื้นบ้านซอล้านนาใน 3 ด้าน ยังคงมีอยู่ ได้แก่ 1. ด้านการให้การศึกษา บทบาทในด้านนี้เน้นการถ่ายทอดความเชื่อและบทบาทหน้าที่ของคนในสังคม 2. ด้านการเป็นสื่อในการรวมตัวของคนในชุมชน เวลามีการแสดงซอล้านนาจะมีผู้ชมซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนซึ่งถือเป็นโอกาสหนึ่งที่คนในชุมชนได้มีโอกาสพบได้พูดคุยกัน และได้รับเรื่องราวจากการชมและฟังการแสดงซอล้านนา 3. ด้านการเป็นสื่อพื้นบ้าน เป็นบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจในเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยมีการร่วมมือกับหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนด้วย เช่นการร่วมรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ การต่อต้านยาเสพติด ของหน่วยงานสาธารณสุข และการรณรงค์การเลือกตั้งของกรมการปกครอง โดยจะมีการสอดแทรกเนื้อหาขณะมีการแสดงซอล้านนา เงื่อนไขที่ทำให้การละเล่นพื้นบ้านซอล้านนาดำรงอยู่ได้แก่ ความต้องการของผู้ชม/ผู้ฟัง และผู้ว่าจ้างที่ยังต้องการการละเล่นพื้นบ้านนี้อยู่ การปรับตัวของผู้เล่นซอล้านนาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ชม/ผู้ฟัง โดยมีการปรับตัวในหลายด้านได้แก่ รูปแบบการแสดง ลีลาท่าทาง คำร้อง ทำนอง การแต่งกาย และการแสดงอย่างอื่นประกอบ ปัจจัยที่ทำให้การละเล่นพื้นบ้านซอล้านนาดำรงอยู่ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณี และพิธีกรรมบางอย่างของชุมชนต้องการซอล้านนาไปแสดงเป็นองค์ประกอบ, ค่าจ้างซอล้านนาไปแสดงไม่แพงเกินไป ทำให้คนพอมีฐานะสามารถจ้างคณะซอล้านนาไปแสดงได้, ช่องทางโอกาสในการแสดงผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และการบันทึกเสียงลงในคลัสซาย ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น, กระแสการอนุรักษ์ และการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้มีการสืบทอดการแสดงซอล้านนา เช่น มีการสอนในโรงเรียน และการสอนสำหรับชมรมที่มีการก่อตั้งขึ้นในหมู่บ้าน

พนม วงศ์ไทย (2547: ง) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การดำรงอยู่ของหมอลำพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหมอลำเมืองในจังหวัดน่าน” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาพัฒนาการ แนวคิด องค์ความรู้ และบทบาทของหมอลำเมืองในจังหวัดน่าน ศึกษาการปรับบทบาทหรือการปรับตัว เพื่อ

การดำรงอยู่ของหมอเมืองในจังหวัดน่าน จากกรณีศึกษาหมอเมืองจำนวน 5 กรณี เป็นพระภิกษุณีจำนวน 1 กรณี และหมอเมืองที่เป็นคฤหัสถ์ผู้ชายจำนวน 4 กรณี ในพื้นที่การศึกษาอำเภอเมืองน่าน และอำเภอท่าช้างผา การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม พบว่าปัจจัยด้านสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง ความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อวิทยาการระบบการแพทย์สมัยใหม่ ความไม่แน่ใจต่อประสิทธิภาพการรักษาของชาวบ้านที่มีต่อหมอเมือง ส่งผลกระทบต่อบทบาทด้านการรักษาของหมอเมือง แต่หมอเมืองยังสามารถคงบทบาทด้านสังคม คือการเป็นผู้นำทางศีลธรรมและจริยธรรมอยู่ได้ ผลกระทบดังกล่าว ทำให้บทบาทด้านการรักษาของหมอเมืองลดฐานะลง เป็นเพียงผู้รองรับผู้ป่วยไม่สามารถรักษาจากโรงพยาบาล ด้วยโรคที่ไม่สามารถวินิจฉัยสาเหตุด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ และรักษาเฉพาะโรคที่ไม่ต้องการคำวินิจฉัยตรวจสอบอาการที่ยุ่งยากมากนัก แม้ว่าหมอเมืองในจังหวัดน่าน จะมีบุคลิกลักษณะเป็นผู้นำ มีความอ่อนโยนน่าเลื่อมใส เป็นที่เคารพของชาวบ้านแต่ก็ไม่สามารถจะดำรงบทบาทด้านการรักษาโรคของตนเองต่อไปได้ในระยะที่ผ่านมา และปัจจุบันมีบุคลากรในระบบการแพทย์สมัยใหม่ ให้ความสนใจต่อภูมิปัญญาองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านในหลายๆ ด้าน ทำให้เกิดกระแสความสนใจต่อระบบการแพทย์พื้นบ้าน จึงทำให้หมอเมืองมีความหวังในอาชีพของตนมากขึ้น ดังนั้น การปรับบทบาทของการแพทย์พื้นบ้าน โดยเฉพาะหมอเมืองเพื่อให้คงอยู่ในชุมชนนั้น จำเป็นต้องวิเคราะห์บทบาทของหมอเมืองว่าอยู่ในบทบาทการรักษาแบบใด และสามารถปรับบทบาทการรักษาแบบผสมผสานเข้ากับการรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบันได้หรือไม่ หรือควรปรับบทบาทให้สามารถอยู่บนพื้นฐานระบบความรู้ที่มีอยู่เดิม ให้มีพัฒนาการที่สามารถเป็นทางเลือกอีกทางของชุมชน อีกทั้งบทบาทของหมอเมืองนั้นจะคงอยู่ในเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมเช่นใด

นุชฎาภรณ์ แก้วรักษา (2547: ง) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การดำรงอยู่ของการทรงเจ้าในชุมชนชนบท ข้อมูลในการวิจัยได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก การสังเกต ข้อมูลได้รับการตรวจสอบ แยกแยะ วิเคราะห์และนำเสนอโดยการบรรยายผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ลักษณะการทรงเจ้าในชุมชนชนบท เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่คนยังมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์ และผีเจ้านาย ที่จะสามารถช่วยเหลือผู้ที่มีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์ และผีเจ้านาย ที่จะสามารถช่วยเหลือผู้ที่มีความเชื่อที่ต้องการความช่วยเหลือ ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการทรงเจ้าในชุมชนชนบทมีหลายประการ ได้แก่ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่คนในชุมชนยังเห็นคุณค่าและเห็นประโยชน์ที่คนในชนบทยึดถือมานานโดยผ่านพิธีทรงเจ้า การปรับตัวของร่างทรงที่มีต่อการทรงเจ้าเพื่อให้สอดคล้องกับหน้าที่และความต้องการของผู้ใช้บริการ

การถ่ายทอดความเชื่อโดยเฉพาะความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติมักถ่ายทอดผ่านพิธีทรงเจ้าและการจัดงานเช่นสรงบูชาครูประจำปี เครื่องข่ายร่างทรงมีความสำคัญที่ทำให้เกิดการเผยแพร่ข้อมูลในเรื่องการทรงเจ้า

จิระพันธ์ อ่อนเถื่อน (2549: ง) ได้ศึกษาการดำรงอยู่ของเพลงอีแซวและคุณลักษณะต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของเพลงอีแซวในชุมชนบ้านลาดป้อมได้แก่กระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้ มีรูปแบบที่หลากหลาย, การเห็นคุณค่าประโยชน์, การประยุกต์รูปแบบและเนื้อหาให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน, การส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน, กายอมรับจากสังคมภายนอกและการที่สถานศึกษานำไปใช้ในหลักสูตรท้องถิ่น ทำให้เยาวชนในชุมชนมีโอกาสเรียนรู้เพลงอีแซวมากขึ้น

7.4 งานวิจัยต่างประเทศ

กริฟฟิน (Griffin 1978, อ้างถึงใน อุบลรัตน์ กิจไมตรี 2540:72) ได้ศึกษาเรื่องการใช้เพลงพื้นบ้านของสเปนเป็นเครื่องมือในการศึกษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของสเปนให้กับเด็กที่มีเชื้อสายสเปนแต่ไม่ได้อาศัยอยู่ในสเปน ปรากฏว่า เพลงพื้นบ้านของสเปนเป็นเครื่องมือในการศึกษาวัฒนธรรมและภาษาสามารถเป็นสื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

แมคเคย์ จอห์น วิสคอม (Mackay John Wisdom 1995: 288) ได้ศึกษาเรื่องการแสดงดนตรีพื้นบ้านของเมืองโนวา สกอตตา ผลการวิจัยพบว่าชาวบ้านในเมืองโนวา สกอตตามีความซาบซึ้งและภาคภูมิใจในภูมิปัญญาด้านดนตรี พื้นเมืองของตนและพยายามที่จะสืบทอดความรู้มีการปฏิบัติคือการไปอยู่ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน

ริคุน (Rikoon 2002:62) ศึกษาการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่าย พบว่าเริ่มจากความร่วมมือภายในชุมชน ก่อให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่ ขยายสู่ชุมชน ประเทศชาติ และนำไปสู่การสร้างเครือข่ายระหว่างประเทศ โดยตั้งอยู่บนการเคลื่อนไหวที่ปลอดภัย และการมีชีวิตอยู่ท่ามกลางทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด

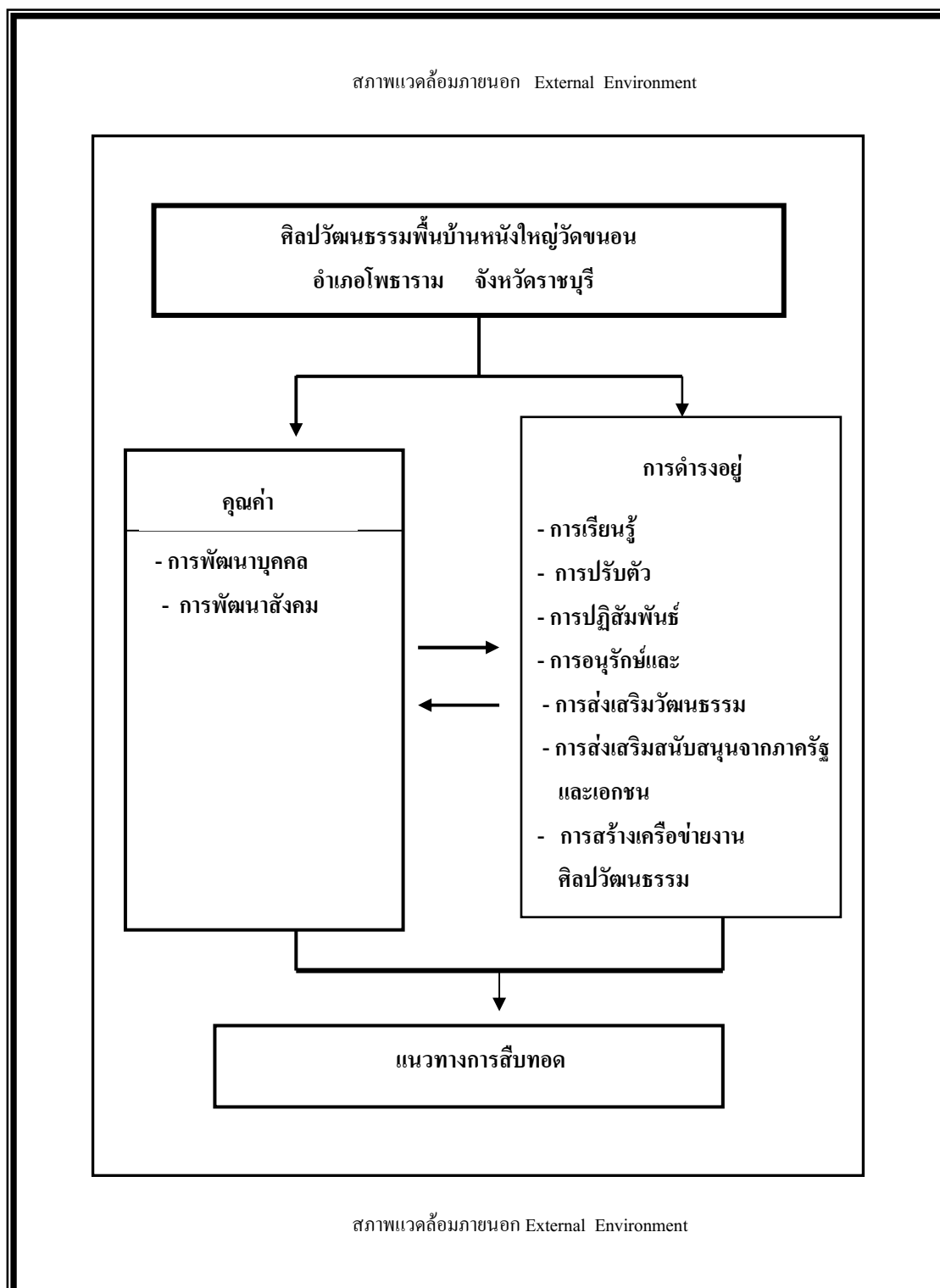
อลัน พี เมอร์เรียม (Alan P. Merriam, อ้างถึงใน สิริनुช วงศ์สกุล 2548:18) ได้ศึกษาบทบาทหน้าที่ของเพลงพื้นบ้านที่มีต่อสังคมไว้ว่า เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้เกิดบูรณาภาพหรือความเป็นหนึ่งเดียวกันในสังคมและช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางจิตใจแก่สมาชิกในสังคม พบว่าเพลงพื้นบ้านมีหน้าที่ทางสังคมอีกหลายประการดังนี้ เป็นเสมือนตัวแทนของระบบสัญลักษณ์ทางสังคม ที่สะท้อนออกมาให้เห็นตามความเชื่อทางศาสนา และระบบชนชั้นทางสังคม เพลงมีหน้าที่กระตุ้นให้เกิดการสนองทางกายภาพซึ่งจะพบได้ในเพลงที่เกี่ยวกับการทำงาน เป็นเสมือนเครื่องมือควบคุมทางสังคม รักษาบรรทัดฐานทางสังคมและชี้แนะระเบียบแบบแผนที่สมควร รวมทั้งกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมทางสังคม รักษาสถาบันที่สำคัญทางสังคม เช่น

ศาสนา ความเชื่อ และทำให้การประกอบพิธีกรรมมีเหตุผล โดยมีหน้าที่รักษาสัญลักษณ์ทางพิธีกรรม ทำให้เกิดความสืบเนื่องและความมั่นคงทางวัฒนธรรม

8. กรอบแนวคิดของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาแนวคิดและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังต่อไปนี้ 1. แนวคิดศิลปวัฒนธรรม 2. วัฒนธรรมกับการพัฒนา 3. ระบบคุณค่า 4. การดำรงอยู่ของวัฒนธรรม โดยนำแนวคิดเหล่านี้มาบูรณาการกัน เพื่อให้เหมาะสมกับเรื่องที่ศึกษาโดยเฉพาะแนวคิดเรื่องระบบคุณค่าของกิตติมา ปรีดีดิลลิก กล่าวถึงการพิจารณาคุณค่าว่า คุณค่านั้นเกิดจากขบวนการในการดำรงชีวิต คนเราเรียนรู้ที่จะประทับใจในสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไป เราจะค่อยๆ เรียนรู้และตีคุณค่าของสิ่งต่างๆ เมื่อเราอยู่ในชนบทรอบนิคมประเพณี ซึ่งคุณค่ามี 2 แบบด้วยกัน คือ 1. แบบที่เป็นอัตนัย เอาตัวเองเข้าเป็นเครื่องตัดสินใจโดยใช้เหตุผลเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ไม่ใช่การตัดสินตามอำเภอใจ โดยปกติการตัดสินจะมีสาเหตุมาจากสิ่งภายนอก 2. แบบที่เป็นปรนัย เป็นการพิจารณาคุณค่าของความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ โดยอาศัยความรู้สึกนอกตัว ไม่ใช่ตามความพอใจของคนใดคนหนึ่ง และแนวคิดของดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ที่ให้ข้อคิดวาระระบบคุณค่าจะเน้นการจัดความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคน” (สังคมหรือชุมชน) ความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับธรรมชาติ” (การผลิต การจัดสรรทรัพยากรและการเลือกใช้เทคโนโลยี ตลอดจนความเชื่อต่างๆ) และความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคุณธรรม” (กายกับจิต) และในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมนุษย์เราเรียนรู้เกี่ยวกับความหมายและสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ช่วยให้มนุษย์ได้ใช้ความสามารถในการคิดที่เป็นลักษณะเฉพาะ ประกอบกับแนวคิด เรื่องการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรม ของจำนงค์ อธิวัฒน์สิทธิ์ ที่กล่าวว่าการที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสามารถดำรงได้ในชุมชนหรือสังคมใดนั้น แสดงว่าวัฒนธรรมนั้นได้รับการตัดสินจากคนในชุมชนหรือในสังคมนั้นแล้วว่าเป็นสิ่งที่ให้คุณค่ามีประโยชน์ จนได้รับการยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติโดยผ่านกระบวนการคัดเลือกสรร จนกลายเป็นแบบแผนของการปฏิบัติรวมถึงความคิด ความเชื่อ วัตถุ หรือสิ่งใดๆ ที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น สะสมไว้ ทำการถ่ายทอดหมั่นปรับปรุงเรื่อยมาจนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นจนกลายเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต จากแนวคิดข้างต้น ได้พบว่าคุณค่าและความเชื่อมีความสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ โดยทำหน้าที่ในการยึดโยงเครือข่ายทางสังคมให้สามารถดำรงอยู่ได้ต่อเนื่องยาวนาน ชุมชนจำเป็นต้องสร้างระบบคุณค่าและความเชื่อชุดหนึ่งเพื่อทำหน้าที่เป็นเครื่องมือผูกร้อยจิตใจของคนที่อยู่ร่วมกันในท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นพลังของชุมชน

จากแนวคิดนี้และการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ได้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์คุณค่าของหนังใหญ่ แบ่งได้ออกเป็น 2 ด้าน คือ 1. คุณค่าด้านการพัฒนาบุคคล ได้แก่ การพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาอารมณ์ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาร่างกาย การปรับตนกับสังคม 2. คุณค่าด้านการพัฒนาสังคม ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านจริยธรรม ด้านศิลปะ ด้านเศรษฐกิจ การสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ส่วนปัจจัยที่ทำให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอนสามารถดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางกระแสปัจจุบัน ได้แก่ 1. การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ 2. การปรับตัวทางสังคม 3. การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม 4. การอนุรักษ์และการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น 5. การส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน 6. การสร้างเครือข่ายงานศิลปวัฒนธรรม และการนำเสนอแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังแผนภูมิที่ 4

แผนภูมิที่ 4 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case study) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามและเอกสาร มีวิธีดำเนินการวิจัยแบ่งขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1

1. ศึกษาการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

การวิเคราะห์คุณค่าและศึกษาการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน โดยใช้การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตดังต่อไปนี้

1.1 การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา

ได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Selective) โดยเลือกพื้นที่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้วยเหตุผล 2 ประการดังนี้

1. เนื่องด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้มีพระราชดำริเมื่อปี พ.ศ. 2532 ให้มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมหนังใหญ่วัดขนอนไว้ โดยให้สร้างตัวหนังชุดใหม่ขึ้นตามแบบหนังชุดเดิมสำหรับการใช้ในการแสดง และมีพระราชดำริให้จัดสร้างพิพิธภัณฑ์จัดเก็บหนังชุดเก่าไว้ ซึ่งมีคุณค่าและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติไทย

2. เป็นแหล่งการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในด้านการเชิดหนังใหญ่ที่มีชื่อเสียง และได้รับการยอมรับจากคนในสังคมอย่างแพร่หลาย มีการแสดงเผยแพร่ให้กับผู้ที่สนใจเป็นประจำทุกสัปดาห์

1.2 การศึกษาเอกสาร

1.2.1 การดำเนินการรวบรวมข้อมูล (Documentary study) ผู้วิจัยรวบรวมเอกสารปฐมภูมิ (Primary source) เช่น บทพากย์หนังใหญ่ สมุดรวมภาพหนังใหญ่ และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ วารสารและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

หนังสือ เช่น เอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการ เพื่อให้ทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหนังสือวิทยุวัฒนธรรม สถานีวิทยุ สังกัดกรม วิชาการ ประวัติความเป็นมาของวิทยุวัฒนธรรมหนังสือวิทยุวัฒนธรรม

1.2.2 การตรวจสอบเอกสาร ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือของเอกสารที่นำมาศึกษาทั้ง 2 ประเภท ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลที่นำมาใช้ในการศึกษา จากผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญมีประสบการณ์ตรงในการทำงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือวิทยุวัฒนธรรม มาเป็นระยะเวลา 10 ปี และมีผลงานทางด้านวิชาการจนกระทั่งเป็นที่ยอมรับ ได้แก่ พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ตลอดจนพิจารณาถึงแหล่งที่มาของเอกสารนั้นๆ ด้วย

1.2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากเอกสารทั้ง 2 ประเภทมาแล้ว ผู้วิจัยนำมาเลือกสรร จัดหมวดหมู่ และใช้ตารางวิเคราะห์ที่ได้สร้างขึ้นจากทฤษฎีและกรอบแนวการศึกษา เพื่อการอธิบายความ ซึ่งองค์ประกอบในการวิเคราะห์คุณค่าแบ่งออกเป็น 2 ด้าน มีดังต่อไปนี้

1. คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาตัวบุคคล 5 ด้าน ดังนี้

- 1.1 การพัฒนาสติปัญญา
- 1.2 การพัฒนาอารมณ์
- 1.3 การพัฒนาจิตใจ
- 1.4 การพัฒนาร่างกาย
- 1.5 การปรับตัวกับสังคม

2. คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาสังคม 6 ด้าน ดังนี้

- 2.1 การศึกษา
- 2.2 จริยธรรม
- 2.3 ศิลปกรรม
- 2.4 เศรษฐกิจ
- 2.5 การสร้างความภาคภูมิใจ
- 2.6 การสร้างเอกลักษณ์ในชุมชน

1.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview)

1.3.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแทนและเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือวิทยุวัฒนธรรม ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ดังนี้

1. ท่านเจ้าอาวาสวัดชนอน ครูผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังสือวิทยุวัฒนธรรม หัวหน้าคณะกรรมการแสดงหนังสือวิทยุ จำนวน 7 คน รายชื่อดังแสดงในภาคผนวก

ข. หน้า 267 ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับลักษณะการถ่ายทอดความรู้ คุณค่าและความสำคัญของ
หนังใหญ่วัดขนอน ข้อมูลเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

2. นักวิชาการท้องถิ่นและผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน รายชื่อ
ดังแสดงในภาคผนวก ข. หน้า 271 ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มนี้ เช่น ข้อมูลของชุมชน
ข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ข้อมูลเกี่ยวกับ
การดำรงอยู่ของหนังใหญ่วัดขนอน

3. ผู้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ จำนวน 23 คน
รายชื่อดังแสดงในภาคผนวก ข. หน้า 267 ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้
ความรู้สึที่มีต่อหนังใหญ่ การมีส่วนร่วมและโอกาสในการแสดงหนังใหญ่ รวมทั้งคุณค่าและ
ประโยชน์ที่ได้รับจากการมาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่

4. ผู้มาชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ จำนวน
25 คน ภาคผนวก ข. หน้า 269 โดยมีทั้งตัวแทนกลุ่มวัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยผู้สูงอายุ
รายชื่อดังแสดงในภาคผนวก ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสนใจในการมาชม
ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ความรู้สึที่มีต่อหนังใหญ่วัดขนอน ความคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดง
หนังใหญ่วัดขนอนในปัจจุบัน การเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
หนังใหญ่วัดขนอน

1.3.2 เครื่องมือในการสัมภาษณ์ ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์
เครื่องบันทึกเสียง อุปกรณ์บันทึกภาพ ในการจัดทำแนวทางการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้กำหนด
ประเด็นขอบเขตของการสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดของการวิจัย และปรึกษากับ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ โดยมีแนวคำถามดังนี้

1. ความเป็นมาของหนังใหญ่วัดขนอน
2. ความสนใจในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
ตั้งแต่ตอนไหน ตอนนั้นมีความคิดอย่างไรเกี่ยวกับหนังใหญ่ เข้าใจหนังใหญ่ว่าอย่างไร
3. เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนได้อย่างไร
4. ปัจจุบันศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่แสดงในโอกาสใด
แสดงเพื่ออะไร มีบริบทอย่างไร
5. สิ่งที่ได้รับจากการเรียนรู้ หรือผลสะท้อนกลับเป็นอย่างไร
6. ความพึงพอใจในการแสดง คิดว่ามีปัจจัยอะไรสนับสนุน
7. ปัญหาอุปสรรคในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
8. หนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าและความสำคัญอย่างไรบ้าง

9. สาเหตุใดบ้างที่ทำให้หนังใหญ่วัดขนอนยังคงดำรงอยู่

1.4 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Nonparticipation observation)

เป็นการสังเกตโดยผู้ถูกสังเกตไม่รู้ตัว การแสดงพฤติกรรมของผู้ถูกสังเกตเป็นไปอย่างธรรมชาติ ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง เช่น ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ ความสัมพันธ์ของกลุ่มสมาชิกในคณะหนังใหญ่วัดขนอน ความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน ความสนใจของผู้มาชมงาน ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

1.4.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกการสังเกตที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวทางการสังเกตดังนี้และอุปกรณ์ในการบันทึกภาพ มีแนวทางในการสังเกต ดังนี้

1. การกระทำ (Acts) คือเหตุการณ์ หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งซึ่งไม่ยาวนานต่อเนื่อง เช่น ลักษณะการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมหรือกิจกรรมต่างๆไป การแต่งกาย กริยา มารยาท การแสดงการเชิดหนังใหญ่ ลักษณะทางอารมณ์ที่แสดงออก

2. กิจกรรม (Activities) คือ เหตุการณ์ สถานการณ์ หรือกิจกรรมที่กระทำในลักษณะต่อเนื่อง เป็นแบบแผนปฏิบัติอย่างเป็นกระบวนการ มีขั้นตอน เช่น แบบแผนการถ่ายทอดหนังใหญ่ การเรียนรู้ การศึกษาหาข้อมูล ในระดับบุคคล หรือกลุ่ม ซึ่งจะบ่งชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ สถานภาพ บทบาท และความสัมพันธ์ของสมาชิก

3. ความหมาย (Meaning) คือการที่บุคคลอธิบายหรือให้ความหมายเกี่ยวกับการเชิดหนังใหญ่ ซึ่งอาจเป็นลักษณะเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ค่านิยม เจตคติ การรับรู้โลกทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

4. ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ลักษณะความเกี่ยวข้องกับระหว่างบุคคลต่างๆ ในสังคมที่ศึกษาว่ามีลักษณะยึดโยงกันอย่างไร มีแบบแผนอย่างไร ทั้งในทางที่ขัดแย้งหรือลงรอยกันซึ่งจะทำให้สามารถวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมของชุมชนหรือกลุ่มได้ทั้งระบบ

5. การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) คือ การที่ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวกับการแสดงหนังใหญ่ เช่น การเป็นวิทยากรเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน การเผยแพร่ผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมหนังใหญ่

6. สภาพสังคม (Setting) คือ สภาพสนามหรือสถานการณ์ที่นักวิจัยเข้าไปศึกษา ทุกแง่ ทุกมุมทั้งด้านภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม แบบแผน ประเพณี ขนบธรรมเนียมต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความเชื่อ วิถีชีวิต และเจตคติ

1.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ระยะเวลา 6 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2552 - มกราคม พ.ศ. 2553 โดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 หลังจากทีผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงเริ่มดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานในชุมชน โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 2 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2552 - กันยายน พ.ศ. 2552 ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปในชุมชนเพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของชุมชน ประวัติความเป็นมาของวัดখনอน ประวัติของหนังใหญ่วัดখনอน โดยได้รับการช่วยเหลือจากผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้าและพระครูพิทักษ์ศิลปาคม ทำให้ผู้วิจัยรู้จักกับสมาชิกในวงคณะหนังใหญ่วัดখনอน

ระยะที่ 2 เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2552 - มกราคม พ.ศ. 2553 รวมทั้งสิ้น 4 เดือน ในระยะนี้ผู้วิจัยได้เข้าไปสร้างความคุ้นเคยสนิทสนมกับครูผู้ถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่และผู้สืบทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ ตลอดจนชาวบ้านที่มาช่วยงานภายในวัดখনอน ผู้วิจัยได้สังเกตและทำการสัมภาษณ์ กับกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีการบันทึกภาคสนาม (Field note) เป็นประจำทุกครั้งที่เข้าไปในชุมชนและมีการติดตามไปชมการแสดงหนังใหญ่วัดখনอนนอกสถานที่และในโอกาสต่างๆ ตามตารางการแสดงหนังใหญ่ที่ทางวัดখনอนได้จัดทำขึ้น โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กัน และเริ่มเขียนรายงานเสนอให้อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ และนักวิชาการวัฒนธรรมอำเภอโพธาราม นางวรรณุช ทองลิ้ม ทำการตรวจสอบให้คำแนะนำปรับปรุงแก้ไขเป็นระยะๆ และเมื่อได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้วหากเกิดปัญหาจำเป็นที่ต้องเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม ผู้วิจัยจะเข้าไปในชุมชนอีกครั้งจนกว่าจะได้ข้อมูลที่ชัดเจนและสมบูรณ์

1.6 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ในภาคสนามนี้จะเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่วันแรกที่ลงพื้นที่ จนถึงวันสุดท้ายที่ทำการวิจัย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ทันทีขณะเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกประเด็นสำคัญๆ ขณะสัมภาษณ์ไว้ และบันทึกภาพเพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ สอบถาม รวมทั้งฟังจากเครื่องบันทึกเสียงซ้ำหลังการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแห่ง ซึ่งได้กระทำภายหลังจากการสัมภาษณ์ทุกครั้ง แล้วนำไปถอดบันทึกคำสัมภาษณ์แบบคำต่อคำและรายการภายหลังกลับจากพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง การแปลความหมายข้อมูลโดยแบ่งเนื้อหาเป็น 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้าง

ข้อสรุป ซึ่งในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลการบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ แล้วจดบันทึก ส่วนที่สอง คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นข้อมูลบรรยายเช่นกัน แต่ทำข้อมูลนั้นให้นับได้ มักกระทำกับข้อมูลเอกสาร ลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ คือ กระบวนการต่างๆ นั้น จะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ดังนั้นผู้วิจัยไม่ต้องรอจนกว่าจะเก็บข้อมูลเสร็จจึงวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลในทันทีที่ผู้วิจัยมีโอกาสวิเคราะห์ ระหว่างกระบวนการเก็บข้อมูลซึ่งเป็นการช่วยปรับปรุงแนวทางที่จะเก็บข้อมูลต่อไป เป็นกระบวนการประเมินต่อกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้ทราบว่าข้อมูลใดทราบแล้ว และข้อมูลใดควรเก็บรวบรวมเพิ่มเติม

1.7 การตรวจสอบข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบโดยพิจารณาถึง ความเพียงพอของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ความถูกต้องของข้อมูล และทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Method) คือ 1. ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งเวลา โดยผู้วิจัยจะสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างเวลากัน 2. ตรวจสอบแหล่งข้อมูลจากแหล่งสถานที่ โดยผู้วิจัยสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างสถานที่กัน 3. ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งบุคคล ผู้วิจัยสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคลซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. แหล่งเวลา ผู้วิจัยสังเกตและสัมภาษณ์เรื่องเดียวกันแต่ต่างเวลากัน เช่น พระฉลาด วิสุทธิสารโรร ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัย ดังนี้

...เด็กที่มาฝึกการเล่นหนังใหญ่ ต้องฝึกอยู่ประมาณ 3 เดือน จะสามารถเชิดหนังได้ทุกตัว ทั้งตัวลิง ตัวยักษ์ พอเด็กดูบทก็จะรู้ว่าตอนไหนถึงคิวการแสดงของตนเองแล้วก็ไม่ต้องบอก เด็กจะรู้เขาก็ออกแสดงบนเวทีเอง... (พระฉลาด วิสุทธิสารโรร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ต.ค. 2552)

... การสอนเด็กที่ให้ออกไปแสดงบนเวที ต้องเริ่มสอนตั้งแต่ยังเล็กๆ อยู่ บางคนอนุบาล 1 ก็มาฝึกแล้ว ใช้เวลาในการฝึกพื้นฐานอยู่ 2 อาทิตย์ แล้วก็ฝึกไปเรื่อยๆ พอ 3 เดือนก็เชิดหนังใหญ่ได้แล้ว... (พระฉลาด วิสุทธิสารโรร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พ.ย. 2552)

2. แหล่งสถานที่ ผู้วิจัยใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างสถานที่ เช่น การสัมภาษณ์ในพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน ในโรงแสดงหนังใหญ่ การแสดงนอกสถานที่ต่างๆ

... การเชิดหนังใหญ่ เริ่มสอนกันตั้งแต่ทำทางบั้งตันก่อน แล้วค่อยเรียนเนื้อเรื่อง เมื่อมีความชำนาญแล้ว จะให้เด็กเรียนทำทางขึ้นสูงซึ่งไม่มีการกำหนดทำทางตายตัวว่าต้องแสดงแบบนี้ตลอดไป... (จพรรณ ถาวรกุลพงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พ.ย. 2552)

... นื่องๆจะแสดงท่าทางหมุนแบบนี้ได้ ต้องฝึกมาจากท่าทางพื้นฐานก่อน เพราะท่าหมุนแบบนี้เป็นท่าที่อาศัยลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งท่าทางเหล่านี้ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาแต่จะให้อยู่ในรูปแบบของนาฏลักษณะแบบโบราณ...(จพรณ์ ถาวรกุลพงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 ม.ค. 2553)

3. แหล่งบุคคล ใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น ครูผู้ถ่ายทอด ผู้สืบทอดความรู้ ผู้มาชม ผู้นำชาวบ้าน ตัวอย่างผู้สืบทอดความรู้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้วิจัยดังนี้

... มาฝึกการเชิดหนังใหญ่ทุกวันครับ ตั้งแต่วันจันทร์ – ศุกร์ หลังจากเลิกเรียนที่โรงเรียนก็มาฝึกกับหลวงตาอุ่น และพี่มาสอนให้ ท่าแรกจะเริ่มจากการแบะเหลี่ยมก่อน... (ปริญญานวนเดช สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ธ.ค. 2552)

... เล่นหนังใหญ่มา 5 ปีแล้ว ใช้เวลาหลังเลิกเรียนมาฝึกซ้อม ที่พิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่ ตอนแรกที่มาเรียนก็จะเริ่ม ท่าแบะเหลี่ยม ถีบเหลี่ยมก่อน บางครั้งถ้ามีงานที่สำคัญๆต้องมาซ้อมในวันเสาร์ – อาทิตย์ด้วย ในช่วงตอนเย็นๆ...(จิรวัดน์ แยมมา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 ธ.ค. 2552)

เมื่อรวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่ และจำแนกข้อมูลแล้ว ได้นำข้อมูลต่างๆมาเรียบเรียงเขียนเป็นรายงาน แล้วนำไปให้ผู้ที่มีความรู้ในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง ผู้ที่ตรวจสอบความถูกต้อง คือ พระครูพิทักษ์ศิลปาคม และนายจพรณ์ ถาวรกุลพงศ์

ขั้นตอนที่ 2

2. การนำเสนอแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอน

2.1 ยกร่างแนวทางการสืบทอด

ได้วิเคราะห์ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 แล้วยกร่างแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอน นำเสนอผู้เชี่ยวชาญงานศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นและนักพัฒนาชุมชน ได้แก่ นักวิชาการวัฒนธรรมอำเภอโพธาราม นางวรนุช ทองลิ้ม นักวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย และนักพัฒนาชุมชน นายสุทธิรักษ์ หงสะมัด ให้ตรวจสอบ ปรับแก้ไขเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยได้แนะนำตัว แจ้งวัตถุประสงค์ และสร้างความคุ้นเคยก่อน การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการนี้มีลักษณะแบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้สัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนไปได้อย่างอิสระ มีความรู้สึกเป็นธรรมชาติ และแบบเจาะลึก

(In – depth Interview) เพื่อค้นหาข้อมูลที่ผู้วิจัยมีความสนใจอยู่แล้ว และพยายามหันความสนใจของผู้สัมภาษณ์เข้าสู่จุดที่ตั้งไว้โดยไม่ปล่อยให้ผู้สัมภาษณ์หันเหไปสนทนาในเรื่องอื่นๆ

2.3 ผู้ให้ข้อมูลหลัก สำหรับในขั้นตอนนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants) ประกอบด้วย 2 กลุ่ม ดังนี้

1. นักวิชาการท้องถิ่น จำนวน 9 คน รายชื่อดังแสดง ในภาคผนวก ข. หน้า 271 ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มนี้ ในด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการสืบทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
2. ผู้มาชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ จำนวน 25 คน รายชื่อดังแสดงในภาคผนวก ข. หน้า 269 ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นในการสืบทอดความรู้ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนองานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมมาได้ และการวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ ทั้งโดยวิธีที่ใช้แนวคิดทฤษฎีและไม่ใช้แนวคิดทฤษฎี แบบใช้แนวคิดทฤษฎีคือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่างๆ ในเหตุการณ์หนึ่งๆ แยกออกเป็นการกระทำ ความหมาย ความสัมพันธ์ หรือสถานการณ์เป็นแนวทางในการจำแนกสำหรับการวิเคราะห์แบบไม่ใช้แนวคิดทฤษฎี คือ การจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูลอาจใช้สามัญสำนึก หรือประสบการณ์ของผู้วิจัยก็ได้

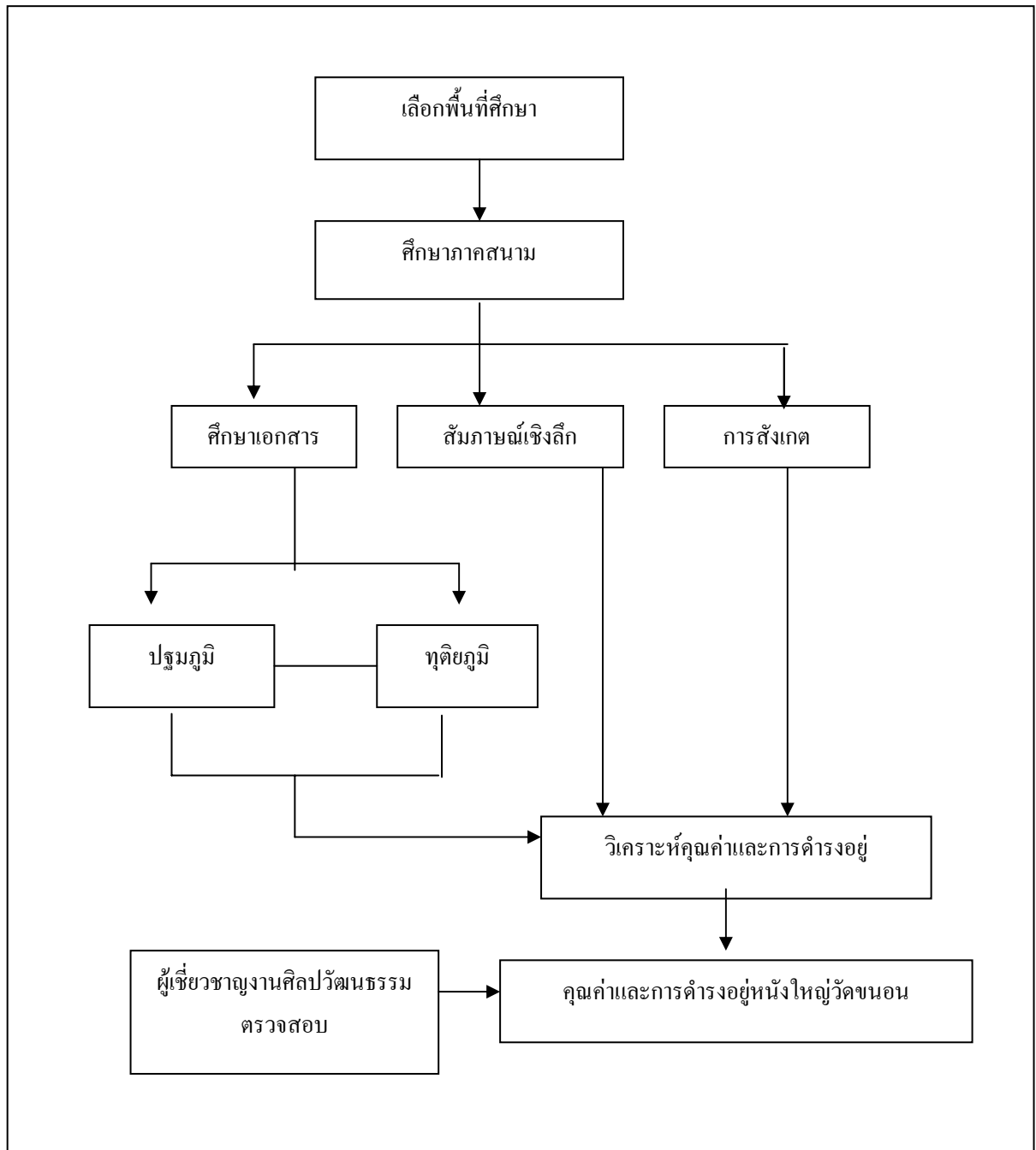
2.5 การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบพิจารณาถึงความเพียงพอของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ความถูกต้องของข้อมูล เป็นการยืนยันข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึก (In – depth Interview) และได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีความเที่ยงตรงรอบด้านด้วยการสัมภาษณ์ข้อมูลที่ได้จนถึงข้อมูลที่มีความอิ่มตัว (Saturated Data) จึงยุติการสัมภาษณ์ระดับลึก

3. การนำเสนอข้อมูลผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนาและพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

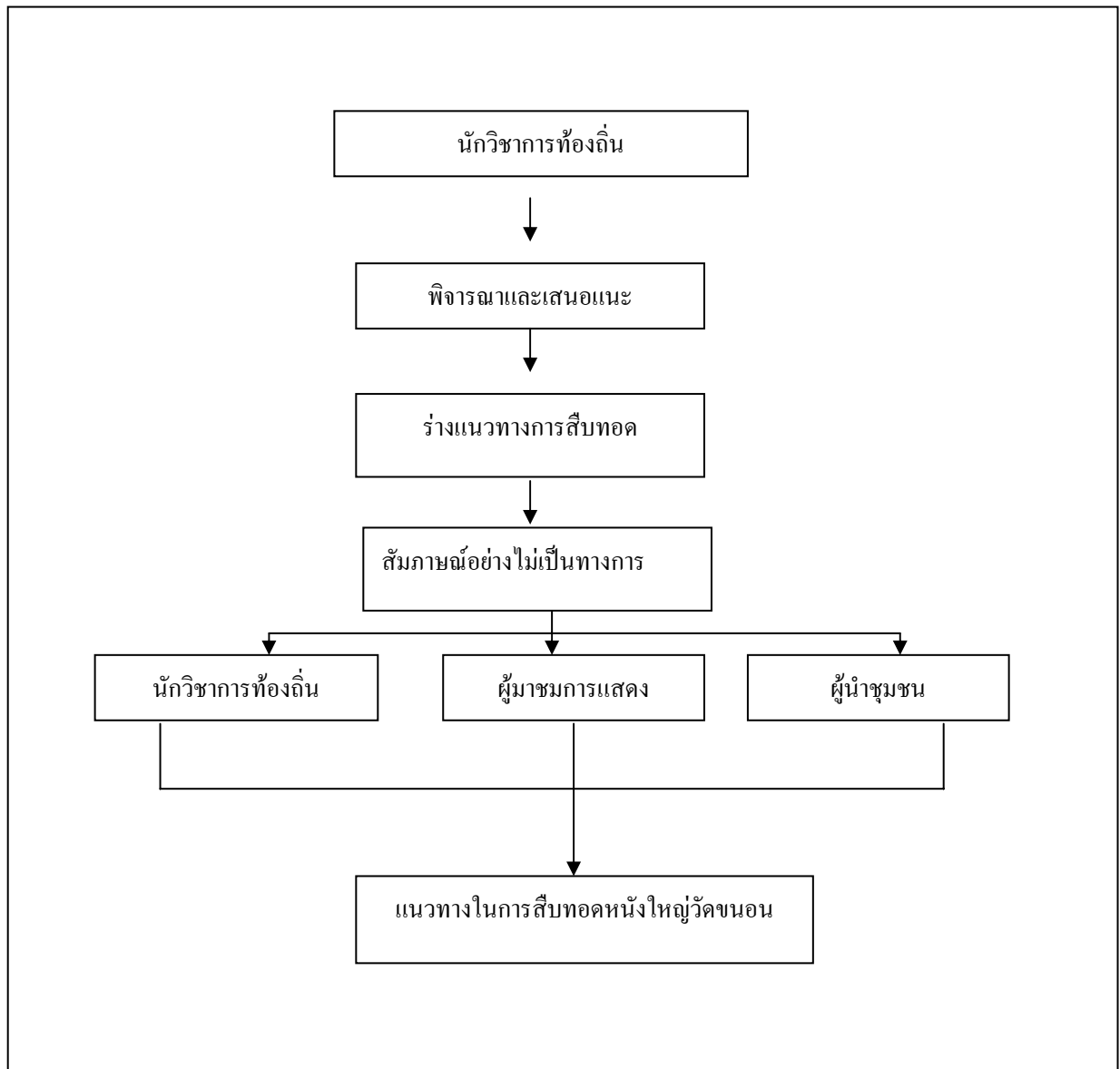
แผนภูมิที่ 5 แสดงวิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์คุณค่าและดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

แผนภูมิ 5 (ต่อ)

ขั้นตอนที่ 2 การนำเสนอการสืบทอดหนังใหญ่วัดขนอน

บทที่ 4

ประวัติและบริบททั่วไปของหนังใหญ่วัดขนอน

การศึกษาประวัติและบริบททั่วไปของหนังใหญ่วัดขนอน เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัย ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ที่ตั้งและประวัติวัดขนอน

ตอนที่ 2 ประวัติพระครูสุทธาสนุท ผู้สร้างหนังใหญ่วัดขนอน

ตอนที่ 3 การแสดงหนังใหญ่วัดขนอน

ตอนที่ 4 ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของครูผู้ถ่ายทอดความรู้หนังใหญ่

1. ที่ตั้งและประวัติวัดขนอน

พื้นที่ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในครั้งนี้คือ วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยจึงขอลำถึงบริบททั่วไปของชุมชนแห่งนี้ ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของหนังใหญ่วัดขนอน สภาพทั่วไปของชุมชน สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อใช้ประกอบการศึกษา

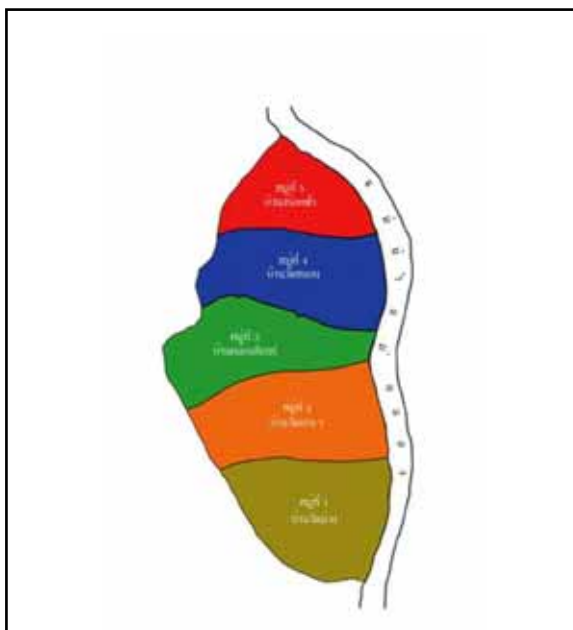
1.1 บริบททั่วไปของวัดขนอน

วัดขนอนตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง อยู่หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี อยู่ลุ่มฝั่งแม่น้ำแม่กลองทางด้านตะวันตกของอำเภอโพธาราม มีเนื้อที่ประมาณ 20 ไร่ อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 2 กิโลเมตร ถ้าเดินทางจากกรุงเทพฯ ถึงวัดขนอนประมาณ 80 กิโลเมตรเศษ มีรถเมล์สองแถววิ่งทุกชั่วโมงจากตลาดบ้านโป่งถึงโพธาราม มีหอสมุดนคสยอยุธยาที่ยังหลงเหลืออยู่ พระอุโบสถมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างขนาดอยู่เสมอมา เพราะมีลึงอาศัยอยู่จำนวนมาก จึงจะทำลายกระเบื้องอยู่เสมอ จากการขุดพบเสมา เป็นเสมาหินสมัยอยุธยาหลายชิ้น บางชิ้นสลักไว้ พ.ศ. 2327 ไม่น่าจะว่ามีการสร้างก่อนหน้าหรือไม่ ตามหลักฐานปรากฏในสมุดข่อยคำขาวใบลานที่เหลือปัจจุบัน ปรากฏอักษรขอม อักษรภาษาไทยโบราณสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น เดิมชื่อวัดอย่างไรไม่ปรากฏหลักฐาน (พระครูพิทักษ์ศิลปาคม 2552 : 1-2) กล่าวว่า วัดขนอนสร้างขึ้นในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานในกรมการศาสนาให้กำหนดว่าสร้างมาก่อนปีพุทธศักราช 2300 เดิมชื่อวัด “กานอน กินอน โปราวาส” ด้วยเหตุที่มีชื่อเช่นนี้เพราะว่า ที่ดินบริเวณนี้มีป่าไม้แดง ไม้ยาง และมีสัตว์ นานาชนิดอาศัยอยู่ เช่น เสือ เก้ง กวาง เม่น ลิง ค่าง บ่าง ชะนี นกพันธุ์ต่างๆ เช่น นก

อ้ายงั่ว นกกาบบัว เป็นต้น แต่มีนกชนิดหนึ่งซึ่งมีจำนวนมากคือ นกกา ในเวลากลางวันจะบินไปหาอาหารตามลำน้ำแม่กลองและพักเกาะตามต้นไม้ที่อยู่ห่างจากวัดไปประมาณ 2 กิโลเมตร และตอนเย็นจะกลับมานอนที่วัดกานอน ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มักมีข้าราชการทั้งผู้น้อยผู้ใหญ่มาสำรวจและออกกว่าราชการในพื้นที่แถบอำเภอโพธารามบ่อยๆ และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จประพาสทางชลมารคจากตลาดโพธารามขึ้นไปตามลำน้ำแม่กลอง ท่านพระครูศรีทศาสุนทร (หลวงปู่กล่อม) เจ้าอาวาสวัดขนอน ในขณะนั้นได้กล่าวว่า “อายุหลวงท่านว่า ชื่อวัดอารามยังเอาชื่อสัตว์มาตั้งเห็นควรให้เปลี่ยนชื่อดีกว่า” ดังนั้นด้วยเหตุนี้ “วัดกานอน” จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดขนอนไปราวาส” เขียนป้ายวัดติดไว้หน้าศาลาท่าน้ำของวัดตามสถานที่คอยดักเก็บอากรที่ผ่านเขตซึ่งอยู่ติดกับวัดนั่นเอง ประกอบกับชื่อ “ขนอน” ออกเสียงใกล้เคียงกับคำเรียกเดิมจึงไม่มีผู้ใดคัดค้านซึ่งมีประวัติการเก็บภาษีอากรทางน้ำที่วัดขนอนในสมัยโบราณ ขนอน ตามความหมายเดิมคือ สถานที่คอยดักเก็บจังกอบมักจะตั้งอยู่ปากทางเข้าเมือง ถ้าเมืองตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลองสัญจรไปมา “ขนอน” มักตั้งอยู่ตรงทางน้ำร่วมกัน ผู้มีหน้าที่เก็บจังกอบเรียก “นายขนอน” สถานที่เก็บส่วยอากรที่วัดขนอนจะมีมาตั้งแต่สมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน ทราบแต่เพียงว่าในสมัยอยุธยา พระยามหาโยธา แม่ทัพแห่งกรุงหงสาวดีได้นำครอบครัวมอญอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารการมากมาย พระมหากษัตริย์ไทยได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านหัวรออยุธยา ต่อมาเมื่อสถาปนากรุงเทพมหานครเป็นราชธานีแทนกรุงธนบุรี เด็กชายซึ่งเป็นสายเลือดของชาวมอญที่หัวรอ ได้เข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กเด็กชายและได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงแพ่งวังหน้า” ได้สมรสกับนางทองดี ธิดาของเจ้าเมืองนนทบุรี มีบุตรธิดารวม 6 คน คนสุดท้ายชื่อนายทองมี การก่อสร้างเมืองหลวงใหม่ต้องใช้งบประมาณมาก จำเป็นจะต้องเก็บส่วยสาอากรให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย จึงทรงพระกรุณาฯ ให้นายทองมีไปเป็นนายอากรส่วยผู้ช่วยพระยาเสนาภูเบศ เพื่อเร่งรัดส่วยสาอากรที่เมืองราชบุรี นายทองมีจึงอพยพครอบครัวมาอยู่ที่บ้านลัดเกาะ ตำบลบางเลา (ปัจจุบันคือตำบลสร้อยฟ้า) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรีติดกับวัดกานอน นายทองมีได้ปฏิบัติราชการด้วยความขยันขันแข็งพัฒนาท้องถิ่นเจริญ เร่งรัดส่วยสาอากรไม่มีค้างคั่งได้ตามตราสั่งของท้องพระคลังหลวงได้นำเงินสู่ตลาดบางกอก (กรุงเทพฯ) เป็นข้าวดีกว่าหัวเมืองต่างๆ จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงภักดีโยธา บุตรของหลวงภักดีโยธาถึงแม้จะอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านลัดเกาะ ติดกับวัดกานอนแต่มีความรู้ได้รับราชการจนได้เป็นเสมียนและนายส่วยอากร โดยบุตรหลานของหลวงภักดีโยธา ได้แก่ ผู้สืบสกุลทองมีสิทธิ์ และสกุลอื่นๆยังมีภูมิลำเนาอยู่ติดกับวัดขนอน ซึ่งเป็นสกุลแรกทีริเริ่มสร้างงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ต่อมาด้านขนอนแห่งนี้จะถูกยกเลิกไปเนื่องจากการเก็บภาษีอากร มีการรื้อไหลเป็นจำนวนมาก สภาพแวดล้อมของวัดในปัจจุบันนี้ภายในบริเวณวัดมีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งทางวัดได้อนุรักษ์ไว้ ทั้งต้นยางนาและต้นตะเคียน เสนาสนะในวัดประกอบด้วยศาลาการเปรียญ กุฏิพระ อาคารพิพิธภัณฑสถาน โรงแสดงหนังใหญ่ และพระอุโบสถ ซึ่งหลวงปู่กล่อม (จันทโชโต) หรือพระครูศรีทราสุนทร เข้ามาอยู่ ณ วัดขนอนเมื่อปี พ.ศ. 2456 ได้เริ่มทำการก่อสร้างใหม่ มีช่างชาวจีนเป็นแม่งานลักษณะของพระอุโบสถเป็นอาคารทรงไทย ก่ออิฐถือปูนหลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง ห่อฟ้าใบระกาปูนปั้นประดับกระจก หน้าบันปูนปั้น ลวดลายพันธุ์พฤกษาตรงกลางเป็นรูปวงกลม ภายในพระอุโบสถประดิษฐาน พระพุทธรูปสำริด ประทับนั่ง แสดงปางมารวิชัยศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย- ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ภายนอกอุโบสถมีระเบียงคดก่อกอิฐถือปูนล้อมรอบ เรียงกันเป็นแถวจำนวน 6 องค์ เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนย่อมุมไม้สิบสอง มีสำเภาก่ออิฐถือปูนตั้งอยู่ทางด้านขวามือของซุ้มประตู ลักษณะเป็นสำเภาจีน นอกจากนี้ในบริเวณวัดยังมีโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธากล่อมวิริยศึกษา) เมื่อรื้ออาคารเรียนหลังเก่าออกสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ ได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็นโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) บริเวณรอบ ๆ วัดมีบ้านเรือนกระจายวัดขนอน มีชื่อเสียงระดับประเทศเนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยว โบราณวัตถุที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานของวัด ส่วนใหญ่เป็นของที่เรียกเก็บเป็นภาษีผ่านด่านขนอน ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องถ้วยลายครามของจีน ได้แก่ แจกัน โถ กระโถน ป้านน้ำชา และหมวนขนาดเล็ก และมีเครื่องถ้วยเบญจรงค์ จำพวก โถ พาน สมัยรัตนโกสินทร์ และสิ่งของเกี่ยวเนื่องกับศาสนา เช่น ผ้าพระบด ภาพวาดพุทธประวัติบนกระจก สมุดข่อย การศึกษาประวัติศาสตร์หนังใหญ่ เป็นที่ยอมรับกันว่าหนังใหญ่วัดขนอนเป็นหนึ่งในสามวัดทั่วประเทศที่ยังสืบสานมหายาจอหนังใหญ่ให้มีชีวิตชีวา สืบต่อ หนังใหญ่วัดขนอน หลวงปู่กล่อมได้สร้างขึ้นโดยมีนายอั้ง ซึ่งเคยแสดงโขน อยู่ในคณะของพระแสนทองฟ้า เจ้าเมืองราชบุรี เป็นผู้ร่วมสร้างตัวหนังใหญ่ขึ้น โดยมีช่างจาดและช่างจ๊ะ นายช่างชาวมอญในราชบุรีและช่างฟ่ง จากบ้านโป่ง เป็นคณะผู้ร่วมสร้างตัวหนังใหญ่วัดขนอน

ปัจจุบันวัดখনอนตั้งอยู่ในหมู่ 4 ซึ่งเป็นพื้นที่การดูแลทางการปกครองของ องค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีคำขวัญประจำตำบลว่า “ถิ่นลาว...มอญ ...ไทย...ดินแดนหนังใหญ่วัดখনอน..”

ภาพที่ 18 แผนที่แสดงบริเวณที่ตั้งของวัดখনอน หมู่ 4 ในตำบลสร้อยฟ้า อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

องค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้าดูแลพื้นที่ ทั้งหมด 4,250 ไร่ ห่างจากอำเภอประกอบด้วย 5 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านวัดม่วง หมู่ที่ 2 บ้านวัดเกาะ หมู่ที่ 3 บ้านคลองจันทร์ หมู่ที่ 4 บ้านวัดখনอน หมู่ที่ 5 บ้านสร้อยฟ้า มีครัวเรือน ทั้งหมด 907 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 3,330 คน เป็นชาย 1,594 คน เป็นหญิง 1,736 คน อาชีพส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ อ้อย ไร่ถั่วเขียว เลี้ยงสุกร เลี้ยงวัว เลี้ยงตะพาบน้ำ รับจ้าง และ ค้าขาย มีเชื้อสาย ชาวลาว ชาวไทย ชาวมอญ ในพื้นที่หมู่ 4 บ้านวัดখনอน ปัจจุบันมีครัวเรือนทั้งหมดประมาณ 100 กว่าหลังคาเรือน ประชาชน ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งประมาณ 500 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา รับจ้าง ค้าขาย สีนค้ำ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ของหมู่ 4 บ้านวัดখনอน คือตุ๊กตา, พวงหรีด, ดอกไม้จันทน์, หนังใหญ่ จำลอง, พวงกุญแจหนังใหญ่

ภาพที่ 19 แสดงบริเวณและบรรยากาศวัดชนอนหนังใหญ่ จ.ราชบุรี

1.2 ประวัติหนังใหญ่วัดชนอน

หนังใหญ่วัดชนอน ได้มีการสร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ผู้ที่ริเริ่มในการแกะสลักตัวหนังคือ ท่านพระครูศรัทธาสุนทร (หลวงปู่กล่อม) เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2391 มรณภาพเมื่อปี พ.ศ. 2485 หลวงปู่กล่อมมีความสนใจด้านการช่าง ท่านเป็นช่างฝีมือชั้นยอดในสมัยนั้น ท่านได้รับความช่วยเหลือจากช่างอีกหลายท่าน รวมทั้งจากพระภิกษุและชาวบ้านวัดชนอนด้วย ก่อนที่จะมีการเริ่มทำหนังใหญ่นั้น ก็ได้มีหนังเป็นจ๊ับคือเป็นตัวอยู่ก่อนแล้วแต่เป็นหนังเดี่ยวตัวไม่ใหญ่ เรียกว่าหนังกลาง ท่านพระครูศรัทธาสุนทร ซึ่งขณะนั้นเป็นเจ้าอาวาสวัดชนอน ได้เริ่มมีความคิดที่จะสร้างหนังใหญ่ขึ้น ท่านได้สร้างพระอุโบสถใหม่ และคิดเริ่มทำหนังขึ้นเพราะมีนายอั้ง ซึ่งเคยเป็นโขนอยู่ในคณะของพระแสนทองฟ้า เจ้าเมืองราชบุรี เป็นผู้มาชวนให้ทำหนังใหญ่เป็นสมบัติของวัด ตอนนั้นท่านพระครูฯก็ยังไม่ยอม และท่านก็สนใจในทางนี้อยู่แล้ว จึงได้ชวนช่างจาก ช่างจ๊ะ (ชาวมอญ) ช่างในจังหวัดราชบุรีและช่างพ่วง (ชาวบ้านโป่ง) มาร่วมกันทำตัวหนัง วาดลวดลาย แกะสลักลงสี และมีการแสดงหนังใหญ่เป็นมหรสพขึ้น ท่านพระครูฯจะเป็นผู้บอกว่าใครควรจะเป็นผู้เขียนรูปตัวใด หนังชุดแรกที่สร้างคือชุดหนุมานถวายเป็นถวายแหวน ต่อมามีการสร้างหนังใหญ่เพิ่มเติม ชุดที่สองช่างจ๊ะจะเป็นผู้เขียนและสลักแต่ผู้เดียว ไม่มีผู้จำได้ว่าเป็นชุดอะไรและมีกี่ตัว หลังจากนั้น

ก็มีการสร้างต่อมาอีกหลายชุด ชุดสุดท้าย คือชุดทศกัณฐ์สังเมือง ช่างจะเป็นผู้เขียนและสลัก ส่วนชุดอื่นๆนอกจากนี้ไม่ทราบว่าใครเป็นช่าง รวมตัวหนังทั้งหมดประมาณ 330 ตัว มีชุดต่างๆ ดังนี้

1. ชุดหนุมานถวายแหวน
2. ชุดสหัสกุมารและเผาลงกา
3. ชุดศึกอินทรชิตครั้งที่ 1
4. ชุดศึกมังกรกัณฐ์
5. ชุดศึกวิรุณมุข
6. ชุดนาคบาท
7. ชุดพรหมาสตร์
8. ชุดศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 5
9. ชุดหนุมานอาสา
10. ชุดทศกัณฐ์สังเมือง
11. ชุดศึกบรรลัยกัลป์

การแสดงหนังใหญ่ในสมัยที่หลวงปู่กล่อมยังมีชีวิตอยู่ ผู้เล่นจะมีอยู่รอบวัด คือ เหนือวัด ใต้วัด ตะวันตกวัด ตะวันออกของวัดที่เรียกว่า คลองตาคต อยู่ปากตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง ผู้เล่นประกอบด้วยคนพากย์คนเจรจา คนเชิด นักดนตรีปี่พาทย์ ซึ่งต้องใช้คนมาก ต้องมีความสามัคคีกัน จากการเล่าสืบทอดต่อกันมา คนเชิดและคนพากย์ต่อจากครูอั้ง คือครูโทะ ชังเกตุ ซึ่งเป็นครูของผู้เชิดรุ่นต่อมา ผู้ที่พากย์คู่กับครูโทะ คือ ครูเพิ่ม ทองมีสิทธิ์ ซึ่งเป็นอาของครูลออ ทองมีสิทธิ์ ครูโทะมีบ้านอยู่ใกล้กับบ้านครูอั้ง ครูโทะมีพี่น้อง3คน คนโตคือปู่ไข่ ชังเกตุ ครูโทะเป็นคนกลาง และมีปู่ปลด ชังเกตุ เป็นน้องชายคนเล็ก ทั้งสามพี่น้องเป็นคนที่ฝีมือในการเชิดหนังใหญ่ในยุคนั้น ปู่ไข่ได้ถ่ายทอดวิชาให้บุตรชาย 2คน ชื่อ เชย ชังเกตุ และครูสว่าง ชังเกตุ และครูโทะ ชังเกตุ ได้ถ่ายทอดวิชาให้กับบุตรชายคือครูชวน ชังเกตุ และครูชวน ชังเกตุ ได้ถ่ายทอดการเชิดให้ครูจาง กันแก้ว และครูจาง กันแก้ว ได้ถ่ายทอดการเชิดให้ศิษย์หลายคน และผู้ที่เป็นครูเชิดเยาวชนชุดปัจจุบัน คือ ครูฉลาด ถาวรณ - กุลพงศ์ ซึ่งเป็นศิษย์ของครูจาง กันแก้ว ส่วนปู่ปลด ชังเกตุ ได้ถ่ายทอดวิชาให้บุตรชาย คือ ครูวัน ชังเกตุ ซึ่งได้ถ่ายทอดวิชาการต่างๆ ของหนังใหญ่ ตลอดจนเทคนิค ประวัติต่างๆ ที่เกี่ยวกับหนังใหญ่วัดขนอนให้แก่บุตรชายคือครูเสถียร ชังเกตุ และขณะนี้ได้เสียชีวิตแล้ว

การที่วัดখনอนสร้างหนังใหญ่ได้มาก เป็นเพราะชาวบ้านมีศรัทธา นำหนังวัว มาถวายวัดชาวบ้านใช้วัวทำนา เมื่อวัวตายจะแล่นหนังมาให้วัดทำหนัง เมื่อมีหนังวัวมาก วัดจึง สร้างหนังใหญ่ได้มากและมีขนาดใหญ่เป็นพิเศษ บางตัวสูง 2 เมตร กว้าง 1 เมตรครึ่ง ปัจจุบัน ตัวหนังได้หายไปบ้าง ชำรุดบ้าง บางตัวก็มาไม่ลง (ย่น) บางตัวยังไม่เคยออกแสดง

หนังใหญ่ทั้งหมดถือเป็นสมบัติของวัดখনอน คณะหนังใหญ่จะเป็นชาวบ้าน ในละแวกนั้นซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา อยู่ในความอุปถัมภ์ของวัด ถ้ามีผู้ต้องการหาไปเล่นต้อง ไปติดต่อกับวัดทางวัดจะจัดและรับผิดชอบทุกอย่าง รายได้จะเป็นของวัด ใช้ทะนุบำรุงวัด และคณะหนังนายลออ ทองมีสิทธิ์ เป็นทั้งครูหนังและนายหนังตลอดมา และได้เสียชีวิตไปแล้ว ผู้ร่วมคณะมีประมาณ 25 คน นายลออเป็นผู้พากย์หนังที่ยังไม่มีผู้ใดสามารถเท่า โดยเฉพาะเป็นผู้จดจำบทได้แม่นยำ และมีบทบาทไว้วางใจครบทุกชุด ปัจจุบันได้มอบให้เป็นลิขสิทธิ์ของสำนัก เลขาธิการนายกรัฐมนตรี ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับหนังใหญ่วัดখনอน นายลออเป็นผู้จดจำและเล่าไว้ เป็นหลักฐานให้คนรุ่นหลังได้ทราบ

เดิมผู้พากย์หนังคนแรกคือครูอึ้ง คนต่อมาซึ่งเรียนจากครูอึ้งคืออาของ นายลออ ชื่อเพิ่มเติมเป็นหมื่นพินิจอักษร เสมียนของพระแสงทองฟ้า นายเพิ่มได้หัดให้นายลออ พากย์หนังต่อมา เมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ 2 การแสดงหนังใหญ่ได้หยุดไป เพราะสภาพ บ้านเมือง ไม่มีใครดูแลรักษาตัวหนัง เนื่องจากท่านพระครูศรัทธาสุนทรมณภาพ ตัวหนังถูกทิ้งอยู่ กับดินใต้ถุนกุฏิ เมื่อสงครามเลิกมีชาวต่างประเทศมาพบเข้า จึงได้จัดการเอากลับมาเก็บบนกุฏิ อีกครั้ง ในขณะที่วัดখনอนก็ยังมีการแสดงหนังใหญ่อยู่ ผู้แสดงเป็นชุดใหม่ซึ่งศึกษาต่อมาจาก ครูเก่า มีผู้ฝึกซ้อมเด็กรุ่นใหม่คนพากย์มี 2 คน ส่วนผู้เชิดเป็นเด็กนักเรียนโรงเรียนวัดখনอน หนังใหญ่ เปิดการแสดง ณ โรงแสดงหนังใหญ่วัดখনอน ทุกวันเสาร์ เวลา 10.00 – 11.00 น. พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดখনอน เปิดบริการให้เข้าชมทุกวัน ตั้งแต่เวลา 08.00 – 17.30 น. และมีงานเทศกาลหนังใหญ่วัดখনอนวันที่ 13 – 14 เมษายน เป็นประจำทุกปี

วัดখনอน มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการอนุรักษ์หนังใหญ่ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ทางวัดได้ร่วมกับภาครัฐและเอกชน ในการนำหนังใหญ่วัดখনอนนี้ไปแสดงเผยแพร่ยังที่ต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศมาแล้วหลายครั้ง ในปี พ.ศ. 2532 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์อุปถัมภ์กรมรดกไทย ทรงเห็นคุณค่าในการแสดงและศิลปะในตัวหนังใหญ่ ทรงมีพระราชดำริให้ทางวัดช่วยอนุรักษ์หนังใหญ่ทั้ง 313 ตัว และจัดทำหนังใหญ่ชุดใหม่ขึ้นแสดง แทนโดยมี มหาวิทยาลัยศิลปากรรับผิดชอบงานช่างจัดทำหนังใหญ่ทั้งหมด ได้นำหนังใหญ่ชุด ใหม่ที่สร้างขึ้นนี้ทูลเกล้าถวาย เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2538 ณ โรงละครแห่งชาติ และทรง พระราชทานให้ทางวัดখনอนนำมาใช้ในการแสดงต่อไป

วัดขนอนเป็นเพียงวัดเดียวที่มีมหรสพเป็นของวัด มีตัวหนังมากและคณะหนังใหญ่ที่สมบูรณ์ เรื่องสำหรับการแสดง ก่อนการแสดงจะต้องมีพิธีไหว้ครู วงดนตรีปี่พาทย์จะบรรเลงโหมโรงขณะทำพิธีเรียกพิธีเบิกหน้าพระ หนังที่แสดงชุดแรกคือลิงขาวและลิงดำที่ชอบก่อความวุ่นวาย และสร้างความเดือดร้อนก่อการทะเลาะวิวาท ลิงขาวจะเป็นผู้คอยตักเตือน ครีกครื้น สนุกสนานแฝงไว้ด้วยข้อคิดคติธรรม ความดียอมชนะความชั่ว หลังจากเบิกโรงเสร็จส่วนมากก็จะแสดงเรื่องรามเกียรติ์ต่อไป ปัจจุบันนี้ทางวัดได้จัดพิพิธภัณฑ์สถานแสดงนิทรรศการหนังใหญ่ เปิดให้ประชาชนและผู้สนใจเข้าร่วมชมศึกษา พร้อมทั้งการสาธิตการแสดงหนังใหญ่ตลอดจนฝึกเยาวชนให้เรียนรู้และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่านี้ครบทุกกระบวนการ เพื่อสนองโครงการตามพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สืบต่อไป คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมของยูเนสโกได้ประกาศให้ “การสืบทอดและฟื้นฟูหนังใหญ่วัดขนอน” ได้รับรางวัลจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) และได้รับการยกย่องให้เป็น 1 ใน 6 ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรม (The safeguarding of Intangible Cultural Heritage : ICH) โดยเมื่อวันที่ 8 - 11 มิถุนายน 2551 องค์การ ACCU (Asia – Pacific Cultural Centre for UNESCO) ได้จัดพิธีมอบเหรียญรางวัล เกียรติบัตรและการสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างผู้แทนชุมชนต่างๆ ที่ได้รับรางวัลและบรรดาผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมและคณะกรรมการของยูเนสโก ณ โรงแรมโคเกียวไดอิชิ เมืองชิรูโอกะ จังหวัดยามากาตะ ประเทศญี่ปุ่น ในวาระดังกล่าวพระครูพิทักษ์ศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดขนอนและคณะ เข้าร่วมงานและรับรางวัลดังกล่าว

กว่าคณะหนังใหญ่วัดขนอนจะเป็นที่รู้จักในปัจจุบัน ทางคณะล้วนเผชิญกับปัญหานานัปการ ทั้งความนิยมในการเล่นหนังใหญ่ที่นับวันจะซบเซาลงไปเรื่อยๆ เนื่องจากการเข้ามาทดแทนของสื่อบันเทิงสมัยใหม่ และตัวหนังที่อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม การร่วมกันอนุรักษ์ศิลปะการแสดงแขนงนี้ของทั้งวัด ชาวบ้าน หน่วยงานราชการในจังหวัด และพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงให้จัดทำหนังใหญ่ชุดใหม่ทดแทนชุดเก่าที่ชำรุด ทำให้คณะหนังใหญ่วัดขนอนกลับมามีชีวิตอีกครั้ง วัดขนอนได้กลายเป็นแหล่งอนุรักษ์และเรียนรู้ฝึกฝนศิลปะการทำตัวหนัง การเชิดหนัง การบรรเลงปี่พาทย์ประกอบการแสดงหนัง รวมถึงมีพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่ที่เก็บรักษาตัวหนังเก่าแก่ล้ำค่าเอาไว้

1.3 ลักษณะหนังใหญ่วัดขนอน

หนังใหญ่เป็นแผ่นหนังสัตว์ที่นำมาฉลุสลักภาพและลวดลายอย่างภาพเขียนลายไทย เป็นภาพตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์หรือเรื่องอื่นๆตามเนื้อเรื่องแต่ละตอนที่จะนำมาแสดง มีขนาดใหญ่กว่าหนังตะลุงและหนังชวา สูงประมาณ 100 – 200 เซนติเมตร กว้างประมาณ 50 – 150 เซนติเมตร โดยปกติแล้วจะใช้หนังโคสลักทั้งตัว ถ้ามีขนาดใหญ่พิเศษ เช่น หนังใหญ่วัดขนอนบางตัว อาจจะใช้หนังโคถึง 2 ตัว นำมาต่อกัน หนังใหญ่เป็นแผ่นภาพนิ่งไม่สามารถขยับเขยื้อนแขนขา ไปมาแบบหนังชวาและหนังตะลุง หนังทุกตัวต้องมีไม้ค้ำคานหนังสำหรับคนเชิดถือ หนังตัวเล็กจะมีไม้ค้ำคาน 1 คู่ เรียกว่า 1 ไม้ค้ำคาน หนังที่มีขนาดใหญ่ต้องใช้ไม้ค้ำคาน 2 คู่ เรียกว่า 2 ไม้ค้ำคาน ส่วนของไม้ค้ำคานที่ยาวเลียดทางด้านล่างสำหรับให้จับถือหนังออกไปเชิดแสดงนั้น ยาวประมาณ 1-2 ฟุต

โดยปกตินิยมใช้หนังโค เพราะมีคุณภาพดี ฟอกแล้วอ่อน ม้วนได้สะดวก และฉลุเป็นลวดลายได้ง่าย เมื่อแห้งแล้วไม่ย่นเหมาะที่จะวางหาบลงบนจอเพื่อให้ได้ภาพสวยงาม แต่สำหรับหนังเจ้า หรือหนังครูซึ่งถือเป็นหนังศักดิ์สิทธิ์ จะไม่ใช้หนังโค ได้แก่ หนังพระฤาษี นิยมใช้หนังเสือหรือหนังหมี หนังพระอิศวรและหนังพระนารายณ์นิยมใช้หนังโคตายพรายที่ตายขณะกำลังมีลูกอยู่ในท้อง หรือโคที่ถูกฟ้าผ่าตายทั้งนี้ถือว่าเป็นอาถรรพ์จะทำให้หนังเจ้าศักดิ์สิทธิ์

การทำตัวหนังใหญ่ถือเป็นศิลปะการช่างชั้นสูง ช่างสลักจะต้องมีฝีมือและความชำนาญเป็นพิเศษ ต้องออกแบบตัวละครให้ได้สัดส่วนกับลวดลายประดับประดา ลีลาของตัวละครต้องได้อารมณ์ตามเนื้อเรื่อง และได้ภาพสวยงามเร้าใจ การแกะสลักหนังมีพื้นหนังดำ เว้นระยะขาวไว้เป็นจังหวะเส้นขาวเดินขอบภาพไม่ขาดตลอด เพื่อไว้ระยะให้ยึดโยงกันมิให้ลายคำหลุดออกจากแผ่นหนัง การระบายสีหลังจากสลักเสร็จ สำหรับหนังที่ใช้เล่นกลางวันจะใช้สีมากมาย สีสวยงามเหมือนภาพจิตรกรรมไทย บางครั้งก็ปิดทองคำเปลว สีที่ใช้จะทึบแสง ส่วนหนังที่ใช้เล่นกลางคืนจะเป็นสีโปร่งแสง มี 4 สี คือ สีขาว สีเหลือง สีเขียว สีแดง การลงสีหนังนอกจากเพื่อความสวยงามแล้ว เพื่อแสดงความแตกต่างของตัวละครด้วย เนื่องจากตัวละครที่เป็นลิงและยักษ์บางตัวมีลักษณะคล้ายกันมาก

1.4 ประเภทของหนังใหญ่

หนังใหญ่แต่ละคณะจำเป็นต้องมีตัวหนังเป็นจำนวนมาก เพื่อให้เล่นหนังได้หลายตอน อาจจะมีตัวหนังประมาณ 100 – 300 ตัว แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆได้ดังนี้

1. หนังเจ้า หรือหนังครู เป็นหนังสำหรับทำพิธีไหว้ครู ไม่ใช้แสดง โดยปกติจะมี 3 ตัว คือ หนังฤาษี หนังพระอิศวร และหนังพระนารายณ์ หนังทั้ง 3 ตัวนี้ของวัดขนอน

ทำด้วยหนังสือทั้งหมด หนังสือมี 2 ตัว หนังสือพระนารายณ์ 2 ตัว และหนังสือพระอิศวร 1 ตัว บางแห่งเฉพาะหนังสือพระนารายณ์และหนังสือพระอิศวรนิยมใช้หนังสือโคตยาพราย

2. หนังสือ หรือ หนังสือ มีขนาดสูงประมาณ 1 เมตร เป็นหนังสือภาพเดี่ยว หน้าเลี้ยว หรือหน้าข้าง นั่งประนมมือ ถัดจากอวสุรก็พนมมือ ถัดให้ปลายอวสุรสอดรักแร้มาทางเบื้องหลัง ตัวละครไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ ยักษ์ ลิง อยู่ในท่านี้เรียกว่าเหมือนกันหมด มักจะใช้เล่นตอนเข้าเฝ้า

3. หนังสือเนจร หรือหนังสือเดิน มีขนาดสูงประมาณ 1.50 เมตร เป็นหนังสือภาพเดี่ยว หน้าเลี้ยวท่าเดิน มีทั้งภาพมนุษย์ ยักษ์ ลิง ถ้าเป็นลิงมักจะสลักเป็นท่ายอง

4. หนังสือ หรือหนังสือหะ มีขนาดสูงประมาณ 1.50 เมตร เป็นหนังสือภาพเดี่ยว หน้าเลี้ยวแสดงท่าหะ ยกขาข้างหนึ่งคล้ายท่าละคร หนังสือประเภทนี้แยกออกเป็นหนังสือโก่ง และหนังสือแฝงได้อีก คือ เป็นท่าตัวละครโก่งศร และเพลงศร

5. หนังสือเมือง มีขนาดสูงประมาณ 2 เมตร เป็นหนังสือที่มีภาพเดี่ยว หรือหลายตัวก็ได้ แต่ต้องประกอบด้วยภาพปราสาทราชวัง หรืออาคาร ซึ่งตัวละครในเรื่องจะนั่งอยู่หรืออยู่ในอิริยาบถต่างๆ เช่น ภาพทศกัณฐ์นั่งเมือง หรือหนุมาน โลมนางบุญมาลี หนังสือแยกเป็นประเภทย่อย ได้แก่

หนังสือปล้ำ โดยทั่วไปหมายถึงหนังสือภาพพระรามพระลักษมณ์ ประทับอยู่ในปล้ำปลาในป่า

หนังสือปราสาท แสดงภาพกษัตริย์ออกว่าราชการ ในท่าประทับนั่งในปราสาท

หนังสือปราสาทโลม ตัวละครจะเป็นชายกับหญิง แสดงท่าเล้าโลมอยู่ในปราสาท ได้แก่ หนังสือทศกัณฐ์เล้าโลมนางสีดา เป็นต้น

6. หนังสือจับ หรือ หนังสือรบ แสดงตัวละครตั้งแต่ 2 ตัวขึ้นไป อยู่ในท่าที่รบกัน หรือไล่จับกันในท่าพลิกแพลงต่างๆ ได้แก่ หนังสือลิงขวกับลิงดำรบกัน หนุมานไล่จับนางเบญจกาย เป็นต้น

7. หนังสือเบ็ดเตล็ด หมายถึงหนังสือที่มีภาพตัวละครในท่าทางพิเศษไม่อาจจัดอยู่ในประเภทต่างๆที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่

หนังสือเดี่ยว หรือ หนังสือมัด คำว่าเดี่ยว หมายถึงมัด หมายถึงภาพลิงขวมัดลิงดำเดินออกเอนมา ซึ่งไม่อยู่ในชุดหนังสือจับ เพราะเป็นท่าเดินของลิงสองตัว

หนังสือเขน หรือหนังสือสุมพล หมายถึงไพร่พลในกองทัพ ทั้งยักษ์ ลิง และมนุษย์

หนังรถ หรือ หนังที่ตัวละครนั่งในราชรถ เช่น พระรามพระลักษมณ์ทรงรถออกศึก นอกจากนี้ก็มีหนังจำพวกต่างๆ

1.5 การถือโซ่กลาง

ผู้แสดงหนังใหญ่ทุกคนถือการไหว้ครูเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ ถ้าการไหว้ครูไม่ได้ทำครบพิธีเขาจะไม่ยอมเล่น การแสดงตอนตาย หรือที่เรียกตามภาษาหนังว่า “ลั่ม” นั้นไม่เคยมีมาก่อน เช่นตอนทศกัณฐ์ลั่มในชุดทศกัณฐ์สั่งเมือง ผู้เล่นถือกันว่าจะมีอันเป็นไป ถ้าทำผิดประเพณีการเล่นหนังดังกล่าว จึงไม่มีใครกล้าลองดี แม้แต่ตอนตัวละครสลบ ก็ต้องให้พื้นก่อน เช่น ตอนพระลักษมณ์ถูกศรนาคบาท จะหยุดเล่นตอนนั้นไม่ได้ ต้องเล่นให้ถึงตอนพื้นก่อนจึงจะหยุดได้ หนังตอนสำคัญ เช่น ตอนทศกัณฐ์สั่งเมือง คนเล่นหนังในปัจจุบันยังไม่กล้าเล่น เพราะ “ครูแรง” ต้องเชิญให้ครูหนังเป็นผู้เล่นและพากย์ ชาวคณะหนังใหญ่วัดขนอนเชื่อว่าครูหนังผู้สิ้นชีวิตไปแล้วยังคุ้มครองรักษา ถ้าเคารพกราบไหว้จะเกิดสวัสดิมงคล ถ้าผู้ใดทำผิดก็จะมีอันเป็นไป เพราะเคยมีผู้ขโมยหนังใหญ่หนีไปไม่สำเร็จ ต้องจมน้ำตายในแม่น้ำแม่กลองหน้าวัด

1.6 การสร้างหนังใหญ่วัดขนอน

หนังใหญ่ชุดวัดขนอนนี้ถูกสร้างโดยคนท้องถิ่นที่มีฝีมือและมีลักษณะเฉพาะอยู่มาก ผู้เขียนรูปแสดงให้เห็นถึงความรอบรู้เรื่องรามเกียรติ์เป็นอย่างดี รู้จักจับลักษณะพิเศษของบุคคลในเรื่องและลักษณะอันเด่นในเรื่องออกมาให้เป็นรูปภาพได้ รูปบางรูป แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนได้เคยเห็นและใกล้ชิด หรืออาจจะเขียนภาพฝาผนังมาก่อน รู้จักเขียนภาพโดยใช้เส้นเดินแบบภาพผนังโบราณอย่างถูกต้อง แต่ก็ไม่วายที่จะตกแต่งสิ่งที่เขียนขึ้นด้วยลวดลายศิลปกรรมที่นิยมกันในสมัยนั้น เนื่องจากการเขียนเส้นเดิมแบบตะวันตกเป็นของใหม่สำหรับสมัยนั้น รูปใดช่างพยายามจะทำแบบตะวันตก ความผิดพลาดเรื่องนี้จึงมีเสมอ แต่ช่างเขียนก็ฉลาดยิ่ง สามารถสร้างสิ่งที่ประกอบขึ้นมา ทำให้สิ่งที่พลาดนั้นไม่แลดูขัดตา จนผู้ชมไม่สามารถมองเห็นได้ อารมณ์สนุกที่ช่างแสดงออก มักจะอยู่ในรูปของ สัตว์ นก ลิง กระรอก บัรธองพากย์ คณะนี้ใช้บทดั้งเดิม ซึ่งรับเรียนมาจาก ครูอั้ง ผู้หัดโขนจากเจ้าเมืองราชบุรี (ระหว่างรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 2) การเขียนและสลักหนังใหญ่มีกรรมวิธีโดยเฉพาะ เนื่องจากต้องเล่นเรื่อง รามเกียรติ์ ตัวหนังทุกตัวจึงเป็นตัวละครต่างๆ ในรามเกียรติ์ (เว้น แต่ตัวตลก หรือตัวอื่นที่ผู้เล่นเก็บไว้เพื่อจะให้เล่นนอกบท) หนังใหญ่จะทำจากหนัง อาจจะเป็นหนังวัว หรือหนังควาย โดยนำหนังวัวหรือหนังควายมาแช่น้ำเกลือ หรือปูนขาว ไว้ระยะหนึ่งเพื่อให้หนังนุ่ม จากนั้นนำหนังไปขึงให้ตึง นำไปตากแดดให้แห้งเมื่อนำแห้งแล้วหรือก่อนแห้ง นำเหล็กหรือกะลามะพร้าวชุบฟางมัดและขนออกเป็น การทำความสะอาดหนัง และช่วยให้หนังบาง เมื่อหนังแห้งดีแล้วนำกามะพร้าวมาเผาไฟให้เป็น

ถ่านสีดำ คลุกผสมกับใบตำโพกหรือน้ำข้าว ขยี้หรือทาให้ทั่วแผ่นหนัง ทั้งนี้เพื่อให้หนังเป็นสีดำ เมื่อร่างลายเส้นและสลักเป็นรูปที่ต้องการแล้ว หากต้องการส่วนใดเป็นสีเกือบขาว ก็ใช้เหล็กขูดสีดำออก ก็จะเห็นสีเนื้อของหนังสีเนื้อของหนังนี้เมื่อถูกไฟจะแลดูขาวขึ้น หนังแผ่นใดมองดูขาวและโปร่งแสง เรียกกันว่า “หนังแก้ว” (ส่วนใหญ่หนังลูกวัวเป็นหนังที่ใส และบางกว่าเสมอ) หากตอนใดต้องการให้ขาวกว่าเนื้อหนังก็ใช้เครื่องมือเจาะเป็นรูเล็กๆ ใกล้เคียงกัน เครื่องมือนี้เรียกว่า “มุก” เมื่อดูในระยะไกลๆ ทำให้บริเวณที่ถูกเจาะมองดูขาวขึ้น การทำเช่นนี้ช่วยให้ดูภาพไม่ทึบ ช่วยให้ภาพมีน้ำหนักสีเพิ่มขึ้น เป็นการให้ผิวพื้นรูปต่างกับส่วนอื่นๆ หรือเป็นการแบ่งอากาศกับพื้นดินได้ด้วย หากตอนใดต้องการให้ดูขาวล้วน เช่น ตัวนาง ก็ใช้เครื่องมือสลักเอาหน้าและส่วนที่เป็นตัวนางออก เมื่อหนังทาบกับจอสีขาวก็จะได้รูปหน้านางสีขาว หนังตัวนางที่สลักเอาหน้าออกนี้ เรียกว่าหนังนาง หน้าแฉะ สีที่ใช้สำหรับหนังใหญ่นั้นใช้สีดำเป็นพื้น (ยกเว้นหนังสำหรับเล่นกลางวันซึ่งต้องระบายหลายสี หนังกลางวันนี้คงไม่เป็นที่แพร่หลายนัก ภาพส่วนใหญ่ถ้าจะใช้สีก็เป็นสีมืดๆ เป็นสีจากต้นไม้ ยางไม้ ใบไม้ รากไม้ สีหิน สีดิน สีฝุ่น ซึ่งผลิตขึ้นเองในท้องถิ่นนั้นๆ

ตัวหนังใหญ่แต่ละตัวขนาดไม่เท่ากัน ขนาดใหญ่ๆ ได้แก่ หนังประสาทโลม ประสาทพุด หนังใหญ่เหล่านี้เป็นหนังที่มีส่วนประกอบด้วยสิ่งแวดล้อม ตามลักษณะของท้องเรื่องแต่ละตอน ซึ่งมีขนาดประมาณ 6 - 7 ฟุต หนังอื่นๆ มีขนาดเล็กๆ ลงไป เช่น หนังง่า หนังเหาะ ซึ่งมีขนาดประมาณ 4 - 5 ฟุต ได้มีการแยกประเภทหนังไว้ว่า

หนังที่มีรูปเดิน ไม่ว่า ยักษ์ ลิง มนุษย์ เรียกว่า หนังคนजर

หนังที่เป็นรูปเหาะ ไม่ว่า ยักษ์ หรือลิง เรียกว่า หนังง่า

หนังที่เป็นรูปลิงขาวจับลิงดำ เรียกว่า หนังเดียวหรือหนังจับ

หนังจับมีด้วยกันสามจับ เรียกว่า จับหนึ่ง จับสอง จับสาม

นอกจากนี้ยังมีหนัง ฉากจับ ฉากหนี ฉากไล่ ฉากชาย หนังโง่ง หนังแผลง หนังไหว้ หนังรด หนังเมือง หนังพลับพลา หนังประสาทพุด หนังประสาทโลม หนังที่ต้องบูชาเป็นพิเศษ และต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ ได้แก่ หนังสำหรับบิกหน้าพระ เรียกว่า หนังเจ้า มีรูปแผลง 2 รูป คือ พระนารายณ์ พระอิศวร แต่ใช้พระลักษมณ์ และพระราม แทนหนัง 2 ตัวนี้ต้องใช้หนังโคตลอดลูกตาย ฟาผ่าตาย หรือเสือกัดตายเท่านั้น ส่วนรูปฤษีนั้นใช้หนังเสือ มิฉะนั้นจะไม่ขลัง ขณะเขียนและสลักหนังเจ้านั้นผู้เขียนและผู้สลักต้องนุ่งขาวห่มขาวมีของยกครู อันมีผ้าห่ม ผ้าห่ม ทองรูปพรรณ ดอกไม้รูปเทียน เงิน ทอง การทำหนังเจ้านี้ต้องทำให้เสร็จภายในวันเดียว อย่าให้ข้ามวันได้ เมื่อทำเสร็จ ของยกครูนั้นยกให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ทำหนัง

1.7 บทพากย์และเจรจาประกอบการเล่นหนังใหญ่วัดขนอน

บทเก่าซึ่งใช้กันมาแต่เดิม ซึ่งเป็นของนายลออ ทองมีสิทธิ์ แต่งโดยหมื่นพินิจอักษร(เพิ่ม ทองมีสิทธิ์) ถัดลอกโดยหมื่นนรากร (เลื่อง ทองมีสิทธิ์) ส่วนใหญ่จะเล่นตามบทเก่านี้บ้าง ใช้บทละครพระราชานิพนธ์รัชกาลที่ 2 บ้าง บทเก่าที่เหลืออยู่ไม่ครบทุกชุด บางชุดไม่สมบูรณ์ ชุดไหนไม่มีใครได้เล่น บทพากย์ที่ได้จำกัดทอดกันมาเลื่อนกลาง

บทบางชุดมีเนื้อเรื่องแตกต่างไปจากพระราชานิพนธ์รัชกาลที่ 1 บ้าง เช่น ตอนศึกอินทรีชิต ครั้งที่ 1 อินทรีชิตต้องสรพระลักษมณ์ ร.1 เป็นสรพลาญวาท แต่บทวัดขนอนเป็นสรอนันตจักรวาลและเมื่อโคจรแล้วอินทรีชิตหนีกลับลงกา บทของ ร.1 มีว่าอินทรีชิตร้ายเวทและลูบที่แผลจนสรหลุด แต่บทวัดขนอน อินทรีชิตไปหานางมณโฑฯ ให้กินน้ำจากเต้าสรจึงหลุดออกได้ เพื่อเน้นถึงพระคุณมารดา

บทพากย์เจรจาทุกตอน สรุปได้ว่ามีเนื้อเรื่องที่ดำเนินตามพระราชานิพนธ์รัชกาลที่ 1 เกือบทั้งหมดในยุทธรักษ์ พระราชานิพนธ์รัชกาลที่ 6 เฉพาะตอนสุดท้ายชุดนาคบาศพระราชานิพนธ์รัชกาลที่ 2 ตอนพากย์เอรಾವัน และบางตอนได้เสริมแต่งเองตามสังคมท้องถิ่น

สำหรับบทพากย์ที่หายไป ได้แก่ตอนศึกวิรุณมุขจนถึงพระลักษมณ์ต้องสรนาคบาศ ชุดหนุมานถวายนางทั้งหมด เหลือเฉพาะตอนหนุมานเข้าปราสาทนางบุษมาลี ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชุดนี้ชุดพระมหาสมุทรตอนท้ายบทขาดหายไป ชุดทศกัณฐ์สั่งเมืองไม่มีบทตอนจบ

2. ประวัติพระครูศรัทธาสุนทร (กล่อม จันทโชโต) ผู้สร้างหนังใหญ่วัดขนอน

พระครูศรัทธาสุนทร เดิมชื่อก่อม มีชื่อสกุลภายหลังว่า “เกิดแก้ว” ได้พบจากหลักฐานรูปถ่ายของท่านและศิลาแกะสลักที่ฐานอนุสาวรีย์ของท่านบันทึกไว้ว่า ชาตะ ปีวอก พ.ศ. 2390 วันอังคาร มรณภาพ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2485 รวมอายุ 95 ปี พรรษา 75 พรรษา ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดขนอนพรรษาที่ 5 ได้เป็นพระอุปัชฌาย์พรรษาที่ 7 ท่านมีความเมตตากรุณา มีความสามารถหลายด้าน มีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ได้เป็นผู้นำในการสร้าง ซ่อมแซม พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ หอระฆัง โรงเรียน การทำรูปหนังใหญ่ การตัดสินคดียุติธรรม เป็นแพทย์แผนโบราณ รักษาคนจิตวิปลาสหรือคนบ้า รักษาชายหญิงที่ถูกคุณไสย เป็นที่เกรงขามและเกรงกลัวของพระภิกษุและบุคคลทั่วไป เช่น เมื่อรดน้ำมนต์ให้คนไข้จะมีแผ่นหนังวัวออกมาทางปากเท่ากับตัวหนังใหญ่แผ่นเต็มพื้น หรือบางครั้งมีน้ำมันออกมาจากคนไข้เต็มพื้นไปหมด ท่านมีคำสอนสั้นๆที่นำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น มีลูกศิษย์ไปขอเมตตาตามหานิยามจากท่าน ท่านจะบอกว่า “ให้ทำแต่ความดีจะมีคนรัก คนเมตตาเอง” ท่านจะพราสอนศิษย์เป็นประจำด้วยคำว่า “อย่าเห่อตามห่าจะพาฉิบหาย ถ้าเห่อตามห่าจะพาตัวตาย”

ท่านเป็นอุปัชฌาย์ตั้งแต่ พ.ศ. 2417 - พ.ศ. 2485 เป็นอุปัชฌาย์ถึง 68 ปี ทำให้มีลูกศิษย์มากมาย จากคำบอกเล่าของสมเด็จพระธีรญาณมุนี (สันทิต์ เขมจารี) อดีตเจ้าอาวาส วัดปทุมคงคา กรุงเทพฯ ว่าโยมบิดาของท่าน หลวงปู่กล่อมเคยเป็นพระอุปัชฌาย์ บวชให้ พระเดชพระคุณสมเด็จพระธีรญาณมุนีท่านให้ความอนุเคราะห์แก่วัดชาวบ้าน พระสงฆ์ของวัดখনอนเป็นอย่างมาก เมื่อหลวงปู่มรณภาพ สมเด็จพระธีรญาณมุนีนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง ได้เป็นแม่งานตลอดงาน ในงานทำบุญครบรอบ 7 วัน ในการบำเพ็ญกุศลหลวงปู่กล่อม มีลูกศิษย์และ พุทธศาสนิกชนจำนวนมากคือนับไม่ได้ เมื่อใส่บาตรตอนเช้า คนตักบาตรจะตักกันเรื่อยไปจนพระฉันเพลแล้วคนตักบาตรยังรอเข้าแถวตักบาตรกันอยู่เลยแสดงถึงผู้ที่ศรัทธา นับถือท่านมากมาย

ท่านพระครูศรัทธาสุนทร (กล่อม) ได้สร้างเหรียญเป็นที่ระลึก ไม่มีรูปท่าน ไม่มีชื่อวัด ไม่มี พ.ศ. ให้เป็นที่ระลึกในการฉลองหอระฆังปี พ.ศ. 2461 เป็นเหรียญมี 4 ลักษณะด้วยกัน คือรูปไชยาเก ด้านหน้าเป็นยันต์ปัม ด้านหลังเขียนด้วยเหล็กจาร ทำด้วยทองคำ ฝาบาตรเงิน และทองแดง ไม่บ่งบอกถึงที่มาและวัด ท่านให้เป็นที่ระลึกจริงๆ ไม่หวังชื่อเสียงและประโยชน์อื่นใด คำสอนของท่านคือหลักสมาธิ คาถาอาคมอยู่ในบทสวดมนต์ ขอให้ท่องด้วยสมาธิ ใช้ตอนใดคำใดก็ได้สิ่งที่หลวงปู่ได้ฝากไว้คือ ความเจริญของวัด จากอดีตถึงปัจจุบัน และท่านได้ให้มรดกศิลปวัฒนธรรมชั้นสูงของชาติไว้คือ หนังสือ มรดกของคนไทยทั้งชาติ

3. การแสดงหนังใหญ่วัดখনอน

การแสดงหนังใหญ่วัดখনอนเริ่มมาเมื่อประมาณร้อยปีเศษ ชุดแรกที่สร้างคือชุด หนุมานถวายแหวน ศีกสหัทกุมาร นาคบาศ อินทรชิตมัดหนุมาน เพลดงกา ศีกอินทรชิต ครั้งที่หนึ่งศีกวิรุณมุข ศีกมังกรกัณฐ์ ศีกบรรลัยกัณฐ์ ศีกนาคบาศมัดพระลักษมณ์ ตอนซุบศร พรหมมาสตร์ ศีกทศกัณฐ์ครั้งที่ห้า ศีกทศกัณฐ์สังเมือง

การแสดงหนังใหญ่จากการเล่าของครูละออ ครูชวน และผู้แสดงคนเก่าๆว่าเคยไปแสดงถึงภาคเหนือที่สุโขทัย และภาคใต้ไกลที่สุดคือจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดใกล้เคียงมีเพชรบุรี สุพรรณบุรี การแสดงในสมัยก่อนจะขนส่งตัวหนังเครื่องดนตรีทางเรือเป็นส่วนใหญ่นะ เช่น เมื่อคราวฉลองสมโภชน์เมืองกาญจนบุรี อยู่ในราว พ.ศ. 2450 เศษ มีการแสดงหนังใหญ่ขนส่งกันทางเรือ ผู้แสดงจะเดินทางไปทีหลังด้วยการเดินเท้า ใช้เวลาเดินทางจากวัดখনอนถึงจังหวัดกาญจนบุรีประมาณ 12 ชั่วโมง หนังใหญ่วัดখনอนมีการแสดงครั้งยิ่งใหญ่ในงานฉาปนกิจศพหลวงปู่กล่อมเมื่อ พ.ศ. 2485 หลังจากนั้นก็มีแสดงกันบ้างเรื่อยมา

ทั้งลักษณะตัวหนังและการเล่นจัดเป็นแบบเฉพาะของคนไทยไม่เหมือนหนังชาวหนังตะลุงหรือการแสดงหุ่นเงาแบบอื่นๆของชาวต่างชาติ การแสดงหนังใหญ่ไม่ได้เน้นลีลาความเคลื่อนไหวของตัวละคร แต่เน้นความงามและความเข้าใจ ด้วยเงาของตัวหนังอันเกิดจากการวางตัวหนังให้คนดูมองย้อนแสง ด้วยฝีมือช่างชั้นสูง ความสวยงามของช่องไฟ การจัดภาพอย่างพิสดาร ลีลาของตัวละครที่ดูเหมือนเคลื่อนไหวอย่างได้อารมณ์ตามเนื้อเรื่อง ประกอบกับบทพากย์เจรจา บทขับร้องและวงปี่พาทย์ สามารถทำให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องราว และได้รับรสความงามในหลายๆด้านในคราวเดียวกัน

จอหนังใหญ่ใช้ผ้าขาวจึงเป็นฉาก ยาวประมาณ 16 เมตร สูง 6 เมตร ประกอบริมด้วยผ้าสีแดงด้านหลังปลูกร้านไว้ 2 ร้าน สุมไฟให้ลูกโพลน ทำที่บังเพลิงเพื่อให้แสงไฟส่องไปเฉพาะข้างหน้า จอผ้าขาวจะแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนกลางเป็นผ้าขาวบางโปร่งแสงมาก ยาว 8 เมตร ส่วนริมจอทั้งซ้ายขวาใช้ผ้าขาวหนากว่า ผ้าส่วนกลางจะเป็นตัวกรองแสง ผู้เชิดจะยกตัวหนังออกมาเชิดหน้าจอตัวหนังที่ทาบน้ำอยู่หน้าจอ จะปรากฏลวดลายและสีสันเด่นชัดสวยงามมาก ผ้าส่วนริมทั้งสองข้างซึ่งมีเนื้อที่น้อยกว่าเพื่อจัดตัวหนังพึงไว้เป็นที่พักหนังขณะแสดง ส่วนหลังจอเป็นที่พักของผู้แสดงและเก็บตัวหนัง

เมื่อแสดงเรื่องใด ตอนใด ต้องมีตัวหนังชุดนั้นครบถ้วน เพราะเป็นการนำภาพนิ่งมาแสดงให้เป็นเรื่อง ต้องมีภาพให้ถูกต้องตรงตามเนื้อเรื่อง ให้ดูแล้วเข้าใจเรื่องตลอดแต่ละภาพจะนำไปเล่นทดแทนตอนอื่นๆไม่ได้ ยกเว้นตัวหนังเดี่ยวบางตัวซึ่งปรากฏในหลายตอน เป็นตัวหนังที่ไม่ได้บอกเรื่องราวตอนหนึ่งตอนใดโดยเฉพาะ เช่น หนังง่า หนังเฝ้า หนังคนजर เป็นต้น

คนเชิดหนังต้องมีอย่างน้อย 10 คน ใช้สองมือจับไม้คาบหนังทำท่าทางและเดินตามจังหวะเพลงและบทเฉพาะตัวหนัง เช่นเดียวกับการเดินโขน ผู้เชิดต้องสามารถเดินได้ตามหน้าพาทย์และใช้บทตามที่พากย์เจรจาด้วย

คนออกหนัง หรือคนจัดหนังเป็นเหมือนผู้กำกับการแสดง ต้องชำนาญในการแสดงและเรื่องราวต้องควบคุมการจัดหนังให้คนเชิดถือออกไปเชิดได้ถูกต้องตามเนื้อเรื่อง

เครื่องดนตรี คือวงปี่พาทย์ สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ ปี่กลาง กลองตั้ง และโกร่ง วงปี่พาทย์จะตั้งอยู่ด้านหน้าจอหันหน้าเข้าหาจอห่างประมาณ 4 เมตร

ผู้พากย์และเจรจา มีอย่างน้อย 2 คน ต้องจำบทพากย์ซึ่งเป็นบทบังคับได้แม่นยำ การพากย์มีความสำคัญมากในการเล่นหนังใหญ่ เพราะต้องพูดแทนตัวหนังซึ่งเป็นเพียงภาพนิ่ง ถ้าบทดีและพากย์ดีจะทำให้ผู้ชมชอบและติดใจได้

การแสดงกลางวันมักไม่นิยมกัน และจะแสดงแต่ชุดระบำต่างๆ ถ้าเป็นการแสดงกลางคืนต้องมีเบิกหน้าพระ คือไหว้ครูก่อน แล้วแสดงเรื่องสั้นๆ เป็นการเบิกโรงตอนหนึ่งก่อน

แล้วจึงเริ่มแสดงหนังใหญ่ เรื่องที่ใช้เบิกโรง คือจับลิงหัวดำ บ้องตันแทงเสือ แทงหอก หัวล้านชนกัน เป็นต้น ส่วนเรื่องใหญ่มักจะเป็นเรื่อง รามเกียรติ์ตอนใดตอนหนึ่ง และเรื่องอนิรุทธสมุทราโฆษ ซึ่งไม่นิยมเล่นเท่ารามเกียรติ์

การแสดงหนังใหญ่ของคณะใดคณะหนึ่งจะต้องมีหัวหน้าคณะ หรือ “นายหนัง” ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการ หรือจัดผลประโยชน์ของคณะ และรับผิดชอบทั่วไป ปัจจุบันนายหนังอาจไม่มีความสามารถในการแสดงก็ได้ ผิดกับสมัยก่อนซึ่งนายหนังมักจะเป็นคนเดียวกับ “ครูหนัง” ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญการแสดงมีลูกศิษย์มากมาย เป็นผู้อาวุโสที่ทุกคนในคณะเคารพนับถือ

ก่อนเปิดการแสดง “ครูหนัง” จะเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูทุกครั้งและเฉพาะการเล่นตอนกลางคืนจึงจะมีพิธีทองที่เป็นแบบแผนต้องปฏิบัติละเว้นเสียมิได้ ครูหนังจะเชิญหนังครุหรือหนังเจ้า 3 ตัวมาปักหน้าจอ คือ พระนารายณ์ พระฤาญี และพระอิศวร เรียงตามลำดับ (คณะหนังใหญ่วัดখনอน บางครั้งใช้ตัวพระรามกับทศกัณฐ์เป็นหนังครุ สุดแต่บทไหว้ครูจะใช้บทไหน) ขณะทำพิธีไหว้ครู คนพากย์จะว่าบทไหว้ครู 3 ตอน (เรียกว่า 3 ทวย)

เมื่อเบิกหน้าพระหรือไหว้ครูแล้วจึงจะมีการแสดงเบิกโรง การแสดงชุดเบิกโรงก่อนแสดงเรื่องก็เพื่อเป็นการเรียกคนดูให้สนใจมาชมกัน เพราะเป็นการแสดงที่ตื่นเต้นเร้าใจและสนุกสนาน

การแสดงชุดใหญ่หลังจากชุดเบิกโรงจบลง ในปัจจุบันมีเฉพาะเรื่องรามเกียรติ์เรื่องอื่นๆตัวหนังอาจจะชำรุดสูญหายไป เพราะไม่นิยมเล่นกันจึงไม่มีการสร้างขึ้นใหม่ทดแทนเรื่องรามเกียรติ์ยาวมาก จึงนิยมเล่นเป็นตอนแบบเดียวกับโขน เช่นตอนหนุมานอาสา นาคบาศ เมื่อการแสดงตามเรื่องแต่ละตอนจบลง การแสดงเวลาเล็กจะเรียกว่า “ลั้มซอน” ที่มาของคำว่าลั้มซอน หนังสือลัทธิธรรมเนียมภาคที่ 6 ได้กล่าวไว้ว่า สมัยโบราณ มีการแสดงเป็น 2 ตอน ตอนลั้มมักแสดงเรื่อง “พุทธชตรีเสียร” จนถึงตอน “พญาขรลั้ม” จึงหยุดพักการแสดง เรียกว่า “ขรลั้ม” หรือ “ลั้มขร” ระหว่างพักนอนนั้น เรียกว่า “หนังยับ” ต่อเวลาใกล้รุ่ง จึงแสดงอีกตอนหนึ่งจนถึงเวลารุ่งเช้า จึงเรียกว่า “เล่นหนังยังรุ่ง” สมัยต่อมา การแสดงหนังใหญ่ แสดงกันถึงเที่ยงคืนเท่านั้น ก็พอดีหมดเรื่องเพียงขรลั้มหรือลั้มขร จึงได้เรียกการแสดงหนังว่า “ลั้มซอน” แม้จะแสดงตอนอื่นๆ ก็ยังติดปากเรียกกันอยู่เช่นนี้

4. ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของครูผู้ถ่ายทอดความรู้หนังใหญ่

เพื่อเป็นการทำความเข้าใจในการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ให้มากยิ่งขึ้น และเพื่อประกอบการพิจารณาในการตีความหมายข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยจึงทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของครูผู้ถ่ายทอดการแสดงหนังใหญ่แต่ละท่าน โดยใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ครูผู้ถ่ายทอดการแสดงหนังใหญ่ ซึ่งมีครูผู้ถ่ายทอดการแสดงหนังใหญ่ จำนวน 7 คน ซึ่งแต่ละคนได้รับการถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนจากพระครูศรัทธาสุนทร (หลวงปู่กล่อม) ซึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดขนอนผู้สร้างหนังใหญ่ในท้องถิ่น ประกอบกับได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากครูผู้บุกเบิกการเล่นหนังใหญ่ในสมัยอดีตที่ปัจจุบันได้เสียชีวิตลงแล้ว สำหรับภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของครูผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนในปัจจุบันแต่ละคนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ประวัติพระครูพิทักษ์ศิลปาคม ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดขนอน

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรวิฑูโธ) หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “พระอาจารย์เหวอ” มีนามสกุลเดิมว่า ถิ่นทอง เป็นชาววัดขนอนตั้งแต่กำเนิด บิดามีอาชีพเป็นครูส่วนมารดามีอาชีพค้าขาย ก่อนบรรพชาท่านได้อาศัยอยู่ที่ หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พระครูพิทักษ์ศิลปาคม เกิดเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2508 ปัจจุบันอายุ 45 ปี มีพี่น้องจำนวน 3 คน ท่านเป็นพี่ชายคนโต ในสมัยวัยเด็กได้เรียนจบชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนวัดขนอน และมาศึกษาต่อจนจบชั้น มศ. 5 ที่โรงเรียนโพธารามเสณี อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และเรียนต่อในระดับปริญญาตรีที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง จังหวัดกรุงเทพมหานคร แต่ยังไม่จบในชั้นปริญญาตรี ท่านมีความสนใจทางด้านพระพุทธศาสนาจึงออกมาบรรพชาที่วัดขนอนบ้านเกิดของตนเอง ขณะนั้นมีอายุ 22 ปี บวชเรียนทางสายพระพุทธศาสนาจนได้รับนักธรรมชั้นเอก ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดขนอน พระครูพิทักษ์ศิลปาคมมีความพยายามในการแสวงหาความรู้ทางด้านหนังใหญ่

... ตอนสมัยที่ยังเป็นเด็กเราก็คลุกคลีอยู่กับหนังใหญ่ และเป็นคนเล่นหนังใหญ่มาก่อน โดยครูที่สอนการเชิดหนังใหญ่ให้เราคือครูจาง กลั่นแก้ว สมัยนั้นพระครูศรัทธาสุนทร (หลวงปู่กล่อม) ยังมีชีวิตอยู่ พอมาบวชก็รู้สึกสนใจได้รับแรงบันดาลใจที่อยากจะช่วยฟื้นฟูหนังใหญ่วัดขนอนให้กลับมามีชื่อเสียงอีกครั้งหนึ่ง ผู้ที่สร้างแรงบันดาลใจให้เราคือคุณหงา การาวาน ซึ่งเป็น

ศิลปิน กับคุณเฮ้ ซึ่งเป็นนักประพันธ์ และอาจารย์สน สีมাত্রัง อาจารย์คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ขอให้เราช่วยพามาดูหนังใหญ่ ที่วัดขนอน และพวกเขาเกิดความสนใจมาก เราก็คิดว่าคนที่อื่นพวกเขาให้ความสนใจกับหนังใหญ่มาก ขอถ่ายรูปและสอบถามข้อมูล ตัวเราเองเป็นคนวัดขนอนโดยกำเนิดก็ควรที่จะอนุรักษ์และช่วยส่งเสริมหนังใหญ่วัดขนอนให้เป็นที่รู้จักมีชื่อเสียงมากยิ่งขึ้น เราจึงเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับหนังใหญ่ ทั้งตัวหนัง การเชิด คนตรี และบทพากย์ จนเกิดความเชี่ยวชาญและถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลานในชุมชนวัดขนอนแห่งนี้... (พระครูพิทักษ์ศิลปาคม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2552)

พระครูพิทักษ์ศิลปาคมเป็นบุคคลสำคัญที่รวบรวมความรู้หนังใหญ่วัดขนอนให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง

...ในช่วงแรกที่พยายามฟื้นฟูหนังใหญ่ ประมาณปี พ.ศ. 2530 พบปัญหาอุปสรรคมากต้องใช้ความพยายามในการต่อสู้เรื่อยมาจนในปี พ.ศ. 2532 เราได้รับพระราชทานวโรกาสให้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ พระราชวังสวนจิตรลดา เรานำภาพหนังใหญ่ของวัดขนอน 1 ชุด ทูลเกล้าฯ ถวาย พระองค์ได้มีดำริให้มีการจัดทำหนังใหญ่ชุดใหม่ขึ้นแทนชุดเก่าที่ชำรุดทรุดโทรม โดยได้รับความร่วมมือจากจังหวัดราชบุรี มหาวิทยาลัยศิลปากรและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดทำหนังใหญ่ชุดใหม่ใช้เวลาการจัดทำหนังใหญ่ประมาณ 2 ปี จึงแล้วเสร็จได้นำหนังใหญ่จำนวนทั้งสิ้น 313 ตัว เท่ากับจำนวนตัวหนังเก่าที่เหลือในปัจจุบัน ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2538 ณ โรงละครแห่งชาติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้พระราชทานให้วัดขนอนนำมาใช้ในการแสดงต่อไป และทางวัดได้สร้างพิพิธภัณฑ์เก็บรักษาตัวหนังใหญ่ต้นฉบับ ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ในการศึกษาให้แก่ผู้สนใจ ทำให้หนังใหญ่วัดขนอนมีชื่อเสียงตั่งแต่นั้นมา และผู้ที่ทำให้หนังใหญ่วัดขนอนกลับมาเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปอีกท่านหนึ่งคือ พันตรีหญิง สะออบ โปษะภุชณะ

ท่านได้เข้ามาทำกิจกรรมประกอบการเล่นหนังใหญ่วัดขนอน
จังหวัดราชบุรี ทำให้หนังใหญ่วัดขนอนมีชื่อเสียงมากยิ่งขึ้น...
(พระครูพิทักษ์ศิลปาคม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2552)

ปัจจุบันนี้พระครูพิทักษ์ศิลปาคมเจ้าอาวาสวัดขนอน ได้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ในแขนงวิชาต่างๆ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงให้กับเยาวชนชุมชนบ้านวัดขนอนและผู้สนใจศึกษา โดยเสียสละเวลาวางจากภารกิจมาสอนให้กับเยาวชนเป็นประจำทุกวันและเผยแพร่ความรู้ให้กับคณะผู้มาเยี่ยมชม โดยเฉพาะการสอนท่าทาง การเชิดให้กับลูกศิษย์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 สืบกว่าปีที่ผ่านมาได้มีการนำท่าทางของโขนมาประยุกต์ผสมผสานเป็นท่าทางการเชิดหนังใหญ่วัดขนอน นำท่าทางการเชิดมาดัดแปลงให้เข้ากับเนื้อหา โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์แบบโบราณไว้ เพื่อให้มีความเหมาะสมกับการแสดงมากยิ่งขึ้น โดยจะสอนการเชิดหนังใหญ่และดนตรีให้เฉพาะเด็กที่เรียนในโรงเรียนวัดขนอนเท่านั้น จะไม่สอนให้ชุมชนอื่นเพราะต้องการปลูกฝังให้เยาวชนรักและหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมของตนเอง อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีความรู้และถ่ายทอดเกี่ยวกับบทบาทที่ใช้วรรณคดีรามเกียรติ์มาแสดง และได้รับเชิญให้เป็นวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ บรรยายและสาธิตความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับหนังใหญ่ การแกะสลักตัวหนัง วรรณคดีที่ใช้การแสดง ให้กับสถานศึกษาต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ เป็นแกนนำในการจัดระบบการบริหารงานของคณะหนังใหญ่วัดขนอน ในการแสดงตามสถานที่ต่างๆ โดยจะมีผู้ว่าจ้างไปแสดงตามงานศพ งานวัด งานประจำปี และงานการแสดงศิลปวัฒนธรรม

ภาพที่ 20 พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรวิฑูโณ) เจ้าอาวาสวัดขนอน

4.2 ประวัติพระฉลาด วิสุทธสาโร (ครูผู้ถ่ายทอดการแสดงหนังใหญ่)

พระฉลาด วิสุทธสาโร หรือที่เด็กๆ วัจนอนเรียกสั้นๆ ว่า หลวงตาอุ่น มีชื่อเดิมว่า นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์ ปัจจุบันอายุ 60 ปี เกิดเมื่อวันที่ 13 เมษายน พุทธศักราช 2492 ปีจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนวัดชนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่บ้านเลขที่ 30/1 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีบุตรจำนวน 3 คน คนโตได้เสียชีวิตลงแล้ว ลูกสาวคนรองทำงานในโรงงานทอผ้าและลูกชายคนที่ 3 เรียนจบจากวิทยาลัยเพาะช่าง ปัจจุบันเป็นผู้จัดการคณะหนังใหญ่วัดชนอน ก่อนที่พระฉลาด วิสุทธสาโร จะมาบวชมีอาชีพรับจ้างทั่วไปและแสดงหนังใหญ่ รับจ้างในตอนกลางวันและตอนกลางคืนมาแสดงหนังใหญ่ หลวงตาเล่าให้ฟังว่า

... เห็นหนังใหญ่มาดังแต่เด็กๆ พออายุได้ 22 ปี ก็มาฝึกการเล่นหนังใหญ่โดยมีครูที่สอนให้ 3 คน ปัจจุบันครูเสียชีวิตหมดแล้วคือ ครูสว่าง ชะเกตุ ซึ่งเป็นลุงของหลวงตา ปูลอ ทงมีสิทธิ์ เป็นครูทางการเชิดและการพากย์ในสมัยก่อน และครูจางกลิ่น แก้วหลวงตาหัดหนังใหญ่อยู่ 3 เดือน ก็ออกเล่น แต่โดนครูตำหนิว่าเต้นไม่สวยให้ลงมาช่วยแบกยกตัวหนัง หลวงตาก็เกิดความน้อยใจจึงออกจากการเล่นหนังใหญ่แล้วเข้ากรุงเทพฯ ไปรับจ้างแต่ภายในใจ ก็ยังคิดถึงหนังใหญ่อยู่เสมอทำให้เกิดความมานะทุกคืนก่อนที่จะอาบน้ำก็จะต้มน้ำใส่ตุ่มให้เต็มแล้วก็ฝึกการเต้นให้สวยงามโดยดูเงาของตนเองจากน้ำในตุ่มที่สะท้อนมา พอเต้นทุกๆ วันก็เกิดความเคยชิน จนในที่สุดก็เต้นสวยขึ้น พอประมาณ พ.ศ. 2530 เจ้าอาวาสวัดชนอนได้มาชวนให้ไปเต้นหนังใหญ่เพราะครูในอดีตเสียชีวิตกันหมดแล้ว และให้สอนเด็กด้วย ก็เลยมารับหน้าที่ถ่ายทอดความรู้การเต้นและการเชิดหนังใหญ่วัดชนอนให้กับเด็กตั้งแต่นั้นมา แล้วก็ได้ฝึกลูกชายให้มาหัดเชิดหนังใหญ่ด้วย ถ้านับลูกศิษย์ก็มีเป็นร้อยคนขึ้นไปแล้ว... (พระฉลาด วิสุทธสาโร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2552)

ชีวิตหลวงตาต่อมาเมื่อตอนอายุ 40 ปี ก็ได้หยุดการแสดงหนังใหญ่ไปสักพักหนึ่ง ได้ไปทำงานขนสินค้าไปต่างประเทศที่ จังหวัดกรุงเทพมหานคร พอทำไปประมาณ 4-5 ปี ในชีวิตช่วงนั้นไม่ค่อยมีความสุข เพราะหลับตาที่ไรก็เห็นแต่เงาของหนังใหญ่จึงตัดสินใจกลับบ้าน แล้วมาเป็นครูสอนหนังใหญ่อีกครั้งหนึ่งทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง พระฉลาด วิสุทธสาโร มีความภูมิใจเป็นอย่างมากที่ได้มาทำหน้าที่เป็นครูฝึกการเชิดและเดินหนังใหญ่ และสามารถแสดงหนังใหญ่ให้กับคนทั่วไปได้รู้จักทั้งในและต่างประเทศ ภูมิใจมากที่สุดเมื่อครั้งได้มีโอกาสไปแสดงหนังใหญ่ที่ประเทศเยอรมันและประเทศญี่ปุ่น และได้ช่วยเหลือให้เยาวชนในชุมชนมีความรู้เพื่อนำไปประกอบอาชีพ และเป็นการฝึกให้เด็กรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์เพื่อห่างไกลยาเสพติด โดยมีคติประจำใจในการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย "ไม่ต้องมีพิธีรีตอง ถ้านึกอยากที่จะทำอะไรก็ให้ลงมือกระทำเลย เหตุที่มาบวชที่วัดชนอนอันเนื่องมาจากว่าเคยตั้งใจว่าถ้าหายจากอาการป่วยมีสุขภาพแข็งแรงก็จะอุทิศชีวิตที่เหลือทุ่มเทให้กับงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดชนอนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ จึงทำให้มาบวชและรับหน้าที่เป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้ในด้านการเชิดหนังใหญ่ การเดินหนังใหญ่ให้กับเด็กๆ ในชุมชนบ้านวัดชนอน

ภาพที่ 21 พระฉลาด วิสุทธสาโร พระลูกวัดชนอน (ครูผู้ถ่ายทอดการแสดงหนังใหญ่)

4.3 ประวัติครูสุเทพ นิ่มอนงค์ (ครูสอนปีพาทย์ประกอบการแสดงหนังใหญ่)

ครูสุเทพ นิ่มอนงค์ หรือ ปู่เทพที่เด็กๆ วัดชนอนเรียกชื่อ เกิดเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2482 ปัจจุบันอายุ 71 ปี มีพี่น้องทั้งหมด 4 คน ตนเองเป็นลูกคนสุดท้อง บิดามารดาเสียชีวิตตั้งแต่ ครูสุเทพ อายุได้เพียง 3 ขวบ มาอาศัยอยู่กับน้ำที่บ้านเลขที่ 42 หมู่ 2 ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งคนในท้องถิ่นจะเรียกกันว่าบ้านไทยบรรเลงเป็นคณะวงดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงในสมัยอดีต ปัจจุบันพักอยู่ที่บ้านเลขที่ 24/2 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และเรียนหนังสือจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดอัมพวัน จังหวัดสมุทรสงคราม ครูสุเทพ นิ่มอนงค์ มีความเชี่ยวชาญและชื่นชอบในการเล่นปีพาทย์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเล่นระนาดเอก ท่านได้เรียนดนตรีไทยมาตั้งแต่อายุ 12 ปี กับอาจารย์อุทัย แก้วละเียด ซึ่งเป็นลูกศิษย์ในสายที่สืบทอดดนตรีไทยมาจากหลวงประดิษฐ์ไพเราะที่บ้านไทยบรรเลง จังหวัดสมุทรสงคราม ฝึกอยู่ 4 ปี จึงตีระนาดเอกได้ และมาเล่นวงปีพาทย์ให้กับคณะลิเกศรีสำอากค์ ในปี พ.ศ. 2503 ได้บวชเป็นพระและเป็นครูสอนปีพาทย์เรื่อยมา ต่อมาในปี พ.ศ. 2512 ได้ยึดอาชีพการเป็นได้ทั้งเรือประมงที่แม่กลอง ออกเดินทะเลไปตามน่านน้ำประเทศต่างๆ เช่น เวียดนาม กัมพูชา มาเลเซีย แล้วก็เลิกอาชีพการเป็นได้ทั้งเรือในที่สุด เพราะเกิดจากความเบื่อหน่ายและใจร้อนของตนเอง ประกอบกับน้องชายที่อยู่ในคณะไทยบรรเลงชวนให้มาเป็นครูสอนดนตรีปีพาทย์และดูแลวงดนตรีไทยบรรเลง จึงมายึดอาชีพเดิมคือการเล่นปีพาทย์ตั้งแต่ พ.ศ. 2529 เรื่อยมา และได้สอนดนตรีไทยที่วัดท่าฉลอม จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2540 อาจารย์สายัณห์ ศรีทธาสุนทร อาจารย์ในโรงเรียนวัดชนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้เชิญครูสุเทพ นิ่มอนงค์ มาสอนดนตรีไทยประกอบการแสดงหนังใหญ่ที่วัดชนอน ทำให้ท่านย้ายที่อยู่มาที่บ้านส.บรรเลงศิลป์ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี สอนดนตรีไทยให้กับเด็กวัดชนอนเป็นประจำทุกวัน ในช่วงก่อน 08.00 น. และ 15.30-18.00 น. ได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์พิเศษในการสอนดนตรีไทยให้กับนักเรียนโรงเรียนวัดชนอนในช่วงโมงวิชาดนตรีไทย และเป็นอาจารย์พิเศษและวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีไทยให้กับสถาบันการศึกษา โรงเรียนต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี ผลงานที่ภาคภูมิใจมากที่สุดคือการได้มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านการแสดงหนังใหญ่วัดชนอน และเป็นครูสอนลูกศิษย์ในการบรรเลงดนตรีไทยตามแบบอย่างสมัยโบราณ จนทำให้ลูกศิษย์ประสบความสำเร็จในการได้รับรางวัลมากมายจากการประกวดแข่งขันในรายการและที่ต่างๆ ลูกศิษย์บางคนได้ใช้ความสามารถพิเศษตรงจุดนี้ทำให้เข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา ในสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงในประเทศไทย ครูสุเทพ นิ่มอนงค์ ยึดคติในการสอนลูกศิษย์ว่า ตั้งใจสอนลูกศิษย์ให้เล่นปีพาทย์เป็นมีความเชี่ยวชาญ ถ้าเด็กคนไหนที่ไม่มีความตั้งใจ หรือเป็น

เด็กก็เกียจก็จะไม่ถ่ายทอดความรู้ให้เพราะเขาจะไม่รู้คุณค่า ครูสุเทพ นิ่มอนงค์ มีความคาดหวังว่าจะอยู่กับวัดখনอนจนกว่าจะสิ้นลมหายใจ

ภาพที่ 22 ครูสุเทพ นิ่มอนงค์ (ครูสอนปีพาทยประกอบการแสดงหนังใหญ่วัดখনอน)

4.4 ประวัตินายสุนทร ถาวรนุกุลพงศ์ (นักพากย์หนังใหญ่วัดখনอน)

นายสุนทร ถาวรนุกุลพงศ์ หรือพี่ไก่แก้ว ที่คนในชุมชนวัดขนอนใช้เรียกขานกันทั่วไปเกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 23 สิงหาคม พุทธศักราช 2505 ปีชวด ปัจจุบันอายุ 48 ปี เป็นชาววัดขนอนโดยกำเนิดพักอาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 30/3 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีพี่น้องทั้งหมด 8 คน ตนเองเป็นลูกคนสุดท้อง บิดามีอาชีพหมอยาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่วนมารดามีอาชีพทำนา นายสุนทร ถาวรนุกุลพงศ์ เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดขนอน หลังจากเรียนจบก็มาฝึกหัดเล่นลิเกแถวบ้านตนเองเล่นลิเกจนถึงอายุ 20 กว่าปี ก็หยุดเล่นแล้วมาทำงานรับจ้างทั่วไปที่อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี แล้วก็ย้ายกลับมาอยู่บ้านเกิด คุรุจาง กลั่นแก้ว เป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้ทางด้านหนังใหญ่ให้และทำให้ได้มาเชิดหนังใหญ่ที่วัดขนอน ในเวลาต่อมาคนพากย์รุ่นก่อนได้ลาออกจากการพากย์หนังใหญ่ไปกะทันหัน พระครูพิทักษ์ศีลปาคมได้ชวนให้มาพากย์หนังใหญ่เพราะอยากได้คนพากย์ที่มาจากการเล่นลิเกซึ่งมีความรู้ทางด้านลีลาจังหวะของดนตรีและเนื้อเรื่องอยู่ก่อนแล้ว นายสุนทร ถาวรนุกุลพงศ์ จึงมาเป็นนักพากย์หนังใหญ่ที่ใช้หัวใจและจิตวิญญาณในการพากย์หนังใหญ่ให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง

... ครั้งแรกที่พากย์หนังรู้สึกตื่นเต้น กลัวและประหม่าเป็น
อย่างมาก แต่ก็พยายามบังคับจิตใจตนเองจนสามารถประสบ
ความสำเร็จเป็นนักพากย์ที่ดีได้ พากย์ครั้งแรกๆยังจำบทเจรจาไม่
ค่อยได้จะต้องมีสมุดหนึ่งเล่มไว้คอยดู แต่ในปัจจุบันจำบทพากย์ได้
หมดแล้วทุกตอนที่นำมาแสดง แต่ตอนพากย์ทุกครั้งจะต้องถือ
สมุดหรือหนังสือหนึ่งเล่มไว้จะเป็นสมุดหรือหนังสืออะไรก็ได้ที่ไม่
มีบทพากย์ไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจอยู่เสมอ...

(นายสุนทร ถาวรนุกุลพงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2552)

นายสุนทร ถาวรนุกุลพงศ์ เมื่อมีเวลาว่างก็จะมาถ่ายทอดความรู้ทำทางการเดินให้กับเด็ก
วัดชนอนอย่างสม่ำเสมอ มีงานอดิเรกยามว่างจากการพากย์หนังใหญ่ก็จะหาปลาตามริมแม่น้ำแม่
กลอง คิดประจำใจคือการทำงานที่สุจริตทำให้เราเกิดความสุขได้อย่างยั่งยืน มีความภูมิใจที่ได้
ช่วยสืบสานงานแสดงหนังใหญ่วัดชนอนไม่ให้สูญหายไปจากท้องถิ่น มีความตั้งใจและพยายามที่
จะถ่ายทอดความรู้ทางด้านการแสดงหนังใหญ่ให้กับคนรุ่นหลัง ได้ส่งเสริมให้ลูกชายทั้งสองคนมา
เรียนรู้การเชิดหนังใหญ่และเป็นนักแสดงการเชิดหนังใหญ่วัดชนอน มีความหวังว่าถ้าตนเองสิ้นลม
แล้วแต่ยังอยากให้น้องใหญ่วัดชนอนยังคงดำรงอยู่ในท้องถิ่นต่อไป โดยมีลูกหลานช่วยกันอนุรักษ์
ดูแลและสืบทอดกันต่อไป

ภาพที่ 23 นายสุนทร ถาวรนุกุลพงศ์ (นักพากย์หนังใหญ่วัดชนอน)

4.5 ประวัตินายฉกาจ มาบางยาง (นักคัด - จัดตัวหนังสือ)

นายฉกาจ มาบางยาง เกิดเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พุทธศักราช 2508 อาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 28 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ปัจจุบันมีอาชีพเป็นนักคัดจัดตัว หนังสือที่วัดขนอน และเป็นผู้ช่วยครูในการถ่ายทอดความรู้ในการสอนการแสดง หนังสือทำหน้าที่ช่วยสอนร่วมกับพระฉลาด วิสุทธสาโร สอนการขีดให้กับเยาวชนของวัดขนอนในช่วงอายุ 5-15 ปี คุณฉกาจมาฝึกหัดเล่นหนังสือในช่วงวัยหนุ่ม

... เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่โรงเรียนวัดขนอน พอเรียนจบก็ไม่ได้เรียนต่อ ได้ออกมาช่วยพ่อแม่ทำนาสักพักหนึ่งจึงมาบวชที่วัดขนอน เมื่อลาสิกขาออกมาตอนอายุประมาณ 22 ปีได้ พระอาจารย์วันเจ้าอาวาสวัดขนอนองค์ก่อน ได้ชวนให้มาฝึกเล่น หนังสือเพราะขาดคนแสดง ฝึกได้อายุ 7 วัน ก็ได้ออกแสดงเลย แสดงหนังสือครั้งแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 ก็แสดงหนังสืออยู่กับวัดขนอนเรื่อยมาปัจจุบันก็ประมาณ 23 ปีได้แล้ว มีลูกชาย 1 คน ตอนนี้อยู่ชั้นป.5 ที่โรงเรียนวัดขนอน ก็ให้เขามาฝึกการเล่นหนังสือ โดยฝึกการเดิน การขีด หน้าที่ของเรานอกจากจัดตัวหนังสือแล้วก็เปรียบเสมือนเป็นพี่เลี้ยงให้กับผู้ที่แสดงคอยแนะนำท่าทางการแสดง หนังสือในแต่ละครั้ง แล้วก็เหมือนเป็นแมวมองที่จะคอยดูความสามารถของเด็กหรือคุณสมบัติของเด็กที่จะมาขีดตัวหนังสือที่สำคัญๆในเรื่องด้วย ... (นายฉกาจ มาบางยาง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2552)

นายฉกาจ มาบางยาง เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง ทุ่มเทและตั้งใจในการทำงานอย่างสม่ำเสมอ โดยตอนหนึ่งเขาได้กล่าวว่า

... รู้สึกภาคภูมิใจมากที่ได้มาแสดงหนังสือ เป็นห่วงหนังสือวัดขนอนขนาดเป็นไข้ไม่สบาย ยังต้องพยายามลุกขึ้นมาทำหน้าที่ให้ได้ ถ้าขาดความรับผิดชอบจะไม่สบายใจมาก เหมือนกับว่ามีสิ่งคล้อยบางอย่างที่เราองไม่เห็นให้มาทำหน้าที่ตรงนี้... (นายฉกาจ มาบางยาง ยาง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2552)

ภาพที่ 24 นายฉกาจ มาบางยาง (นักคัด - จัดตัวหนังสือใหญ่)

4.6 ประวัตินายทศพร แพทอง (นักพากย์หนังสือใหญ่ และรุ่นพี่ที่สอนหนังสือใหญ่ให้กับเยาวชนในวัดขนอน)

นายทศพร แพทอง หรือที่เด็กๆวัดขนอนเรียกกันว่า “พี่อึ้ง” เกิดเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2528 ปัจจุบันอายุ 24 ปี อาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 54 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน ตนเองเป็นคนที่ 2 บิดาเสียชีวิต มารดามีอาชีพเป็นแม่บ้าน ในระหว่างเรียนต้องทำงานไปด้วยเรียนไปด้วยเพื่อหารายได้พิเศษมาช่วยครอบครัว เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่โรงเรียน วัดขนอน และไปศึกษาต่อที่วิทยาลัยเกษตร จังหวัดราชบุรี แล้วกลับมาเรียนต่อในสายสามัญใหม่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนมัธยม วัดไทรอารีรักษ์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ก็ไปเกณฑ์ทหารรับใช้ประเทศชาติ ถูกส่งตัวไปอยู่ที่ภาคใต้ จังหวัดนราธิวาส เริ่มเรียนรู้การขีดหนังสือใหญ่ตั้งแต่อยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เริ่มออกแสดงหนังสือใหญ่มาเรื่อยๆจากการเป็นตัวประกอบการแสดง แล้วก็พัฒนาเป็นตัวหลัก วันหนึ่งพระครูพิทักษ์ศิลปาคม ได้ชวนให้มาหัดพากย์หนังสือใหญ่เพราะคนพากย์หนังสือใหญ่ไม่ควรมีคนเดียว ควรหาผู้ที่มาช่วยพากย์รับส่งบทกันไปมาเพื่อให้เกิดอรรถรสมากยิ่งขึ้น และ พระครูพิทักษ์ศิลปาคมก็มีความประสงค์ให้ผู้พากย์หนังสือใหญ่มาจากผู้ที่เป็นนักแสดงหนังสือใหญ่มาก่อนจะทำให้ช่วยจำบทได้ง่ายและรวดเร็ว

... พากย์หนังใหญ่ครั้งแรกรู้สึกตื่นเต้นเป็นอย่างมาก
กลัวจะพากย์ผิด เพราะว่าการแสดงจะผิดหรือจะถูกจะขึ้นอยู่กับสาม
ส่วนที่สำคัญ คือ ละคร หนังและคนพากย์ บางครั้งก็มีพากย์ผิด
บ้างต้องรู้จักการตั้งสติและแก้ไขสถานการณ์ ปัจจุบันไม่ต้องใช้บท
พากย์เพราะจำได้โดยเฉพาะตอนที่เล่นบ่อยๆเช่นหนุมานถวายนพวง
แต่บางตอนที่แสดงนานๆครั้งก็ต้องใช้บทพากย์ ด้วย เช่น ศีกมังกร
กรรมรู้,ศีกอินทรชิต เป็นต้น ... (นายทศพร แพทอง สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ 15 พฤศจิกายน 2552)

นายทศพร แพทอง ได้ยึดติประจำใจในการดำเนินชีวิตว่า การได้มานั้นว่ายาก
แต่ยากยิ่งกว่าคือการกระทำ เขาไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าในอนาคตจะยังเล่นหนังใหญ่ให้กับ
วัดขนอนไปนานแค่ไหน แต่มีความมุ่งมั่นที่จะเล่นให้นานที่สุด แม้คุณทศพร แพทอง
อายุจะยังน้อยแต่ฝีมือการพากย์นับว่าไม่ธรรมดา มีลีลาในการพากย์ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง
มีน้ำเสียงที่นุ่มนวล และในช่วงตอนเย็นๆหรือในช่วงก่อนการแสดงก็จะมาช่วยถ่ายทอดความรู้
ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ที่จะมารับการสืบทอดการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนต่อไป อย่างสม่ำเสมอ

ภาพที่ 25 นายทศพร แพทอง (รุ่นพี่ที่คอยสอนหนังใหญ่ให้น้องๆ ปัจจุบันนักพากย์หนังใหญ่)

4.7 ประวัตินายจพรรณ์ ถาวรกุลพงศ์ (ผู้จัดการคณะหนังใหญ่วัดขนอน)

นายจพรรณ์ ถาวรกุลพงศ์ ปัจจุบันอายุ 32 ปี อาชีพศิลปินอิสระ มีพี่น้องจำนวน 3 คน ตนเองเป็นบุตรชายคนสุดท้องของพระฉลาด วิสุทธสาโร ผู้ซึ่งเป็นครูถ่ายทอดการแสดงท่าทางการเชิดหนังใหญ่เบื้องต้นในปัจจุบัน ภูมิลำเนาอยู่บ้านเลขที่ 30/1 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เริ่มเรียนรู้การแสดงหนังใหญ่ตั้งแต่อายุ 12 ปี ได้มาฝึกกับพ่อและพระครูพิทักษ์ศิลปาคม จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่โรงเรียนวัดขนอน แล้วเรียนต่อชั้นมัธยมปลายที่โรงเรียนมัธยมวัดไทรอารีรักษ์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จากนั้นศึกษาต่อระดับปริญญาตรี ที่วิทยาลัยเพาะช่าง จังหวัดกรุงเทพมหานคร

... ในช่วงที่เรียนระดับปริญญาตรี ต้องทำงานส่งอาจารย์หนึ่งชิ้น
ก่อนจะจบ ซึ่งเรียกว่าศิลปะนิพนธ์ ที่ได้ทำเรื่องศิลปะของตัวหนัง
ใหญ่วัดขนอน จนทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียน ...
(นายจพรรณ์ ถาวรกุลพงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน
2552)

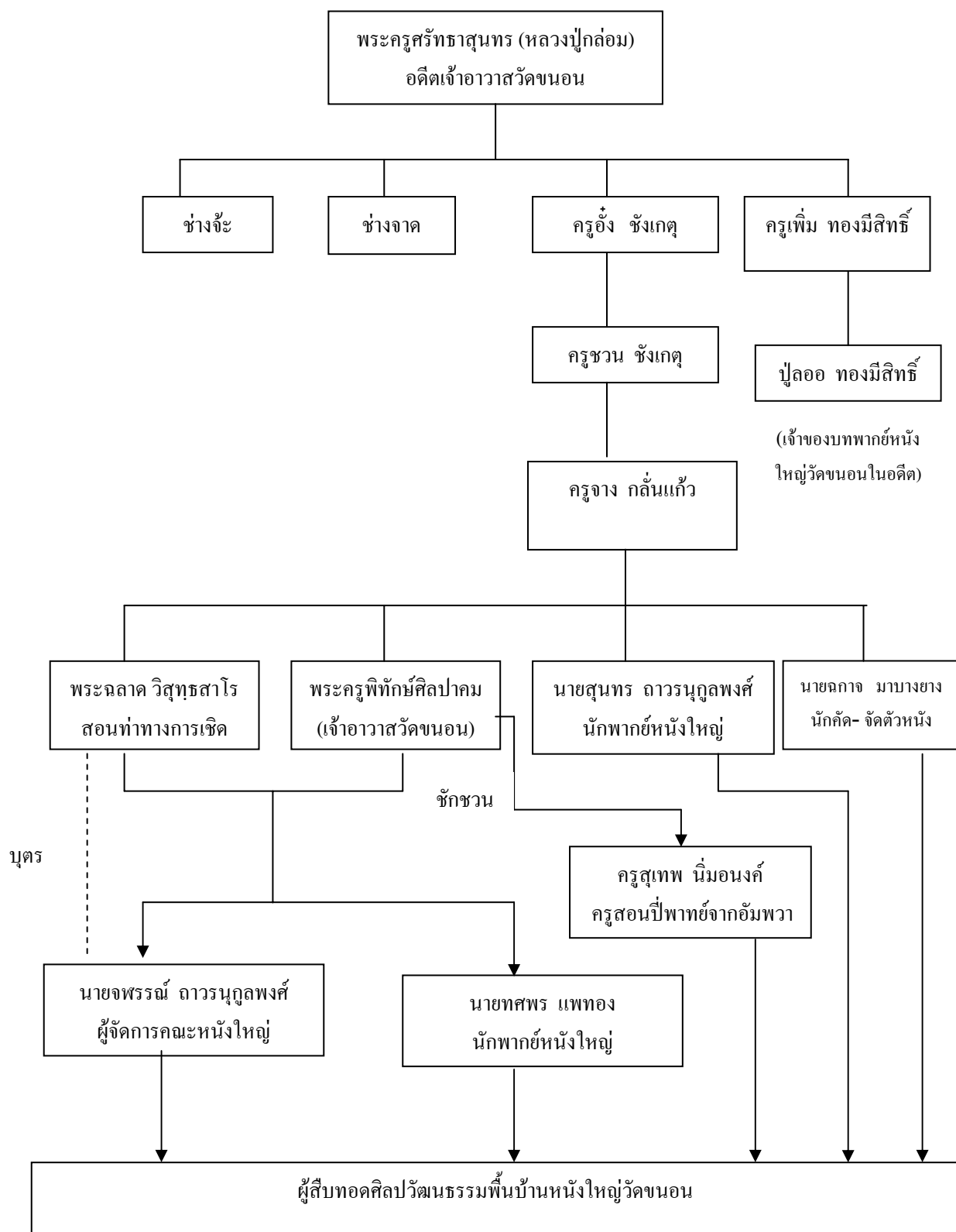
ปัจจุบันคุณจพรรณ์ ถาวรกุลพงศ์ มีหน้าที่เป็นฝ่ายจัดการ-ประสานงานการแสดงหนังใหญ่ ออกแบบตัวหนัง ซ่อมแซมหนัง ดูแลความพร้อมของคณะในภาพรวมทั้งหมดก่อนที่จะเริ่มการแสดง และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ทั้งในด้านการเชิดและการสร้างตัวหนังใหญ่ให้กับเยาวชนในวัดขนอนและชาวบ้านในชุมชนวัดขนอนเพื่อสร้างอาชีพเสริมมีรายได้พิเศษ โดยเฉพาะทางด้านการทำตัวหนังใหญ่ การวาดภาพลายเส้นและการแกะสลักตัวหนังใหญ่ และเป็นแกนนำในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน โดยพยายามเรียกร้องให้ชาวบ้านและเยาวชนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทุกครั้งที่มีการแสดงหนังใหญ่ในสถานที่ต่างๆ เขาจะออกมาทำหน้าที่พูดบรรยายให้ความรู้เรื่องราวที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอยู่เสมอ งานอดิเรกที่ชื่นชอบคือการเตะตระกร้อ เขาภาคภูมิใจเป็นอย่างมากที่ได้มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนงานหนังใหญ่วัดขนอนให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในสังคม ตราบใดที่ยังมีชีวิตอยู่จะอนุรักษ์และถ่ายทอดความรู้หนังใหญ่วัดขนอนให้กับลูกหลานในชุมชนบ้านวัดขนอนได้เกิดความรักและหวงแหนในมรดกวัฒนธรรม ได้เป็นผู้สืบทอดต่อไป

ภาพ 26 นายจพรรณ์ ถาวรณกุลพงศ์ (ผู้จัดการคณะหนังใหญ่วัดขนอน)

สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวของครูผู้ถ่ายทอดความรู้การแสดงหนังใหญ่แต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นบุคคล บรรยากาศ เหตุการณ์ต่างๆ ประกอบกับจิตใจของแต่ละบุคคล ประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมีความผูกพันกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนมาตั้งแต่เยาว์วัย ความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างครูผู้ถ่ายทอดความรู้หนังใหญ่กับผู้รับการสืบทอดและอุดมการณ์ในการฟื้นฟูหนังใหญ่วัดขนอนให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง เป็นตัวหล่อหลอมให้เกิดการเรียนรู้และแรงจูงใจในการถ่ายทอดการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ โดยได้รับการสืบทอดความรู้หนังใหญ่จากครูรุ่นก่อน ที่เป็นกลุ่มบุคคลรุ่นแรกในการสร้างหนังใหญ่ที่หลวงปู่กล่อม (พระครูศรัทธาสุนทร) เป็นเจ้าอาวาสวัดขนอนในอดีต การแสดงหนังใหญ่วัดขนอนในสมัยนั้นเป็นที่นิยมมาก ทำให้มีการสืบทอดความรู้ในด้านการแสดง การเก็บรักษาบทพากย์ที่ตกทอดต่อกันมา จนมีการพัฒนาทำให้จากผู้ที่เคยสืบทอดความรู้หนังใหญ่ ในอดีตได้กลายมาเป็นพลังสำคัญในปัจจุบัน โดยเป็นครูผู้ถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญใน ด้านงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน แสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงามในท้องถิ่นบ้านวัดขนอน บุคคลดังกล่าวล้วนเป็นบุคคลที่สำคัญในท้องถิ่นของบ้านวัดขนอน ซึ่งคอยทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้และปลูกฝังอุดมการณ์ให้กับลูกศิษย์และรุ่นน้องในปัจจุบัน ทำให้ลูกหลานในท้องถิ่นบ้านวัดขนอนเห็นคุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ โดยมีความหวังว่าจะรักษามรดกศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนี้จากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดกันต่อไป เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนี้ให้ดำรงอยู่คู่กับชุมชน

แผนภูมิที่ 6 แสดงลำดับการถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
จากอดีต - ปัจจุบัน

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

บทนี้เป็นการนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 คุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ตอนที่ 2 การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ตอนที่ 3 แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ตอนที่ 1 คุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

จากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตจากบุคคลทั้ง 4 กลุ่ม คือ 1.ครูผู้ถ่ายทอดความรู้หนังใหญ่ 2.ผู้ได้รับการสืบทอดความรู้ 3.ผู้มาชมหนังใหญ่วัดขนอน 4. นักวิชาการในท้องถิ่นและผู้นำชุมชน ได้พบข้อสรุปเกี่ยวกับคุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้านหลัก คือ 1.คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาบุคคลและ 2.คุณค่าที่มีต่อการพัฒนาสังคม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. หนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล มีการส่งเสริมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ สติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และการปรับตัวตนเองกับสังคม สามารถจำแนกออกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1.1 คุณค่าต่อการพัฒนาสติปัญญา

1.1.1 ส่งเสริมความรู้ความคิด

การเรียนรู้การแสดงหนังใหญ่สามารถส่งเสริมความคิดให้กับผู้ที่มารับการสืบทอดงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ ทำให้ได้รับความรู้ในเรื่องประวัติความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน งานศิลปะต่างๆที่เกี่ยวข้อง มีความรู้ทางการใช้ภาษาการแต่งบทประพันธ์ที่ใช้ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยเฉพาะเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งเป็นวรรณกรรมเก่าแก่ของประเทศไทยเพิ่มมากยิ่งขึ้น และส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักการตัดสินใจแก้ไขปัญหาหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้าในขณะที่ได้แสดงออกบนเวทีทำให้เกิดปฏิภาณไหวพริบ ผู้สืบทอดมีการฝึกหัดและเรียนรู้กรรมวิธีการผลิตตัวหนังใหญ่ ทำทางการเชิดหนังใหญ่ การดำเนินเรื่องที่ใช้การแสดง

และการเล่นดนตรีป๊อปปี้ ซึ่งจะทำให้รู้จักการสังเกตและค้นพบวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จากการลงมือกระทำได้รับประสบการณ์ตรง เป็นการฝึกสมองเพื่อพัฒนากระบวนการคิดทำให้สามารถจดจำเรื่องราวต่างๆ โดยใช้ระยะเวลาในการจำที่น้อยลง ส่วนผู้ที่มาชมงานศิลปวัฒนธรรมที่บ้านหนังใหญ่ต้องใช้ประสาทสัมผัสในการชม มีการประมวลความคิดจึงสามารถเข้าใจในสิ่งที่หนังใหญ่ต้องการสื่อให้รับรู้

... เด็กสามารถคิดได้เองว่าพอถึงคิวที่ต้องออกแสดง โดยเด็กๆจะออกแสดงเองโดยไม่ต้องบอก... (พระครูพิทักษ์ศิลปาคม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2552)

... การที่ได้มาฝึกการเชิดหนังใหญ่ ทำให้รู้เรื่องราวเกียรติเพิ่มขึ้นลักษณะของวรรณกรรมสมัยก่อน ซึ่งมีความสำคัญทำให้ได้รับข้อคิดเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน...(นายสรายุधि ถาวรณกุลพงศ์ ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552)

... การมาฝึกเชิดหนังใหญ่ทำให้เกิดสมาธิและจำเนื้อหาเรื่องราวต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น เมื่อก่อนอ่านหนังสือต้องใช้เวลาจนถึงจะจำได้แต่เดี๋ยวนี้อ่านรอบหรือสองรอบก็จำได้ และทำให้สอบได้อันดับดีขึ้น... (เด็กชายสรายุธิ กลุ่มญาติ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2552)

... การที่มาชมหนังใหญ่เหมือนกับได้มาดูของดีแบบฟรีๆ ทำให้มีความรู้เทคนิคทางด้านศิลปะการทำตัวหนังใหญ่ สามารถสู้กับต่างประเทศได้... (อัฐมี นิธิเสถียร ผู้มาชมการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552)

1.1.2 ส่งเสริมการวิเคราะห์และตีความ

หนังใหญ่แต่ละตัวและการแสดงในแต่ละตอนล้วนมีบทบาทและความหมายที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นผู้สืบทอดจะต้องเข้าใจความหมายก่อนจึงจะแสดงออกมา

ได้ตามเนื้อเรื่อง และในขั้นตอนของการสร้างตัวหนังใหญ่ก็เหมือนกันผู้สร้างต้องศึกษาก่อนว่าควรสร้างตัวหนังใด อยู่ในฉากตอนไหน มีวลคล้ายอย่างไรมีการวิเคราะห์หัวหนังแต่ละแผ่นควรสลักลายตัวใดจึงจะเหมาะสม ควรเขียนเส้นและตอกหนังจากส่วนใดก่อนเพื่อให้เกิดความสวยงามในส่วนของผู้มาชมต้องใช้การพิจารณาว่าตัวหนังนี้คือตัวใดเป็นฝ่ายไหน ผลแห่งการกระทำของตัวหนังที่แสดงเป็นอย่างไร จึงจะทำให้เข้าใจการแสดงอย่างลึกซึ้ง ส่งผลให้ผู้มาสืบทอดและผู้มาชมรู้จักการใช้เหตุผล การคิดวิเคราะห์และสามารถตีความ ในบทบาทของตัวหนังใหญ่ที่ได้รับในการแสดงแต่ละตัว ได้รับประสบการณ์และเกิดการเรียนรู้ในการลองผิดลองถูกทำให้เกิดสมาธิและมีสติในการควบคุมการกระทำของตนเองได้อย่างเหมาะสมรู้จักการลำดับเหตุการณ์ความสำคัญก่อนหลัง สามารถปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์รู้จักการยืดหยุ่นจนทำให้เกิดไหวพริบปฏิภาณนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเกิดเป็นวิสัยทัศน์

... ไม่ใช้ตัวโน้ตในการสอนบรรเลงดนตรีไทย แต่จะใช้ช่วงจังหวะและทำนองตามแบบสมัยโบราณ หน้อย! หน้อย! หน้อย! แล้วสอนให้เด็กจำเองว่าจะต้องตีเครื่องดนตรีอย่างไรบ้าง เพราะถ้าใช้ตัวโน้ตในการสอนเด็กก็จะไม่สามารถพลิกแพลงในการเล่นได้ จะทำให้เกิดสำเนียงในการบรรเลงและสิ่งที่สำคัญรุ่นพี่ต้องไปถ่ายทอดความรู้ให้กับรุ่นน้องได้ด้วย...(ครูสุเทพ นิมอนงค์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2552)

...ปู่เทพ สอนพวกเราเล่นดนตรีไทย เวลาที่ปู่เทพสอนจะดีให้พวกหนูดูก่อนว่าดีอย่างไร และให้พวกเราจำว่าดีอย่างไรและได้เสียงออกมาอย่างไร บางครั้งก็ตีผิดในตอนแสดง แต่จะต้องรีบแก้ไขให้คนอื่นไม่รู้...(กรรณิการ์ เอี่ยมเจริญ ผู้สืบทอดการแสดงดนตรีปีพาทย์ประกอบการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2552)

... ใครก็ตามที่ได้มาเยี่ยมชมและชมการแสดงของหนังใหญ่วัดขนอนแห่งนี้ โดยเฉพาะผู้บริหารจะทำให้เกิดวิสัยทัศน์ในการมองอดีตจนถึงอนาคต สามารถเชื่อมโยงสิ่งต่างๆที่มีความสัมพันธ์

กันได้ดี...(คูสิต ย่านเคิม ผู้อำนวยการยุหมินพัฒนา สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ 5 ธันวาคม 2552)

... การเชิดหนังใหญ่จะต้องสวมบทบาท เอาจิตใจของ
ตนเองใส่ลงในตัวหนังแล้วเชิดตามบทบาทและบทเจรจาต้องรวม
คนกับหนังเป็นหนึ่งเดียว เช่น ถ้าเป็นยักษ์ก็ต้องมีการศึกษาลักษณะ
ท่าทางของยักษ์ที่แสดงออกว่าเป็นอย่างไรก่อน แล้วเราก็เลียนแบบ
ท่าทาง... (นายสรพล เนียมพวง ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552)

... เมื่อได้มาชมการแสดงหนังใหญ่รู้สึกทั้ง ในการอนุรักษ์
วัฒนธรรม ประทับใจตรงที่ใช้เด็กตัวเล็กเป็นคนเชิดหนังใหญ่ รู้สึก
รักและหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก...(พิบูล ดอนบุญ
ไทย นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ชั้นปีที่4 ม.หอการค้าไทย
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552)

1.1.3 ส่งเสริมการใช้จินตนาการ

การเรียนรู้หนังใหญ่วัดขนอนเป็นการฝึกทักษะการระดมความคิด
การวางแผนและเตรียมงานก่อนออกแสดงทุกครั้ง ต้องใช้จินตนาการตามเนื้อเรื่องบทบาทและ
ท่วงทำนองของดนตรีที่บรรเลงโดยสวมบทบาทตามตัวหนังที่ได้รับมอบหมายในการแสดง
บางครั้งต้องดัดแปลงท่าทางเพื่อให้เหมาะสมกับตัวหนังนั้นๆ และดึงดูดความสนใจของผู้ชม
ทำให้ผู้แสดงเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เกิดสมาธิ ผู้ชมเองก็จะเกิดมโนภาพที่คล้อยตามไป
กับการแสดง และในขั้นตอนการสร้างตัวหนังใหญ่ การเขียนลวดลายหรือการตอกตัวหนังใหญ่ต้อง
อาศัยมโนภาพในการสร้างสรรค์ผลงานให้ออกมาตามเนื้อหา ผู้ที่มาชมการแสดงก็ต้องใช้
จินตนาการประกอบกับเสียงพากย์และเสียงดนตรีจึงจะเข้าใจและได้อรรถรสเนื้อหาในการแสดง

...ก่อนที่จะออกแสดงบนเวทีหรือก่อนที่จะไปแสดง
ต่างจังหวัดจะมีการเรียกประชุมผู้ที่ออกแสดงหนังใหญ่ทั้งหมด
เพื่อวางแผนและนัดแนะกันก่อน สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้

โดยที่ก็จะสอนน้องให้เข้าใจตรงกัน จะได้ทำให้งานแสดงออกมาดี...
(จพรรณั ถาวรณกุลพงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2552)

... พอมาพากย์หนังใหญ่ทำให้เราเกิดจินตภาพ วาดมโนภาพ
ออกมาเป็นเรื่องราวต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น... (สุนทร ถาวรณกุลพงศ์
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2552)

... ก่อนที่จะไปแสดงต่างจังหวัด พระครูพิทักษ์ศิลปาคม
และพี่หมู่จะเรียกเด็กๆ มาคุยกัน ว่าจะต้องเล่นตอนไหนเพื่อฝึกซ้อม
กันก่อนที่จะไปแสดง บางงานที่ไปต่างจังหวัดบางครั้งท่านเจ้า
อาวาสจะปล่อยให้ไปกันเอง ให้รุ่นพี่รับผิดชอบดูแลรุ่นน้องไป...
(สรพล เนียมพวง ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ 23 ตุลาคม 2552)

1.1.4 ส่งเสริมความรู้ทางด้านภาษา

โดยเฉพาะในด้านการใช้ภาษาบทบาทจะเป็นกาพย์ยานีและกาพย์
ฉกั บั ง ส่วนบทเจรจาจะเป็นร้อยกรองประเภทร่ายที่มีการสนทนาโต้ตอบกัน ซึ่งเป็นการพัฒนา
ความรู้ทางด้านภาษาให้กับผู้ที่สนใจทางด้านการใช้ภาษาไทยได้มาเรียนรู้ เป็นบทประพันธ์ที่มี
คุณค่าทางวรรณคดี มีการสอนให้เด็กเข้าใจบทประพันธ์ก่อนที่จะออกแสดง เข้าใจความหมาย
ของคำต่างๆ เพื่อจะได้แสดงอารมณ์การแสดงออกมาอย่างถูกต้อง สามารถพัฒนานำมาใช้เป็น
บทเรียนในสถานศึกษาเพื่อทำให้เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจในด้านการประพันธ์ การสร้าง
วรรณกรรมที่มีคุณค่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น

... อาจารย์ได้แนะนำให้นำมาดูการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน
ให้มาเรียนรู้การใช้ภาษาแบบโบราณที่เป็นโคลง กลอน ทำให้เรา
ได้รับความรู้ตรงนี้เพิ่มมากขึ้น ... (พิกุล ดอนบุญไทย นักศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์ชั้นปีที่4 ม. หอการค้าไทยสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19
ธันวาคม 2552)

...ในฐานะที่ผมเป็นปราชญ์ทางด้านวรรณศิลป์
 ผมคิดว่าเยาวชนควรมีโอกาสเข้ามาศึกษาบทพากย์ บทเจรจาของ
 หนังใหญ่วัดขนอน เพราะจะทำให้เห็นถึงรูปแบบการใช้ภาษาและ
 ได้รับข้อคิดเพิ่มมากขึ้น เป็นงานที่น่าสนใจครับ...
 (นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย นักวิชาการท้องถิ่น สัมภาษณ์เมื่อ
 วันที่ 16 มกราคม 2553)

พันตรีหญิงพอบ โปษะกฤษณะ ได้กล่าวถึงคุณค่าของบทพากย์ที่ใช้
 ประกอบการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนไว้ในหนังสือวรรณกรรมประกอบการแสดงหนังใหญ่ไว้ว่า
 หนังใหญ่วัดขนอน นับเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาวบ้านที่มีบทพากย์ในลักษณะที่เป็นของตนเอง
 ซึ่งมีความแตกต่างจากบทพากย์อื่นๆ ถือเป็นบทพากย์ที่มีทั้งบทพากย์และบทเจรจาต่อเนื่องกัน
 มีลักษณะถูกต้องตามฉันทลักษณ์การแต่งบทประพันธ์ บทพากย์เป็นกาพย์ยานีและกาพย์ฉบัง
 ส่วนบทร่ายเป็นร้อยแก้ว ซึ่งมีความไพเราะ สัมผัสดี กินความทำให้เห็นถึงรายละเอียดเรื่อง
 ธรรมชาติและบรรยากาศ มีตัวอย่างดังนี้

ตัวอย่างบทพากย์ ตอนศึกอินทรีชิตครั้งที่ 1
 ครั้งรุ่งจรัสฟ้าธาตรี แห่เสียงสกุณี
 สนั่นพิภพเมืองมาร
 ดุริยางค์ย่ำรุ่งฆ้องขาน เสียงสังข์สุเวทหวาน
 วิเวกจังหวัดเวียงวัง
 เสียงพิณพาทย์ฆ้องประโคนดั่ง เสนาะในบัลลังก์
 พระหฤทัยพันทิว
 แจ้วเจื้อยนางจำเรียงเสียงศรี จิ่งจอมอสุรี
 ราฟ้างพิภพลงกา
 โอ้แสนเสียดยางศา แต่ล้วนศักดิ์ดา
 สำหรับจะปล้นปลอมสวรรค์
 สามโลกฤาสะดุ้งแด้น ใครหนอจะขัน
 จะเคี้ยวฉมวกจะร้าวรอน

(คัดลอกมาจาก หนังสือวรรณกรรมประกอบการแสดงหนังใหญ่ หน้า 61)

ตัวอย่างบทเจรจา ตอนศึกอินทรีครั้งที่ 1

สมเด็จพระบรมวงศ์พระหมมาร สถิตแท่นสำราญดึกสงัด พระบรมกษัตริย์มิได้หลับสนิท ในใจคิดถึงการณรงค์สงคราม ด้วยลักษมณ์รามยกพลจองถนนมาประชิดติดพระนครลงกา ให้พระเจ้าน้องยาธราชโยธาออกไปยังมิได้กลับทัพ ให้วามวังคังเพลิงสุมพระอรุณท้าวยักษ์พลุดจากที่บรรทม เข้าห้องสรงทรงเครื่องสำหรับกษัตริย์เสร็จ ฯ

(คัดลอกมาจาก หนังสือวรรณกรรมประกอบการแสดงหนังใหญ่ หน้า62)

1.1.5 เสริมสร้างทัศนคติให้กับผู้เรียน

การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของวัดขนอน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้กับเยาวชนในท้องถิ่นและผู้ที่มีความสนใจมาศึกษาภายในวัดขนอนจะมีบรรยากาศที่ร่มรื่น มีต้นไม้ใหญ่จำนวนมากและอยู่ติดกับริมแม่น้ำแม่กลอง มีการรักษาความสะอาดภายในวัด มีอาคารทรงไทยที่จัดแสดงพิพิธภัณฑ์เก็บรักษาตัวหนังใหญ่ที่เก่าแก่ และโรงละครแสดงหนังใหญ่ อันสะท้อนให้ผู้ที่มาเรียนรู้เห็นถึงความประณีต เก่งแก่ สวยงามและมีรสนิยม ซึ่งเป็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่ทำให้ ผู้ที่มาศึกษาได้ซึมซับศิลปวัฒนธรรมได้ดี มีความเป็นธรรมชาติเป็นการกระตุ้นความสนใจให้นักเรียนได้รับความรู้ทางด้านวัฒนธรรม จากประสบการณ์เป็นการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีและเป็นการปลูกฝังค่านิยมสร้างลักษณะนิสัยอันดีงาม

... หนังใหญ่วัดขนอนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดราชบุรี สามารถให้เยาวชนเข้ามาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น เป็นแหล่งเผยแพร่ทางวัฒนธรรม ...
(วรรณุช ทองลิ้ม นักวิชาการวัฒนธรรม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2552)

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่าอย่างหนึ่งที่มีคุณค่ามหาศาล เป็นการพัฒนาความสามารถของบุคคลให้กับผู้ที่มาสืบทอดเรียนรู้และผู้มาชมศิลปะ โดยเฉพาะการส่งเสริมทางด้านสติปัญญาให้เกิดความรู้ความคิดในเรื่องศิลปะแบบโบราณที่สะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ของไทยและงานวัฒนธรรม ทำให้เกิดทักษะการวิเคราะห์ ตีความเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทำให้เกิดวิสัยทัศน์ใน

การเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน เสริมสร้างทัศนคติที่ดีในการเรียนรู้และเห็นคุณค่าในงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

1.2 คุณค่าต่อการพัฒนาอารมณ์

เสน่ห์ของหนังใหญ่วัดขนอนคือการแสดงที่จำลองสวรรค์บนผืนดิน มีรสนิยมอันไพเราะ สื่อผ่านบทพากย์เจรจาและการเคลื่อนไหวอย่างสง่างาม ทำให้เกิดสุนทรียะความรักและความหวงแหน เป็นลักษณะการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างความบันเทิง มีการปรับบทพากย์โดยใส่มุขตลกขบขันทำให้ทั้งผู้เฒ่าและผู้ชมเกิดความเพลิดเพลิน ช่วยเสริมสร้างความสมดุลทางอารมณ์

1.2.1 เพลิดเพลินใจ

ศิลปะบนตัวหนังใหญ่วัดขนอน มีความละเอียด และประณีต สะท้อนให้เห็นถึงกลวิธีในการสร้างหนังให้เกิดความสวยงามเพื่อใช้ในการแสดงแสงและเงา เมื่อนำมาแสดงทำให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนาน มีลีลา ท่าทางการเชิดที่สัมพันธ์กับเสียงดนตรีไพเราะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ทำให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ที่คล้อยตามไปกับการแสดง ทำให้มีจิตใจที่ร่าเริงแจ่มใส รู้สึกสนใจและเห็นความสำคัญในศิลปะของหนังใหญ่

... ผมมาฝึกการเต้นหนังใหญ่ รุ่นพี่ชวนมาฝึกครับ ชอบหนังใหญ่มาก ทำให้ผมสนุกสนาน มีความสุขที่ได้มาเล่นหนังใหญ่ครับ... (ปฎิภาณ นิไชโยค ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2552)

... การได้มาชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนรู้สึกชอบมาก ทำให้เกิดอารมณ์ตามไปกับหนังที่แสดง ยอมรับเลยว่าชอบการแสดงของคนเชิดมากเป็นเด็กตัวเล็กนิดเดียวแต่ใส่อารมณ์ได้อย่างสมจริง... (ศิระนาท ศรีสวัสดิ์ นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 ม. หอการค้าไทย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552)

... การแสดงของหนังใหญ่วัดขนอน ช่วยทำให้ผู้มาชมเกิดความเพลิดเพลินใจ และเกิดความฮึกเหิมในตอนที่ต้องสู้ รู้สึกดีใจที่ได้มีโอกาสมาชมและจะชวนเพื่อนๆ มาเยี่ยมชมอีก ...
(อาทิตริน พิริภักดิ์ ผู้มาชมจากจังหวัดนนทบุรี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552)

1.2.2 ประทับใจ

การได้มาเรียนรู้และมีโอกาสมาชมการแสดงของหนังใหญ่วัดขนอนจะเป็นการกล่อมเกลாதงจิตใจให้กับเยาวชนประเภทหนึ่ง ทำให้ผู้ที่มาเรียนรู้และผู้มาชมการแสดงเกิดความพอใจเป็นคนที่มีความตั้งใจอ่อนโยน มองโลกในแง่บวกที่สวยงาม มีความรับผิดชอบในการชื่นชมงานศิลปวัฒนธรรม ผ่อนคลายความเครียดในจิตใจทำให้เกิดความสุขมากขึ้น

... เชิดหนังใหญ่ตั้งแต่อายุ 12 ปี เชิดตอนแรกๆก็รู้สึกอายๆ สายตาคนที่มาดูเรา พอขึ้นเวทีเชิดนานเข้าเรื่อยๆ ก็รู้สึกเฉยๆต่อคนที่มาดูการแสดงของพวกเขา... (นายจพรัตน์ ถาวรบุญกุลพงศ์ หัวหน้าคณะหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2552)

... ตอนแรกที่ขึ้นเวทีจะไม่ค่อยอยากสบสายตาคนที่ดูเราอยู่กลัวว่าจะทำผิด แต่พอแสดงเรื่อยๆก็ไม่เงินแล้ว เกิดความมั่นใจในตนเอง คนดูบางคนก็จะสนใจพวกเราจึงถามอะไรๆก็ตอบไปเรื่อยๆ พอแสดงเสร็จผู้ชมก็เข้ามาขอถ่ายรูปแล้วก็ชมเรา รู้สึกปลื้มมากๆว่าเราทำได้... (นายสุทัต ส่องจร ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2552)

...ผมชอบการเชิดหนังใหญ่มากๆ ชอบให้คนมาดูเวลาที่เรแสดงเยอะๆ ทำให้เกิดความชอบในการแสดงออกแล้วอยากที่จะเล่นให้ดีขึ้นเรื่อยๆ... (ปริญญาน นวนเตย ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2552)

...การได้มาชมหนังใหญ่ ทำให้รู้สึกคล้อยตามเรื่องที่แสดง ได้เห็นศิลปะของการเคลื่อนไหวไปพร้อมกับเสียงดนตรี เป็นงานที่ละเอียดอ่อน รู้สึกว่าเราควรอนุรักษ์วัฒนธรรมตรงนี้ไว้...(ปรีชาตนิลวรรณ ผู้มาชมจากจังหวัดสุโขทัย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2552)

...รู้สึกซาบซึ้งใจไปกับการแสดงหนังใหญ่ ไม่เคยเห็นการแสดงแบบนี้มาก่อน ส่วนมากจะไปดูการแสดงหุ่นโกลุสส์ มาดูที่นี้รู้สึกว่าเก่าแก่จริงๆ แล้วมีความขลัง ชื่นชมค่ะ อยากให้ช่วยกันเผยแพร่และอนุรักษ์ไว้...(บุญรัตน์ ไตรศิริสมบัติ ผู้มาชมจากจังหวัดกรุงเทพมหานคร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2552)

...ผมชอบการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน ที่จริงๆ ครอบอยากมาดูอีก รู้สึกชอบมากๆ ไม่เคยเห็นมาก่อน อยากลองเชิดหนังใหญ่บ้าง...(เด็กชายพัฒนพล อยู่เต็มสุข ผู้มาชมจากจังหวัดนครปฐม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2553)

1.2.3 ซาบซึ้งใจ

การแสดงหนังใหญ่ยังทำให้ผู้แสดงเกิดอารมณ์สในการเสพงานศิลปะ โดยใช้จิตวิญญาณและความรู้สึกเข้าถึงงานศิลปะที่เป็นวัตถุแต่แฝงไว้ด้วยพลังและอารมณ์ภายใน เกิดการสร้างสรรคตามวิถีธรรมชาติ เห็นถึงความสำคัญของงานศิลปวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

... การพากย์หนังใหญ่ เช่น การพากย์ทั้งตัวยักษ์และหนุมาน ต้องเอาจิตใจของยักษ์และลิงเข้ามาใส่ในอารมณ์เรา เปรียบเสมือนเราได้เป็นยักษ์ ได้เป็นลิง และต้องเอาอารมณ์ใส่เข้าไปในตัวหนัง จะทำให้เกิดความเร้าใจขึ้นมา...(นายสุนทร ถาวรบุญวงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2552)

...เวลาพากย์หนังใหญ่ ต้องใช้จินตนาการประกอบด้วย ชอบบทเจรจาทำให้เกิดอารมณ์มากกว่าบทพากย์ เพราะใช้คนพากย์

2 คน ได้ตอบกันมากกว่าเพราะมีการใส่อารมณ์ได้ง่ายกว่า
การพากย์คนเดียว...(นายทศพร แพทอง ผู้พากย์หนังใหญ่
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2552)

...ตอนแรกผมเป็นคนเชิดก่อน พอเชิดไปนานๆก็อยากเรียนรู้
เรื่องของหนังใหญ่ในด้านของทำตัวหนัง ก็มาลองตอกหนัง
พระอาจารย์มาเห็นบอกว่าเอ็งก็ทำได้ ก็ดีใจที่เราทำได้ เวลาตอก
หนังจะทำให้อารมณ์เยือกเย็นมากขึ้น...(นายฉลาด มาบางยาง
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2552)

... ดูการแสดงหนังใหญ่แล้วชอบลีลาคนพากย์มากๆครับ
เห็นลีลานั้นก็แสดงผมรู้สึกทึ่งเลย เพราะคนเดียวแต่สามารถทำได้
หลายเสียง หลายบทบาท ยอมรับว่าเก่งมากๆ ครับ
(ธีระ สมใจนึก ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มกราคม
2553)

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่มีคุณค่าในการพัฒนาอารมณ์ทั้งของผู้ที่มา
สืบทอดและ ผู้มาชมงานศิลปะ โดยจะทำให้เกิดความสุขสนานเพลิดเพลิน และมีความรู้สึก
คล้อยตามไปกับบรรยากาศ ก่อให้เกิดความประทับใจ ความซาบซึ้ง จากการสังเกตพบว่าแทบ
ทุกครั้งที่ได้ชมการแสดงหนังใหญ่วัดชนอนจบลงแล้ว จะมีหน้าตาที่ยิ้มแย้มแจ่มใส
และมีผู้ชมบางคนเข้าไปชมเชยผู้แสดงด้วยการยกนิ้วให้หรือบางครั้งขอถ่ายภาพเพื่อเก็บไว้เป็นที่
ระลึก ก็จะทำให้ทั้งผู้ชมและผู้แสดงเองเกิดความประทับใจซึ่งกันและกัน จากการสัมภาษณ์ผู้มา
ชมพบว่าส่วนใหญ่ให้ข้อมูลในลักษณะเดียวกันว่าหลังจากที่ได้ชมการแสดงหนังใหญ่ทำให้เกิด
จิตสำนึกในการรักและหวงแหนในวัฒนธรรมไทย อีกทั้งยังทำให้เกิดความตระหนักเรื่อง
การอนุรักษ์ในมรดกศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน นอกจากนี้การที่ได้มาฟังดนตรีปี่พาทย์ ที่ใช้
ประกอบการแสดงหนังใหญ่ทำให้เกิดความไพเราะ ความรื่นรมย์ตามท่วงทำนองที่มีความสัมพันธ์
กับการเคลื่อนไหวและศิลปะบนตัวหนังใหญ่ จนทำให้เกิดเป็นสุนทรียภาพ เพราะช่วงจังหวะ
ทำนองที่วงดนตรีปี่พาทย์ได้บรรเลงบางครั้งรวดเร็วทำให้เกิดความรู้สึกที่ว่องไว อีกเหิน
เกิดบรรยากาศของการต่อสู้ บางเวลาบรรเลงอย่างช้าๆเนิบๆทำให้รู้สึกถึงความนุ่มนวลและความ
อ่อนโยน จนทำให้เกิดเป็นความรู้ในที่สุด

1.3 คุณค่าต่อการพัฒนาจิตใจ

ลักษณะการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่มีการส่งเสริมให้ผู้แสดงและผู้ชม เกิดความสุขและมีสุขภาพจิตที่ดีเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยทำให้เกิดความกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก และกล้าตัดสินใจที่จะแสดงพฤติกรรมในลักษณะที่เหมาะสมกับสภาพเหตุการณ์และสังคม

1.3.1 กล่อมเกลாதงจิตใจ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนมีส่วนช่วยทำให้มีจิตใจของผู้ชมเกิดความอ่อนโยน มีความเบิกบาน สบายใจไปกับงานศิลปะแขนงต่างๆ ที่ได้ชม เสริมสร้างลักษณะนิสัยที่ดีให้กับเยาวชน และในส่วนของผู้สืบทอดสร้างความสนุกสนาน รื่นเริง สดชื่นแจ่มใส พัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง เป็นการฝึกความอดทน ให้เป็นบุคคลที่มีความมุมานะเพียรพยายามในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ ปลุกฝังให้รู้จักการเสียสละ สร้างความรับผิดชอบจนทำให้เกิดคุณภาวะ

... เราชอบคำกล่าวของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ท่านบอกว่าเราควรรู้จักเหง้าของวัฒนธรรม อย่ารักวัฒนธรรมเพราะคิดว่าเราเป็นคนไทยแต่ควรรักวัฒนธรรมเพราะว่าวัฒนธรรมเป็นรากเหง้าของเรา การเสพงานศิลปะเป็นความละเอียดอ่อน เช่น เด็กที่ก้าวร้าวพอมาฝึกก็สามารถทำให้เกิดความอ่อนโยนลงได้... (พระครูพิทักษ์ศิลปาคม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2552)

... งานหนังใหญ่ เป็นงานที่ใช้ศิลปะหลายแขนง ดังนั้นเด็กที่มาสืบทอด จึงต้องใช้ความอดทนในการเรียนรู้ ผมคิดว่าเป็นวิธีการขัดเกลาทงจิตใจอย่างหนึ่งที่ทำให้เด็กเป็นคนดี ... (นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2553)

... การสร้างสรรค์งานศิลปะภาพหนังใหญ่นี้แสดงให้เห็นถึงความพยายาม ความอดทนของบรรพบุรุษในอดีต ต้องเป็นคนที่มีจิตใจแน่วแน่จดจ่ออะ จึงสลักตัวหนังได้ขนาดนี้ขอให้นักช่วยกันรักษาของมีค่าของชาตินี้ไว้ ... (อัมมัญญา นาคโสธร ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2553)

1.3.2 เชื้อมั่นในตนเอง

การแสดงหนังใหญ่วัดขนอนนี้ทำให้เกิดความมั่นใจในตนเอง กล้าคิด กล้าทำและกล้าแสดงออกมากยิ่งขึ้น ฝึกการควบคุมและรู้เท่าทันอารมณ์ของตน บอกกับตัวเองได้ว่าขณะนี้กำลังรู้สึกอย่างไร มีการยอมรับข้อบกพร่องของตนเองได้เพื่อใช้เป็นข้อเตือนใจในการปรับปรุงการแสดงให้ดียิ่งขึ้น จนทำให้เกิดความสำเร็จในที่สุด และมีความภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง

...ผู้ชมบางคนเคยเข้ามาบอกว่าเขาถึงถึงความสามารถของเรา ครั้งหนึ่งมีโอกาสได้ไปเชิดหนังใหญ่ที่อิตาลี เราคิดว่าไม่เห็นจะยากตรงไหนเลย เราทำมานานเกิดความชำนาญแล้ว รู้สึกว่าภูมิใจมาก เรามีความสามารถคิดว่าเราทำได้ในสิ่งที่คนอื่นอีกหลายคนอยากจะทำแต่เขายังทำไม่ได้...(นายจพรรณ์ ถาวรบุญกุลพงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2552)

...ได้มีโอกาสมาเล่นหนังใหญ่วัดขนอนให้คนอื่นดู แรกก็อาย พอเดินเรื่อยๆไป ก็เริ่มนิ่ง เกิดความกล้าหาญและกล้าแสดงออก...(เด็กชายจิรวีวัฒน์ แยมมา ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2552)

...ผมคิดว่าการได้ออกแสดงมากๆจะทำให้เราไม่กลัวคนที่มาดู จะรู้สึกชอบอยากให้คนมาดูเรามากกว่า...(เด็กชายชนินทร์ เพ็ชรนิล ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2552)

...เห็นน้องๆนักแสดง ตัวเล็กนิดเดียว ออกมาแสดงเก่งจริงๆ ค่ะ ต้องยกนิ้วให้ว่าน้องๆเขาเก่งและมีความมั่นใจในตนเอง ก็ย้อนทำให้เราคิดว่าเวลาที่เราจะทำอะไรให้ได้ดีก็ต้องมั่นใจในสิ่งที่เราจะทำ... (บุษรา รอดเพชร ผู้มาชมจากจังหวัดนครปฐม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2553)

1.3.3 เกิดจิตสำนึกในการรักและหวงแหน

เกิดสำนึกในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม มีความรักและหวงแหนในมรดกวัฒนธรรม ซึ่งเป็นงานศิลปะไทยแบบโบราณที่นับวันจะหาชมได้ยาก ทำให้ผู้สืบทอดและผู้มาชมอยากมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้มาศึกษา

... ผมตั้งใจที่ได้มาสืบทอดความรู้ในหนังใหญ่ และมาช่วยอนุรักษ์หนังใหญ่นี้เอาไว้ให้รุ่นน้องได้มาดูกัน ...(ชเนศ ถาวรณกุลพงศ์ ผู้สืบทอดการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2552)

...ได้มาดูงานศิลปะหนังใหญ่ คิดว่าทำให้เราเกิดการซึมซับในวัฒนธรรมไทยมากขึ้น อยากให้ทุกคนช่วยกันอนุรักษ์ไว้...(อัฐมี นิธิเสถียร ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2553)

... ผมเคยไปเกณฑ์ทหารอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไปอยู่ที่โน่น ใจก็คิดถึงบ้านเราตลอด เมื่อกลับมาจึงมาพakyหนังใหญ่ต่อ ผมคนวัดখনอนก็รักบ้านของผมอยากรักษามรดกนี้ไว้ ไม่อยากให้สูญหายครับ ...(ทศพร แพทอง ผู้พakyหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2552)

...ชอบการแสดงหนังใหญ่ ทำให้เห็นรสชาติ ทำให้หนังมีชีวิต แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ อยากให้มีการอนุรักษ์ไว้ในท้องถิ่น ...(วัลลภ สุวรรณธร ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2553)

1.4 คุณค่าต่อการพัฒนาทางร่างกาย

การแสดงหนังใหญ่ช่วยทำให้ร่างกายได้เคลื่อนไหว เป็นการออกกำลังกายบริหารส่วนต่างๆ มากขึ้น ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความแข็งแรงทางด้านร่างกายให้กับผู้สืบทอดได้มีการพัฒนาการใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ ให้เกิดความคล่องแคล่วว่องไว ความทนทาน

การทรงตัว ความแม่นยำ เสริมสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานระหว่างประสาทกับกล้ามเนื้อ เพราะการแสดงต้องใช้ประสาทส่วนกลาง ประสาทตา และประสาทหู สั่งการให้แขน มือ และขา เคลื่อนไหวไปตามจังหวะการพากย์ ท่วงทำนองการบรรเลงของดนตรี ซึ่งทำให้เกิดความสง่างามของร่างกายและเสริมสร้างบุคลิกภาพที่สมดุล

... การเชิดหนังใหญ่ของเหล่าเยาวชนวัดชนอน มีประโยชน์ในหลายด้าน เช่น ในด้านของสุขภาพเป็นการฝึกกล้ามเนื้อให้มีความแข็งแรงเพราะเห็นได้ว่ากว่าที่เด็กๆจะมาเชิดหนังได้ จะต้องมีการฝึกในเรื่องของการคัดเนื้อคัดตัวมาก่อน จึงจะทำให้การแสดงเป็นไปอย่างนุ่มนวล ... (สุทธิรักษ์ หงสะมัด สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2553)

... เวลาผมถูกทำโทษหลวงตาและรุ่นพี่จะให้พวกผมเดินเปิดซึ่งมันทรมาณครับเหมื่อยมาก ขอมวิดพื้นยังดีกว่าเดินเปิดอีก เด็กๆจะเข็ดกัน ถ้าถูกให้เดินเปิดแต่มันก็คืนะครับช่วยทำให้เราฝึกเดินไปด้วย...(รุ่งโรจน์ กันทะพรหม ผู้สืบทอดการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2552)

... การฝึกเดินหนังใหญ่มีหลายท่า อย่างท่าพื้นฐานก็จะเริ่มฝึกการคัดเนื้อ คัดตัวก่อน ซอยเท้า เดินเสา ก็ทำให้เด็กได้ออกกำลังกายไปด้วยซึ่งได้ประโยชน์... (ฉกาจ มาบางยาง 2552 ผู้ถ่ายทอดการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2552)

...เห็นน้องๆเขาทำท่าทางการแสดง ลีลาสวยงาม โดยเฉพาะฉากตอนต่อสู้กัน ท่าทางทะมัดทะแมงดี...(เบญจวรรณ สระทองอ่อน ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2553)

1.5 คุณค่าต่อการปรับตนกับสังคม

หนังใหญ่มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผู้ที่มาสืบทอดงานศิลปะได้รู้จักการใช้ชีวิตในสังคมร่วมกัน มีการร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติงาน ประสานงานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น

เคารพในสิทธิและความสามารถของเพื่อนๆในกลุ่ม ฝึกการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เคารพและปฏิบัติตามกติกา รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมส่วนรวมทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีต่อหมู่คณะ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เสริมสร้างความมีระเบียบวินัย รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นพื้นฐานของการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและผู้อื่น

... การมาสืบทอดงานหนังใหญ่ พวกเราต้องมาอยู่ด้วยกัน
เข้าใจซึ่งกันและกัน ส่วนมากรุ่นพี่จะดูแลรุ่นน้อง พระอาจารย์
จะสอนเสมอว่าให้พี่ดูแลน้องๆด้วย เหมือนกับว่าพวกเราเป็น
ครอบครัวเดียวกัน ให้ช่วยเหลือกันรักกันให้มากๆ ... (สุทัต ส่องขจร
2552 ผู้สืบทอดการแสดงสัมภรณ์เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2552)

... บางครั้งเราต้องออกไปแสดงที่อื่น ตามต่างจังหวัดรุ่นพี่
ก็จะคอยดูแลน้องๆกัน น้องก็จะเชื่อที่พี่บอกว่าต้องทำตัวอย่างไร ...
(กเนศ ถาวรบุญกุลพงศ์ 2552 ผู้สืบทอดการแสดง สัมภรณ์เมื่อ
วันที่ 28 พฤศจิกายน 2552)

... มีไปแสดงที่อื่นบ่อยๆ อย่างล่าสุดที่ไปไกลที่สุด คือภูเก็ต
บางครั้งผมไม่ได้ไปด้วย ก็ลองปล่อยให้เด็กไปกันไว้ใจในตัว
พวกเขา เราก็จะให้พี่ดูแลน้องเอง ซึ่งพวกเขาทำได้ ผมว่าทำให้
เด็กๆรักและสนิทกันมากขึ้น ... (จพวรรณ ถาวรบุญกุลพงศ์ 2552
ผู้จัดการคณะหนังใหญ่วัดขนอน สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน
2552)

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนเป็นมรดกวัฒนธรรมในท้องถิ่น
ที่มีคุณค่าในการพัฒนาบุคคลเพื่อเสริมสร้างให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพและเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม
ดังต่อไปนี้ มีคุณค่าในการพัฒนาสติปัญญาให้กับผู้ที่มาเรียนรู้หรือมีความสนใจในการศึกษางาน
ทางด้านศิลปะ จะส่งเสริมความรู้ความคิด ส่งเสริมการวิเคราะห์และตีความ ส่งเสริมการใช้ภาษา
ในการประพันธ์ ส่งเสริมการใช้จินตนาการเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เสริมสร้างทัศนคติ
ที่ดีให้กับผู้เรียน มีคุณค่าในการพัฒนาอารมณ์ สร้างความบันเทิงใจทำให้เกิดความสนุกสนาน
เพลิดเพลิน ประทับใจ ชาบซึ้ง เชื่อมมั่นในตนเอง เกิดจิตสำนึกในการรักและหวงแหน

สร้างสุนทรียภาพให้กับบุคคลที่สนใจในงานศิลปวัฒนธรรม มีคุณค่าในการพัฒนาจิตใจ กล่อมเกลาคิดใจให้เกิดความสุขผ่อนคลายจากความเครียด มีคุณค่าในการพัฒนาร่างกาย ส่งเสริมความแข็งแรงในการใช้ประสาทและกล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหว และมีคุณค่าในการปรับตนเองกับสังคม ส่งเสริมการเคารพและปฏิบัติตามกติกา รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและหมู่คณะ ก่อให้เกิดความสามัคคี

2. หนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาทั้งทางด้านการศึกษา ด้านจริยธรรม ด้านงานศิลปะ ด้านวรรณศิลป์ และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อย่อยได้ดังนี้

2.1 ด้านการศึกษา

วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกฝนศิลปะหลายแขนง โดยเฉพาะศิลปะการแกะสลักทำตัวหนังใหญ่ การเชิดหนังใหญ่ การบรรเลงดนตรี ปี่พาทย์ที่ใช้ในการประกอบการแสดงหนังใหญ่ ซึ่งได้มีการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์เพื่อเก็บรักษาตัวหนังเก่าแก่ล้ำค่าเอาไว้ จนทำให้ได้รับเกียรติจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ยูเนสโก UNESCO ยกย่องให้เป็น 1 ใน 6 ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมเชิงนามธรรม (the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage , ICH) ซึ่งเป็นตัวอย่างขององค์ความรู้ในการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมงานทางด้านศิลปะการแสดงในเครือข่ายชุมชนโลก

ภาพที่ 27 รางวัลที่ได้รับการยกย่องจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

ได้มีการจัดรูปแบบการเรียนรู้ให้กับเยาวชนเพื่อการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ทำให้เยาวชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีการแลกเปลี่ยนและสร้างเครือข่ายความรู้ในงานศิลปวัฒนธรรม กับศิลปินในชุมชนหรือท้องถิ่นอื่นๆ โดยทุกวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี จะมีการทำบุญและจัดแสดงการแสดงศิลปวัฒนธรรมของในแต่ละภาค เช่น รำโนราห์ การแสดงโขนล้านนา เป็นต้น เป็นศูนย์รวมปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้งานวัฒนธรรมที่สำคัญทำให้นักเรียนได้เรียนรู้วรรณกรรมสมัยโบราณ การใช้ภาษา และเป็นสื่อทางการศึกษาเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือทางการศึกษาที่มีการจัดแสดงความรู้ในท้องถิ่นได้อย่างเป็นระบบมีการเผยแพร่

ภาพที่ 28 งานเทศกาลหนังใหญ่วัดขนอน

ภาพที่ 29 การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

...มีผู้มาชมการแสดงส่วนมากจะเป็นนักเรียน เปรียบเสมือนว่าหนังใหญ่เป็นครูของนักเรียนที่มาชมกันเพราะให้ความรู้ต่างๆมากมายโดยเฉพาะความรู้ทางด้านงานศิลปะ ซึ่งเป็นหน้าเป็นตาให้กับจังหวัดราชบุรีของเรา... (นายถกอาจ มาบางยาง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2552)

... ผมเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนยุหมินพัฒนา พานักเรียนมาเข้าค่ายลูกเสือที่ค่ายหลวงบ้านไร่ ตั้งใจว่าพอปิดค่ายจะพาเด็กๆมาเที่ยวที่วัดขนอน มาดูการแสดงกันพวกเด็กๆจะได้เห็นและรู้จัก ... (คุณิต ยานเคิม ผู้อำนวยการยุหมินพัฒนา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2552)

...พี่เป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยเทคนิคพาณิชยการแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ มา Survey ที่วัดขนอน เพื่อจะนำนักศึกษามาทัศนศึกษาที่นี่ พี่ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ...(รังสิมา มั่นใจอารย์ ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2553)

หนังใหญ่วัดขนอนเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนพูดคุยกันในเรื่องราวของหนังใหญ่และความเป็นไปของชุมชนในการอนุรักษ์และหาแนวทางในการพัฒนาเพื่อความเข้มแข็ง ซึ่งมีกลุ่มนักวิชาการทั้งในและท้องถิ่นประสานงานกันสร้างเป็นเครือข่ายงานวัฒนธรรม

... ด้วยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ วัดขนอน และชุมชนบ้านวัดขนอน ได้กำหนดจัดเวทีเสวนา (การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องราวของหนังใหญ่และความเป็นไปของชุมชนบ้านวัดขนอน) ในเรื่องของการอนุรักษ์และแนวทางในการพัฒนาเพื่อความเข้มแข็งยั่งยืนของหนังใหญ่วัดขนอน อาตมภาพ ในนามคณะทำงานจึงใคร่ขอเชิญท่านเข้าร่วมพิธีเปิดและประชุมระดมความคิดเห็นในวันเสาร์ที่ 12 กันยายน 2552

เวลา 10.00 – 12.30 น. ณ อาคารแสดงหนังใหญ่วัดขนอน.....
(พระครูพิทักษ์ศิลปาคม 9 กันยายน 2552)

แหล่งเรียนรู้หนังใหญ่วัดขนอนเป็นแม่เหล็กที่สำคัญสามารถดึงดูดคนเข้าวัด
ให้มาเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรม ความงามของศิลปะเสมือนกับเป็นแหล่งต้นทุนทางวัฒนธรรม

... จะเห็นว่าวัดขนอนมีพิพิธภัณฑสถานอยู่ด้วย ถือได้ว่าเป็น
ต้นทุนวัฒนธรรมและความรู้ในชุมชน ที่จะเรียกให้คนหันมาเข้าวัด
มากขึ้นโดยใช้ ศิลปะเป็นสื่อชักนำเข้ามา คนในปัจจุบันนี้เข้าวัด
น้อยลง และเป็นการปลูกฝังให้เด็กรู้จักวัดมากขึ้นด้วย ...
(คุณวราวุธ ทองลิ้ม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2552)

ภาพที่ 30 พิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่วัดขนอน

หนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าในด้านการศึกษา โดยเป็นแหล่งเรียนรู้และ
ฝึกสอนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในหลายแขนงด้วยกันทั้งวรรณศิลป์ หัตถศิลป์ ดุริยางคศิลป์
ศิลปะการแสดง มีการจัดแสดงความรู้ในรูปแบบของพิพิธภัณฑสถาน เปรียบเหมือนเป็นกรณีตัวอย่าง
ที่ให้ผู้สนใจสามารถเข้ามาศึกษาได้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้งาน
ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่จนได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไป
ในสังคมว่าเป็นชุมทรัพย์ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงนามธรรมของโลก

2.2 คุณค่าด้านจริยธรรม

เนื้อเรื่องที่ใช้ในการแสดงหนังใหญ่ จะใช้เรื่องราวเกียรติซึ่งมีการสอดแทรกข้อคิดและคุณธรรมในเรื่องการสอนความดี ความชั่ว เช่นการแสดงเบิกโรง ตอนลิงขาวจับลิงดำ หรือ เรียกอีกชื่อว่าจับลิงหัวดำ การแสดงชุดนี้ให้ข้อคิดว่า ธรรมะย่อมชนะอธรรม ลิงขาวเป็นฝ่ายธรรมะ ลิงดำคือฝ่ายอธรรม มีเนื้อเรื่องว่า

... ลิงขาวเป็นลิงดี ลิงดำเป็นตัวเกเร พระฤาษีให้ลิงขาวไปตามลิงดำ ลิงดำขัดขืน และก่อเหตุให้เกิดการต่อสู้กันขึ้น ลิงขาวชนะลิงดำในที่สุด และจับลิงดำได้พามาถวายฤาษี เพื่อให้ลงโทษ เพราะลิงดำเกเรทำความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน พระฤาษีสั่งสอนให้ลิงดำเลิกประพฤติชั่ว หันมาประพฤติดี แล้วยกโทษให้ ปล่อยตัวลิงดำไป... (นายสรพล เนียมพวง ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2552)

ในเนื้อเรื่องการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน ตอนศึกอินทรีครั้งที่ 1 ต่างจากวรรณกรรมรามเกียรติ์ทั่วไป ตรงที่ได้สอดแทรกข้อคิดในเรื่องความกตัญญูซึ่งรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 2 จะไม่ได้ระบุว่าอินทรีจะต้องไปขอคืนนามจากแม่จึงทำให้รอดชีวิต แต่ในบทพากย์ของวัดขนอน จะมีการสอนในเรื่องการรู้จักความกตัญญู เป็นคติธรรม ให้นึกถึงว่าลูกเมื่อมีความทุกข์ร้อนถึงที่สุด ผู้ที่นึกถึงคนแรกคือแม่ ดังเห็นได้จากในเนื้อเรื่องที่ว่า

... อินทรีต้องศรพลายวาดของพระลักษมณ์แทบสิ้นชีวิต ดิ่งไม่หลุด อินทรีเจ็บด้วยพิษศรไม่อาจแก้ได้ จึงไปเฝ้านางมณโฑ ผู้มารดา ฝ่ายนางมณโฑ ให้อินทรีดื่มน้ำจากทรวง ด้วยพรจากพระอูมา น้ำนมอันมีคุณค่าวิเศษ สามารถแก้พิษศรได้ จากนั้นอินทรีจึงลาไปเข้าเฝ้าทศกัณฐ์ต่อไป ... (สุนทร ถาวร-กุลพงษ์ ผู้พากย์หนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2552)

และเนื้อหาในตอนศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 5 (ขาดเศียรขาดกร) ก็มีการแทรกข้อคิดในเรื่องของการไม่ให้ทะเลาะวิวาทต่อกัน สุดท้ายก็จบลงด้วยการยุติสงคราม และสอดแทรกข้อคิด

ที่ว่าต้องมีสติความรอบคอบก่อนเวลาทำอะไรซึ่งเป็นงานใหญ่ๆ เห็นได้จากพระรามจะออกทัพต้องดูนิมิต เห็นพระอาทิตย์แจ่มใส ก็ลั่นฆ้องชัยได้ มีเนื้อเรื่องว่า

... ทศกัณฐ์ทราบเหตุว่าพระเชษฐากับพระสหายเสียชีวิตแล้ว ก็คิดแค้นขึ้นมาจึงสั่งจัดทัพใหญ่เพื่อไปรบกับพระรามพระลักษมณ์ ทศกัณฐ์เจรยั้งโทษก่อนรบ ทำทีเป็นว่าจะส่งนางสีดาคืนแต่จะดัดร่างนางเป็นสองท่อน พระรามจึงสั่งให้รบทันที ทัพหน้ายักษ์แตกพ่าย พระรามแผลศรต้องทศกัณฐ์ขาดเป็นท่อน แต่ทศกัณฐ์มิได้สิ้นชีวิตเพราะถอดดวงจิตไว้ พระรามสงสัยพระทัยจึงหาพระเนตรคูพิเภกถึงสามครั้ง พิเภกเจรจาให้ต่างเลิกทัพ พระรามแคลงใจพิเภกจึงตรัสถามจะเอาผิดกับพิเภก พิเภกทูลว่าที่ยังเหลืออยู่เพราะเห็นว่าพระรามไม่ได้เป็นฝ่ายเสียทีและทศกัณฐ์เองยังไม่ถึงขนาด ถ้าใช้ตนมีปัญญาไปล่อลวงเอากล่องดวงใจทศกัณฐ์มาได้ศึกก็จะสำเร็จ พระรามหมดความแคลงใจมนพิเภก....(นายทศพร แพทอง ผู้พากย์หนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2552)

ตอนหนุมานอาสา ได้ให้คติความเชื่อที่ว่าผู้น้อยไม่ควรล่วงเกินผู้ใหญ่ ถ้าทำไม่ดีก็ให้มีอันเป็นไป เช่นตอนหนุมานได้ตอบกับพระลักษมณ์ ก็ให้ปวดศีรษะเวียนเกล้า เพราะได้กล่าวล่วงเกินพระลักษมณ์ซึ่งเป็นนายที่เคารพ

... หนุมานกับองครักษ์อาสาไปเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์ โดยทำให้พระฤาษีและทศกัณฐ์หลงกลว่าพวกตนเปลี่ยนฝ่ายจะมาขออยู่ด้วยแล้วช่วยรบกับฝ่ายของพระรามให้ พอถึงวันออกศึกหนุมานรับอาสาทศกัณฐ์ไปตีทัพของพระลักษมณ์ เมื่อไปถึงหนุมานเกรงว่าถ้าทหารรบกันจะไม่เป็นผลดีต่อทั้งคู่ จึงแกล้งออกไปรบแต่ผู้เดียว และตีทัพวานรให้หนีไป แล้วเยาะเย้ยพระลักษมณ์ พระลักษมณ์หลงเชื่อว่าหนุมานทรยศจึงพิโรธหนัก หนุมานพูดจาล่วงเกินเจ้าจนตนเองรู้สึกปวดศรีษะ ยิ่งรู้สึกจงรักภักดีต่อพระรามที่เห็นสงครามสำคัญกว่าน้อง หนุมานก็ไม่ได้บอกความลับให้ พระลักษมณ์รู้ในที่สุดก็หนุมานก็หลอกเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์มาได้...

(สุนทร ถาวรกุลพงษ์ ผู้พากย์หนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17
ตุลาคม 2552)

ตอนหนุมานถวายแหวน ซึ่งเป็นตอนที่ถูกนำมาแสดงให้ผู้ชมได้รับชมกัน
มากที่สุดในวันฉัตรมงคล ได้ให้ข้อคิดในเรื่องการช่วยชีวิตของคนไม่ให้คิดสั้น ต้องใช้สติปัญญาใน
การแก้ไข ซึ่งมีเนื้อหาโดยย่อว่า

...นางสีดาแค้นใจทศกัณฐ์และเสวรี โศรกที่ไม่มีข่าวจาก
พระราม จึงยังดันโศกเพื่อผูกคอตาย หนุมานแอบมองอยู่
จึงกระโจนลงไปช่วยนางสีดาได้ทัน นางสีดาโกรธที่เห็นว่าลิงมา
ขัดขวาง หนุมานได้ถวายแหวนและผ้าสไบนางสีดาอย่างไม่ยอมเชื่อ
หนุมานจึงเล่าความหลังระหว่างนางสีดากับพระรามให้ฟังเพื่อให้เชื่อ
ใจในตน เมื่อนางสีดาฟังก็ไม่แคลงใจหนุมานแต่ก็ไม่ยอมไปกับหนุ
มานเพราะกลัวคำครหาว่ายักษ์พามาถึงพาไป จะอยู่รอให้พระรามรบ
ชนะทศกัณฐ์มารับนางด้วยพระองค์เอง...(สุนทร ถาวรกุลพงษ์
ผู้พากย์หนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2552)

พันตรีหญิงพะอบ โปษะกฤษณะ กล่าวไว้ในหนังสือวรรณกรรมประกอบ
การเล่นหนังใหญ่วัดฉนวนว่าวรรณกรรมรามเกียรติ์ที่ใช้ในการประกอบการแสดงหนังใหญ่
วัดฉนวนแห่งนี้ มีการสอนจริยธรรมด้วยการใช้คำพังเพย ภาษิต มีแทรกอยู่ในหลายตอนเพื่อ
ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น โดยเฉพาะศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 5 มีมากในคำโต้ตอบระหว่างพิเภกกับทศกัณฐ์
และตอนทศกัณฐ์สั่งเมือง การแสดงหนังใหญ่วัดฉนวนมีความเชื่อที่จะไม่แสดงชุดทศกัณฐ์
สั่งเมืองในตอนจบ จึงไม่มีภาพทศกัณฐ์ล้มเป็นความเชื่อกันมาแต่สมัยก่อนว่า ถ้าเล่นแล้วจะมี
อันเป็นไปจึงไม่มีผู้ใดกล้าเล่นและตอนพระลักษมณ์ถูกศรนาคบาท จะหยุดเล่นตอนนั้นไม่ได้
ต้องเล่นให้ถึงตอนพื้นก่อนจึงจะหยุดได้ เพราะ “ครูแรง” ต้องเชิญให้ครูหนึ่งเป็นผู้เล่นและพากย์
ชาวคณะหนังใหญ่วัดฉนวนเชื่อว่าครูหนึ่งผู้สิ้นชีวิตไปแล้วยังอยู่คุ้มครองรักษา ถ้าเคารพกราบไว้
จะเกิดความเจริญเป็นมงคล ถ้าผู้ใดทำผิดจะมีอันเป็นไป

ในส่วนของผู้เฒ่าคนเฒ่าที่มาสืบทอดความรู้หนังใหญ่ จะได้รับการฝึกความอดทน
ในท่าทางการฝึกและการรอกคอยที่จะออกแสดง มีการเคารพผู้อาวุโส มีพิธีกรรมไหว้ครูเพื่อฝากตัว
เป็นศิษย์ในการเรียนรู้หนังใหญ่

... ทางกรมศิลปฯ จะมาช่วยในการจัดพิธีกรรมการไหว้ครู เป็นประจำทุกปี ในช่วงเดือนเมษายน เด็กทุกคนที่แสดงหนังใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นคนเชิดหรือดนตรี จะต้องมาไหว้ครูก่อนไม่อย่างนั้น จะไม่สามารถออกแสดงได้ หนังครูที่ใช้ในพิธีก็จะมี หนังถ้าย และหนังเข้าคือหนังพระนารายณ์กับ พระอิศวร ... (พระครูพิทักษ์ศิลปาคม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2552)

การเล่นดนตรีไทยถ้ามีการต่อเพลงใหม่จะต้องมีการไหว้ครู ก่อนการแสดงทุกครั้ง จะต้องมีการยกมือไหว้เครื่องดนตรีที่เล่น เพื่อขอภัยโทษและขอโหสิกรรม ผู้ที่ไม่แสดงความเคารพจะไม่สามารถบรรเลงดนตรีไทยได้

... เด็กที่เล่นดนตรีไทยต้องมีครู ต้องไหว้ครู ไม่เหมือนกับ ดนตรีสากลไม่ไหว้ครูก็ได้ ถ้าไม่ไหว้ครูก่อนก็จะจำเพลงไม่ได้เล่น ไปอาจจะลืมได้... (ครูสุเทพ นิมอนงค์ ครูสอนดนตรีไทย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2552)

... หนูมาตีฆ้องวง เพราะเห็นรุ่นพี่เขาตีแล้วเราก็ออยากเล่นบ้าง ก่อนที่จะเล่นทุกครั้งปู่เทพจะสอนให้พวกเรายกมือไหว้เครื่องดนตรี ก่อน แล้วจึงเล่นได้.... (กรรณิการ์ เอี่ยมเจริญ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2552)

มีการปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามให้กับผู้ที่มาเรียนรู้ โดยผู้ที่มาฝึกการแสดงหนังใหญ่ จะต้องรู้จักความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลาที่นัดหมาย มีความสามัคคีและมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน รู้จักความเสียสละ

... เวลาที่พวกเราจะออกแสดงว่ามีวันไหนบ้างที่จะแสดง ทุกคนจะมาดูที่ปฏิทินตารางการแสดงหน้าศาลา แล้วก็มาคุยกัน วางแผนกัน บางทีไปที่ไกลๆ เช่น ไปแสดงที่เชียงใหม่และภูเก็ต รุ่นพี่ที่โตกว่าก็จะช่วยดูแลน้องๆ มีอะไรก็มาแบ่งปันกัน

และช่วยเหลือกัน... (นายสุทัตต์ ส่งขจร ผู้สืบทอดการแสดง
หนังใหญ่วัดขนอน สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2552)

...บางทีผมไม่รู้เรื่องว่าจะต้องทำอะไรในการแสดง
พวกพี่ๆเขาก็บอกผมว่าต้องทำอะไร...(ราชนทร์ ถาวรบุญพงษ์
ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29
พฤศจิกายน 2552)

... ผมว่าเล่นหนังใหญ่ทำให้พวกเรารักกันมากขึ้นมีความ
สามัคคีเพราะเวลาที่เชิดบนเวทีตอนจัดทัพเราก็ต้องยกเท้า ย่ำเท้าให้
พร้อมกัน...(กิตติภัทร มาบางยาง ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่
วัดขนอน สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2552)

... ผมรู้ว่าเราเป็นพี่อายุมากกว่า บางครั้งน้องอยากตีระนาด
ก่อนผมก็จะให้น้องตีก่อน แบ่งๆกันไปครับ...(พีรพงศ์
สุวรรณประเสริฐ ผู้สืบทอดดนตรีไทยประกอบการแสดงหนังใหญ่
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2552)

ในส่วนของผู้ที่มาชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน นอกจากจะได้รับความ
สนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว ยังได้บ่มเรียนรู้จักการประพฤติปฏิบัติตามศีลธรรม ทำให้สามารถ
ดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท รู้จักการพอประมาณ

... เรื่องราวของหนังใหญ่นี้ดี ดูแล้วรู้สึกว่าเป็นการปลูก
จิตสำนึกให้เยาวชนรักท้องถิ่น...(ปาริชาติ นิลวรรณ ผู้มาชมการ
แสดงจากสุโขทัย สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2552)

...ผมเคยดูหนังใหญ่วัดขนอน ผมว่าการแสดงนี้เป็น
เครื่องมือในการพัฒนาคน เป็นสื่อสะท้อนจิตใจของคนให้เห็นว่าทำ
สิ่งดีแล้วผลจะเป็นอย่างไร และถ้าทำสิ่งที่ไม่ดีผลจะเกิดอย่างไร

ในที่สุด... (สุทธิรักษ์ หงสะมัต นักวิชาการท้องถิ่น สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ 8 มกราคม 2553)

... หนังสือนี้สอนให้คนรู้จักประเพณีตามหลักของ
ศีลธรรม นำสิ่งที่ได้ไปประยุกต์ใช้ต่อไป....(วรณัฐ ทองลิม
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2552)

...ได้อะไรจากการมาดูหนังใหญ่ พี่ว่าสั้นๆนะ คนเราไม่ควร
ประมาทในการดำเนินชีวิต ควรรู้จักความพอ ถ้าไม่หยุดพอก็จะเกิด
หายนะ...(อณัญญา นาคโสธร ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ 23 มกราคม 2553)

... มาดูหนังใหญ่แล้วชอบมาก โดยเฉพาะการเคารพครูบา
อาจารย์ของเด็กที่แสดง ผมเห็นว่าจบแต่ละฉากเมื่อเด็กเขาจะ
เปลี่ยนตัวหนัง เขาจะยกมือไหว้ตัวหนังก่อน...(อิทธิพล จักกระโทก
ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2553)

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา
เพราะเป็นงานศิลปะที่มีในวัดและนอกจากความงดงามภายนอกแล้ว ยังมีคุณค่าที่ซ่อนไว้อยู่ใน
คือมีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมซึ่งมีความดีงามหลายประการด้วยกันคือการสอนให้คน
รู้จักการประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรม มีการเปรียบเทียบในเรื่องของความดี ความชั่ว และ
สอดแทรกค่านิยมและความเชื่อที่ดีงามไว้ด้วย เช่น การเคารพผู้อาวุโส การรู้จักให้อภัยซึ่งกัน
และกัน ความเอื้อเฟื้อแบ่งปันซึ่งกันและกัน เป็นต้น

2.3 คุณค่าด้านศิลปะ สามารถแบ่งออกเป็นคุณค่าด้านศิลปะในตัวหนังใหญ่
ศิลปะการแสดงหนังใหญ่ คุรียงค์ศิลป์ และวรรณศิลป์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.3.1 ศิลปะในตัวหนังใหญ่

หนังใหญ่ เป็นงานศิลปะที่มีอยู่ในงานช่างสิบหมู่ ซึ่งมีคุณค่าในตัวของคน
ตนเองอยู่แล้ว ขึ้นอยู่กับมุมมองของคนในปัจจุบันว่าจะดีอย่างไร ดังนั้นแต่ละคนก็จะให้
คุณค่าที่แตกต่างกันออกไป

... การจัดแสดงตัวหนังสือใหญ่ที่ตั้งไว้หลายๆในพิพิธภัณฑ์
ก็จะให้คุณค่าที่แตกต่างจากการนำหนังสือมาเซดให้คนได้ดู...
(นายจพรรณ์ ถาวรกุลพงศ์ ผู้จัดการคณะหนังสือวัดขนอน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2552)

การสร้างตัวหนังสือใหญ่ เป็นเรื่องละเอียดอ่อนเพราะต้องมีการศึกษาถึงศิลปะลวดลายไทยในสมัยโบราณที่มีความวิจิตรบรรจง และศึกษาบทบาทของตัวหนังสือแต่ละตัวซึ่งให้อารมณ์และความรู้สึกที่แตกต่างกันไปในแต่ละตอน ดังนั้นผู้ที่สร้างหนังสือจึงต้องใช้ความประณีตในการเขียนลายเส้น ลวดลาย และลงสี แสดงให้เห็นถึงความพยายามและความอดทนในการสร้างตัวหนังสือเพื่อนำมาแสดง สำหรับตัวหนังสือของวัดขนอนที่ใช้ในการแสดงชุดปัจจุบัน ได้มีการสร้างเพิ่มขึ้นมาจากตัวหนังสือชุดเดิมโดยมีผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์สน สีมাত্রัง อาจารย์คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นแกนนำหลักในการสร้างตัวหนังสือซึ่งมีรายละเอียดในการสร้างดังนี้

สน สีมাত্রัง (55: 2537) หนังสือเป็นแผ่นหนังสือที่ทำมาจากลวดลายภาพและลวดลายเขียนลายไทย เป็นภาพตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์มีขนาดใหญ่กว่าหนังสือและหนังสือ มีความสูงประมาณ 100-200 เซนติเมตร กว้างประมาณ 50-150 เซนติเมตร ซึ่งโดยปกติแล้ว จะใช้หนังสือสลักทั้งตัวเพราะมีคุณภาพดี นำมาฟอกแล้วอ่อน ม้วนได้สะดวกและลวดลายเป็นลวดลายได้ง่าย เมื่อแห้งแล้วจะไม่ย่น การทำตัวหนังสือนี้จัดได้ว่าเป็นศิลปะการช่างชั้นสูงช่างสลักตัวหนังสือจะต้องมีฝีมือและความชำนาญงานเป็นพิเศษ ต้องออกแบบตัวละครให้ได้สัดส่วนกับลวดลาย ลีลาของตัวละครได้อารมณ์ตามเนื้อเรื่องและได้ภาพที่สวยงามเข้าใจ การแกะสลักหนังสือมีพื้นดำ เว้นระยะขาวไว้เป็นจังหวะเส้น หลังจากสลักหนังสือเสร็จจะระบายสีตัวหนังสือที่ใช้เล่นในตอนกลางวันจะใช้สีสันมากมายเหมือนภาพงานจิตรกรรมไทย บางครั้งก็ปิดทองคำเปลว สีที่ใช้จะทึบแสง ส่วนหนังสือที่ใช้เล่นกลางคืนจะเป็นสีโปรงแสงมี 4 สี คือ สีขาว สีเหลือง สีเขียว สีแดง การลงสีหนังสือนอกจากเพื่อความสวยงามแล้วยังแสดงถึงความแตกต่างของตัวละครด้วย การทำตัวหนังสือแต่เดิมนั้นนับเป็นศิลปะการช่างชั้นสูงอย่างหนึ่งที่ต้องใช้ฝีมืออันประณีตละเอียดอ่อน ความงามของตัวหนังสือขึ้นอยู่กับออกแบบตัวละครในภาพให้มีสัดส่วนและลวดลายประดับประดาที่เหมาะสมกับรูป โดยเฉพาะตัวหนังสือที่เป็นภาพจับหรือภาพรบกัน ซึ่งมีตัวละครมากตัวในภาพเดียวกัน ช่างโบราณจะพยายามคิดประดิษฐ์ท่าที่รบพันกันอย่างสวยงามและเข้าใจคนดู นอกจากการออกแบบตัวภาพแล้วยังต้องอาศัยความชำนาญของการสลัก

หรือ ปรุลายให้เป็นรูปที่ต้องการ อันดับสุดท้ายก็คือระบายสีเพื่อให้เกิดสีสันสวยงามและเป็นการบ่งบอกถึงตัวละครบางตัวอีกด้วย ตัวหนังสือที่จะสร้างได้แต่ละตัว ต้องอาศัยความสามารถในการเขียนลวดลายให้อ่อนช้อยและรักษาเอกลักษณ์ของลายไทย

ขั้นตอนในการทำหนังสือชุดใหม่ของวัดxonแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ๆคือ

1. การเขียนลายเส้น แต่เดิมช่างเขียนจะใช้วิธีร่างเส้นบนตัวหนังสือ โดยใช้พู่กันจุ่มสีเข้วร่างลงไปบนผืนหนังสือที่ลอกและทาสีดำแล้ว จากนั้นจึงปรุตาม แต่ในการทำหนังสือชุดใหม่มีความต้องการจะทำให้ได้ตามแบบของตัวหนังสือต้นฉบับเดิมให้ได้มากที่สุด หากจะใช้วิธีตามอย่างคนโบราณก็จะยุ่งยากมากเพราะต้องใช้ความชำนาญอย่างสูง ดังนั้นศาสตราจารย์ สนิมาตริง จึงให้ใช้กระดาษไขมาทาบลงบนหนังสือต้นแบบ แล้วเขียนลวดลายตามแบบด้วยปากกาโรตตรึงเบอร์ 0.5 เมื่อลอกลายและแก้ไขเพิ่มเติมเสร็จสมบูรณ์แล้วจะนำไปถ่ายเป็นพิมพ์เขียวพร้อมที่จะใช้ปิดลงไปบนผืนหนังสือเพื่อปรุลายได้ตามต้องการ

2. การเตรียมหนังสือและการปรุลาย วัสดุที่ใช้ทำตัวหนังสือมีทั้งหนังสือและหนังสือควย ช่างโบราณนิยมใช้หนังสือมากกว่าเพราะหนังสือมีความละเอียด นุ่มนวลกว่าหนังสือชุดใหม่ของวัดxonนี้ได้นำมาจากองค์การลอกหนังสือ ซึ่งมีข้อจำกัดในขนาดหนังสือดังนั้นจึงได้นำหนังสือมาสร้างหนังสือแทนเพราะมีขนาดใหญ่กว่าหนังสือ จากนั้นจะเตรียมหนังสือคือการนำหนังสือไปลอกเพื่อให้ตัวหนังสือมีความคงรูปไม่ย่นหดตัวหรือเสียรูปเมื่อเก็บไว้นานๆ การลอกหนังสือจะใช้น้ำส้มสายชูกับน้ำผสมกัน แล้วนำหนังสือมาแช่น้ำที่ผสมแล้วล้างให้สะอาดนำผืนหนังสือมาชิงบนสะดึงไม้ตรึงด้วยตะปู ชิงหนังสือไว้ที่ริมประมาณ 2 วันหรือจนกว่าจะแห้งสนิท จากนั้นนำมาปรุลายตามที่ต้องการ คือการเจาะหรือตัดให้ผืนหนังสือโปร่งทะลุไปตามลวดลายของภาพ เพื่อที่เวลาเช็ดหน้าจ้อผ้าขาวจะได้มองเห็นเป็นลวดลายต่างๆ นำแผ่นพิมพ์เขียวที่ถ่ายจากกระดาษไขลายเส้นมาปิดลงบนหนังสือด้วยกาวน้ำ และปรุลาย เครื่องมือที่ใช้ในการปรุลายมี 2 ประเภท คือ 1.เครื่องมือตอก มีลักษณะเป็นแท่งเหล็กกลวงทรงกระบอก เรียกว่า “ตัวมุก” หรือ “ตุ้ดตุ้” ใช้ตอกเดินลาย กับ 2. เครื่องมือตัด เครื่องมือตัดหนังสือที่ใช้ในปัจจุบันจะเป็นปลายมีดแหลมขนาดเล็กคล้ายกระบอกปืน ใช้ตัดหรือเฉือนบริเวณที่ต้องการให้โปร่งเป็นช่อง เช่น ช่องไฟของตัวนกหรือลายดอกไม้พันธุ์ไม้ต่างๆ เป็นต้น

3. การระบายสีตัวหนังสือ เป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้ตัวหนังสือเกิดความรู้สึกสมบูรณ์ มีสีสันสวยงามเมื่อเวลาขึ้นจอและเป็นไปตามลักษณะของตัวละครนั้นๆ หนังสือวัดxonมีหลายสี เท่าที่พบนอกจากสีดำและสีเข้วของตัวหนังสือเองที่เป็นหลักแล้ว ก็มีสีน้ำตาลแดง สีเหลืองแดงหรือสีน้ำตาลอ่อน และสีเขียว สีเข้วยังแยกเป็นเข้วอีกแบบหนึ่ง มีสีชุดพิเศษอีก

แบบหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวหนังที่ใช้สำหรับเล่นในเวลากลางวัน สีค่อนข้างสด ในสมัยโบราณสีที่ใช้ระบายตัวหนังใหญ่วัดขนอนจะทำมาจากวัสดุธรรมชาติ เช่น สีดำ ได้จากเขม่ากันหม้อหรือกาบมะพร้าวเผาให้เป็นผงถ่านสีดำผสมกับน้ำข้าว สีเหลือง ได้จากน้ำต้มแก่นไม้ฝางกับน้ำสารส้มใช้ทาบนผืนหนัง สีแดง ได้จากน้ำต้มแก่นไม้ฝางผสมกับน้ำสารส้ม สีเขียว ได้จากน้ำต้มจุนสี (สนิมทองแดง) แต่ปรากฏว่าเมื่อนำวัสดุธรรมชาติมาทดลองจะให้สีไม่เป็นที่พอใจความต้องการจึงมีการปรับเปลี่ยนการทำสีระบายในตัวหนังใหญ่ดังนี้ สีดำเปลี่ยนมาใช้หมึกจีนแทนและผสมด้วยฝุ่นขาวและฝุ่นแดง เพื่อให้ได้ใกล้เคียงของเดิมมากที่สุด สีเหลืองแดง ใช้ น้ำต้มแก่นไม้ฝางแก่นขนุนและน้ำยางรงผสมกัน สีน้ำตาลแดง ใช้ น้ำต้มแก่นฝาง แก่นขนุนและน้ำหมากผสมกัน สีเขียวจะมีหลายแบบ เช่น ใช้ น้ำจุนสีผสมกับฝุ่นเขียว เขียวอมเหลือง ใช้ น้ำจุนสีผสมฝุ่นเขียว ยางรง แก่นขนุน เขียวสนิมทองแดง ใช้ส่วนผสมเดิมและเติมฝุ่นสีฟ้าเล็กน้อย การระบายสีจะต้องเคลือบด้วยน้ำยาขาวโพลาลอยด์ บี 72 ผสมกับน้ำมันโกลูอินอีกครั้งหนึ่ง เพื่อความคงทนของสีเมื่อถูกความชื้นสีจะไม่หลุด ก่อนการระบายสี จะต้องทำความสะอาดตัวหนังให้ปราศจากไขมันก่อนด้วยแอลกอฮอล์ 70% แล้วจึงระบายสีตามแบบ เมื่อระบายสีเสร็จแล้วต้องตัดเส้นเน้นตัวภาพด้วยสีฝุ่นสีขาว เพื่อให้ภาพที่ระบายสีดูมีระยะและปริมาตรสวยงามแต่ตัวหนังใหญ่ต้นแบบไม่ได้มีการเขียนเส้นขาวที่หลัง หากแต่เกิดจากการร่างภาพด้วยเส้นสีขาวลงบนผืนหนังที่ทาสีดำตลอดทั้งผืน แล้วจึงปรูตามภาพร่าง เมื่อปรูเสร็จส่วนใดที่ต้องการให้เป็นสีก็จะขีดสีดำออกแล้วระบายสีลงไป ส่วนที่เหลือที่เป็นสีดำจึงยังคงมีเส้นร่างสีขาวปรากฏอยู่ ส่วนการระบายสีตัวหนังชุดใหม่จะใช้วิธีระบายเป็นส่วนๆ ไปตามสีที่เห็นจากหนังต้นแบบ จึงต้องใช้วิธีเขียนเส้นสีขาวเน้นภายหลังเมื่อระบายสีและเน้นเส้นเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนสุดท้ายก็คือการเคลือบด้วยน้ำยาสเปรย์ฟอกสีเพื่อให้อายุคงทนและไม่หลุดลอกเมื่อถูกความชื้น จากนั้นนำตัวหนังใส่ไม้คาบพร้อมที่จะนำออกใช้งานได้

ตัวหนังใหญ่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในด้านวัตถุที่เป็นเครื่องหมายแห่งวัฒนธรรมชั้นสูงของคนไทยในด้านศิลปะ ความงดงามของลวดลายความอ่อนช้อย สีสด นั้นเหลือจะพรรณนา พันตรีหญิงพะอบ โปษณะกฤษณะ (29 : 2520) การแสดงออกให้เห็นถึงความพยายามและความประณีต ของผู้จัดทำตัวหนังใหญ่เป็นมรดกวัฒนธรรมทางศิลปะที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้

... ขึ้นมาดูตัวหนังใหญ่ที่วัดขนอนนี้ รู้สึกดี อย่างถ้อยรูป
เก็บไว้เป็นที่ระลึกเพราะตัวหนังมีขนาดใหญ่ มีลายละเอียดที่มาก
ยังจัดแสดงแบบนี้เห็นแล้วสวยงาม ชอบค่ะ ... (อัฐมี นิธิเสถียร
ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2552)

...ผมดูตัวหนังใหญ่แล้ว ทำให้ผมคิดว่าเขาต้องใช้ระยะเวลา
การทำตัวหนังใหญ่นี้ นานแน่เลยเพราะมีลายละเอียดมาก ...
(ศิระนาท ศรีสวัสดิ์ ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19
ธันวาคม 2552)

...เห็นตัวหนังใหญ่บนพิพิธภัณฑ์นี้ ที่รับสะท้อนถึงภูมิ
ปัญญาของคนโบราณ เป็นหนังที่มีลายไทยใช้การแกะสลักอย่าง
ละเอียด ประณีต แสดงออกถึงวัฒนธรรม อยากให้มีการนำออกมา
เผยแพร่ในวันสำคัญๆ...(วัลลภ สุวรรณษร ผู้มาชมการแสดง
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2553)

ภาพที่ 31 การแกะสลักตัวหนังใหญ่

2.3.2 ศิลปะการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน

หนังใหญ่เป็นศิลปะการแสดงที่สำคัญแบบหนึ่ง ก็คือเป็น
ศิลปะการแสดง ที่ใช้วัตถุ คือตัวหนังซึ่งไม่มีชีวิตกับบุคคลซึ่งมีชีวิต ใช้การเชิด การเดิน การรำ
ไปตามบทบาทและทำนองเพลง จนทำให้ตัวหนังมีชีวิตชีวา และยังอาศัยการให้แสงที่มีความเข้ม
อ่อน พลัว อย่างไรที่จะทำให้ภาพเคลื่อนไหวคล้ายคนจริงๆ จะเห็นได้ว่าการแสดงหนังใหญ่นี้มี
ความงดงาม และต้องใช้ทักษะพิเศษ ความสามารถเฉพาะตัว และความรู้ที่ได้รับการสืบทอดต่อๆ

กันมา จนทำให้ผู้ที่มาชมการแสดงหนังใหญ่เกิดอารมณ์คล้อยตามไปกับการดำเนินเรื่องซึ่งสร้างความสนุกสนาน บันเทิงให้กับผู้ชม

...ได้มาดูการแสดงแล้วประทับใจการเชิดมาก คล้ายกับโจน
รู้สึกสนุกตามไปด้วย... (พิบูล ดอนบุญไทย ผู้มาชมการแสดง
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552)

...หนูชอบการแสดงนี้ค่ะ อยากให้พ่อแม่ได้พามาดูอีกครั้ง
หนึ่ง... (ปรารถนา ขวัญมี ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่
12 พฤศจิกายน 2552)

...ผมว่าเป็นการแสดงที่ดีนะครับ เด็กที่มาชมจะได้ความ
สนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว ยังได้รับข้อคิดที่แทรกมาด้วย...
(ดุสิต ย่านเคิม ผู้อำนวยการยุหมินพัฒนา สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5
ธันวาคม 2552)

... เด็กๆ เล่นหนังใหญ่แสดงออกมาได้ดีมากๆ มีความ
พร้อมเพรียงกัน ทำให้รู้สึกตื่นเต้นตามไปด้วย...
(ปิยะนาถ โนยิตวุสพย์ ผู้มาชมการแสดง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17
มกราคม 2553)

2.3.3 ดุริยางค์ศิลป์

การบรรเลงวงดนตรีปี่พาทย์ที่ใช้ประกอบ การแสดงหนังใหญ่เป็นสิ่ง
สำคัญมาก ที่เร้าความสนใจของผู้มาชมและทำให้ผู้ชมการแสดง และผู้ที่แสดง ผู้พากย์
มีความรู้สึกฮึกเหิม หรือเศร้าสร้อย สะเทือนใจ ไปตามท่วงทำนองการบรรเลงของดนตรี ผู้ที่เล่น
ดนตรีปี่พาทย์ต้องมีความสามารถในการบรรเลงดนตรีที่ลึกซึ้งสะกดใจผู้ชม เพราะจะมี
ทำนองต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป เช่น เสียงโอดโอยโหยหวน เสียงพลั่วไปตามธรรมชาติ
หรือเสียงกึกกักปลุกใจให้อีกเหิมในการรบ เพลงต่างๆ และเสียงดนตรีปี่พาทย์จะมีความสำคัญมาก
เพราะเป็นเครื่องสะท้อนให้ผู้ชมได้รับรู้ถึงอิริยาบถของตัวหนังในแต่ละตัวที่มีความแตกต่าง
กันออกไป ผู้พากย์จะเป็นผู้บอกให้ปี่พาทย์ทำเพลงการเล่นของบทบาทการเล่นแต่ละตอน

เพลงสาธุการหรือเพลงครุ (ใช้ให้ว่ครูก่อนเล่นหนัง) เพลงเชิด (ใช้ตอนพากย์บทหน้าพระ 3 ตรี)
 เพลงเชิดนอก (ใช้ตอนจับลิงหัวคำ) เพลงเสมอ (ใช้ตอนตัวเอกเข้าปราสาท เข้าลับปลา)
 เพลงโอด (ใช้ตอนโศก) เพลงซุบ (ใช้เมื่อนางกำนัลออกไปทำงานตามคำสั่ง)
 เพลง (หมายถึงเพลงช้า หรือเพลงเร็ว) เพลงคุกพาทย (ตอนสำแดงเดช เช่นหนุมานหาวเป็นดาว
 เป็นเดือนหรือตอนซ่อนเขาสรรพยา) เพลงแผละ (ใช้ตอนพญาครุฑบิน) เพลงร้าว (ตอนเร้าใจ
 เช่น ตอนให้สัตยญาณทัพ) เพลงพระยาเดิน (ตอนตัวพระยามหากษัตริย์เสด็จ) เพลงกราวนอก
 (ใช้เวลายกทัพ มนุษย์ ลิง) เพลงกราวใน (ใช้เวลายกทัพยักษ์) เพลงกราวรำ (ใช้เมื่อเยาะเย้ย)
 เพลงศรีนวล (ใช้เวลาแปลงตัว) เพลงโลม (ใช้ตอนเกี่ยวพาราศี) เพลงกระบองกรรฐ์
 (ตอนแสดงความศักดิ์สิทธิ์) เพลงทยอยโอด (ใช้ในโอกาสเศร้าระทดระทวย) เพลงฉิ่ง (ใช้ในทุก
 โอกาส เช่นเดินเก็บดอกไม้) เพลงเชิดฉาน (ใช้ในตอนที่พระรามเดินแล้วมีการหลอกหลอเช่น
 พระรามตามกวาง) เพลงต่างๆ ในการแสดงหนังใหญ่จะทำให้รู้สึกถึงอิริยาบถของตัวหนัง

... ได้ดูการแสดงหนังใหญ่ พี่ชอบบทเพลงนะ ทำให้รู้ถึง
 อารมณ์และความรู้สึกของตัวหนังที่แสดงออกมาได้มากขึ้น ก็คือทำ
 ให้เกิดสุนทรียะ... (จิรัฏฐ์ เล็กรังสรรค์ อาจารย์สอนดนตรีไทย
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2552)

... การบรรเลงดนตรีไทย บรรเลงได้ดี ทำให้ผู้ชมเกิด
 ความสนุกสนานตามไปด้วย... (บุญรัตน์ ไตรศิริสมบัติ ผู้มาชม
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2553)

2.3.4 วรรณศิลป์

พันตรีหญิงพะอบ โปษะกฤษณะ พุทธศักราช 2520 ได้ทำการวิจัย
 วรรณกรรมประกอบการแสดงหนังใหญ่ ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับวรรณกรรมรามเกียรติ์ฉบับหนังใหญ่
 วัดขนอนไว้ว่า การเล่นหนังใหญ่เป็นการแสดงออกถึงศิลปะหลายประเภท เริ่มตั้งแต่วรรณศิลป์
 เพราะผู้เล่นต้องมีความซาบซึ้งในรสอันไพเราะของวรรณกรรม ในบทพากย์และบทเจรจาจะเห็น
 ถึงการใช้ความสามารถในการประพันธ์บทให้ดำเนินตามเรื่อง ที่จะให้ผู้ดูได้รับความบันเทิงและ
 มีการสอดแทรกสิ่งที่ต้องการให้แก่ผู้ชมในเรื่องของจิตใจ ดังนั้นบทพากย์บทเจรจาหนังใหญ่
 วัดขนอนจึงมิได้มีแต่ความไพเราะแต่ยังมีลักษณะเป็นวรรณคดีโดยสมบูรณ์ที่ให้ความบันเทิงและ
 ยกระดับจิตใจของผู้ดูผู้ชมอีกด้วย บทประกอบการเล่นหนังใหญ่วัดขนอนมี 2 ลักษณะ

คือบทพากย์และบทเจรจาเพื่อให้เรื่องดำเนินไปทันใจและสนุกสนาน บทพากย์เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์ ได้แก่ กาพย์ยานีและกาพย์ฉบัง ส่วนคำเจรจานั้นเป็นคำร้อยกรองประเภทท่ายผู้พากย์จะดำเนินเรื่องด้วยบทพากย์และบทเจรจาสลับกันไปเมื่อจบพากย์ตอนหนึ่งหรือเจรจาดอนหนึ่งก็ให้ปี่พาทย์บรรเลงเพลง บทพากย์ในหนังใหญ่เป็นบทที่เกี่ยวกับการพรรณนาต่างๆ เช่น การพรรณนาความงามของบ้านเมือง พรรณนาชมธรรมชาติ พรรณนาความรู้สึก ความงามของรถศึก ความเกรียงไกรของกองทัพ และอื่นๆ ผู้ที่พากย์จะใช้เสียงการพากย์คล้ายๆ โขนทำให้เกิดความึกคักเร้าอารมณ์ ส่วนบทเจรจา การพากย์จะใช้แบบทำนองเสนาะขึ้นเสียงสูงต่ำตามถ้อยคำ แต่เมื่อถึงบทที่ได้ตอบกันมักจะแทรกด้วยบทตลกน่า ซึ่งทำให้เกิดความสนุกสนาน เช่น ทศกัณฐ์บอกพระรามว่า ผ่านางสีดาออกเป็นสองเสี้ย ท่อนบนเราจะเอาไว้ ท่อนล่างจะให้พระรามเอาไป บางตอนก็แทรกคติ คำพังเพย เป็นคติสอนใจให้กับผู้ดูไปด้วย ดังนั้นบทพากย์บทเจรจาหนังใหญ่ จึงมิได้มีแต่ความไพเราะ แต่ยังมีลักษณะเป็นวรรณคดีโดยสมบูรณ์ คือให้ความบันเทิงและยกระดับจิตใจของผู้ได้ดูผู้ชมให้มีความสนุกสนานมีอารมณ์ที่อ่อนโยนและคล้อยตามไปกับการแสดง สามารถสอดแทรกข้อคิด คติธรรมให้กับผู้ที่รับชมไปโดยไม่รู้สึกตัว บทพากย์ประกอบการเล่นหนังใหญ่วัดขนอนเป็นบทพากย์ฉบับรามเกียรติ์ท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ อันเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่แสดงถึงอัจฉริยภาพ สะท้อนเอกลักษณ์ของไทย ทำให้มีความรู้ในวิถีชีวิตดั้งเดิม ค่านิยมและจริยธรรมของคนในท้องถิ่น ทำให้สามารถศึกษาคนไทยในท้องถิ่นต่างๆ จะเป็นแนวทางให้คนไทยเราได้มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษาเพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้การใช้ภาษาแบบโบราณโดยเรียนรู้ผ่านทางวรรณคดีท้องถิ่น

หนังใหญ่วัดขนอนเป็นงานศิลปะที่มีคุณค่าทั้งภายนอกและภายใน มีการรวมศิลปะหลายแขนงไว้ ได้แก่ งานจิตรกรรม หัตถศิลป์ ดุริยางคศิลป์ วรรณศิลป์ และนาฏศิลป์ ผู้ที่ได้มาสัมผัส จะเห็นถึงความประณีตละเอียดอ่อน ความพลิ้วไหวของแสงและเงา ตลอดจนภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมองค์ความรู้จนได้รับการสืบทอดมาจนถึงในปัจจุบัน ผู้มาชมหนังใหญ่ที่วัดขนอนส่วนมากเกิดความรู้สึกศรัทธาถึงความพยายามในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ซึ่งต้องใช้ความอดทน ความรักและความรู้ ในการสร้างตัวหนังใหญ่ให้ออกมาสวยงาม ซึ่งมีพลังที่แฝงอยู่ภายในทำผู้ที่มาชมเกิดความหลงใหล เรียนรู้และซึมซับไปกับงานศิลปะไทย อันเป็นมรดกทางศิลปะที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย สร้างความภาคภูมิใจและควรได้รับการอนุรักษ์สืบทอด เพื่อแสดงถึงความเจริญงอกงามในศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

2.4 ด้านเศรษฐกิจ

2.4.1 การส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน

จากความร่วมมือของทุกฝ่าย ในที่สุดคณะหนังใหญ่วัดขนอนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทางการเชิด สำเนียงการพากย์เจรจา แนวการบรรเลงดนตรี ที่โดดเด่นบนเส้นทางของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คณะหนังใหญ่วัดขนอนเปิดการแสดงให้สาธารณชนได้ชมกันทุกวันเสาร์ จะมีผู้ว่าจ้างไปแสดงตามงานศพ งานวัด งานประจำปี มีกิจกรรมรับแสดงเปิดตัวสินค้า ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว สาธิตความรู้เกี่ยวกับหนังใหญ่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ส่งผลทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นจากในอดีต กลายเป็นชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองโดยชาวบ้านและคนในท้องถิ่นมีรายได้พิเศษเพิ่มขึ้นจากอาชีพหลัก โดยเฉพาะทุกวันเสาร์ หรือเมื่อมีคณะท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมวัด ซึ่งในแต่ละครั้งก็มีนักท่องเที่ยวที่มาชมการแสดงประมาณตั้งแต่ 40 คนขึ้นไป ถ้าเป็นนักเรียนนักศึกษาจะมีตั้งแต่ 200 คนขึ้นไป ซึ่งในการมาชมการแสดงหนังใหญ่ ทางวัดไม่ได้เรียกร้องค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับผู้มาชมจะมีจิตศรัทธาในการทำบุญและบริจาคลงในตู้รับบริจาคให้กับวัด หรืออาจจะซื้อของที่ระลึกเป็นตัวแทนหนังใหญ่ที่จำลองไว้ในลักษณะต่างๆ ก็ทำให้ชุมชนมีรายได้ และส่วนมากชาวบ้านในชุมชนจะนำอาหารหรือผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาวางจำหน่ายบริเวณหน้าโรงแสดงหนังใหญ่วัดขนอน นอกจากนี้กลุ่มชาวบ้านยังได้มีการมาเรียนรู้การทำตัวแทนหนัง มาแกะสลักตัวแทนและลงสี มีการประยุกต์ทำเป็นพวงกุญแจที่คั่นหนังสือ เพื่อนำมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวเป็นสินค้าประจำชุมชน ทำให้เกิดการหมุนเวียนของเงินนำเงินเข้าสู่ท้องถิ่นเป็นการกระจายรายได้ จากการที่วัดขนอน มีชื่อเสียงจากการแสดงหนังใหญ่ทำให้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆทั้งรัฐบาลและเอกชน เข้ามาพัฒนาชุมชนโดยการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเช่น มีการสร้างร้านค้าหน้าวัดขนอนสร้างห้องน้ำสะอาด และโครงการสร้างเขื่อนริมแม่น้ำแม่กลองหน้าวัดขนอนให้กับชุมชนเพื่อปรับเป็นแหล่งการเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

... ชาวบ้านจะคอยมาถาม และแวะเวียนดูตารางวันที่ของคณะผู้มาเยี่ยมชมหนังใหญ่วัดขนอน เพื่อจัดเตรียมสินค้ามาขาย เช่นอาหาร ผลไม้ ของที่ระลึก น้ำดื่ม เป็นต้น โดยจะนำสินค้าใส่รถเข็น หรือรถมอเตอร์ไซด์พ่วงข้าง มาจอดขายสินค้าหน้าโรงแสดงหนังใหญ่ ... (ฉกาจ มาบาช่าง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2552)

ภาพที่ 32 การจำหน่ายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวที่มาชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน

2.4.2 การสร้างรายได้ให้กับผู้เล่น

ปัจจุบันการเล่นหนังใหญ่วัดขนอนสร้างรายได้ให้กับผู้เล่นจนสามารถยึดเป็นอาชีพได้ ซึ่งมีผู้แสดงบางคนยึดเป็นอาชีพหลักแต่ส่วนมากจะทำเป็นอาชีพเสริมหรือรายได้พิเศษระหว่างเรียนของนักเรียนทำให้ได้รับรายได้นำมาจุนเจือการศึกษาของตนเองและครอบครัว เยาวชนที่เข้ามาสืบทอดการแสดงหนังใหญ่ทุกคนจะได้รับรายได้ทุกครั้งที่ได้แสดงหนังใหญ่ โดยจะแบ่งเฉลี่ยไปตามวัย บทบาทที่ต้องรับผิดชอบและเวลาที่แสดงในแต่ละครั้ง เช่นผู้เล่นซึ่งอายุยังน้อยก็จะได้รับค่าตัวการแสดงในแต่ละครั้งประมาณ 50 บาท ส่วนเด็กที่โตขึ้นมาก็จะได้ตั้งแต่ 100 - 300 บาท และตอนมาเรียนรู้การแสดงหนังใหญ่เยาวชนจะได้รับรายได้อย่างน้อยวันละ 20 บาท โดยครูผู้ถ่ายทอดจะเป็นผู้ดูแลการแบ่งค่าตัวเพื่อให้เกิดความยุติธรรมมากที่สุด และในทุกปีเยาวชนที่มาสืบทอดการแสดงหนังใหญ่ก็จะได้รับทุนการศึกษาจากทางวัดขนอนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการสอนให้เยาวชนได้รู้จักคุณค่าและวิธีการหารายได้เพื่อนำมาเป็นทุนการศึกษาและช่วยเหลือครอบครัว

...หนูชอบมาเล่นหนังใหญ่ บางวันไม่มีเงินกินขนมพองมาเล่นหนังใหญ่ก็ได้ค่าตัวการแสดงขอบคุณครับ พระอาจารย์เป็นผู้ที่ให้ค่าตัว อยากแสดงบ่อยๆ... (สุทธิพงษ์ เอี่ยมเจริญ ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2552)

... ที่บ้านผมฐานะไม่ค่อยดีหรอก แต่ผมก็มีความสุขนะ
ผมรักหนังใหญ่มากเพราะทำให้ผมได้เรียนจบปริญญาตรี ที่เพาะช่าง
และทำให้มีโอกาสดูหนังไปต่างประเทศด้วย ...
(นายจพรรณ์ ถาวรกุลพงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2552)

... เด็กเรียนจบจากเราไป บางคนไม่มีเงินแต่อยากเรียนต่อ
ทางวัดก็จะให้ทุนการศึกษาส่งให้เรียนต่อในสิ่งที่อยากจะเรียน
ปีที่ผ่านมาโรงเรียนวัดখনอนมาขอทุนการศึกษาให้นักเรียนทางวัดก็
จัดสรรพยายามให้ได้ทุนกันทุกคน ก็นำรายได้จากหนังใหญ่ส่วน
หนึ่งนี้ แหะมาให้พวกเด็กๆ... (พระครูพิทักษ์ศิลปาคม สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2552)

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอนช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนให้ดี
โดยทำให้ชุมชนได้รับรายได้จากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและซื้อสินค้า ที่ชาวบ้านนำมา
จำหน่ายอีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย จากองค์กรภายนอกที่เข้ามา
ช่วยเหลือ และสร้างรายได้ให้กับเยาวชนที่มาแสดงทำให้รู้จักวิธีการหารายได้พิเศษเพื่อนำไป
ช่วยเหลือครอบครัวและเป็นทุนการศึกษา

2.5 การสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน

การแสดงหนังใหญ่วัดখনอน ได้รับการยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ว่าเป็น
การแสดงที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ ในฐานะมรดกวัฒนธรรมของชุมชนในการให้ข้อคิดต่างๆ
และช่วยส่งเสริมทำให้ชุมชนบ้านวัดখনอนมีชื่อเสียงและสร้างความภาคภูมิใจซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้
เยาวชนในชุมชน ลูกหลานในชุมชน เห็นคุณค่าในมรดกวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์
ขึ้นมา

...ผมดีใจที่มีโอกาสได้มาทำงานศิลปะหนังใหญ่สืบต่อจาก
คนรุ่นก่อน ครอบครัวผมก็คลุกคลีกับหนังใหญ่มาดั้งแต่ผมยัง
เป็นเด็กๆ ผมไม่อยากให้หนังใหญ่วัดখনอนสูญหายไป ผมดีใจที่
เป็นส่วนหนึ่งของคณะหนังใหญ่วัดখনอน... (ศราวุฒิ ถาวรกุ-
ลพงศ์ ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10
ธันวาคม 2552)

...ตัวพี่เองก็เป็นคนบ้านวัดขนอนตั้งแต่เกิด อยู่ที่หมู่ 4 มาตลอดเห็นเส้นทางของหนังใหญ่มาตั้งแต่เด็กๆ พอมาถึงในปัจจุบันนี้ พี่นับถือนะว่าหนังใหญ่ทำให้ชุมชนของเรามีชื่อเสียง ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือชุมชนเรา... (วรณัฐ ทองลิ้ม นักวิชาการวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2552)

...ผมเห็นพ่อผมมาทำหนังใหญ่ มาช่วยงานที่วัดขนอน ตลอดมีคนเข้ามาขอถ่ายรูปและพูดคุยด้วย พ่อพ่อชวนให้มาหัดเล่นหนังใหญ่ ผมจึงมาเล่นบ้าง ชอบหนังใหญ่ครับ อยากอนุรักษ์... (กิตติภัทร มาบางยาง ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2552)

...เห็นรุ่นพี่ที่โรงเรียนมาฝึกการเล่นหนังใหญ่ ได้แสดงบนเวทีมีคนมาดู ผมก็อยากทำให้ได้เหมือนพี่เค้าบ้าง เลยมาเรียนการแสดงหนังใหญ่...(เด็กชายพัชรพล ถาวรนุกุลพงศ์ ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2553)

2.6 การสร้างความเป็นอัตลักษณ์ให้กับชุมชน

หนังใหญ่วัดขนอนเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของผู้นำชุมชนและชาวบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพลัง โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องเชื่อมประสานจิตใจของชาวบ้านให้เกิดความรักและผูกพันจากรุ่นสู่รุ่น เป็นกิจกรรมในชุมชนของชาวบ้านทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและวัด เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านมีการร่วมมือกันด้วยความเต็มใจในการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมพื้นบ้านนี้ โดยการส่งเสริมบุตรหลานมาร่วมกันรักษามรดกของชุมชน ชาวบ้านได้รับประสบการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการสร้างตัวหนังใหญ่ เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีชื่อเสียงโดยใช้ต้นทุนทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่มาสร้างเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้มีความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ มีการนำต้นทุนทางวัฒนธรรมนี้มาทำให้โดดเด่น ด้วยการตั้งเป็นคำขวัญประจำตำบลว่า ถิ่นลาว...มอญ...ไทย...ดินแดนหนังใหญ่วัดขนอน และมีการเผยแพร่สู่สาธารณชนสร้างชื่อเสียงให้ได้รับรู้ผ่านช่องทางสื่อต่าง

จนได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโก ให้เป็นชุมชนดีเด่นระดับโลกในด้านการอนุรักษ์ วัฒนธรรมเชิงนามธรรม เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่โดดเด่นให้เกิดขึ้นในสังคม ทำให้บุคคลใน สังคมทั่วไปเกิดความรู้สึกว่าถ้าคิดถึงหนังใหญ่ก็มาที่วัดขนอน

... หนังใหญ่คือมรดกที่มีค่าของชุมชนเรา ทำให้ชุมชน วัดขนอนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว ทำให้มีคนมาเที่ยว ในชุมชนของเราเป็นประจำ...(ฤทธิไกร เอี่ยมจินดา กำนันตำบล สร้อยฟ้า สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2552)

...ได้ยินคำว่าหนังใหญ่วัดขนอนมานานแล้ว ในคำขวัญราชบุรีก็มี คนสวยโพธาราม คนงามเมืองไธสง วัดขนอนหนังใหญ่ฯ ก็สนใจที่ หาโอกาสมาชมว่าเป็นอย่างไร มาดูแล้วประทับใจมาก...(ดุสิต ย่านเดิม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2552)

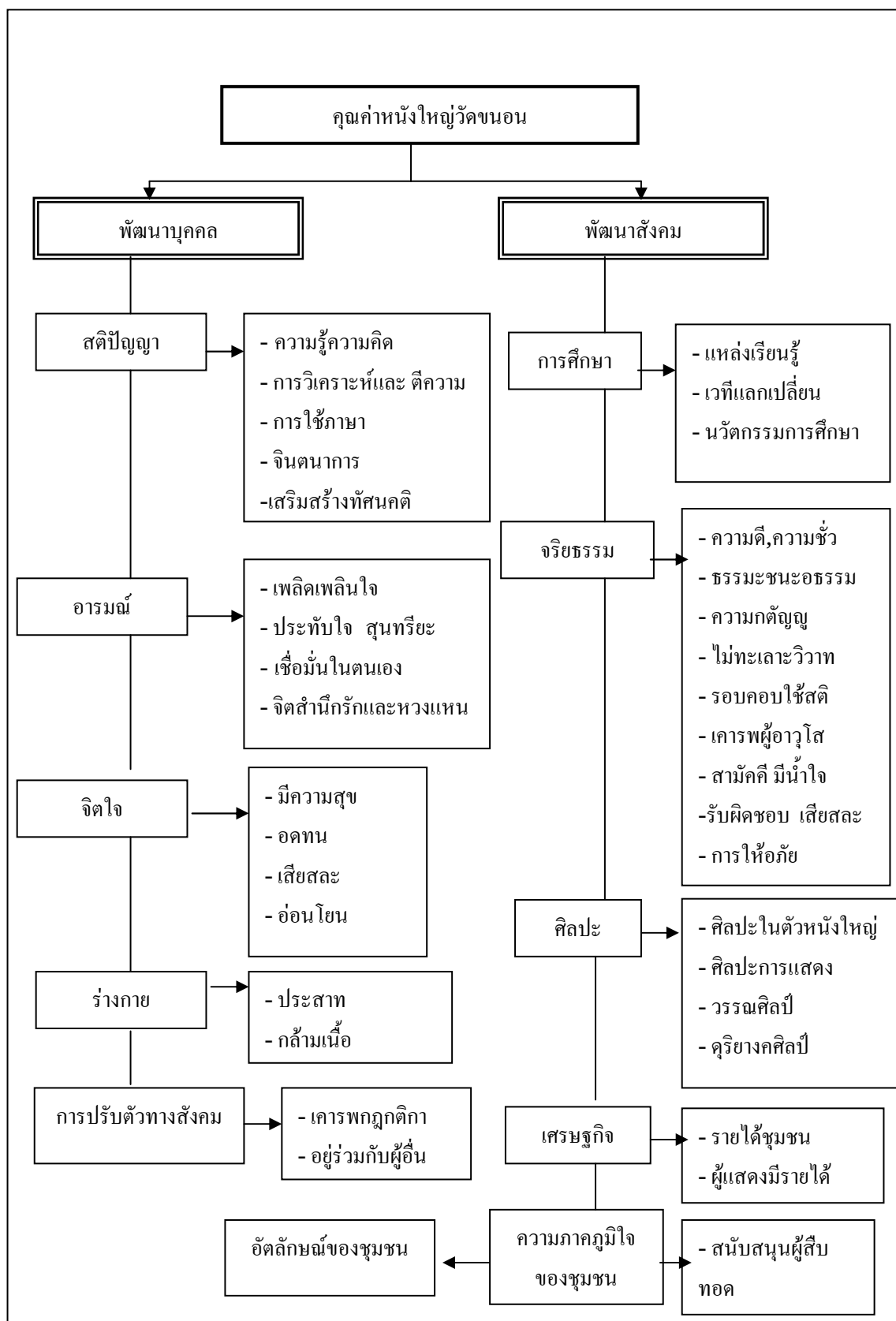

ภาพที่ 33 ความร่วมมือของชุมชนในการจัดงานเทศกาลหนังใหญ่วัดขนอน

ทั้งทางการพัฒนาตนเองในเรื่องของการพัฒนาสติปัญญา ส่งเสริมความรู้ความคิด ทำให้ผู้เรียนและผู้ชมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนได้รู้จักความเป็นมา ขั้นตอนการ สร้างหนังใหญ่ วิธีการแสดง เรียนรู้งานทางด้านวรรณกรรม เกิดการพัฒนาทางด้านความรู้ เจตคติ และทักษะต่างๆ ในด้านอารมณ์ผู้ที่มาแสวงงานหนังใหญ่นี้จะทำให้เกิดสุนทรียภาพ สร้างความ บันเทิงทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ประทับใจ ชาบซึ้ง เป็นการกล่อมเกลாதงจิตใจให้เกิดความ

อ่อนโยน เชื้อมั่นในตนเอง เกิดความรักและห่วงใยในมรดกศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน อีกทั้งเป็น การเสริมสร้าง ความแข็งแรงให้กับร่างกายของผู้มาสืบทอดในการเคลื่อนไหวตามช่วง จังหวะและทำนองเพลง ส่งเสริมวิธีการปรับตัวทางสังคมให้มีการปฏิบัติตามกติกาของสังคม ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย นอกจากนี้หนังใหญ่มีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม ด้านการศึกษาเป็น แหล่งถ่ายทอดและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ที่สำคัญของสังคม สามารถนำมาศึกษาเป็นกรณี ตัวอย่างให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้มีความรู้ศิลปะแบบโบราณ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนการแสดงทาง วัฒนธรรมและเปิดโอกาสให้เยาวชนได้รู้จักการแสดงออกในทางที่เหมาะสม ใช้เวลาว่างให้เป็น ประโยชน์ หนังใหญ่มีคุณค่าเป็นที่รวมงานทางด้านศิลปะหลายแขนง ได้แก่ จิตรกรรม หัตถศิลป์ วรรณศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และนาฏศิลป์ ซึ่งมีความละเอียด ประณีตและสวยงาม สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของศิลปะไทย ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนมีการ สอดแทรกข้อคิดคติสอนใจ ให้คนทั่วไปได้รู้จักการประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยธรรม เปรียบเทียบความคิดความชั่ว และผลจากความประพฤติว่าในที่สุดแล้วธรรมะย่อมชนะอธรรม นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนทำให้ชาวบ้านและเยาวชนได้รับรายได้พิเศษ สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน และสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน สามารถสรุปได้ดังแผนภูมิที่ 7

แผนภูมิที่ 7 แสดงการวิเคราะห์คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ตอนที่ 2 การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ปัจจุบันเยาวชนไทยทั่วไปหรือแม้แต่ผู้ใหญ่บางคนไม่รู้จักหนังใหญ่ คนที่รู้จักก็ไม่นิยมที่จะชมหนังใหญ่เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการดำเนินเรื่องของหนังใหญ่เป็นไปอย่างเชื่องช้า ตัวหนังใหญ่เคลื่อนไหวไม่ได้แม้มีการแสดงรูปแบบใหม่ๆ ที่มากกว่าแต่ก่อน ซึ่งเชื่อแน่ว่าต่อไปในอนาคตอาจจะสูญหายได้ จึงได้เกิดความร่วมมือและการประสานงานกันอย่างจริงจังระหว่างวัด วัง บ้าน โรงเรียน และชุมชน ในที่สุดก็เกิดการฟื้นฟูและการเติบโตที่มั่นคงของคณะหนังใหญ่วัดขนอนที่มี ขนบนิยมการเชิดสำเนียงการเชิด สำเนียงการพากย์การเจรจา แนวการบรรเลงดนตรี ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตน ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของหนังใหญ่วัดขนอน ประกอบด้วยปัจจัยหลักๆ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้

หนังใหญ่วัดขนอนเป็นชุมชนเก่าแก่ ที่ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนที่มีความรู้ ความทรงจำในกิริยาท่าทางการเชิดหนัง การพากย์หนัง การบรรเลงดนตรีไทย มาร่วมกันถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ รวมถึงมีการพัฒนาเทคนิคในการแสดงที่แตกต่างไปจากเดิมแต่ก็ยังยึดของเก่า ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ครูผู้ถ่ายทอดความรู้หนังใหญ่

ในปัจจุบันมีครูผู้ถ่ายทอดความรู้ในเรื่องหนังใหญ่ จำนวน 7 ท่านด้วยกัน คือ 1.พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุจิต ลิ่นทอง) ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดขนอน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาความรู้เกี่ยวกับการแกะสลักตัวหนังใหญ่ วรรณคดีที่ใช้ในการแสดงหนังใหญ่ และบรรยายสาธิตความรู้ต่างๆเกี่ยวกับหนังใหญ่วัดขนอนให้กับผู้สนใจที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน 2. พระฉลาด วิสุทธสาโร อดีตนักเชิดหนังใหญ่มีอาชีพเป็นพระลูกวัดขนอน จะถ่ายทอดความรู้ทางด้านการเชิดให้แก่เยาวชนและผู้สนใจในตอนเย็นของทุกวัน 3. นายฉกาจ มาบางยาง นักคัด – จัดตัวหนัง เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในด้านการเชิดหนังใหญ่ ลีลาท่าทางต่างๆ 4.นายสุนทร ถาวรนุกุลพงศ์ นักพากย์หนัง เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในด้านการเชิดหนังใหญ่ให้เหมาะสมกับเนื้อหา 5.นายสุเทพ นิ่มอนงค์ ครูสอนเปียโนประกอบการแสดงหนังใหญ่ 6. นายทศพร แพทอง เป็นรุ่นพี่ที่คอยสอนหนังใหญ่ให้น้องๆ ปัจจุบันนักพากย์หนังใหญ่วัดขนอน 7. นายจพรรณ์ ถาวรนุกุลพงศ์ บัณฑิตด้านศิลปะประจำชาติจากเพาะช่างเป็นผู้จัดการหนังใหญ่วัดขนอนและเป็นรุ่นพี่ที่ถ่ายทอดความรู้ทางด้านหนังใหญ่ทั้งทางด้านการแกะสลักทำตัวหนังใหญ่ การเชิด ให้กับรุ่นน้องในวัดขนอนที่สนใจ

1.2 การถ่ายทอดและวิธีเรียนรู้

ในการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภท คือ การถ่ายทอดโดยวิธีการบรรยาย และการถ่ายทอดความรู้โดยการทำให้ดูเป็นแบบอย่าง

1.2.1 การถ่ายทอดโดยวิธีการบรรยาย เป็นการถ่ายทอดความรู้โดยวิธีการบอกเล่าตามแบบที่ได้รับการสืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีต มีการอธิบายความ แนะนำ สนทนาปราศรัย เกี่ยวกับการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนในตอนต่างๆที่จะต้องออกไปแสดงบนเวที

1.2.2 การถ่ายทอดความรู้โดยการทำให้ดูเป็นแบบอย่าง โดยผู้ถ่ายทอดจะลงมือปฏิบัติจริงแสดงท่าทางการเดิน การเชิด และการบรรเลงดนตรีปี่พาทย์ แล้วให้ผู้เรียนสังเกตและจดจำ นำไปทำเป็นแบบอย่างต่อไป

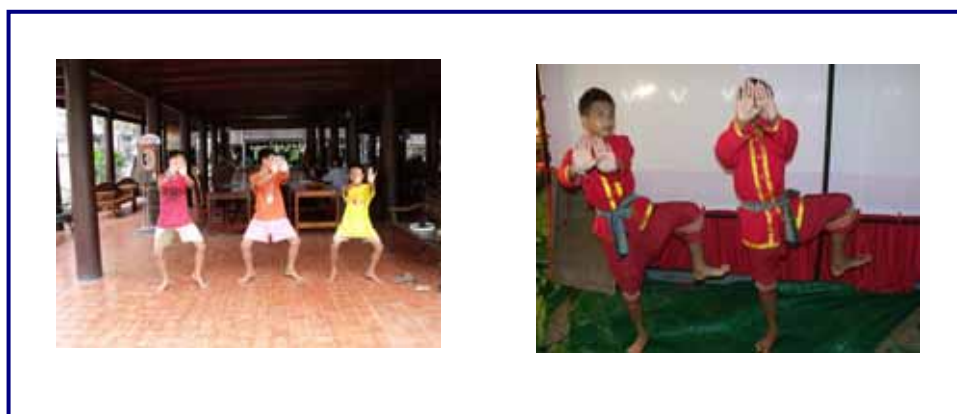
วิธีการถ่ายทอดและการเรียนรู้เป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเป็นไปตามอัธยาศัยของผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนที่มีความสนใจก็จะมีคามวิริยะอุตสาหะมากและเรียนรู้ได้รวดเร็ว วิธีการเรียนรู้เป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีเอกสารตำราวิชาให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง ต้องอาศัยผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้ชี้แนะให้โดยใช้คำพูดและการปฏิบัติให้ดู ผู้เรียนต้องอาศัยความจำในเนื้อเรื่อง กิริยาท่าทางที่แสดงออก และการบรรเลงดนตรี ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ ในที่นี้จะขอแบ่งการเรียนรู้ในการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1. เยาวชนที่มาเรียนรู้การเชิดหนังใหญ่ 2. เยาวชนที่เรียนรู้การบรรเลงดนตรีปี่พาทย์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. เยาวชนที่มาเรียนรู้การเชิดหนังใหญ่

ผู้ที่เรียนรู้การเชิดหนังใหญ่จะต้องเป็นเพศชายและเรียนอยู่ที่โรงเรียนวัดขนอน ด้วยเหตุผลว่าต้องสอนเด็กในชุมชนให้รู้จักรักและหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมก่อนจึงจะเผยแพร่ให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งในปัจจุบันนี้ผู้ที่มาฝึกการเชิดหนังใหญ่เริ่มจากการฝึกท่าทางพื้นฐานซึ่งจะมีอายุตั้งแต่ 5 - 13 ปี ส่วนผู้ที่มีพื้นฐานแล้วจะมาฝึกท่าทางขั้นสูงโดยเป็นเยาวชนในช่วงอายุประมาณ 18 - 25 ปี ซึ่งมาเรียนรู้และฝึกซ้อมท่าทางการเชิดเป็นประจำทุกวันในเวลาหลังเลิกเรียน 15.30 - 17.30 น. ที่สนามหญ้าหน้าพิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่วัดขนอน จากการที่ผู้วิจัยสังเกตพบว่าภายในวัดขนอนจะมีเด็กชายนับ 10 คน รูปร่างไล่ขนาดกันไป จะเดินทางมาฝึกหัดและเรียนรู้การเชิดหนังใหญ่ จากหลวงตาขุนหรือพระฉลาด วิสุทฺธสาโร ซึ่งพระฉลาดได้กล่าวว่า... เด็กนักเรียนที่มาฝึกซ้อมการเชิดหนังใหญ่จะมีทุกชั้นตั้งแต่อนุบาล 2 - ม.3 เด็กที่มาฝึกจะต้องเป็นเด็กผู้ชายไม่ให้เด็กผู้หญิงมาฝึก เพราะการเดินหรือการเชิดหนังใหญ่จะต้องยกแข้งยกขาจะทำให้ไม่งดงาม เนื้อเรื่องที่นำมาฝึกจะใช้เรื่องรามเกียรติ์เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น... (พระฉลาด

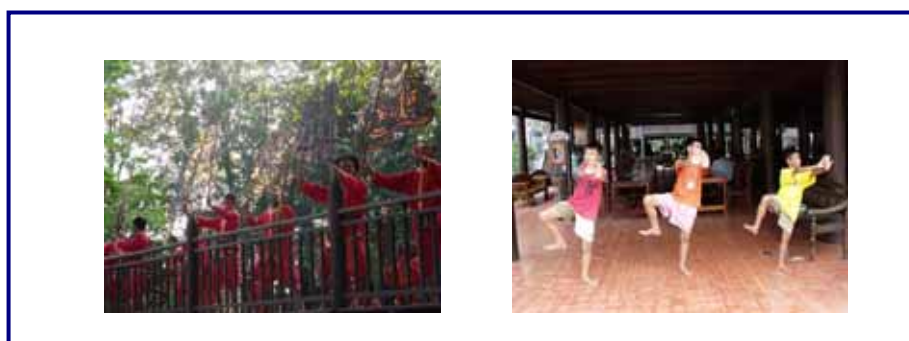
วิสุทธสาโร 2552) ได้มีการคัดเลือกลูกศิษย์โดยการสังเกตจากลักษณะการเดิน ใช้เวลาการสังเกตการฝึกของเด็กนักเรียนอยู่ประมาณ 1 สัปดาห์ ถ้าเด็กคนไหนมีความตั้งใจดีและมีพรสวรรค์ก็จะให้เรียนรู้ในท่าทางระดับสูงขึ้นไป บางครั้งมีเด็กที่มาฝึกไม่ตั้งใจฝึกการเชิดก็จะทำการตักเตือนเพื่อให้เกิดความตั้งใจในการเรียนรู้ ในการถ่ายทอดความรู้การเชิดหนังใหญ่มีขั้นตอนดังนี้

ขั้น 1) เริ่มจากการสอนท่าทางพื้นฐาน คือ การเดินเสา เกาะเสายกเท้า ขอยเท้า การขอยเท้าจะเคลื่อนไหวอยู่กับที่ใช้ปลายเท้าแตะพื้น

ภาพที่ 34 แสดงการขอยเท้า

ขั้น 2) จังหวะการย่อเท้าให้เป็นเสียงเดียวกัน ทำเป็นจังหวะให้พร้อม การฝึกเดินหนังนี้ผู้เรียนจะนับจังหวะพร้อมเพรียงกัน คือ 1-2 , 1-2-3... และครูผู้ถ่ายทอดการแสดงจะไม่เรียวเป็นจังหวะ แก้ก! แก้ก! แก้ก! ให้เกิดความชำนาญ

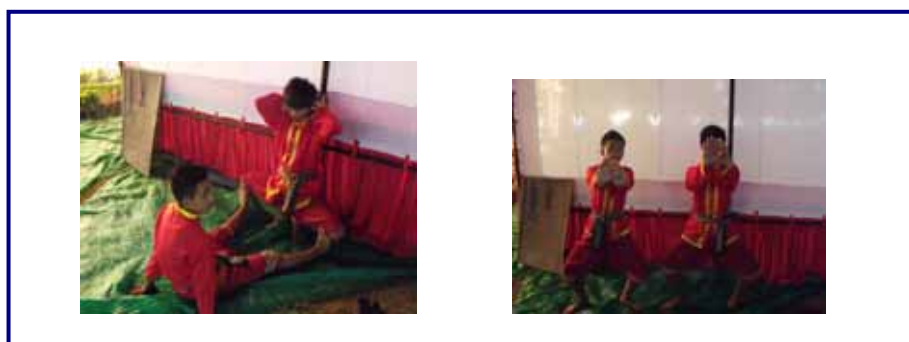
ภาพที่ 35 แสดงลักษณะการย่อเท้า

ขั้น 3) การคัดตัวและการเชิด ครูผู้ถ่ายทอดจะสอนท่าทางการเชิด โดยเริ่มสอนการเดินเชิด หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเดินเป็ด จะคัดหลังโกง มีลักษณะเป็นการเดินย่อ คัดหลังให้เดินรอบศาลา 5 ห้องใช้เวลาแต่ละครั้งประมาณ 1 ชั่วโมง

ภาพที่ 36 แสดงลักษณะการเดินเป็ด ท่าทางการเต้น

ขั้น 4) การแบะเหลี่ยม ถีบเหลี่ยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแบะเหลี่ยมเป็นท่าที่สำคัญมาก โดยต้องควบคุมให้หัวเข้ากับหัวไหล่เสมอกัน เพื่อเกิดความสมดุล และความสวยงาม โดยจะใช้จังหวะในการฝึกที่เรียกว่า ยึด ยุบ ลง

ภาพที่ 37 แสดงลักษณะการถีบเหลี่ยม และการแบะเหลี่ยม

ขั้น 5) ฝึกเป็นสามจังหวะดังนี้ คือ 1.แบะเหลี่ยม 2. ย่างสามขุม 3. ชะเง้อ โดยผู้เรียนที่ฝึกท่าทางของยักษ์จะต้องแบะเหลี่ยมมากกว่าผู้ที่ฝึกเป็นตัวลิง ต้องฝึกท่าทางเหล่านี้เป็นระยะเวลานานจนผู้เรียนเกิดความชำนาญ จึงออกแสดงบนเวที

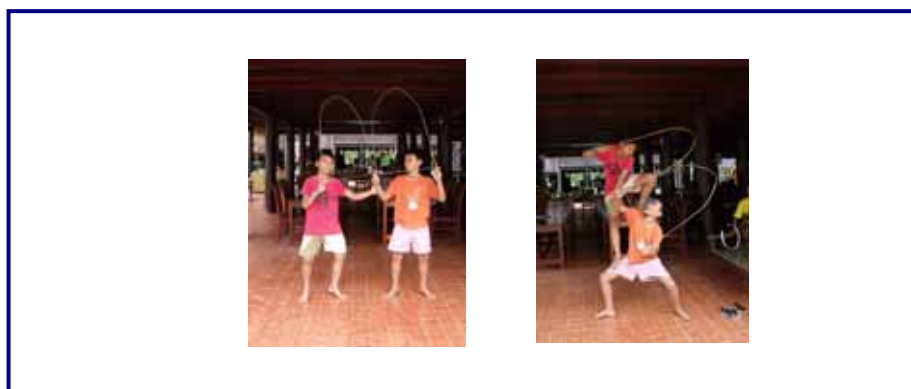
ภาพที่ 38 แสดงลักษณะการย่างสามขุมและท่าชะเง้อ

ขั้น 6) ลีลาการเดินในแต่ละฉาก โดยมีการเดินกราวนอก ซึ่งจะแสดงตอนยกทัพ การเชิดจึงใช้ตอนแสดงหนังจับ การยกเอวยกไหล่ให้เป็นจังหวะ และให้ผู้เรียนจับไม้โค้งแทนการจับหนังใหญ่ เมื่อเกิดความชำนาญจึงให้หัดจับตัวหนัง โดยจะฝึกการเชิดเป็นหมู่คณะเพื่อให้รู้ช่วงจังหวะ ท่าทาง อารมณ์ในแต่ละฉาก

ภาพที่ 39 แสดงลักษณะลีลาการเชิดหนังใหญ่

ขั้น 7) ฝึกให้เชิดทีละคู่ โดยเชิดการต่อสู้โดยจัดเป็นกระบวนทัพ 4 คน ตรวจพลและเดินยกทัพ รวมระยะเวลาในการฝึกหัดเชิดหนังใหญ่เบื้องต้นจะใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้อย่างน้อย 3 เดือน ก็สามารถเชิดหนังใหญ่ได้

ภาพที่ 40 แสดงการฝึกเชิดทีละคู่

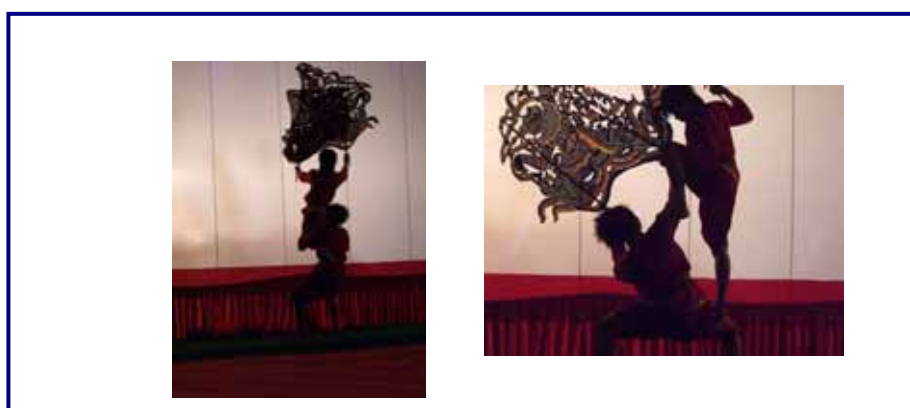
ขั้น 8) เรียนรู้เนื้อเรื่องรามเกียรติ์ที่ใช้ในการแสดง อารมณ์ในการแสดงบนเวที หลังจากที่ได้แสดงเสร็จผู้ถ่ายทอดการแสดงใหญ่จะเรียกผู้แสดงมาทั้งหมดเพื่อแนะนำ ดิชม การพัฒนาท่าทางในการเต้น และจะให้ผู้แสดงฝึกหัดท่าทางการเต้นที่ถูกต้องให้สวยงามทันที ผู้แสดงก็จะจดจำลักษณะท่าทางที่จะแสดงในครั้งต่อไป ให้มีความสวยงามมากยิ่งขึ้นเป็นการพัฒนาฝีมือในการแสดง

ภาพที่ 41 แสดงบรรยากาศในการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชน

ขั้น 9) ท่าทางการประยุกต์ขั้นสูงเป็นท่าทางการแสดงจำเพาะไม่มีท่าที่แน่นอน เป็นท่าทางการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวัดขนอน ที่ครูและลูกศิษย์ร่วมกันคิดค้นและดัดแปลงโดยอยู่ภายใต้ศิลปะแบบดั้งเดิม พระครูพิทักษ์ศิลปาคมกล่าวว่า

...การประยุกต์ทำทางขึ้นสูงจะนำแบบมาจากโขน เพราะว่า โขนมีตำราการสอนเรื่องลีลาทำทางเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ทำทางของ หนั๋งใหญ่ยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรจึงต้องอาศัยทำทางการ เต้น การเชิดมาจากโขน แต่อันที่จริงแล้วหนั๋งใหญ่เป็นพื้นฐานกำเนิด ของโขน ... (พระครูพิทักษ์ศิลปาคม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2552)

ภาพที่ 42 แสดงลีลาทำทางการประยุกต์ขึ้นสูง

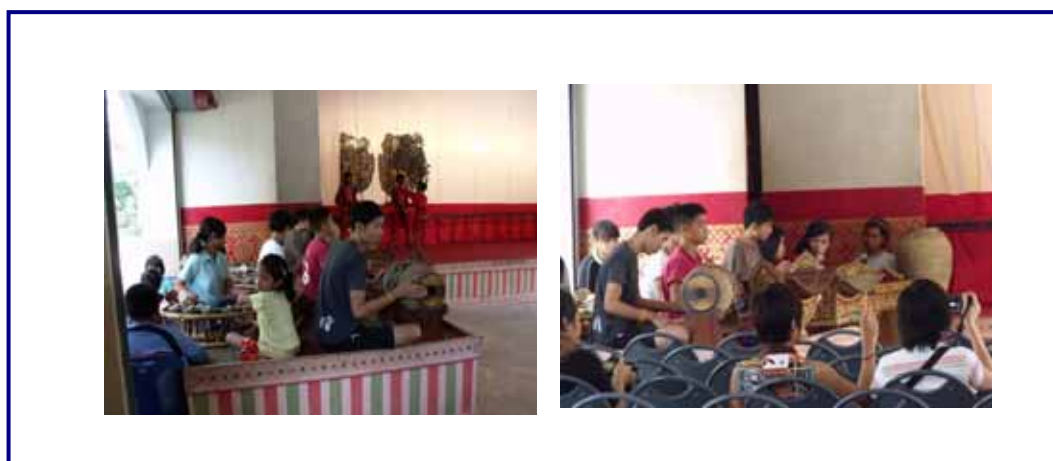
ครูผู้ถ่ายทอดการแสดงจะมีวิธีการใช้แรงเสริมให้กับผู้เรียนที่ตั้งใจฝึกซ้อม และไม่ตั้งใจในการเรียนรู้ซึ่งมีวิธีที่แตกต่างกันคือ ผู้เรียนที่ตั้งใจเรียนจะได้รับคำชมเชยและเงิน เล็กๆ น้อยๆ เป็นค่าขนม ส่วนผู้เรียนที่ขาดความตั้งใจครูจะมีวิธีการเตือนมาสายวิดพื้น 20 ครั้ง นับเป็นวิธีการลงโทษที่มีประโยชน์เพราะเป็นการฝึกกล้ามเนื้อแขนให้แข็งแรงเพื่อสามารถจับตัว หนั๋งใหญ่ที่มีน้ำหนักตั้งแต่ 3- 7 กิโลกรัม ไข่ว่าเด็กทุกคนจะฝึกการแสดงหนั๋งใหญ่ได้ เด็กที่มา เรียนที่นี้บางครั้งมีมากถึง 30-40 คน แต่ท้ายที่สุดอาจจะเหลือที่ฝึกเสร็จสามารถทำการแสดงได้ จริงๆบางรุ่นไม่ถึง 10 คน เพราะการเรียนรู้การเชิดหนั๋งใหญ่ต้องหมั่นฝึกซ้อม ต้องอดทน บางครั้งเมื่อเด็กเจอครูจับดัดตัวทำท่าให้สวยงามก็ร้องโอดโอย เจ็บ ไม่มาอีกก็มี และเมื่อเด็กเรียน จบเชิดหนั๋งใหญ่เป็นก็ออกแสดงตามงานได้ไม่นาน เพราะเด็กอยู่ในช่วงกำลังโตและเปลี่ยน สถานที่ในการศึกษา ครูผู้ถ่ายทอดการแสดงหนั๋งใหญ่จึงต้องสอนเด็กรุ่นใหม่ขึ้นมาแทน รุ่นแล้ว รุ่นเล่า ไม่มีวันสิ้นสุด ปัจจุบันใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้โดยให้รุ่นพี่ช่วยถ่ายทอดความรู้ให้กับรุ่น น้องที่เข้ามาฝึกอีกแรงหนึ่งด้วย

2. เยาวชนที่เรียนรู้การบรรเลงดนตรีปี่พาทย์

จะเป็นเพศชาย หรือเพศหญิงก็ได้ เด็กที่มาเรียนรู้จะมาจากโรงเรียนวัดখনอน ซึ่งจะเรียนอยู่ในชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3 – มัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งใช้เวลาในการเรียนรู้ในตอนเช้า ช่วงก่อนเคารพธงชาติ 08.00 น. และในช่วงหลัง 15.30 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังเลิกเรียน ครูสุเทพ นิ่มอนงค์ เป็นครูสอนผู้เดียวและจะมีรุ่นพี่ที่เล่นเครื่องดนตรีจนชำนาญแล้วมาช่วยสอนรุ่นน้อง ปัจจุบันมีเด็กมาเรียนรู้ในวงดนตรีปี่พาทย์ประมาณ 15 คน วงปี่พาทย์มีส่วนสำคัญมากสำหรับการแสดงหนังใหญ่ และเครื่องดนตรีที่ขาดไม่ได้ก็อัตรานาดเอก กลองทัด และกลองหนัง การบรรเลงใช้เพลงหน้าพาทย์เช่นเดียวกับโขนและเป็นเพลงบรรเลงเต็มไม่มีการตัด ผู้พากย์จะเป็นผู้บอกให้บรรเลงเพลงใดตามบทและตามฐานะของตัวหนัง พอพากย์หรือเจรจาจบตอน คนพากย์จะบอกดังนี้ เช่น “มโหรรพาสุขาจารย์มายังสวนมาลี แล้วสั่งให้สุขาจารย์แปลงกายเป็นนางทาสา ถือพานมาลาไปตำหนักนางสีดา บัดนี้ รั้ว แล้วศรีนวล” พันตรีหญิงผะอบ โปษะกฤษณะ กล่าวว่า การเล่นหนังใหญ่จึงต้องเป็นวงปี่พาทย์ที่มีความชำนาญ เล่นเพลงหน้าพาทย์จำนวนมาก และเป็นเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ขั้นตอนการสอนดนตรีปี่พาทย์ ครูสุเทพ นิ่มอนงค์ จะใช้วิธีการสอนตีเครื่องดนตรีในลักษณะ การจำเสียง จำรูป จะไม่สอนโน้ตเหมือนดนตรีสากลเพราะจะทำให้เด็กไม่รู้จักการพลิกเพลงหรือมีสำเนียง โดยเริ่มแรกจะสอนจังหวะให้กับเด็ก ตีฉิ่ง ตีกรับ แล้วหัดเป็นเครื่องดนตรี ครูจะเป็นผู้ที่เล่นเครื่องดนตรีให้ดูก่อนจากนั้นให้เด็กใช้ความจำและลองเล่น โดยจะต่อเพลงทีละท่อนใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้เป็นแบบสมัยโบราณ สถานที่ใช้ในการเรียนรู้และฝึกซ้อมการเล่นดนตรีคือห้องซ้อมที่อยู่ข้างโรงแสดงหนังใหญ่ เพลงที่ใช้ในการประกอบการแสดงหนังใหญ่จะใช้ทั้งหมด 13 เพลง ดังต่อไปนี้ 1. สาธุการ 2. ตะ (หญ้าปากคอก) 3. รั้ว (สามลา) 4. เข้าม่าน 5. ออกปฐุม 6. ลา 7. เสมอ 8. รั้ว (ลาเดียว) 9. เชิด (ข้า, เร็ว) 10. กม 11. ชำนาญ 12. กราวโน 13. ชุบ (ลา) ส่วนเพลงที่ใช้ในการไหว้ครู มีดังต่อไปนี้ เบิกหน้าพระ (ไหว้ครู), มหาฤกษ์ มหาชัย, จับลิงขาว ลิงดำ, เดียว, เสมอ (หนังออกมา), กราวนอก, เชิด, สระโบกขรณี, ตะนอน, รั้ว, ยักษ์ออก (กราวโน), ลิงออก (กราวนอก), กราวรำ (รบกันทศกัณฐ์ถูกศรพระราม), แผล, ปี่กลอง (ยกทัพไปหาสีดา) เมื่อออกแสดงในแต่ละครั้งเด็กก็จะได้รับเงินค่าขนมเล็กน้อย ตามวัยและเครื่องดนตรีที่เล่น

ภาพที่ 43 แสดงบรรยากาศการเรียนรู้การเล่นเครื่องดนตรีในวงปี่พาทย์

ภาพที่ 44 แสดงบรรยากาศการเล่นปี่พาทย์ในการออกแสดงบนเวที

ภาพที่ 45 แสดงเครื่องดนตรีปี่พาทย์ที่ใช้ประกอบการแสดงหนังใหญ่

1.3 สถานที่เรียน

สำหรับสถานที่เรียนนั้นก็จะเป็นการเรียนรู้ภายในบริเวณวัดখনอน แต่ผู้เรียนบางคนและครูผู้ถ่ายทอดการแสดงกล่าวว่า บางครั้งไม่จำเป็นต้องเรียนที่วัดখনอน เช่น การออกไปแสดงตามสถานที่ต่างๆหรือตามต่างจังหวัด ก็จะมีการสอนการแสดงกันก่อนและหลังจากที่แสดงเสร็จเรียบร้อยแล้ว เหมือนกับเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันทั้งครูผู้ถ่ายทอดและผู้ที่จะแสดงหน้าใหญ่วัดখনอน

1.4 เนื้อหาที่ต้องเรียนรู้

ก่อนที่จะเรียนการแสดงหน้าใหญ่ได้ต้องทำพิธีไหว้ครูกันก่อน เริ่มต้นด้วยการเชิญหนังครุ 3 ตัว ปักไว้หน้าจอ ตัวฤาษีอยู่กลางระหว่างพระนารายณ์กับพระอิศวร จุดเทียน 3 ดอก ส่งให้หัวหน้านางปีพาทย์เล่มหนึ่ง ปักที่ตะโพนแล้วโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ ออกตระวัตรสามลา เข้าม่าน ลา เสมอ พิณพาทย์หยุด เทียนอีก 2 เล่ม บูชาหนังเจ้า คนด้านในจะโห่สามลาลแล้วพิณพาทย์จะทำเพลง คนเชิญจะออกมาชูหนังพระนารายณ์กับพระอิศวร ส่วนตัวฤาษีจะเชิญกลับไปไว้ในจอ เมื่อพิณพาทย์หยุด คนพากย์จะว่าบทไหว้ครู 3 ตอน เมื่อว่าจบตอนหนึ่งก็ทำเพลงเชิดทีหนึ่งจนครบ 3 ตอน จากนั้นเรียนรู้เนื้อเรื่องที่ประกอบการแสดงหน้าใหญ่ ซึ่งจะใช้เรื่องรามเกียรติ์ เป็นบทเก่าที่ใช้กันมาแต่เดิม โดยก่อนที่จะออกแสดง ผู้แสดงจะต้องรู้เรื่องราวด้วย การเล่นหนังใหญ่ต้องมีการเบิกโรงก่อน ส่วนมากเป็นบทลิงขาวจับ ลิงดำสมมติให้ลิงดำเป็นตัวเกร ลิงขาวเป็นลิงดี พระฤาษีให้ลิงขาวไปตามลิงดำ แล้วก็เกิดการต่อสู้กันในที่สุดลิงขาวก็จับลิงดำได้แล้วพามาหาฤาษี บทพากย์และบทเจรจาเรื่องรามเกียรติ์ที่ใช้ในการแสดงหน้าใหญ่จะมีทั้งหมด 10 ตอนด้วยกัน คือ 1. หนุมานถวายแหวน 2. ศีกอินทรชิตครั้งที่ 1 3. ชุณนาคบาท 4. ชุณพรหมาสตร์ 5. ศีกทศกัณฐ์ครั้งที่ 5 6. หนุมานอาสาไปเฝ้าล่องดวงใจ 7. ทศกัณฐ์สั่งเมือง 8. ศีกวิรุณมุข 9. ศีกมังกรกรรฐ์ 10. ศีกประลัยกัลป์การแสดงหน้าใหญ่ของวัดখনอนนิยมแสดงตอน หนุมานถวายแหวน มากที่สุด มีเนื้อเรื่องว่า พระรามให้หนุมานนำพระขำรงค์ไปถวาย นางสีดาที่กรุงลงกา เป็นเนื้อหาที่เข้าใจได้ง่ายและมีความกระชับ และเรียนรู้ทำทางการเชิดลีลาต่างๆดังที่ได้อธิบายไปแล้ว จากนั้นผู้เชิดกับผู้พากย์ต้องเข้าใจกันเป็นอย่างดี โดยบทที่ประกอบการแสดงจะมี 2 ลักษณะ คือบทพากย์และบทเจรจาเพื่อให้เรื่องดำเนินไปทันใจและสนุกสนาน ผู้พากย์จะต้องเข้าใจดนตรีด้วยว่า เมื่อจบตอนไหนควรจะใช้เพลงอะไร ผู้พากย์จะเป็นผู้บอกให้ปีพาทย์เล่นเพลงตามนั้น จะทำหน้าที่แทนตัวหนังทั้งในเรื่องคำพูดและอิริยาบถของ ตัวหนังด้วยการให้เพลง ดังนั้นทั้งคนพากย์และผู้เชิดหนังต้องรวมหัวใจให้เป็นหนึ่งเดียวกันเพื่อทำให้การแสดงออกมาอย่างราบรื่นเป็นธรรมชาติ

1.5 ระยะเวลาในการเรียนรู้

สำหรับระยะเวลาในการเรียนรู้ แบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกคือการเรียนรู้ในขั้นพื้นฐานในการแสดงสำหรับเด็กในช่วงอายุ 5 -15 ขวบ โดยเฉลี่ยจะใช้เวลาในการเรียนรู้ประมาณ 3 เดือน จึงจะทำการออกแสดงบนเวทีได้ ส่วนการเรียนรู้ในขั้นสูงก็จะเป็นการเรียนรู้โดยตลอดช่วงระยะเวลาที่ได้ทำการแสดงและอยู่ในคณะหนังใหญ่วัดขนอน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องไม่มีวันจบสิ้น ขึ้นอยู่กับตามความสนใจของผู้เรียนเอง

1.6 สื่อและอุปกรณ์ การเรียนรู้การแสดงหนังใหญ่

จะมีสื่อและอุปกรณ์เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1.6.1 ตัวครูผู้ถ่ายทอดความรู้ทางด้านการแสดงและรุ่นพี่ที่ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ เป็นสื่อในการเรียน เมื่อมีปัญหาหรือข้อสงสัยต่างๆผู้เรียนจะไปสอบถามหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอยู่เสมอ

1.6.2 ไม่มีตำราเรียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีตัวหนังใหญ่ที่ใช้ในการแสดงเป็นสื่อในการทำให้ผู้เรียนมีความรู้เรื่องราวเกียรติ

1.6.3 สถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น เป็นบรรยากาศจริงที่ทำให้ได้รับประสบการณ์ตรงในภาคสนาม สำหรับการฝึกฝนทักษะความชำนาญและเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากการที่ได้ลงมือปฏิบัติสู่เวทีจริง

1.7 การประเมินผล

การประเมินผลจะทำในช่วงระหว่างการถ่ายทอดความรู้การแสดงหนังใหญ่ โดยครูผู้ถ่ายทอดจะติ ชม การแสดงในแต่ละครั้งทันที เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความจำความเข้าใจที่ถูกต้องและได้รู้จักการปรับเปลี่ยน นอกจากนี้ยังมีการประเมินผลจากสายตาของผู้มาชมว่าแสดงพฤติกรรมหลังจากที่ได้ชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนจบลงแล้วว่ามีความรู้สึกละอย่างไรบ้าง อีกทั้งยังมีการพูดคุยกันระหว่างรุ่นพี่และรุ่นน้องเพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้มีความเหมาะสมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ภาพที่ 46 แสดงบรรยากาศหลังจากจบการแสดงมีผู้มาชมเป็นจำนวนมาก

ข้อมูลจากการศึกษาข้างต้น จึงกล่าวได้ว่าปัจจัยการเรียนรู้และการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนของเยาวชนเหล่านี้ นับเป็นภาระอันยิ่งใหญ่ ด้วยเพราะสองมือเล็กๆ ของพวกเขาได้ทำการเชิดหนังใหญ่ ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงไทยที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ หากไร้ซึ่งคนตัวเล็กๆ ซึ่งเป็นผู้สืบทอดเหล่านี้ช่วยการต่อลมหายใจ ในอนาคตก็อาจจะไม่ได้เห็นมรดกวัฒนธรรมอันล้ำค่านี้เป็นแน่

2. ปัจจัยด้านการปรับตัวทางสังคม

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมหนึ่งที่สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน แสดงว่าหนังใหญ่วัดขนอนได้รับการตัดสินใจจากคนในชุมชนทั้งภายในและภายนอกแล้วว่าเป็นสิ่งที่ให้คุณค่ามีประโยชน์ มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในชุมชนและมีการอนุรักษ์และปรับปรุงรูปแบบของการนำเสนอให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันแต่ยังคงรักษาเค้าโครงเดิมที่ได้รับการสืบทอดกันมา จึงทำให้เกิดความนิยมและไม่สูญหายยังคงอยู่ในสังคมเรื่อยมา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดง

2.1.1 การปรับบทพากย์

บทพากย์และบทเจรจาเรื่องรามเกียรติ์ที่ใช้ในการประกอบการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน โดยปรับบทที่ใช้ในการแสดงให้ มีเนื้อหาที่สั้นลง มีความกระชับมากขึ้น ดำเนินเรื่องที่รวดเร็วเพื่อให้เหมาะสมกับข้อจำกัดทางด้านเวลาและเป็นการสร้างความสนใจของผู้มาชม แต่ยังคงยึดโครงเรื่องรามเกียรติ์ตามแบบฉบับเดิม ในด้านของลีลาในการเชิดหนังใหญ่ ก็มีการพัฒนาท่าทางการเชิดโดยเอาท่าทางจากโขนมาประยุกต์กับการแสดง

... บทพากย์และบทเจรจาที่ได้รับตกทอดมาจากบรรพบุรุษ มีลักษณะเนื้อหาที่ยาวเกินกว่าเวลาที่จะใช้ในการเล่น หนังใหญ่ให้ผู้ชมได้ชมกันในปัจจุบัน การที่เนื้อเรื่องมีความยาวอาจทำให้ผู้ชมเบื่อหน่ายเกิดความเมื่อยล้าในการรับชม และบางครั้งต้องไปแสดงงานที่ว่าง โดยกำหนดเวลาให้เช่นภายใน 10 นาที ก็ต้องมีการปรับปรุงบทพากย์และบทเจรจาให้มีความกระชับมากขึ้น ใช้การดำเนินเรื่องที่รวดเร็วและเข้าใจได้ง่าย แต่ก็ยังคงยึดบทเดิมเป็นหลักเพียงแต่ตัดบางช่วงบางตอนออกไปให้มีความเหมาะสมกับเวลา... (พระครูพิทักษ์ศิลปาคม สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2552)

...บทพากย์ในปัจจุบันได้มีการปรับจากของเดิม ท่านพระครูพิทักษ์ศิลปาคม เป็นผู้ที่ปรับและต่อเติมบทพากย์ให้กระชับกับเรื่องและการแสดงหนังใหญ่ ... (นายสุนทร ภาวรรณกุลพงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2552)

... วิธีการปรับการแสดงในปัจจุบันเมื่อก่อนใช้ระยะเวลาในการแสดงมากก็มีการปรับลดลง โดยใช้การปรับที่บทพากย์เนื้อเรื่องเค้าโครงเดิม จะคิดกันว่าทำอะไรให้คนดู รู้เรื่องเข้าใจ จะเอาบทพากย์มาซ่อมกันก่อน มีผู้ว่าจ้างบางที่ขอให้ใช้ดนตรีไทยจากแผ่น CD เพราะสะดวกดีและอยากลดค่าใช้จ่ายในการว่าจ้าง แต่ทางคณะเราไม่อยากจะปรับตรงนี้จึงขอเล่นเป็นคนตรีสด แต่สามารถลดเครื่องดนตรีลงให้เหลือแค่ระนาด

กับ กลองได้... (นายจพรรณ์ ถาวรกุลพงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่
14 ตุลาคม 2552)

2.1.2 การให้แสง

ปัจจุบันใช้ไฟฟ้าแบบสปอร์ตไลท์ส่องข้างหลังแทนไฟได้กะลา
ใช้ไฟสปอร์ตไลท์ 5-7 ดวงแทน ได้แสงไฟสว่างพอดี แต่แสงแข็งไม่เรืองและพลัวเท่ากับการใช้
ไฟกะลา การให้แสงเงาจะให้ทางด้านหลังตอนกลางของจอ ห่างจากจอพอสมควรปักเสาโคม
เอนรั้งกับเสาจอ 2 ต้นส่วนบน ขึงผ้าหรือลวดำเพนให้สูงพอสมควรเพื่อช่วยกันแสงไฟไม่ให้
กระจายออกไป ที่ก้นนี้เรียกว่า “บังเพลิง” ตรงกลางระหว่างบังเพลิงกับจอหนึ่งปลูกร้านเล็ก
ๆ 2 ร้าน สูงจากพื้นดินประมาณ 1 เมตร ห่างกันพอสมควร บนพื้นร้านปูด้วยดิน ทราาย สังกะสี
สำหรับวางดอกไม้หรือกะลามะพร้าวจุดให้ลุกเป็นแสงสว่าง เรียกว่า “ร้านเพลิง” พอใกล้เวลา
แสดง นายได้จะเร่งไฟให้สว่างขึ้น การแสดงในอดีตมักนิยมแสดงตอนกลางคืนเป็นมหรสพที่ให้
ความบันเทิงในยามค่ำคืนแก่ผู้มาชม ส่วนในปัจจุบันกาลเวลาได้เปลี่ยนไปทำให้หนังใหญ่
วัดখনอนแสดงตอนกลางวันหรือตามความต้องการของผู้มาว่าจ้างและขึ้นอยู่กับสถานการณ์ว่าจะ
แสดงในช่วงเวลาใดบ้าง เพื่อทำให้เกิดความสะดวกในการรับชม

...เมื่อก่อนที่เล่นหนังใหญ่จะใช้ไฟกะลาแต่ปัจจุบันใช้สปอร์ต
ไลท์ซึ่งมีความสะดวกกว่า เพราะเดี๋ยวนี้กะลาหายาก และไฟกะลาทำให้
จอดำได้ง่าย แต่ไฟกะลาดีตรงที่ให้เห็นแสงที่พลัวทำให้หนังสวยงาม จะเล่น
ไฟกะลาในงานที่สำคัญๆเท่านั้น...(พระครูพิทักษ์ศิลปาคม สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ 3 ตุลาคม 2552)

2.1.3 การแต่งกาย

การแต่งกายของคนเชิดหนังใหญ่ที่อื่นๆ มีความแตกต่างจากการแต่ง
กายของคนเชิดที่วัดখনอน นักแสดงของวัดখনอนที่ได้ไปเชิดตามต่างจังหวัด เล่าให้ฟังว่าเคย
พบกับคณะหนังใหญ่ของจังหวัดอื่นๆ คนเชิดแต่งหน้าคล้ายละคร ใส่เครื่องประดับบูบวบคล้าย
ลิเกและมีการใส่หมวกด้วย ซึ่งอาจทำให้ดึงดูดความสนใจมากกว่าการชมตัวหนังใหญ่
ส่วนการแต่งกายของคนเชิดหนังใหญ่วัดখনอนคนเชิดไม่แต่งหน้า นุ่งผ้าโจงกระเบนหรือผ้าเกี้ยว
สวมเสื้อแขนกระบอกคอติด มีผ้าคาดเอว คล้ายกับการแต่งกายของทหารในสมัยโบราณเพื่อ
แสดงถึงความเข้มแข็งและสง่างามมีความต้องการดึงดูดความสนใจให้ผู้ดูหนังมากกว่าคนเชิด

... ผมเคยเห็นคนเชิดหนังใหญ่ที่มาจาก จ.สิงห์บุรี จะต้องแต่งหน้าและใส่เครื่องประดับด้วย ส่วนการแต่งกายของวัดนอนไม่ต้องแต่งหน้า ทาปากครับ เพียงแค่ใส่ชุดสีแดงก็เชิดได้แล้ว ผมชอบครับ เพราะว่าเป็นผู้ชายไม่จำเป็นต้องแต่งหน้าทาปากครับ ดูแปลกอย่างไร ชอบกล... (ศราวุฒิ ถาวรบุญลพพงศ์ ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2552)

ภาพที่ 47 แสดงการแต่งกายของผู้ที่แสดงหนังใหญ่วัดนอน

2.1.4 ดนตรี

ยังคงใช้ดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้าตามแบบเดิม ไม่มีการเดี่ยวปี่เหมือนในอดีต จะมีเฉพาะในงานที่สำคัญๆ เท่านั้น ยังคงบรรเลงเพลงตามที่ผู้พากย์บอกให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ที่ใช้เล่น

... สมัยก่อนเวลาเล่นหนังใหญ่จะมีการเดี่ยวปี่อวดกัน ปี่หาคนเป่ายากกว่าขลุ่ยถ้าเป่าไม่เป็นก็ไม่ดัง เดี่ยวนี้เลยใช้ระนาดเอกเป็นหลักในการอวดเสียง...(ครูสุเทพ นิ้มอนงค์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2552)

2.1.5 ขั้นตอนการแสดงผลใหญ่ในปัจจุบัน

การแสดงผลใหญ่วัดขนอนในปัจจุบันมีขั้นตอนในการแสดงดังต่อไปนี้

2.1.5.1 การตั้งจอการแสดงผล

ในอดีตใช้เสาไม้ไผ่ในการปักจอ แต่ปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้มีความแข็งแรงมากขึ้นโดยใช้โครงเหล็กเป็นเสาปักจอบนพื้นดิน และใช้ผ้าสีขาวจึงเป็นฉากประกอบขอบแดง ด้านบนจอเขียนชื่อคณะหนังใหญ่วัดขนอน ด้านหลังของจอปูเสื่อเพื่อเป็นที่เรียงตัวหนัง ในอดีตจอจะมีความยาวประมาณ 16 เมตร แต่ปัจจุบันความยาวของจอได้ลดขนาดลงเหลือ 12 เมตร เป็นการปรับเพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่จะแสดงในปัจจุบัน

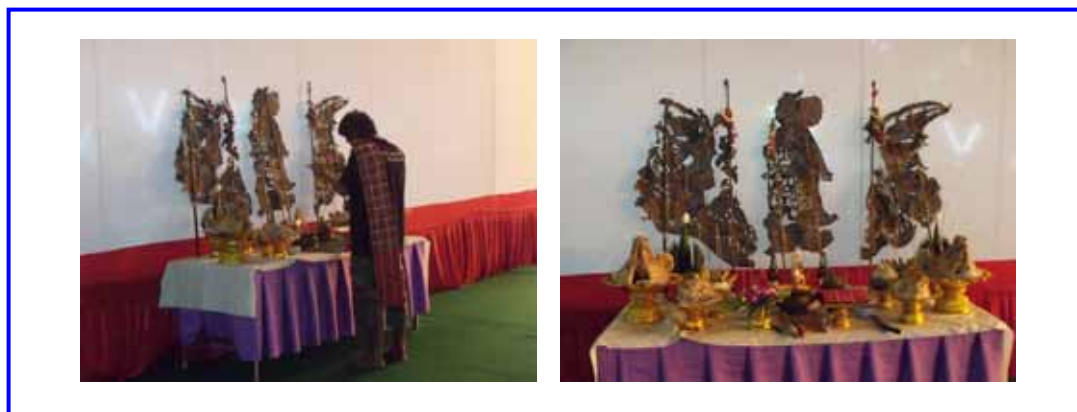

ภาพที่ 48 แสดงภาพการตั้งจอแสดงผลใหญ่ในปัจจุบัน

2.1.5.2 พิธีการไหว้ครู

ยังคงยึดถือตามความเชื่อและประเพณีแบบโบราณ ครูหนังและหัวหน้าคณะการแสดงเป็นผู้ทำพิธีก่อนการแสดง เริ่มด้วยการเชิญหนังครุ 3 ตัว ปักไว้หน้าจอ ตัวฤาษีอยู่กลางระหว่างพระนารายณ์กับพระอิศวร มีอาหารเครื่องเซ่นอาทิ หัวหมู ไก่บายศรีไข่ต้มขาวต้มแดง มะพร้าว เหล้า ฯ จะจุดเทียน 3 ดอก ส่งให้หัวหน้าวงปี่พาทย์เล่นหนึ่ง ปักที่ตะโพนแล้วโหมโรงด้วยเพลงสาธุการ ออกตระ ร้วสามลา เข้าม่าน ลา เสมอ พิณพาทย์หยุด เทียนอีก 2 เล่ม บูชาหนังเจ้า คนด้านในจะโห่สามลาแล้วพิณพาทย์จะทำเพลง คนเชิญจะออกมาขูหนังพระนารายณ์กับพระอิศวร และตัวฤาษี จะเชิญกลับไปไว้ในจอ เมื่อพิณพาทย์หยุด

คนพากย์จะว่าบทไหว้ครู จากนั้นจะเรียกผู้เล่นหนังใหญ่ทั้งหมดมาจุดธูปไหว้ครู แล้วนำน้ำมันต์มาปะพรมที่ผู้เล่นหนังใหญ่ ตัวหนังใหญ่ และอุปกรณ์ทั้งหมดที่ใช้ในการแสดงหนังใหญ่

ภาพที่ 49 แสดงภาพการไหว้ครูก่อนออกแสดงหนังใหญ่

ภาพที่ 50 แสดงภาพผู้เล่นหนังใหญ่ไหว้ครูก่อนออกแสดงและกรมพรมน้ำมันต์

2.1.5.3 การเตรียมหนัง

คนคัดหรือคนจัดหนัง จะเตรียมเรียงลำดับหนังวางไว้ให้เรียบร้อยโดยแยกเป็นสองฝ่ายคือฝ่ายยักษ์และฝ่ายลิง แล้วคอยส่งหนังให้คนเชิดได้ถูกต้องตามบทพากย์หนังใหญ่ที่จะแสดง

ภาพที่ 51 แสดงภาพการจัดหนังใหญ่ก่อนการแสดง

2.1.5.4 การแสดงเบิกโรง

ชุดที่แสดงประจำคือ ชุดจับลิงหัวดำ เป็นชุดสั้นๆ เวลาแสดงมักแทรกบทตลกเพื่อเรียกความสนใจจากผู้ชมก่อนจะแสดงเรื่อง ผู้เซ็ดลิงขาวลิงดำจะออกมาเซ็ดเต็นท์ารบกััน ไล่กันเอาหนังประกบกััน แยกเข้าโรง จากนั้นผู้เซ็ดจะจับหนังเดี่ยวซึ่งเป็นภาพลิงขาวจับลิงดำมัดออกมาได้ และเป็นการแสดงความสามารถของการเดี่ยวปี

ภาพที่ 52 แสดงภาพการเดี่ยวปี

2.1.5.4 การจับเรื่อง

การแสดงหนังใหญ่ในแต่ละครั้งจะใช้เวลาานเท่าไรจะขึ้นอยู่กับตอนที่ใช้ในการแสดง สำหรับตอนที่นิยมแสดงในทุกวันเสาร์ เวลา 10.00 น. คือตอนหนุมานถวายนวชน ซึ่งใช้เวลาในการแสดงแต่ละครั้งประมาณ 30 นาที และตอนศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ 5 จะใช้เวลาในการแสดงประมาณ 40 นาที ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้ว่าจ้าง

ภาพที่ 53 แสดงภาพการเชิดและการพากย์หนังใหญ่วัดขนอน

2.2 การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้

2.2.1 การนำจิตวิทยามาช่วยสอน

มีการใช้แรงจูงใจโดยให้คำตอบแทนเล็กน้อยๆ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับผู้มาสืบทอด ทำให้ผู้มาสืบทอดมีความตั้งใจในการเรียนรู้และเชื่อฟังคำสอนของครู ครูผู้ถ่ายทอดจะพูดโน้มน้าวใจให้ผู้มาสืบทอดความรู้เกิดจิตสำนึกในการรักและหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมของชุมชน โดยให้เอาจิตวิญญาณเข้าไปหนังใหญ่อยู่เสมอๆ และให้ความสำคัญกับผู้มาสืบทอดทุกคน โดยการแสดงความรักเหมือนกับผู้มาสืบทอดเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการลงโทษแบบโบราณที่ใช้การตีเป็นไปในรูปแบบที่เสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับร่างกาย เช่น วิดพื้นและเดินเปิด

...ในสมัยก่อนสอนเด็กเข้าใจได้ง่ายเพราะเด็กยังไม่รู้จักสิ่งยั่วยุจากภายนอก แต่ปัจจุบันมีสื่อต่างๆ มากเช่น เกมออนไลน์ ยาเสพติด ดังนั้นภายในคณะจะใช้จิตวิทยาในการเข้ามาพูดคุยเพื่อแก้ไขปัญหากันไป... (นายจพรรณ์ ถาวรกุลพงศ์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2552)

...ในสมัยก่อนจะใช้วิธีการลงโทษเด็กโดยใช้การว่ากล่าว ตักเตือนและอาจตีบ้างแต่ปัจจุบันเปลี่ยนการลงโทษเป็นแบบใน

ลักษณะฝึกความอดทน เช่นให้เดินเปิด 20 รอบ หรือวิดพื้นเป็นต้น...
(พระฉลาด วิสุทธสาโร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2552)

... มาฝึกการแสดงเพราะชอบ แล้วก็ตั้งใจหลวงตาให้ค่าขนม
ผมเก็บไว้ใช้ จะได้ไม่ต้องไปขอแม่ บางครั้งผมไม่มีเงินไปโรงเรียน
ก็มาขอพระอาจารย์ พระอาจารย์ก็ช่วยเหลือครับ...(สราวุธ คุ่มญาติ
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2552)

2.2.2 การเพิ่มท่าทางการเชิด

ท่าทางการเดินได้มีการศึกษาท่าทางของโขนเข้ามาประยุกต์เพิ่ม
ท่าทางในการเชิดหนังใหญ่ให้เป็นระบบมากขึ้น โดยพระครูพิทักษ์ศิลปาคมจะพิจารณาในเรื่อง
ของท่าทางแต่ยังคงยึดเอกลักษณ์และเค้าโครงศิลปะแบบเดิมไว้ ท่าทางการต่อสู้ที่ประยุกต์มานี้มี
การขึ้นไปบนเข้าของคู่ต่อสู้และย่อทำการหมุนเป็นจังหวะเดียวกัน หมุนรอบตัว 360 องศา
ทำให้เกิดความสวยงาม

... เวลาที่จะแสดงงานใหญ่หรืองานที่สำคัญ ก็จะมีการเพิ่ม
ท่าการเดินโดยพระครูพิทักษ์ศิลปาคมจะดูตรงนี้ ท่าที่เพิ่มส่วนมากก็
มาจากท่าของโขน เพราะมีต้นกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกัน
ท่าทางของหนังใหญ่เป็นต้นเค้าให้กับโขนแต่ไม่มีการบันทึกที่
แพร่หลายเหมือนกับโขน จึงอาศัยท่าทางโขนมาประยุกต์...
(จพรรณ์ ถาวรกุลวงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2552)

2.3 การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยหนึ่งที่ทำให้หนังใหญ่วัดখনอนยังคงอยู่คู่กับ
ชุมชน ยังไม่สูญหายไปจากท้องถิ่น อันเนื่องมาจากชุมชนให้ความสำคัญ เห็นถึงคุณค่าของ
ศิลปวัฒนธรรม ที่เป็นผลมาจากการสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษและผู้มาสืบทอดในงาน
ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งเกิดการตีความหมายและเห็นตรงกันว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม และมีการใช้
คำว่า หนังใหญ่วัดখনอน เป็นประโยชน์หนึ่งในคำขวัญจังหวัดราชบุรี ซึ่งถือว่าเป็นความภาคภูมิใจ
ของท้องถิ่น ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดที่ควรให้ลูกหลานได้สืบทอดเรียนรู้ จึงมีการรวมกลุ่มกันระหว่าง

ผู้นำในชุมชนและเยาวชนรุ่นใหม่เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ วัฒนธรรมให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป จนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในที่สุด

2.3.1 การเผยแพร่งานการแสดงผ่านทางสื่อต่างๆ

จากการสังเกตจะพบว่า งานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ วัฒนธรรม ได้มีการจัดเผยแพร่ความรู้และทางการแสดงโดยผ่านทางสื่อต่างๆ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภทคือการเผยแพร่ที่วัดเป็นผู้จัดกระทำกับการเผยแพร่จากหน่วยงานภายนอก

2.3.1.1 การเผยแพร่ที่วัดเป็นผู้จัดกระทำ

ทางวัดชนอนมีการจัดเผยแพร่งานหนังใหญ่ในรูปแบบของการจัดพิพิธภัณฑ์แสดงความรู้ ตามแนวพระราชดำริขององค์สมเด็จพระรัตนราชสุตาสยามบรมราชกุมารี ซึ่งอาคารพิพิธภัณฑ์เป็นอาคารไม้ทรงไทยมีได้ฉนวนยกสูง ภายในเป็นที่จัดแสดงตัวหนังใหญ่และเป็นที่ฝึกซ้อมการแสดงหนังใหญ่ด้วย การจัดแสดงตัวหนังใหญ่แต่ละตัวมีรายละเอียดความรู้ของตัวหนังเขียนแสดงไว้อยู่ที่ด้านข้าง มีการจัดทำเอกสารสมุดเล่มเล็กเพื่อถ่ายทอดความรู้เรื่องราวของหนังใหญ่ ในด้านของประวัติความเป็นมา การสร้างตัวหนัง การอนุรักษ์หนังใหญ่วัดชนอน ซึ่งในเอกสารเผยแพร่จะมีการใช้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษในการบรรยาย มีรูปภาพประกอบคำบรรยาย ผู้ที่อยากได้เอกสารเผยแพร่นี้สามารถหยิบได้จากพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดชนอนและบริจาคตามจิตศรัทธา

2.3.1.2 การเผยแพร่จากหน่วยงานภายนอก

เกือบทุกเดือนจะมีรายการสารคดีทางโทรทัศน์จะมาถ่ายทำและบันทึกเทปงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดชนอนและนำไปออกอากาศเป็นประจำ เช่น รายการไทยโซวี่ รายการวันวานยังหวานอยู่ รายการมรดกไทย นอกจากนี้มีเอกสารงานวิชาการในท้องถิ่นจากหน่วยงานต่างๆที่พยายามตีพิมพ์และเผยแพร่ความรู้หนังใหญ่วัดชนอนให้คนทั่วไปได้รับทราบ เช่น หนังสือพิพิธภัณฑ์ราชบุรี หนังสือประวัติศาสตร์เมืองราชบุรี หนังสือท่องเที่ยวเมืองราชบุรี เป็นต้น มีการเผยแพร่ในป้ายโฆษณาคำขวัญของจังหวัดราชบุรี ในทางเข้าจังหวัดทุกด้าน นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ทางเว็บไซต์ของจังหวัดราชบุรี และเว็บไซต์ของสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึงมีการเผยแพร่ทางนานาชาติใน เว็บไซต์ <http://www.accu.or.jp/en/culture/> และเผยแพร่การแสดงใน <http://www.youtube.com>

...ชอบให้สื่อต่างๆเข้ามาถ่ายทำงานหนังใหญ่วัดชนอน
จะทำให้คนอื่นรู้จักและอยากมาดูการแสดงจริงๆที่วัด เพราะอารมณ์
ในการดูผ่านสื่อกับมาดูจริงจะให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันเหมือนกับ

การเลือกรับประทานอาหารนั้นแหละ อาหารกระป๋องกับอาหารที่
ปรุงขึ้น สดๆ ใหม่ๆ อะไรอร่อยกว่ากัน ...เพราะสื่อจะช่วย
ประชาสัมพันธ์ให้เรา เราไม่ต้องไปเสียค่าโฆษณาแต่เราได้
ประชาสัมพันธ์ฟรีๆ โดยไม่เสียอะไรเลย ยินดีที่สื่อจะมาถ่ายทำ
รายการ... (นายจพรรณ์ ถาวรกุลพงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่
7 ธันวาคม 2552)

2.3.2 การอนุรักษ์และการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัตถุประสงค์หลักของการฟื้นฟูหนังใหญ่วัดขนอนให้กลับมามีชีวิตชีวาทันทีหนึ่ง อันเนื่องมาจากวัตถุประสงค์หลักในชุมชนบ้านขนอน คือต้องการสร้างความ
ผูกพันความรักในหนังใหญ่ให้กับเยาวชนท้องถิ่นเป็นหลัก เด็กนักเรียนโรงเรียนวัดขนอนทุกรุ่น
ทุกยุคทุกสมัย มีความรู้ความสามารถในการสร้างตัวหนังเป็นงานศิลปะ รู้จักพื้นฐานการเชิดหนัง
การเล่นดนตรีไทย เรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์อันน่าภาคภูมิใจในชุมชนของตน หนังใหญ่วัด
ขนอนจึงเป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในเชิงอนุรักษ์นอกจากจะให้ความสนุกสนานและความ
เพลิดเพลินแล้วยังเป็นกรณีศึกษาในทางศิลปวัฒนธรรมที่เปิดเผยและเรียนรู้กันได้ โดยหนังใหญ่
วัดขนอนเปิดการแสดงให้สาธารณชนได้ชมกันทุกวันเสาร์ เวลา 10.00 น. โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ
ทั้งสิ้น โดยในการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนทุกชั้นตอนได้สะท้อนให้เห็นถึง ความมุ่งมั่นพยายาม
ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต

...ผมอยากให้ทุกคนสนใจที่จะอนุรักษ์ศิลปะที่ใกล้บ้าน
ตนเอง อยากให้มีส่วนร่วมในการสืบสาน ผมว่าศิลปะทุกแขนง
แสดงออกถึงความคิดของคนในสมัยโบราณ เพราะในปัจจุบันนี้ไม่
สามารถคิดการแสดงใดได้ให้มีความละเอียดอ่อนเหมือนของ
โบราณ... (นายทศพร แพทอง ผู้พากย์หนังใหญ่วัดขนอน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2552)

...ตาจะสอนปี่พาทย์ให้กับวัดขนอน จนกว่าจะหมดลมหายใจ
ตาอายุ 72 แล้ว ก็อยากให้อนุรักษ์หนังใหญ่นี้ไว้ให้เด็กๆ ลูกหลานได้
ดูกันต่อไป...(ครูสุเทพ นิ่มอนงค์ ครูสอนดนตรีปี่พาทย์ สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2552)

...ผมว่าการเดินหนังใหญ่นี้เป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม
ไทยของเรา และทำให้เรามีความสามารถพิเศษติดตัวไว้...(จิรวัดน์
แย้มมา ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่
19 ธันวาคม 2552)

... หน่วยงานเราพยายามส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักการหวง
แหนและรักษาในมรดกวัฒนธรรมของตนเอง โดยผลักดันโครงการ
ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมมาโดยตลอด ...
(วรณัฐ ทองลิ่ม นักวิชาการวัฒนธรรม สัมภาษณ์เมื่อวันที่
25 ธันวาคม 2552)

2.3.3 การเดินทางอย่างสะดวกในการมาเยี่ยมชมวัดขนอน

ระยะทางในการเดินทางมายังวัดขนอนไม่ถึงกับลำบากนัก
โดยสามารถเดินทางโดยรถไฟหรือรถประจำทางมาที่อำเภอโพธาราม แล้วเช่ารถสองแถวมา
ที่วัดขนอนหรือจะขับรถยนต์ส่วนตัวจากกรุงเทพฯ โดยใช้ถนนเพชรเกษมแล้วเลี้ยวเข้าอำเภอ
โพธารามมาตามเส้นทางเรื่อยๆ ก็จะพบวัดขนอนอยู่ติดกับแม่น้ำแม่กลอง ใช้เวลาเดินทางจาก
กรุงเทพฯ มาถึงวัดขนอน ประมาณ 1 ชั่วโมงเศษ ก็ถึง ซึ่งเป็นระยะทางที่ไม่ไกลจากเมืองหลวงมาก

2.4 การส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

การส่งเสริมสนับสนุนงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
จากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นไปอย่างกว้างขวางทั้งระดับประเทศและระดับ
ท้องถิ่น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ

2.4.1.1 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้เชิญชวน
ให้ทางวัดขนอนเข้าร่วมประกวดชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกร่วมทาง
วัฒนธรรมเชิงนามธรรม (the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, ICH) ตามนโยบาย
หลักของโครงการพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองด้าน
มรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรมของยูเนสโกซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี 2546 เพื่อทำให้เกิดผลในทางรูปธรรม
และเป็นตัวอย่างองค์ความรู้ในการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมด้านศิลปการแสดง โดยวางกติกา
ว่าจะต้องเป็นโครงการที่สะท้อนถึงรากฐานที่มาทางศิลปการแสดงที่มีความสำคัญต่อชุมชน

ศิลปะการแสดงนั้นเคยผ่านวิกฤตการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมมาก่อนและมีกระบวนการแก้ปัญหาที่ชุมชนมีส่วนร่วมและส่งผลต่อการพัฒนาเยาวชนเป็นสำคัญ ซึ่งกรณีของ “หนังใหญ่วัดขนอน” ก็เป็นหนึ่งในโครงการที่คณะกรรมการโครงการภูมิบ้านภูมิเมืองในกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม คัดเลือกเข้าเป็นตัวแทนจากประเทศไทย ในการประกวด ปรากฏว่า “หนังใหญ่วัดขนอน” ได้รับเกียรติจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติยูเนสโก UNESCO ยกย่องให้เป็น 1 ใน 6 ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกร่วมทางวัฒนธรรมเชิงนามธรรม อันทำให้หนังใหญ่วัดขนอน และชาวชุมชนบ้านวัดขนอนเกิดความภาคภูมิใจและมีกำลังใจในการร่วมกันสืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นนี้ ให้คงอยู่คู่กับชุมชนตลอดไป

... ภูมิใจมากที่ได้รับรางวัลอันทรงเกียรตินี้ จากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติยูเนสโก ซึ่งจะทำให้วัดขนอนมีคนมาแวะเวียนแลกเปลี่ยนความรู้ทางวัฒนธรรมกัน มีนานาชาติให้ความสนใจและมาเยี่ยมชม... (พระครูพิทักษ์ศิลปาคม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2552)

2.4.1.2 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี ช่วยส่งเสริมงานหนังใหญ่วัดขนอน ในด้านของความร่วมมือในการจัดกิจกรรมเพื่อการเผยแพร่งานวัฒนธรรม และช่วยในเรื่องข้อมูลการจัดทำเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม มีการสนับสนุนเวทีงานเสวนา มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ “การรับฟังความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อหนังใหญ่วัดขนอน” และสนับสนุนในเรื่องของการประสานงานกับองค์กรต่างๆ ทางเครือข่ายวัฒนธรรม

... ทางวัฒนธรรมเราก็จะช่วยเหลือในด้านของความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง มีการสนับสนุนงบประมาณบ้างเป็นครั้งคราว.... (นางวรรณุช ทองลัม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2552)

2.4.1.3 องค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆเพื่อผลักดันให้วัดขนอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน สนับสนุนงบประมาณในด้านของอาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น โรงแสดงหนังใหญ่ ห้องสุขา

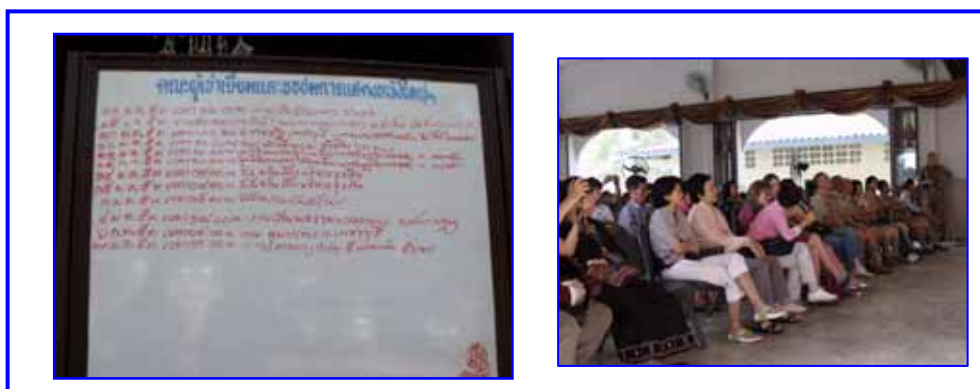
การทำเขื่อนกั้นน้ำกักเซาะตลิ่ง การทำซุ้มหน้าวัดখনอน สนับสนุนงบประมาณในการจัดงาน เทศกาลหนังใหญ่วัดখনอน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นประจำทุกปี

...มีการจัดงบประมาณสนับสนุนการอนุรักษ์หนังใหญ่ในชุมชนของเรา เพราะหนังใหญ่เป็นมรดกที่เชิดหน้าซุตาของตำบลสร้อยฟ้า มีชื่อเสียงระดับโลก โดยในทุกๆปี อบต. สร้อยฟ้า ร่วมกับทางวัดখনอน และสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดราชบุรี จัดโครงการเทศกาลหนังใหญ่ โดยตั้งงบประมาณการจัดงานข้างต้นไว้ที่ 50,000 บาท และในตอนนี้ก็มีโครงการปฏิภูมิทัศน์วัดখনอน เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม...
(ประชุม พิมพ์โดด นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2553)

... ในส่วนของอบต. พยายามผลักดันเรื่องการหางบประมาณเข้ามาสนับสนุนให้กับวัดখনอน ในการอนุรักษ์หนังใหญ่ให้อยู่กับชุมชนของเรา...(นิวัฒน์ ชันเนียง รองประธานสภา อบต.สร้อยฟ้า สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2553)

... ในหน่วยงานของทางราชการก็มีการเข้ามาช่วยเหลือพวกเราบ้าง เช่นเข้ามาช่วยในเรื่องของการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก และการเผยแพร่ทางด้านวัฒนธรรม...(นายจพรรณธ์ ถาวรบุญกุลพงศ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2552)

2.4.1.4 สถาบันการศึกษา ได้แก่มหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียนต่างๆ ได้มีการส่งเสริมสนับสนุนในส่วนโรงเรียนวัดখনอน มีการประชาสัมพันธ์และคัดเด็กนักเรียนมาสืบสานงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอน มหาวิทยาลัยศิลปากรให้ความช่วยเหลือในด้านการจัดทำหนังสือใหม่ สถาบันการศึกษาอื่นๆทั้งในและนอกจังหวัดราชบุรีมีการพานักเรียน นักศึกษา มาทัศนศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง และบริจาคเงินสนับสนุนเพื่อการอนุรักษ์หนังใหญ่วัดখনอนตามกำลังที่ศรัทธา ดังเห็นได้จากตารางการแสดงของหนังใหญ่วัดখনอน

ภาพที่ 54 แสดงคณะผู้เข้าเยี่ยมชมและขอชมการแสดงหนังใหญ่เดือนมกราคม 2553

2.4.2 การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน

หน่วยงานเอกชนที่ให้การสนับสนุนมีหลายหน่วยงานด้วยกัน ได้แก่ มูลนิธิเล็ก - ประไพ วิริยะพันธุ์ , บริษัทการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) , บริษัทห้างร้านต่างๆ ส่วนมากสนับสนุนในลักษณะของการว่าจ้าง ให้ไปแสดงตามสถานที่และงานต่างๆ หรือบางครั้งบริษัทเอกชนจะมาว่าจ้างให้ทำของที่ระลึก แกะสลักรูปตัวหนัง เพื่อนำไปประดับตกแต่งตามสถานที่ต่างๆ ส่วนการสนับสนุนทางด้านอื่นยังไม่ปรากฏการส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยสนับสนุนจากองค์กรและหน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานอื่นๆ ที่เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน จะมีการสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ ทั้งในรูปของการหาเวทีให้มีโอกาสได้แสดง ซึ่งเป็นการเผยแพร่ทางอ้อม การสนับสนุนดังกล่าวจะเป็นการกระตุ้นและการยอมรับ อันจะทำให้คณะหนังใหญ่วัดชนอนมีขวัญและกำลังใจที่จะขับเคลื่อนงานการอนุรักษ์และเผยแพร่หนังใหญ่วัดชนอนต่อไป

2.5 การสร้างเครือข่ายงานศิลปวัฒนธรรม

ภายในคณะหนังใหญ่วัดชนอน สมาชิกทุกคนจะเป็นชาวบ้านและลูกหลานในชุมชนบ้านวัดชนอนที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันดี ทำให้เยาวชนที่โตขึ้นและเรียนจบจากโรงเรียนวัดชนอนไปแล้ว ก็ยังมีการสลับผลัดเปลี่ยนขอแรงกันมาเล่นหนังใหญ่ในงานที่สำคัญต่างๆ ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นประกอบกับการได้รับรางวัล 1 ใน 6 ชุมชนดีเด่นของโลก จึงทำให้วัดชนอนมีโอกาสร่วมเป็นเครือข่ายชุมชนของโลกที่มีการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ การแก้ไขปัญหา และแสวงหาแนวทางพัฒนาเผยแพร่ผลงานและคณะหนังใหญ่วัดชนอนได้จัดสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้นุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านขึ้น โดยมีงานศิลปะการแสดงจากทั่วทุกภาคของประเทศไทย โชนล้านนา รำมะโนราห์ รำโปงลาง

จะมาร่วมกันจัดแสดงและเผยแพร่ผลงานเป็นประจำทุกปีในวันที่ 13 เมษายน ณ วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

...ในชุมชนบ้านวัดขนอนมีประมาณ 100 กว่าหลังคาเรือน พวกเราส่งเสริมให้ลูกหลานมาเป็นผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่ ตอนนี้เด็กๆ ในหมู่บ้านจะเข้ามาเล่นหนังใหญ่ เป็นรุ่นๆ ไป ตั้งแต่รุ่นใหญ่จนถึงรุ่นเล็ก เพราะเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ดี เมื่อที่วัดมีงานอะไรพวกเราก็จะมาช่วยเหลือเพื่อพัฒนา อย่างลูกชายผมก็ส่งให้มาเชิดหนังใหญ่ด้วย ผมในฐานะที่เป็นผู้นำชุมชนอยากให้มีการอนุรักษ์ หนังใหญ่ต่อไป... (สมเกียรติ วิริยะนุญ ผู้ใหญ่บ้าน สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2552)

2.6 เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

หนังใหญ่วัดขนอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดราชบุรีมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านหนังใหญ่วัดขนอน ภายในวัดขนอนมีความพร้อมด้านการจัดสิ่งบริการอำนวยความสะดวก ระบบการจอดรถและการจราจรภายใน มีศูนย์ข้อมูลพิพิธภัณฑสถานอำนวยความสะดวกเบื้องต้น มุมนิทรรศการ ห้องสุขา(สะอาด) มุมจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม และสินค้าของที่ระลึก มีการจัดทำเส้นทางศึกษาวัฒนธรรมภายในวัด มีแผนที่และคู่มือแนะนำเที่ยวประกอบป้ายสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

... ทางชมรมถ่ายภาพเลือกมาท่องเที่ยวที่วัดขนอนเพราะเป็นแหล่งการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงสามารถเรียนรู้ได้เห็นงานทางศิลปะที่หลากหลาย ... (ปิยะนาถ โหมยิตวสุพร สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2553)

... พาผู้สูงอายุในชมรมมาท่องเที่ยวที่วัดขนอนเพราะอ่าน
ข้อมูลมาจากหนังสือพิมพ์ เป็นแหล่งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่
มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ นอกจากมีของโบราณให้ดูแล้วยังมีสิ่ง
อำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุด้วย เช่น ห้องน้ำสะอาด
มีต้นไม้เป็นบรรยากาศที่ร่มรื่น มีที่รับประทานอาหาร ...
(บุษรา รอดเพชร สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2553)

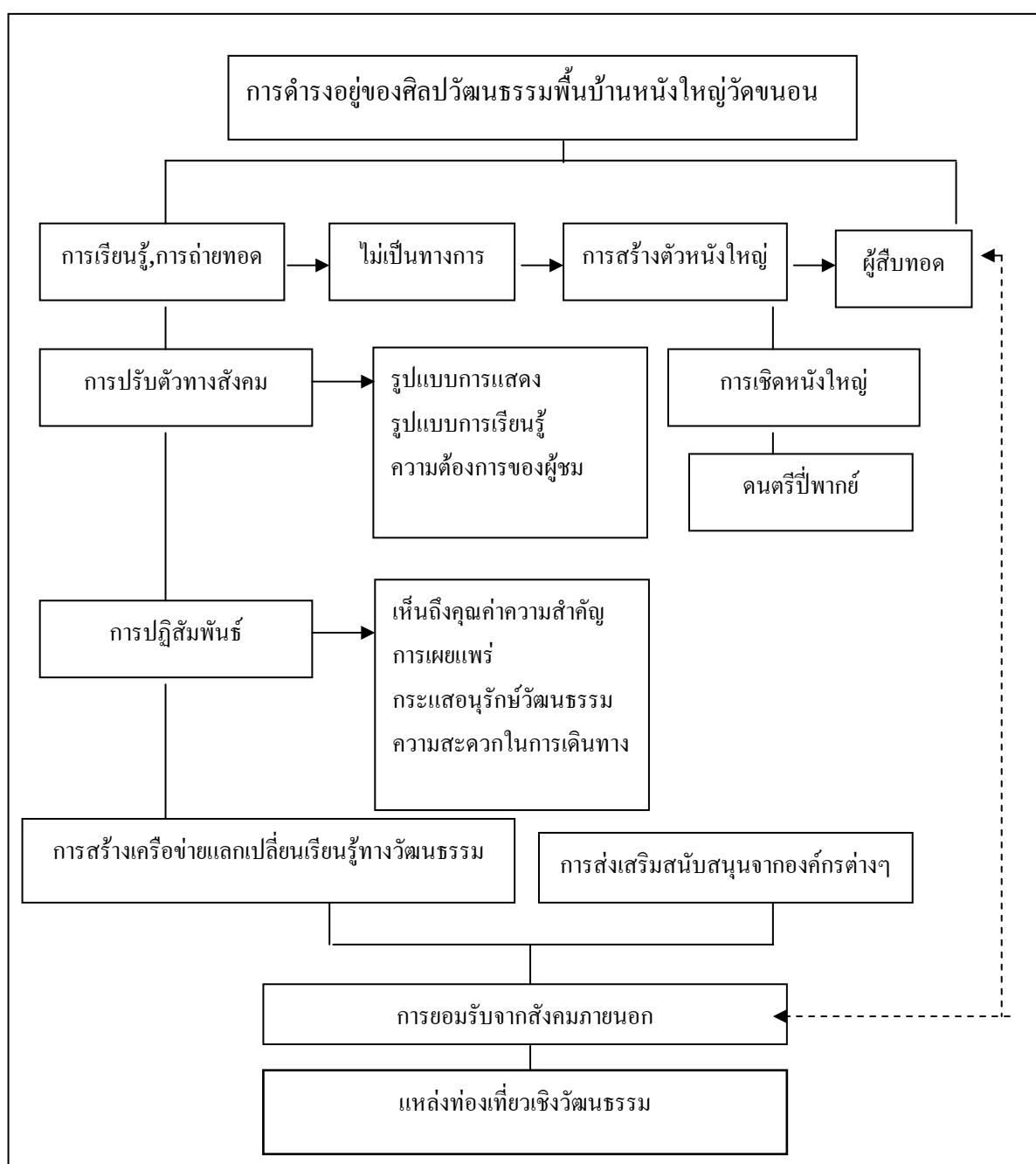

ภาพที่ 55 แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหน้าใหญ่วัดขนอน

การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหน้าใหญ่วัดขนอน เกิดจากความร่วมมือกันอย่างจริงจังของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหน้าใหญ่วัดขนอน มีหลายประการด้วยกันดังต่อไปนี้ คือ ปัจจัยการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ที่ทำให้มีผู้สืบทอดในงานศิลปวัฒนธรรมเสมือนเป็นการต่อลมหายใจให้หน้าใหญ่กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง มีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นโดยใช้การปลูกฝังให้รุ่นพี่ถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหน้าใหญ่ให้กับรุ่นน้องต่อไป อีกทั้งมีการสร้างทัศนคติในการรักและหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมของตนเอง ปัจจัยการปรับตัวทางสังคมมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบันแต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์แบบเดิมไว้ โดยมีการปรับรูปแบบการเรียนรู้ ใช้จิตวิทยาเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ปรับรูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับภาวะปัจจุบัน ปรับรูปแบบการนำเสนอตามความต้องการของผู้ชม มีปัจจัยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่ชาวบ้านมีการตีความหมายและให้คุณค่าในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านจึงเกิดการรวมกลุ่มกันเป็นกระแสแห่งการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น มีเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในภูมิภาคอื่นๆ และมีการเผยแพร่งานศิลปวัฒนธรรมโดยใช้ช่องทางสื่อต่างๆ ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอก

ปัจจัยการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานในภาครัฐและภาคเอกชน ผู้ที่สนใจสามารถเข้าชมงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนได้อย่างสะดวกสบายโดยอาจเข้าชมผ่านเว็บไซต์หรือสามารถเดินทางมาชมได้ด้วยตัวเอง ซึ่งระยะทางการเดินทางอยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานครและใช้เวลาที่ไม่มาก จากปัจจัยต่าง ๆ นี้เองทำให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนได้รับรางวัลจาก UNESCO ยกย่องให้เป็น 1 ใน 6 ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกร่วมทางวัฒนธรรมเชิงนามธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของจังหวัดราชบุรี

แผนภูมิที่ 8 แสดงการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ตอนที่ 3 แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ในสถานการณ์ของสังคมปัจจุบันมหรสพต่างๆ ที่มีอยู่ต่างมุ่งเน้นให้ความสนุกสนานแก่ผู้ชม อันเนื่องมาจากสภาพความเปลี่ยนแปลงความเจริญทางสังคมเทคโนโลยี ที่เข้ามาสู่การงานในพื้นที่ ในวิถีชีวิต ทักษะคติของคนรุ่นใหม่ที่แตกต่างกันจากคนรุ่นเก่า และสภาพเศรษฐกิจที่บีบรัดให้คนต้องเอาตัวรอด มีทางเลือกในการแสวงหาเงินที่แปลกใหม่หลากหลาย สิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจแปรเปลี่ยนจากมิติทางศาสนาปรัชญาและความเรียบง่ายสมานฉันท์ไปสู่บริโภคนิยม การแก่งแย่งแข่งขัน และเวลาที่หมุนผ่านไป ชุมชนเล็กๆ แห่งบ้านขนอน ที่มีศิลปะการแสดงหนังใหญ่เป็นมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญประเภทหนึ่งของสังคมไทย อันมีคุณค่าในการขับเคลื่อนการพัฒนาทางด้านปัจเจกบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งมีสาระในการสื่อสารที่สะท้อนให้เห็นถึงความถูกต้อง ความดีชั่ว ความดีงามให้คงอยู่คู่กับสังคม จะพบว่าปัจจัยที่สนับสนุนให้หนังใหญ่วัดขนอนดำรงอยู่คู่กับสังคมมีหลายปัจจัยด้วยกัน แต่ก็น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งต่อสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ จึงได้มีการร่วมกันหาแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยอย่างยั่งยืนไว้ดังนี้

1. จัดตั้งคณะกรรมการบริหารในรูปแบบองค์กร

ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารและดำเนินงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างเป็นทางการอาจมาจากการเลือกตั้งหรือผู้แทนในชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีประธานกรรมการ กรรมการ เลขานุการ ร่วมกันปรึกษาและวางแผนหาแผนในการพัฒนาหนังใหญ่วัดขนอนให้เป็นระบบ เช่น วางระบบในการถ่ายทอดการแสดงหนังใหญ่ทำการตลาดประชาสัมพันธ์ จัดสร้างเป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์หลักคือการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของหนังใหญ่วัดขนอนโดยเฉพาะ

...ควรมีคณะกรรมการบริหารมาเป็นทีมร่วมกันบริหาร

จัดการ หาแนวทางต่างๆ เพื่อวางระบบไว้ว่า หนังใหญ่วัดขนอนจะสามารถอยู่ต่อไปได้โดยไม่ได้อยู่กับใครคนใดคนหนึ่งเป็นผู้ตัดสินใจเพราะปัจจุบันคิดว่าผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจว่าจะไปแสดงที่ไหน ใครทำอะไร ขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส สมมติว่าในอนาคตถ้าเจ้าอาวาสไม่อยู่ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นผู้ที่มาเป็นเจ้าอาวาสใหม่เกิดไม่ยอมสนับสนุนงานนี้ ก็จะทำให้หนังใหญ่จางหายไป ทางที่ดีควรวางระบบว่าถ้าคนไม่อยู่แล้วจะอย่างไรที่หนังใหญ่ยังอยู่ได้ ชาวบ้านในชุมชนต้องเข้มแข็งและร่วมกัน

อนุรักษ์หนังใหญ่ วัดขนอนไว้จึงจะอยู่ได้...(นาวาเอกทองย้อย
แสงสินชัย นักวิชาการท้องถิ่น สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 มกราคม
2553)

... การสืบทอดหนังใหญ่วัดขนอนให้คงอยู่ตลอดไป ต้องมี
การวางแผนงานเพื่อการพัฒนา มีโครงการและงบประมาณในการ
ดูแลรักษา แต่งตั้งแกนนำรับผิดชอบในการอนุรักษ์ร่วมกันมีตัวแทน
จากคนในชุมชน ... (ประชุม พิมพ์โดด นายกองค์การบริหารส่วน
ตำบลสร้อยฟ้า สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2553)

...ควรมีการทำประชาคมร่วมกันในชุมชน เพื่อหากลยุทธ์
แนวทางในการส่งเสริมพัฒนาหนังใหญ่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มี
นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมเพิ่มมากขึ้น ต้องระดมความคิดว่า
ควรปรับปรุงในจุดใดบ้าง เช่น การปรับภูมิทัศน์ สิ่งอำนวยความสะดวก
ต่างๆ ให้มีความพร้อมรองรับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย...
(สมเกียรติ วิริยมณี ผู้ใหญ่บ้าน สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 มีนาคม
2553)

2. จัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชน

แนวทางในการสืบทอดหนังใหญ่อย่างเป็นรูปธรรมต้องมีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้
ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชน โดยมีการนำองค์ความรู้หนังใหญ่มาบูรณาการจัดกิจกรรมการ
เรียนการสอนในสถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในการเรียนรู้เรื่องหนังใหญ่วัดขนอน
ทั้งประวัติความเป็นมา กรรมวิธีการสร้างตัวหนังใหญ่ ฝึกหัดการแสดงให้กับเด็กและเยาวชนรุ่น
ใหม่ที่มีใจรักและความพร้อมที่จะรับการถ่ายทอดจากครูและรุ่นพี่ศิษย์ แม้จะเป็นเรื่องยากที่จะ
หาคนรุ่นใหม่มาให้ความสนใจ แต่ถ้ามีวิธีการและสร้างแรงจูงใจที่ดีพอก็จะทำให้เด็กรุ่นใหม่
อาสาสืบสานการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนต่อไป มีการสร้างนวัตกรรมใหม่ที่ดึงดูดให้เยาวชน
อยากมาศึกษาสนใจ เช่น การสร้างหนังใหญ่ในรูปแบบของการ์ตูนแอนิเมชัน จัดอบรม
การเป็นมัคคุเทศก์น้อยพาเยี่ยมชมวัดขนอนหนังใหญ่ ควรมีการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยน
แสดงความคิดเห็นถึงสถานการณ์ของหนังใหญ่วัดขนอนและนำข้อมูลมาปรับปรุงและพัฒนา
ตนเองทั้งในด้านรูปแบบและสาระสำคัญที่จะสามารถสอดแทรกเข้ามาในการแสดงที่จะสื่อ

ความหมายในเชิงคุณค่าให้กับผู้ชมมากขึ้น ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมคุณค่าให้คนหันมาให้ความสนใจในหนังใหญ่วัดขนอนมากขึ้น

... แนวทางการอนุรักษ์หนังใหญ่วัดขนอนจะต้องมีผู้สืบทอดศิลปะเหล่านี้ไว้ ต้องมีการสาธิตหรือจัดแสดงความรู้ให้เด็กรับรู้แล้วเกิดการรักเรียนอยากมาช่วยกันสืบสานศิลปวัฒนธรรมของเรา...
(วรณัฐ ทองลิ่ม นักวิชาการวัฒนธรรม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2552)

... โรงเรียนวัดขนอนได้เริ่มโครงการนันทนาการให้นักเรียนได้เลือกเรียนตามความสนใจ เช่น กลุ่มการแสดงดนตรีไทย กลุ่มการแกะสลักหนังใหญ่ กลุ่มนาฏศิลป์ เพื่อเป็นพื้นฐานอันนำไปสู่การแสดงหนังใหญ่ในอนาคต มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องหนังใหญ่วัดขนอนเพื่อส่งเสริมและปลูกฝังให้นักเรียนมีความรักในการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมที่บ้านของตนเอง...
(อาจารย์เสน่ห์ คงสบาย ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2553)

... ต้องมีการจัดงานจัดเวทีในด้านการแลกเปลี่ยนความรู้และการเผยแพร่งานวัฒนธรรม... (นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย ปรากฏท้องถิ่นจังหวัดราชบุรี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2553)

3. การปรับปรุงรูปแบบและเนื้อหาในการแสดง

ทั้งจากการสังเกตและการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกัน หนังใหญ่วัดขนอนทำให้พบว่าความนิยมในการชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน ยังมีอยู่ในหมู่วัยเด็กเป็นส่วนใหญ่และผู้สูงวัยจะมีอยู่บ้าง เมื่อชมการแสดงตอนแรกจะรู้สึกตื่นเต้น แต่พอเนื้อหาดำเนินตามเรื่องเป็นระยะเวลายาวนาน จะทำให้ผู้ชมอาจให้ความสนใจลดลง จากปรากฏการณ์ที่พบเชื่อว่าถ้ามีการปรับปรุงรูปแบบและเนื้อหาในการแสดงให้ดีขึ้นสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน ก็จะทำให้หนังใหญ่วัดขนอนมีชีวิตรอดเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์แบบดั้งเดิมไว้โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ชม และควร

มีการนำอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบแสง สี เสียง เข้ามาช่วยเสริมในการแสดง เพื่อดึงดูดความสนใจจากผู้ชมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในคณะและหัวหน้าคณะควรพยายาม แสวงหาอัตลักษณ์ สาระสำคัญที่เป็นความรู้ความคิดและแนวทางต่างๆที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ชม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชนมากกว่าความสนุกสนานอย่างเดียวมาสอดแทรกให้มากขึ้น ในขณะเดียวกันก็หารูปแบบการนำเสนอหนังใหญ่วัดขนอนให้เป็นที่น่าสนใจของผู้ชมเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับกระแสในยุคปัจจุบัน

... อยากให้มีการแสดงหนังใหญ่แบบผสมผสานกับ ศิลปะการแสดงอื่นๆ ปรับรูปแบบการนำเสนอใหม่ให้สอดคล้องกับ ภาวะปัจจุบัน โดยคำนึงถึงความรู้เดิม...(วรณัฐ ทองลิ้ม นักวิชาการ วัฒนธรรม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2552)

... การแสดงหนังใหญ่ดีหมดทุกอย่าง ทั้งบรรยากาศ การนำเสนอ แต่อยากให้ปรับปรุงในเรื่องของระบบเสียง คือ ควรมี อุปกรณ์เทคนิค เช่น ลำโพง หรือ ไมโครโฟน ที่แยกตัวกันไม่ควร ใช้ตัวเดียวกัน เพราะทำให้เสียงพาดกับเสียงดนตรี ดีกัน ถ้าปรับ จะดีมาก... (บุญยรัตน์ ไตรศิริสมบัติ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2553)

... อยากให้ปรับเรื่องแสง คิดว่าแสงจากภายนอกส่องมา มากเกินไป ทำให้มองเห็นรายละเอียดในตัวหนังไม่ชัดเจน อยากให้ จัดแสงใหม่ จะเห็นศิลปะบนตัวหนังที่เคลื่อนไหวสวยงามมากๆ... (ปิยะนาถ โนษิตวุฒพร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2553)

4. ชุมชนมีความตระหนักในการอนุรักษ์

ชุมชนควรตระหนักถึงคุณค่าของหนังใหญ่ สะท้อนถึงความรักและหวงแหนในชุมชน ผู้นำต้องมีการนำหนังใหญ่ซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมเข้าไปอยู่ในจิตใจของสมาชิกในชุมชน ผู้นำมีความเข้มแข็งต้องเรียนรู้ประวัติความเป็นมา ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มีความสามัคคี ต้องมีจิตสำนึกว่าหนังใหญ่เป็นทุนทางวัฒนธรรมของเราทุกคนในชุมชน ควรวางนโยบายที่เป็น ส่วนรวม คิดถึงอนาคตของหนังใหญ่วัดขนอนช่วยกันหาวิธีการที่จะทำให้หนังใหญ่ยังคงอยู่

สืบทอดไปถึงแม้ว่าคนจะสิ้นลมหายใจ แต่หนังใหญ่ยังต้องมีลมหายใจอยู่ต่อไป คนในชุมชนเอง ต้องมีความรู้ในเรื่องหนังใหญ่วัดখনอน มีการฝึกเยาวชนในท้องถิ่นให้เป็นมัคคุเทศก์คอยแนะนำ ความรู้เรื่องหนังใหญ่วัดখনอนเพื่อสร้างความประทับใจให้กับผู้มาชมการแสดงและศิลปะในตัวหนังใหญ่ จะเกิดการเผยแพร่ไปสู่ภายนอกผู้ที่ได้มาท่องเที่ยวที่วัดখনอนก็จะกลับไปบอกคนอื่น ๆ เล่าสู่กันฟังปากต่อปาก เป็นการดึงดูดให้บุคคลภายนอกเข้ามาสนใจศึกษาในชุมชนบ้านวัดখনอนแห่งนี้

... วิธีที่อนุรักษ์ให้หนังใหญ่อยู่ต่อไปในอนาคตที่ดีที่สุด คือ ต้องทำให้คนในชุมชนเองเกิดความรักและหวงแหนมรดกของตน และมีความรู้เรื่องหนังใหญ่ด้วย ก็จะทำให้เกิดพลังขึ้นในชุมชน ช่วยกันอนุรักษ์ต่อไป... (สุทธธีรกร หงสะมัด นักวิชาการท้องถิ่น สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2553)

... หนังใหญ่วัดখনอนจะอยู่หรือไม่อยู่นี้ ผมว่าขึ้นอยู่กับ การสร้างคนรุ่นใหม่ในชุมชนให้รู้จักหนังใหญ่วัดখনอน ในทุกๆ ด้าน เลย เช่นการพากย์ การเชิด การสร้างตัวหนัง สามารถเล่าให้คนอื่นฟังว่าเรื่องที่ใช้ในการแสดงนี้เป็นอย่างไร คือมีความรู้ในเรื่องรามเกียรติ์ จนจำได้เล่าให้คนอื่นฟังได้ จุดนี้น่าภูมิใจ ควรหาเด็กกลุ่มหนึ่งเป็นผู้แนะนำความรู้เหมือนเป็นไกด์แหละ ให้ผู้มาชมนั้นเข้าใจมากยิ่งขึ้น... (นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย นักวิชาการท้องถิ่น สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2553)

5. ความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ

หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนที่ยังเห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของหนังใหญ่วัดখনอน ควรให้ความร่วมมือในการสืบทอดโดยหาโอกาสว่าจ้างไปแสดงในงานต่างๆ ที่หน่วยงานขององค์กรจัดขึ้นหรืออาจให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนี้ไว้ และอาจช่วยกันเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในวาระและโอกาสต่างๆ เพื่อให้หนังใหญ่วัดখনอนเป็นที่รับรู้ของผู้คนได้มากขึ้น เพราะในปัจจุบันมีเพียงไม่กี่คนที่รู้ว่ามียุคศิลปะการแสดงในประเภทนี้เหลืออยู่ในประเทศไทย มีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยใช้ระบบการจัดการมาบริหารอย่างเป็นระบบ และมีการผลักดันให้

หนังใหญ่ วัฒนธรรมมีโอกาสดังทั้งในประเทศและต่างประเทศให้มากยิ่งขึ้น ทำให้คนภายนอก
รับรู้ ควรสนับสนุนในการพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมไม่ควรปล่อยให้ทางวัดหารายได้แต่เพียงฝ่าย
เดียว เพราะบางครั้งอาจจะไม่เพียงพอในการใช้จ่ายเพื่อทำนุ บำรุงรักษา ให้คงอยู่สืบต่อไป

...รัฐบาลควรมาช่วยสนับสนุนทางด้านงบประมาณ
ไม่ยากให้ปล่อยคิดว่าเป็นหน้าที่ของวัดเพียงฝ่ายเดียว ... (อัมมชญา
นาโคโสธร สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2553)

... ชุมชนให้การสนับสนุนทางงบประมาณทุกปี แต่ยังไม่
เพียงพอต่อการพัฒนาหนังใหญ่วัดขนอน ดังนั้นจึงควรขอการ
สนับสนุนทางด้านงบประมาณจากหลายๆแห่ง งบประมาณเป็นสิ่ง
ที่สำคัญถ้าไม่มีงบประมาณก็จะทำให้การอนุรักษ์และพัฒนา
หยุดชะงักลงได้... (ประทุม พิมพ์โดด นายกองค์การบริหารส่วน
ตำบลสร้อยฟ้า สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2553)

6. การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

ควรมีแนวทางการเผยแพร่ทางสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์เช่น
จัดทำหนังสือชุดหนังใหญ่วัดขนอน ภายในหนังสือชุดนี้อาจจะประกอบด้วยเรื่องราวต่างๆ
ที่เกี่ยวข้องกับหนังใหญ่วัดขนอนทั้งหมด จัดทำคู่มือการท่องเที่ยววัดขนอนหนังใหญ่
เช่น สมุดภาพหนังใหญ่วัดขนอน ประวัติความเป็นมาของหนังใหญ่ บทพากย์บทเจรจาที่ใช้
ประกอบการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน ลีลาท่าทางในการเชิดหนังใหญ่ เครื่องดนตรีที่ใช้
ประกอบการแสดงหนังใหญ่ บุคคลสำคัญผู้เกี่ยวข้องกับหนังใหญ่วัดขนอน และมีการจำหน่าย
ตามร้านหนังสือทั่วไปเพื่อให้ผู้สนใจสามารถศึกษาได้และทำให้รู้จักกับหนังใหญ่วัดขนอนอย่าง
ละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เผยแพร่ทางวิทยุโทรทัศน์ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือมีการจัดสร้าง
สารคดีเรื่องมรดกวัฒนธรรมล้ำค่า ชุดหนังใหญ่วัดขนอนลงบนแผ่น DVD เพื่อจัดจำหน่ายและให้ผู้
ที่สนใจสามารถสืบค้นได้ด้วยตนเอง ก็จะกระตุ้นให้ผู้สนใจในการเรียนรู้เส้นทางมาชมการแสดง
ที่วัดขนอน เป็นการเผยแพร่ออกสู่สาธารณชน

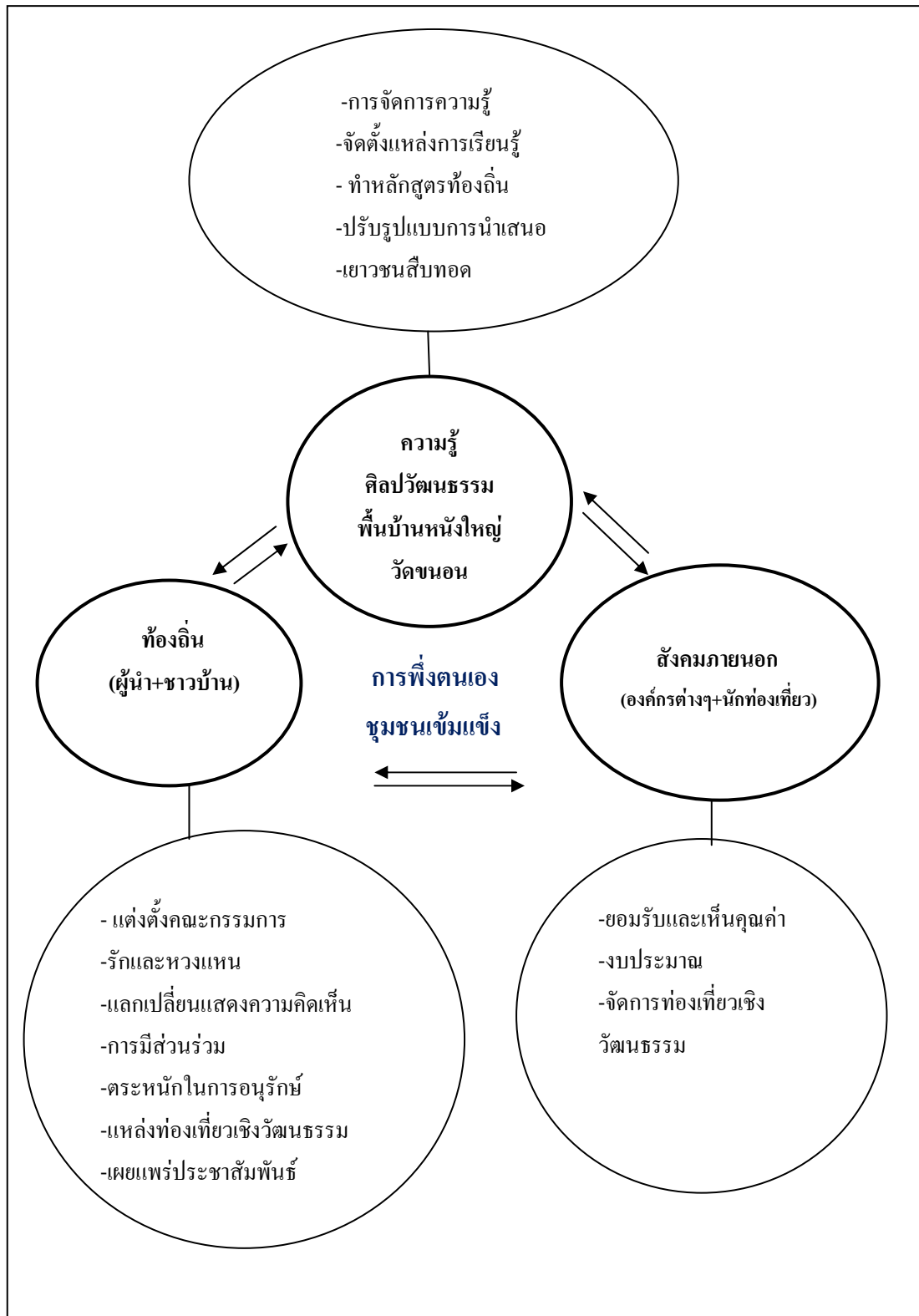
... ควรทำหนังสือชุดหนังใหญ่วัดขนอน ถ่ายภาพตัวหนัง
ใหญ่แล้วทำเป็นสมุดภาพ เล่าเรื่องหนังใหญ่วัดขนอน หรืออาจ

จัดทำเป็นสารคดีชุด ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านก็ได้ แล้วนำจัดจำหน่าย
เวลาผู้ใดอยากเสพงานศิลป์ก็เข้าถึงได้ อยากดูของจริงก็ต้องมาที่วัด
খনอน... (นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย นักวิชาการท้องถิ่น
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2553)

... อยากให้มีการจัดโชว์แสดง และเผยแพร่ในสถานที่
สำคัญในวันสำคัญต่างๆ... (วัลลภ สุวรรณธร สัมภาษณ์เมื่อวันที่
23 มกราคม 2553)

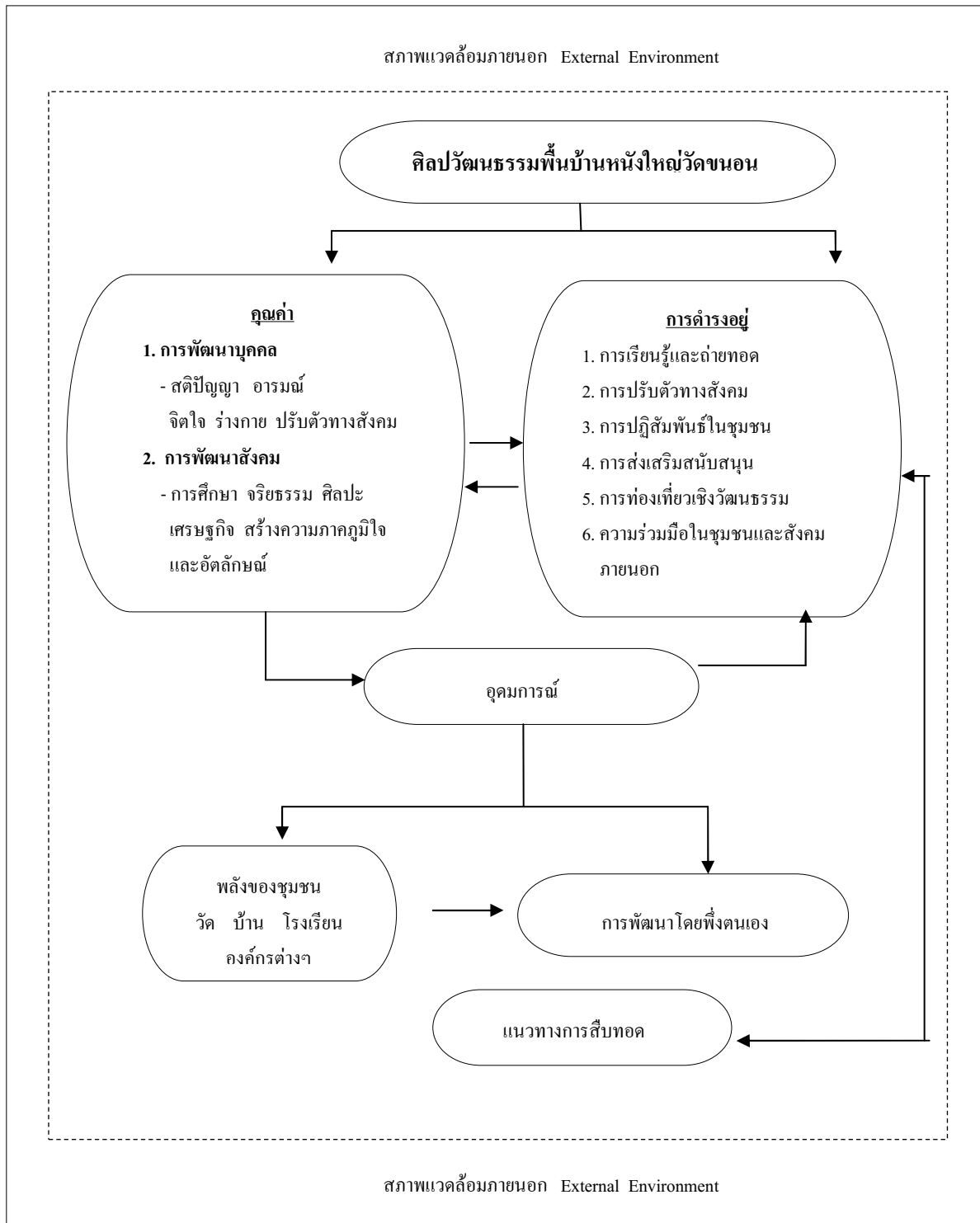
แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอนตามความคิดเห็น
ของผู้มาชมการแสดงและนักวิชาการท้องถิ่น พบว่าควรหาแนวทางเพื่อส่งเสริมให้หนังใหญ่
วัดখনอนอยู่คู่กับสังคมอย่างยั่งยืน โดยจะทำให้เกิดการอนุรักษ์ถึงแม้จะไม่มีคนอยู่แต่หนังยังคง
ผลิตเปลี่ยนไปอยู่ในมือเยาวชนรุ่นหลังให้มีความรู้สืบทอดต่อไป มีแนวทางการสืบทอดโดยจัดตั้ง
คณะกรรมการบริหารคณะหนังใหญ่วัดখনอนในรูปแบบองค์กร จัดทำแผนยุทธศาสตร์
ในการพัฒนาเพื่อให้องค์ความรู้ไม่สูญหาย มีการรวบรวมและนำองค์ความรู้เรื่องหนังใหญ่
มาบูรณาการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น
ให้กับเยาวชนและจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงความคิดเห็นภายในชุมชน เพิ่มการเผยแพร่
ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงความรู้และวัฒนธรรมโดย
ให้เยาวชนในชุมชนเป็นมัคคุเทศก์แนะนำความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดখনอน
เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชนให้ดำรงอยู่คู่กับสังคม

แผนภูมิที่ 9 แสดงแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

จากการศึกษาปรากฏการณ์จริงในภาคสนามพบว่า ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ วัฒนอน เป็นมรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรมที่รวมงานศิลปะแบบโบราณ ในหลายแขนงไว้ ได้แก่จิตรกรรม หัตถศิลป์ วรรณศิลป์ คุรียางศิลป์ และนาฏศิลป์ ซึ่งมีคุณค่าหลักอยู่ 2 ด้านด้วยกัน คือ 1. คุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล และ 2. คุณค่าต่อการพัฒนาสังคม โดยมีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล ได้ส่งเสริมคุณลักษณะบุคคลในด้านการพัฒนาสติปัญญา การพัฒนาอารมณ์ การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาร่างกาย การปรับตัวเองกับสังคม ซึ่งเป็นพลังในการเสริมสร้างศักยภาพบุคคลในการขับเคลื่อนการพัฒนาของชุมชน และมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมได้ ส่งเสริมลักษณะของสังคมในด้านการศึกษา ด้านจริยธรรม ด้านศิลปะ ด้านเศรษฐกิจ สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน สร้างเอกลักษณ์ให้กับชุมชน จากคุณค่าเหล่านี้ ทำให้ชุมชนได้มีการตีความหมายและยอมรับถึงความสำคัญซึ่งมีความสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัฒนอน อันเนื่องมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้ 1. การเรียนรู้และถ่ายทอด 2. การปรับตัวทางสังคม 3. การปฏิสัมพันธ์ในชุมชน 4. การส่งเสริมสนับสนุน 5. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 6. ความร่วมมือในชุมชนและสังคมภายนอก ได้เกิดแนวทางในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัฒนอน เพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชุมชน อีกทั้งเพื่อรักษาเกียรติยศและชื่อเสียงที่ได้รับการยกย่องจากองค์กร UNESCO ว่าเป็นชุมชนดีเด่นของโลกที่มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในเชิงนามธรรม แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัฒนอนโดยจัดตั้งคณะกรรมการบริหารคณะหนังใหญ่วัฒนอนในรูปแบบองค์กร จัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเพื่อให้องค์ความรู้ไม่สูญหาย มีการรวบรวมและนำองค์ความรู้เรื่องหนังใหญ่มานำมาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชนและจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงความคิดเห็นภายในชุมชน เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงความรู้และวัฒนธรรมโดยให้เยาวชนในชุมชนเป็นมัคคุเทศก์ แนะนำความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัฒนอน อันจะทำให้เป็นการต่อลมหายใจให้ งานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัฒนอนมีชีวิตชีวา ถึงแม้เมื่อถึงเวลาบุคคลที่สำคัญในปัจจุบันจะไม่อยู่แล้ว แต่มรดกศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนี้ไม่มีวันที่จะหมดลมหายใจ เพราะมีผู้ที่เห็นคุณค่า เกิดการสืบทอดรุ่นต่อรุ่นและยอมรับที่จะทำนุบำรุง รักษาศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัฒนอนให้สามารถดำเนินอยู่คู่กับสังคมอย่างสง่างามตลอดไป

แผนภูมิที่ 10 แสดงความสัมพันธ์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่
วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า และการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน 2. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน และ 3. เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้ศึกษาได้ศึกษาในเรื่องของคุณค่า การดำรงอยู่ กระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน และแนวทางในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้ศึกษาภูมิหลังประวัติวัดขนอนและครูผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ โดยใช้วิธีการวิจัย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการวิเคราะห์จากแหล่งเอกสารโดยผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้ศึกษาได้ใช้แนวทางการสัมภาษณ์ การสังเกตและอุปกรณ์เครื่องอำนวยความสะดวกในการสัมภาษณ์ คือ อุปกรณ์บันทึกภาพและบันทึกเสียง สมุดบันทึกเป็นอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ 1. ครูผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน 2. ผู้สืบทอดการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน 3. ผู้มาชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน 4. นักวิชาการท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน

การตรวจสอบข้อมูล ผู้ศึกษาใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) คือ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูลจากแหล่งเวลา แหล่งบุคคลและแหล่งสถานที่ และการตรวจสอบแบบสามเส้าด้วยวิธีการเก็บข้อมูลคือการสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปสำหรับข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมในภาคสนามทั้งวิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย การเปรียบเทียบข้อมูล และการวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับ โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 3 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 คุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
- ตอนที่ 2 การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
- ตอนที่ 3 แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ตอนที่ 1 คุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ผู้ศึกษาพบว่าคุณค่าของหนังใหญ่วัดขนอนสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ด้านหลักคือ

1. คุณค่าต่อการพัฒนาบุคคลและ 2. คุณค่าต่อการพัฒนาสังคม สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. หนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าด้านการพัฒนาบุคคล มีการส่งเสริมประสบการณ์ความรู้ ความสามารถ สติปัญญาและอารมณ์ สามารถจำแนกออกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1.1 คุณค่าต่อการพัฒนาสติปัญญา

1.1.1 ส่งเสริมความรู้ความคิด

การเรียนรู้การแสดงหนังใหญ่สามารถส่งเสริมความคิดให้กับผู้ที่มารับการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ ทำให้ได้รับความรู้ประวัติความเป็นมา งานศิลปะต่างๆที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักการตัดสินใจแก้ไขปัญหา มีปฏิภาณไหวพริบ รู้จักการสังเกตและวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากการลงมือกระทำได้รับประสบการณ์ตรง เป็นการฝึกสมองเพื่อพัฒนากระบวนการคิดทำให้สามารถจดจำเรื่องราวต่างๆ

1.1.2 ส่งเสริมการวิเคราะห์และตีความ

ทำให้ผู้มาสืบทอดและผู้มาชมรู้จักการใช้เหตุผล การคิดวิเคราะห์และสามารถตีความ ในบทบาทของตัวหนังใหญ่ที่ได้รับในการแสดงแต่ละตัว ได้รับประสบการณ์และเกิด การเรียนรู้ในการลองผิดลองถูก ทำให้เกิดสมาธิและมีสติ ในการควบคุมการกระทำของตนเองได้อย่างเหมาะสมรู้จักการลำดับเหตุการณ์ความสำคัญก่อนหลัง และทำให้มีวิสัยทัศน์

1.1.3 ส่งเสริมการใช้จินตนาการ

การเรียนรู้หนังใหญ่วัดขนอนเป็นการฝึกทักษะการระดมความคิด มีการใช้จินตนาการตามเนื้อเรื่องบทพากย์และท่วงทำนองของดนตรีที่บรรเลงโดยสวม บทบาทตามตัวหนัง ที่ได้รับมอบหมายในการแสดง บางครั้งต้องดัดแปลงท่าทางเพื่อให้เหมาะสมกับตัวหนังเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เกิดสมาธิ ผู้ชมเองก็จะเกิดมโนภาพที่คล้อยตาม

1.1.4 ส่งเสริมความรู้ทางด้านภาษา

การพัฒนาความรู้ทางด้านภาษาให้กับผู้ที่สนใจทางด้านการใช้ภาษาไทยได้มาเรียนรู้ ภาษามลายูจะเป็นภาษาถิ่นและภาษาถิ่นอื่น ส่วนบทเรียนจะเป็นร้อยกรองประเภทคำที่มีบทสนทนาโต้ตอบกัน เป็นบทประพันธ์ที่มีคุณค่าทางวรรณคดี มีการสอนให้เด็กเข้าใจในบทประพันธ์ก่อนที่จะออกแสดง เข้าใจความหมายของคำต่างๆ สามารถพัฒนามาใช้เป็นบทเรียนในสถานศึกษาเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการประพันธ์การสร้างวรรณกรรมที่มีคุณค่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น

1.1.5 เสริมสร้างทัศนคติให้กับผู้เรียน

มีการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของวัดขนอนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน อันสะท้อนให้ผู้ที่มาเรียนรู้เห็นถึงความประณีตเก๋ไก๋ สวยงามและมีรสนิยมน ซึ่งเป็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้ที่มาศึกษาได้ซึมซับศิลปวัฒนธรรมได้ดี มีความเป็นธรรมชาติเป็นการกระตุ้นความสนใจให้นักเรียนได้รับความรู้ทางด้านวัฒนธรรม จากประสบการณ์เป็นการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีและเป็นการปลูกฝังนิสัยอันดีงาม

1.2 คุณค่าต่อการพัฒนาอารมณ์

เสน่ห์ของหนังใหญ่วัดขนอนคือการแสดงที่มีสรรพธรรมอันไพเราะ สื่อผ่านบทพากย์เจรจาและการเคลื่อนไหวอย่างสง่างาม ทำให้เกิดสุนทรียะความรักและความห่วงหา มีการใส่มุขตลกขบขันทำให้ทั้งผู้เล่นและผู้ชมเกิดความเพลิดเพลิน ช่วยเสริมสร้างความสมดุลทางอารมณ์

1.2.1 เพลิดเพลินใจ

ศิลปะบนตัวหนังใหญ่วัดขนอน มีความละเอียด และประณีต สะท้อนให้เห็นถึงกลวิธีในการสร้างหนังให้เกิดความสวยงามเพื่อใช้ในการแสดงแสงและเงาเมื่อนำมาแสดงจะทำให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนาน มีลีลา ท่าทางการเชิดที่สัมพันธ์กับเสียงดนตรี เป่าพาทย์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

1.2.2 ประทับใจ

การได้มาเรียนรู้และมีโอกาสในการมาชมการแสดงของหนังใหญ่วัดขนอนจะเป็นการกล่อมเกลางานจิตใจให้กับเยาวชนประเภทหนึ่ง ทำให้ผู้ที่มาเรียนรู้และผู้มาชมการแสดงเกิดความพอใจเป็นคนที่มีความจิตใจอ่อนโยน มองโลกในแง่บวกที่สวยงาม มีความรื่นรมย์ ในการชื่นชมงานศิลปวัฒนธรรม ผ่อนคลายความเครียดในจิตใจทำให้เกิดความสุขมากขึ้น

1.2.4 ซาบซึ้งใจ

การแสดงหนังใหญ่ยังทำให้ผู้แสดงเกิดอรรถรสในการเสพงานศิลปะโดยใช้จิตวิญญาณและความรู้สึกเข้าถึงงานศิลปะที่เป็นวัตถุแต่แฝงไว้ด้วยพลังและอารมณ์ภายใน เกิดการสร้างสรรค์ตามวิถีธรรมชาติ เห็นถึงความสำคัญของงานศิลปวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

1.3 คุณค่าต่อการพัฒนาจิตใจ

ลักษณะการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่มีการส่งเสริมให้ผู้แสดง เกิดความสุขและมีสุขภาพจิตที่ดีเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เสริมสร้างลักษณะนิสัยที่ดีให้กับเยาวชน

1.3.1 กล่อมเกลாதองจิตใจ

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดชนอน มีส่วนช่วยทำให้มีจิตใจของผู้ชมเกิดความอ่อนโยน มีความเบิกบาน สบายใจไปกับงานศิลปะแขนงต่างๆ ที่ได้ชม เสริมสร้างลักษณะนิสัยที่ดีให้กับเยาวชน และในส่วนของผู้สืบทอด สร้างความสนุกสนาน รื่นเริง สดชื่นแจ่มใส พัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง เป็นการฝึกความอดทน ให้เป็นบุคคลที่มีความมุมานะเพียรพยายามในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ

1.3.2 เชื่อมั่นในตนเอง

การแสดงหนังใหญ่วัดชนอนนี้ทำให้เกิดความมั่นใจในตนเอง กล้าคิดกล้าทำและกล้าแสดงออกมากยิ่งขึ้น ฝึกการควบคุมและรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง มีการยอมรับข้อบกพร่องของตนเองได้เพื่อใช้เป็นข้อเตือนใจในการปรับปรุงการแสดงให้ดียิ่งขึ้น จนทำให้เกิดความสำเร็จในที่สุด และมีความภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง

1.3.3 เกิดจิตสำนึกในการรักและหวงแหน

เกิดสำนึกในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม มีความรักและหวงแหน ในมรดกวัฒนธรรม จนยอมรับสนใจที่อยากจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้มาศึกษา

1.4 คุณค่าต่อการพัฒนาทางร่างกาย

การแสดงหนังใหญ่ช่วยทำให้ร่างกายได้เคลื่อนไหว เป็นการออกกำลังกายบริหารส่วนต่างๆ มากขึ้น ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความแข็งแรงทางด้านร่างกายให้กับผู้สืบทอด ได้มีการพัฒนาการใช้ประสาทสัมผัสต่างๆ ให้เกิดความคล่องแคล่วว่องไว เสริมสร้างความสง่างามของร่างกายและเสริมสร้างบุคลิกภาพที่สมดุล

1.5 คุณค่าการปรับตัวตนเองกับสังคม

หนังใหญ่มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผู้ที่มาสืบทอดงานศิลปะได้รู้จักการใช้ชีวิตในสังคมร่วมกัน มีการร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติงาน ประสานงานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น เคารพในสิทธิและความสามารถของเพื่อนๆในกลุ่ม ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีต่อหมู่คณะ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เสริมสร้างความมีระเบียบ

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนเป็นมรดกวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่มีคุณค่าในการพัฒนาบุคคลเพื่อเสริมสร้าง ให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพและเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ดังต่อไปนี้ 1. มีคุณค่าในการพัฒนาสติปัญญาให้กับผู้ที่มาเรียนรู้หรือมีความสนใจในการศึกษางานทางด้านศิลปะ จะส่งเสริมความรู้ ความคิด ส่งเสริมการวิเคราะห์และตีความ ส่งเสริมการใช้ภาษาในการประพันธ์ ส่งเสริมการใช้จินตนาการเพื่อทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เสริมสร้างทัศนคติที่ดีให้กับผู้เรียน 2. มีคุณค่าในการพัฒนาอารมณ์ สร้างความบันเทิงใจทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ประทับใจ ชาบซึ่ง เชื่อมมั่นในตนเอง เกิดจิตสำนึกในการรักและหวงแหน สร้างสุนทรียภาพให้กับบุคคลที่สนใจในงานศิลปวัฒนธรรม 3. มีคุณค่าในการพัฒนาจิตใจ กล่อมเกล้าจิตใจให้เกิดความสุขผ่อนคลายจากความเครียด 4. มีคุณค่าในการพัฒนาร่างกาย ส่งเสริมความแข็งแรงในการใช้ประสาทและกล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหว และ 5. มีคุณค่าในการปรับตัวตนเองกับสังคม ส่งเสริมการเคารพและปฏิบัติตามกติกา รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและหมู่คณะก่อให้เกิดความสามัคคี

2. หนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคม ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาทั้งทางด้านการศึกษา ด้านจริยธรรม ด้านงานศิลปะ ด้านวรรณศิลป์ และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อย่อยได้ดังนี้

2.1 ด้านการศึกษา

หนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าในด้านการศึกษา โดยเป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกสอนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในหลายแขนงด้วยกันทั้งวรรณศิลป์ หัตถศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ศิลปะการแสดง มีการจัดแสดงความรู้ในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ เปรียบเหมือนเป็นกรณีตัวอย่าง ที่ให้ผู้สนใจสามารถเข้ามาศึกษาได้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่จนได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปในสังคมว่าเป็นชุมทรัพย์ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงนามธรรมของโลก

2.2 คุณค่าด้านจริยธรรม

เนื้อเรื่องที่ใช้ในการแสดงหนังใหญ่ จะใช้เรื่องราวเกียรติซึ่งมีการสอดแทรกข้อคิดและคุณธรรมในเรื่องการสอนความดี ความชั่ว การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม

ให้กับผู้ที่มาเรียนรู้ โดยผู้ที่มาฝึกการแสดงหนังใหญ่จะต้องรู้จักความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลาที่นัดหมาย มีความสามัคคีและมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน รู้จักความเสียสละ รู้จักการประพฤติปฏิบัติตามศีลธรรม ทำให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท รู้จักการพอประมาณ

2.3 คุณค่าด้านศิลปะ

สามารถแบ่งออกเป็นคุณค่าด้านศิลปะในตัวหนังใหญ่ ศิลปะการแสดงหนังใหญ่ คุริยางค์ศิลป์ และวรรณศิลป์ ตัวหนังใหญ่เป็นงานศิลปะที่มีอยู่ในงานช่างสิบหมู่ ซึ่งมีคุณค่าในตัวของตนเองอยู่แล้ว ขึ้นอยู่กับมุมมองของคนในปัจจุบันว่าจะตีความอย่างไร ดังนั้นแต่ละคนก็จะให้คุณค่าที่แตกต่างกันออกไป มีผลหลายให้อ่อนช้อยและรักษาเอกลักษณ์ของไทย หนังใหญ่เป็นศิลปะการแสดงที่สำคัญแบบหนึ่ง ก็ถือเป็นศิลปะการแสดงที่ใช้วัตถุ คือตัวหนังซึ่งไม่มีชีวิตกับบุคคลซึ่งมีชีวิต ใช้การเชิด การเดิน การรำ ไปตามบทบาทและทำนองเพลง จนทำให้ตัวหนังมีชีวิตชีวา คนตรีปี่พาทย์ที่ใช้ประกอบ การแสดงหนังใหญ่เป็นสิ่งสำคัญมาก ที่สร้างความสนใจของผู้มาชมและทำให้ผู้ชมการแสดง และผู้ที่แสดง ผู้พากย์มีความรู้สึกฮึกเหิม หรือเศร้าสร้อย สะเทือนใจ ไปตามท่วงทำนองการบรรเลงของคนตรี ผู้ที่เล่นคนตรีปี่พาทย์ต้องมีความสามารถในการบรรเลงดนตรีที่ลึกซึ้งสะกดใจผู้ชม บทพากย์ในหนังใหญ่เป็นบทที่เกี่ยวกับการพรรณนาต่างๆ เช่น การพรรณนาความงามของบ้านเมือง พรรณนาชมธรรมชาติ พรรณนาความรู้สึก ความงามของรถศึก ความเกรียงไกรของกองทัพ และอื่นๆ ผู้ที่พากย์จะใช้เสียงการพากย์คล้ายๆ โขนทำให้เกิดความคลั่งไคล้เร้าอารมณ์ ส่วนบทเจรจา การพากย์จะใช้แบบทำนองเสนาะขึ้นเสียงสูงต่ำตามถ้อยคำ แต่เมื่อถึงบทที่ได้ตอบกันมักจะแทรกด้วยบทตลกนำ ซึ่งทำให้เกิดความสนุกสนาน

2.4 ด้านเศรษฐกิจ

เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน คณะหนังใหญ่วัดขนอนเปิดการแสดงให้สาธารณชนได้ชมกันทุกวันเสาร์ จะมีผู้ว่าจ้างไปแสดงตามงานศพ งานวัด งานประจำปี มีกิจกรรมรับแสดงเปิดตัวสินค้า ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว สาธิตความรู้เกี่ยวกับหนังใหญ่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ส่งผลทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นจากในอดีต กลายเป็นชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ทำให้เกิดการหมุนเวียนของเงินนำเงินเข้าสู่ท้องถิ่น เป็นการกระจายรายได้ สร้างรายได้ให้กับผู้เล่นจนสามารถยึดเป็นอาชีพได้ ซึ่งมีผู้แสดงบางคนยึดเป็นอาชีพหลัก แต่ส่วนมากจะทำเป็นอาชีพเสริมหรือรายได้พิเศษระหว่างเรียนของนักเรียนทำให้ได้รับรายได้นำมาจุนเจือการศึกษาของตนเองและครอบครัว

2.5 สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน

การแสดงหนังใหญ่วัดขนอนได้รับการยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ว่าเป็นการแสดงที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ ในฐานะมรดกวัฒนธรรมของชุมชนในการให้ข้อคิดต่างๆ และช่วยส่งเสริมทำให้ชุมชนบ้านวัดขนอนมีชื่อเสียงและสร้างความภาคภูมิใจซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เยาวชนในชุมชน ลูกหลานในชุมชน เห็นคุณค่าในมรดกวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์

2.6 การสร้างความเป็นอัตลักษณ์ให้กับชุมชน

หนังใหญ่วัดขนอนเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของผู้นำชุมชน และชาวบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพลัง โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องเชื่อมประสานจิตใจของชาวบ้านให้เกิดความรักและผูกพันจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีชื่อเสียงโดยใช้ต้นทุนทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่มาสร้างเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้มีความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ มีการเผยแพร่สู่สาธารณชนสร้างชื่อเสียงให้ได้รับรู้ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ จนได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโก ให้เป็นชุมชนดีเด่นระดับโลกในด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมเชิงนามธรรม เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่โดดเด่นให้เกิดขึ้นในสังคม ทำให้บุคคลในสังคมทั่วไปเกิดความรู้สึกว่า ถ้าคิดถึงหนังใหญ่ก็มาที่วัดขนอน

สรุปได้ว่าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าที่สำคัญ 2 ด้านหลักคือ 1. คุณค่าต่อการพัฒนาตนเองในเรื่องของ ความรู้ความสามารถ สติปัญญา การพัฒนาอารมณ์ การพัฒนาจิตใจ ความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาร่างกาย พัฒนาการปรับตัวทางสังคม 2. คุณค่าต่อการพัฒนาสังคม ด้านการศึกษาเป็นแหล่งถ่ายทอดและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของสังคม ด้านจริยธรรม สอดแทรกคุณธรรมในการแสดงในการประพฤติตามหลักศีลธรรม ด้านศิลปะเห็นถึงฝีมือ ความประณีตและความสวยงามของหนังใหญ่ ด้านเศรษฐกิจทำให้มีการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนจนกลายเป็นเอกลักษณ์ในที่สุด

ตอนที่ 2 การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนเกิดจากความร่วมมือและการประสานงานกันอย่างจริงจังระหว่างวัด วัง บ้าน โรงเรียน และชุมชน ในที่สุดก็เกิดการฟื้นฟูและการเติบโตที่มั่นคงของคณะหนังใหญ่วัดขนอนที่มี ขนบนิยมการเชิด สำเนียงการเชิด สำเนียงการพากย์การเจรจา แนวการบรรเลงดนตรี ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตน ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยที่ทำให้หนังใหญ่วัดขนอนสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ในปัจจุบันดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้

มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเรื่องหนังใหญ่ ในทุกๆด้าน โดยเฉพาะการเชิด การเต้นหนังใหญ่ และการบรรเลงดนตรีปี่พาทย์ โดยมีผู้สืบทอดความรู้เป็นเยาวชนรุ่นใหม่ ที่อาศัยอยู่ที่ชุมชนบ้านวัดขนอน มาเรียนรู้ตามความสนใจของตนเอง ครูผู้ถ่ายทอดความรู้ยังนิยม ใช้การถ่ายทอดความรู้แบบโบราณ โดยการบอกปากต่อปากเล่าให้ฟังและให้เยาวชนจดจำกันเรื่อยมา ยังไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในเรื่องท่าทางการเชิดหนังแต่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์ อักษรในเรื่องของบทพากย์ บทเจรจาที่ใช้ประกอบการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน ปลุกฟ้งให้รุ่นพี่ ช่วยสอนรุ่นน้องสืบทอดความรู้เรื่องหนังใหญ่โดยสร้างอุดมการณ์เดียวกันคือ ต้องการอนุรักษ์หนัง ใหญ่วัดขนอนให้อยู่คู่กับชุมชน

2. ปัจจัยด้านการปรับตัวทางสังคม

มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงโดยปรับบทที่ใช้ในการแสดงให้มีเนื้อหาที่ สั้นลง มีความกระชับมากขึ้นดำเนินเรื่องที่รวดเร็วเพื่อให้เหมาะสมกับข้อจำกัดทางด้านเวลาและ เป็นการสร้างความสนใจของผู้มาชม แต่ยังคงยึดโครงเรื่องรามเกียรติ์ตามแบบฉบับเดิม ในด้านของ ลีลาในการเชิดหนังใหญ่ ก็มีการพัฒนาท่าทางการเชิดโดยเอาท่าทางจากโขนมาประยุกต์กับ การแสดง มีการปรับเปลี่ยนจอการแสดง การใช้ไฟฟ้าแบบสปอร์ตไลท์ส่องข้างหลังแทนไฟได้ กะลา มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ นำจิตวิทยาเข้ามาช่วยสอนให้เยาวชนรู้จักการแสดง หนังใหญ่และมีจิตสำนึกในการรักและหวงแหนมรดกวัฒนธรรมของชุมชนท่าทางพัฒนาการเชิด หนังใหญ่ มีการศึกษาท่าทางของโขนเข้ามาเพิ่มท่าทางในการเชิดหนังให้เป็นระบบมากขึ้น

3. การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ชุมชนให้ความสำคัญ เห็นถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ที่เป็นผลมาจากการ สร้างสรรค์ของบรรพบุรุษและผู้สืบทอดในงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งเกิดการตีความหมาย และเห็นตรงกันว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม และมีการใช้ คำว่า **หนังใหญ่วัดขนอน** เป็นประโยคหนึ่งในคำ ขวัญจังหวัดราชบุรี ซึ่งถือว่าเป็นความภาคภูมิใจของท้องถิ่น ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดที่ควรให้ ลูกหลานได้สืบทอดเรียนรู้ จึงมีการรวมกลุ่มกันระหว่างผู้นำในชุมชนและเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อ อนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ จัดเผยแพร่ความรู้และการแสดง โดยผ่านทางสื่อต่างๆ โดยวัดเป็นผู้เผยแพร่เองและหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุนการเผยแพร่ ภายใต้งบประมาณที่ให้ความสนใจการอนุรักษ์และการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น วัตถุประสงค์หลักของการฟื้นฟูหนังใหญ่วัดขนอนให้กลับมามีชีวิตชีวา ระยะทางการเดินทาง มายังวัดขนอนมีความสะดวกอยู่ไม่ห่างจากกรุงเทพมหานคร

4. การส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

งานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนมากมายทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่น หนังใหญ่วัดขนอนมีโอกาสเข้าร่วมเป็นเครือข่ายชุมชนของโลก ที่มีการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ การแก้ไขปัญหา และแสวงหาแนวทางพัฒนากับชุมชนอื่นๆทั้งในและต่างประเทศ

5. การสร้างเครือข่ายงานศิลปวัฒนธรรม

ภายในคณะหนังใหญ่วัดขนอน สมาชิกทุกคนจะเป็นชาวบ้านและลูกหลานในชุมชนบ้านวัดขนอนที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันดี ทำให้เยาวชนที่โตขึ้นและเรียนจบจากโรงเรียนวัดขนอนไปแล้ว ก็ยังมีการสลับผลัดเปลี่ยนขอแรงกันมาเล่นหนังใหญ่ในงานที่สำคัญต่างๆ ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นประกอบกับการได้รับรางวัล 1 ใน 6 ชุมชนดีเด่นของโลก จึงทำให้วัดขนอนมีโอกาสเข้าร่วมเป็นเครือข่ายชุมชนของโลก ที่มีการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้

6. เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

หนังใหญ่วัดขนอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดราชบุรีมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อนุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านหนังใหญ่วัดขนอน

สรุปได้ว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีทั้งปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้อง โดยปัจจัยภายใน มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเรื่องหนังใหญ่ ในทุกๆด้านซึ่งมีเยาวชนในท้องถิ่น มารับการสืบทอด มีการปรับตัวทางสังคมให้สอดคล้องกับภาวะปัจจุบันที่แตกต่างไปจากในอดีต เกิดการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันยอมรับและเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์หนังใหญ่วัดขนอน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดราชบุรีมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น และมีปัจจัยภายนอกมาสนับสนุน คือ การได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนต่างๆอย่างต่อเนื่องในการจัดโครงการกิจกรรมเพื่อช่วยเหลืองานอนุรักษ์หนังใหญ่วัดขนอน มีการสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

ตอนที่ 3 แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ศิลปะการแสดงหนังใหญ่เป็นมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญประเภทหนึ่งของสังคมไทย อันมีคุณค่าในการขับเคลื่อนการพัฒนาทางด้านปัจเจกบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งมีสาระในการสื่อสารที่สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพัน ความดีชั่ว ความดีงามให้คงอยู่คู่กับสังคม สมควรให้มีการร่วมกันหาแนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยอย่างยั่งยืนไว้ดังนี้

1. จัดตั้งคณะกรรมการบริหารในรูปแบบองค์กร

ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารและดำเนินงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างเป็นทางการอาจมาจากการเลือกตั้งหรือผู้แทนในชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีประธนากรรมการ กรรมการ เลขานุการ ร่วมกันปรึกษาและวางแผนในการพัฒนาหนังใหญ่วัดขนอนให้เป็นระบบ เช่น วางระบบในการถ่ายทอดการแสดงหนังใหญ่ทำการตลาดประชาสัมพันธ์ จัดสร้างเป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์หลักคือการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของหนังใหญ่วัดขนอน

2. จัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชน

แนวทางในการสืบทอดหนังใหญ่อย่างเป็นรูปธรรมต้องมีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชน โดยมีการนำองค์ความรู้หนังใหญ่มานำมาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในการเรียนรู้เรื่องหนังใหญ่วัดขนอน ทั้งประวัติความเป็นมา กรรมวิธีการสร้างตัวหนังใหญ่ ฝึกหัดการแสดงให้กับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีใจรักและมีความพร้อมที่จะรับการถ่ายทอดจากครูและรุ่นพี่ศิษย์

3. การปรับปรุงรูปแบบและเนื้อหาในการแสดง

ความนิยมในการชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน ยังมีอยู่ในหมู่วัยเด็กเป็นส่วนใหญ่และผู้สูงวัยจะมีอยู่บ้าง เมื่อชมการแสดงตอนแรกจะรู้สึกตื่นเต้น แต่พอเนื้อหาดำเนินตามเรื่องเป็นระยะเวลายาวนาน จะทำให้ผู้ชมอาจให้ความสนใจลดลง จากปรากฏการณ์ที่พบเชื่อว่าถ้ามีการปรับปรุงรูปแบบและเนื้อหาในการแสดงให้ดีขึ้นสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน ก็จะทำให้หนังใหญ่วัดขนอนมีชีวิตชีวาเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์แบบดั้งเดิมไว้ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ชม

4. ชุมชนมีความตระหนักในการอนุรักษ์

ชุมชนควรตระหนักถึงคุณค่าของหนังใหญ่ สะท้อนถึงความรักและหวงแหนในชุมชน ผู้นำต้องมีการนำหนังใหญ่ซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมเข้าไปอยู่ในจิตใจของสมาชิกในชุมชน ผู้นำมีความเข้มแข็งต้องเรียนรู้ประวัติความเป็นมา ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์

มีความสามัคคี ต้องมีจิตสำนึกว่าหนังใหญ่เป็นทุนทางวัฒนธรรมของเราทุกคนในชุมชน ควรวางแผนนโยบายที่เป็นส่วนรวม คิดถึงอนาคตของหนังใหญ่วัดขนอนช่วยกันหาวิธีการที่จะทำให้หนังใหญ่ยังคงอยู่สืบทอดไปถึงแม้ว่าคนจะสิ้นลมหายใจ

5. ความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ

หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนที่ยังเห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของหนังใหญ่วัดขนอน ควรให้ความร่วมมือในการสืบทอดโดยหาโอกาสว่าจ้างไปแสดงในงานต่างๆที่หน่วยงานขององค์กรจัดขึ้นหรืออาจให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนี้ไว้

6. การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

ควรมีแนวทางการเผยแพร่ทางสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์เช่น จัดทำหนังสือชุดหนังใหญ่วัดขนอน ภายในหนังสือชุดนี้อาจจะประกอบด้วยเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหนังใหญ่วัดขนอนทั้งหมด จัดทำคู่มือการท่องเที่ยววัดขนอนหนังใหญ่ เช่น สมุดภาพหนังใหญ่วัดขนอน ประวัติความเป็นมาของหนังใหญ่ บทพากย์บทเจรจาที่ใช้ประกอบการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน ลีลาท่าทางในการเชิดหนังใหญ่ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงหนังใหญ่ บุคคลสำคัญผู้เกี่ยวข้องกับหนังใหญ่วัดขนอน และมีการจำหน่ายตามร้านหนังสือทั่วไปเพื่อให้ผู้สนใจสามารถศึกษาได้และทำให้รู้จักกับหนังใหญ่วัดขนอนอย่างละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เผยแพร่ทางวิทยุโทรทัศน์ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือมีการจัดสร้างสารคดีเรื่องมรดกวัฒนธรรมล้ำค่า ชุดหนังใหญ่วัดขนอนลงบนแผ่น DVD เพื่อจัดจำหน่ายและให้ผู้สนใจสามารถสืบค้นได้ด้วยตนเอง ก็จะกระตุ้นให้ผู้สนใจในการเรียนรู้เส้นทางมาชมการแสดงที่วัดขนอน เป็นการเผยแพร่ออกสู่สาธารณชน

สรุปแนวทางในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เพื่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่าสามารถประมวลออกมา ได้แนวทางการสืบทอดโดยจัดตั้งคณะกรรมการบริหารคณะหนังใหญ่วัดขนอนในรูปแบบองค์กร จัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเพื่อให้องค์ความรู้ไม่สูญหาย มีการรวบรวมและนำองค์ความรู้เรื่องหนังใหญ่มานำบูรณาการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชนและจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงความคิดเห็นภายในชุมชน เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงความรู้และวัฒนธรรมโดยให้เยาวชนในชุมชนเป็นมัคคุเทศก์แนะนำความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชนให้ดำรงอยู่คู่กับสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย มีประเด็นที่สำคัญนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. การสืบทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่

การสืบทอดความรู้ในงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้เฉพาะภายในชุมชนโดยความรู้หลักจะถ่ายทอดให้เฉพาะเยาวชนและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเท่านั้น การส่งผ่านความรู้เป็นไปในลักษณะเฉพาะกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ผู้ที่มาเรียนรู้ก็คือลูกหลานในชุมชนบ้านวัดขนอน ไม่มีเยาวชนนอกท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทเป็นผู้สืบทอดความรู้อย่างเต็มตัว อาจเนื่องมาจากการสร้างกฎกติกาในการรับการสืบทอดว่า “ผู้ที่มาเรียนรู้จะต้องเป็นคนในชุมชนเท่านั้นจึงจะได้รับการถ่ายทอด” เพราะคนในชุมชนต้องมีความรู้ที่ถูกต้องก่อนที่จะออกเผยแพร่ให้บุคคลภายนอกรับทราบ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปทุมมาศ สุทธิสวัสดิ์ (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาศิลปปะการแสดงหนังใหญ่ วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี ผลการวิจัยพบว่าครูภูมิปัญญามีการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาศิลปปะการแสดงหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จากความเป็นความเป็นเครือญาติ และส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนวัดสว่างอารมณ์เป็นผู้ที่มีความสนใจและเรียนรู้การแสดงหนังใหญ่ โดยใช้วิธีดูแบบอย่างรุ่นพี่และสอนแบบตัวต่อตัว แต่ปัจจุบันการแสดงหนังใหญ่ไม่ได้รับความนิยมจึงไม่มีคนสนใจที่จะเรียนรู้การแสดงหนังใหญ่อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ไม่มีผู้รับการสืบทอดอย่างชัดเจน รวมทั้งครูภูมิปัญญาที่จะสืบทอดมีน้อยและส่วนใหญ่มีอายุมาก และตรงกับแนวคิดของ ปฐม นิคมานนท์ (2541) ที่กล่าวว่าการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ ถือเป็นความสามารถเฉพาะบุคคลหรือเฉพาะครอบครัว ความรู้เหล่านี้เป็นการถ่ายทอดเฉพาะครอบครัวหรือเครือญาติ บางอย่างมีความหวงแหนและเป็นความลับในสายตระกูลหรือเฉพาะบุคคลที่มีความใกล้ชิด

การถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ให้กับเยาวชนในท้องถิ่นมีลักษณะการถ่ายทอดอย่างไม่เป็นทางการ คือไม่มีตำราเอกสารประกอบการเรียนรู้ อาศัยการจดจำจากการบรรยาย ฝึกปฏิบัติ ลงมือกระทำ เกิดประสบการณ์ในการลองผิดลองถูก มีครูและรุ่นพี่ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดให้กับรุ่นน้องแบบตัวต่อตัว สอดคล้องกับแนวคิดของเอกวิทย์ ณ ถลาง (2540:40-49) ว่าการเรียนรู้ของมนุษย์มีลักษณะครูพักลักจำเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติเป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียนแอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่เขาสังเกตอย่างเงียบและรับเอามาเป็นของตนเอง การถ่ายทอดความรู้หนังใหญ่จะมีการถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมไหว้ครูเพราะสามารถโน้มน้าวให้คนมีส่วนร่วมรับเอาความคิดความเชื่อถือมาไว้ในตัวเอง และกล่าวเพิ่มเติมว่าพิธีกรรมมีความขลังมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจ

โน้มน้าวให้คนมีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการมาไว้ในตัว เป็นการต่อยอดความเชื่อต่อกรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชนมาไว้ในตัว

2. คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

จากการวิจัยพบว่าคุณค่าของหนังใหญ่วัดขนอนเสริมสร้างให้ชุมชนในท้องถิ่นเกิดความโดดเด่นขึ้นมาในสังคม มีความเป็นอัตลักษณ์แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ หนังใหญ่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้กับชุมชน โดยหนังใหญ่เป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เปรียบเสมือนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการหล่อหลอมจิตใจให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งวัดมีบทบาทเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและเป็นแหล่งการถ่ายทอดความรู้ เก็บรักษาและเผยแพร่ ดังนั้นในการแสดงหนังใหญ่จึงมีการสอดแทรกและสอนเน้นในเรื่องของความประพฤติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชาวบ้านในการยึดถือเรื่องคุณธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดความผูกพันระหว่างชาวบ้านและวัด เสริมสร้างพลังความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการอดทนเคารพและกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่กระทำร่วมกันภายใต้อุดมการณ์เดียวกันจึงมีส่วนอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเจริญ โดยพบว่าคุณค่าของหนังใหญ่วัดขนอนสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ด้านหลัก คือ 1.คุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล และ 2.คุณค่าต่อการพัฒนาสังคม

1. ด้านการพัฒนาตนเองในเรื่องของ ความรู้ความสามารถ สติปัญญา การพัฒนาอารมณ์ การพัฒนาจิตใจการพัฒนาจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาร่างกาย พัฒนาการปรับตัวทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชิน ศรีสวัสดิ์ (2550) ซึ่งทำการวิจัยศึกษาเรื่องรูปแบบและคุณค่าของหนังบักตือในทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมต่อชุมชนอีสาน : กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดยโสธร พบว่ารูปแบบการแสดงของหนังบักตือทั้งในอดีตและในปัจจุบัน ให้คติสอนใจแก่ผู้ชม เรื่องของการใช้ภาษาไทย เรื่องการทำตนเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ซึ่งทำให้ผู้ชมเห็นคุณค่า เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมไทย

2. คุณค่าต่อการพัฒนาสังคม ด้านการศึกษาเป็นแหล่งถ่ายทอดและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ที่สำคัญของสังคม ด้านจริยธรรม สอดแทรกคุณธรรมในการแสดงในการประพฤติตามหลักศีลธรรม ด้านศิลปะเห็นถึงฝีมือ ความประณีตและความสวยงามของหนังใหญ่ ด้านเศรษฐกิจทำให้มีการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน เพื่อร่วมกันสืบทอดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยพันธุ์หญิง สะอ

ปีระกฤษณะ (2520) ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่องวรรณกรรมประกอบการเล่นหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรีผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่าตัวหนังใหญ่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในด้านวัตถุที่เป็นเครื่องหมายแห่งวัฒนธรรมอย่างสูงของคนไทยในด้านศิลปะ ความงดงามของลวดลายความอ่อนช้อยสีสันทันเหลือจะพรรณนา บทพากย์หนังใหญ่วัดขนอนมีเค้าเรื่องเดิมมาจากรามเกียรติ์ตอน ยุทธภณณ์นอกจากให้ความบันเทิงกับผู้ชมแล้ว ยังมีการสอดแทรกความเชื่อ คตินิยม และจริยธรรม เช่น การเคารพผู้ใหญ่ แม้บทบาทของนายทัพนายกองจะต้องอยู่ในการบังคับบัญชาของผู้ใหญ่ตามวินัยการรบแล้ว ก็ยังมีบทแทรกให้เห็นว่าคนในสมัยนั้น จะไม่ล่วงเกินผู้ใหญ่ สอดคล้องกับชั้น ศรีสวัสดิ์ (2550) พบว่าการแสดงหนังบักคือคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของหนังบักคือที่มีต่อชุมชนในชนบทอีสาน หนังบักคือนอกจากจะให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้วยังให้คุณค่าด้านอื่นๆอีกมากมาย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น เรื่องของคำสอนหรือคติสอนใจ เรื่องความสงบเรียบร้อยในงาน เรื่องการทำตนเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ซึ่งทำให้ผู้ชมเห็นคุณค่า

3. องค์ความรู้หนังใหญ่เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาในชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนเป็นมรดกความรู้ที่รวมงานศิลปะหลายแขนง เช่น หัตถศิลป์ กิตศิลป์ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ซึ่งมีวัดขนอนเป็นแหล่งถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ให้กับเยาวชนในชุมชน มีการปลูกฝังให้เยาวชนมีจิตสำนึกในการรักและหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้อยู่ที่ตัวบุคคลในลักษณะการสั่งสอนที่เป็นคำพูดและการกระทำที่เป็นแบบอย่างจากครูที่มีความรู้และประสบการณ์ทางด้านหนังใหญ่ จนทำให้เยาวชนในชุมชนเกิดความซาบซึ้งและมีความสนใจลงมือปฏิบัติและสืบทอด มีการปรับเปลี่ยนความรู้ให้เหมาะสมกับสภาวะปัจจุบันโดยการนำเทคนิคสมัยใหม่เข้ามาผสมผสานในขั้นตอนการสร้างตัวหนังใหญ่และการแสดงซึ่งยังคงรักษาเอกลักษณ์แบบโบราณไว้ นอกจากนี้ยังมีการสอดแทรกการสอนจริยธรรมให้กับชุมชนผ่านการถ่ายทอดความรู้และการแสดงโดยเฉพาะในเรื่องของความสามัคคี การรู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน ความกตัญญู วัดขนอนมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้งานศิลปวัฒนธรรมโดยได้กำหนดว่า ช่วงวันสงกรานต์ของทุกปีจะมีการจัดงานประจำปี โดยเชิญการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนอื่นๆมาแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ทางวัดขนอนยังมีการจัดเก็บความรู้เรื่องราวของหนังใหญ่ในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ทำให้เยาวชนและผู้สนใจได้สัมผัสโดยตรงกับความรู้เรื่องหนังใหญ่ มีการสอดแทรกความรู้หนังใหญ่ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนวัดขนอนแต่ยัง

ไม่มีการบันทึกความรู้ที่จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น จากชุมทรัพย์ความรู้เล็กๆ ที่มีอยู่ในชุมชน สามารถสร้างมูลค่าส่งเสริมการพัฒนาโดยพึ่งตนเองซึ่งชาวบ้านรู้จักการแบ่งปันความรู้ร่วมกัน แบ่งปันรายได้ มีความศรัทธา ร่วมมือกันสร้างสาธารณประโยชน์ให้กับชุมชนของตนเอง เช่น ห่อน้ำ พัฒนาทางเดิน เชื้อนกันน้ำกัดเซาะตลิ่ง สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ส่วนเยาวชน ในชุมชนก็รู้จักการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ห่างไกลจากยาเสพติดและอบายมุข โดยยึดอุดมการณ์เดียวกันว่าต้องการต่อลมหายใจให้กับหนังใหญ่วัดขนอน และมีความภาคภูมิใจที่ได้เกิดเป็นลูกหลานของบ้านวัดขนอน ซึ่งแสดงว่าความรู้ไม่ใช่แค่เป็นเพียงความรู้และความซาบซึ้งเท่านั้นต้องเป็นการกระทำควบคู่ด้วยจึงจะทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนในการพัฒนา ความรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอยู่ทุกแห่งขึ้นอยู่กับการจัดการของมนุษย์เพื่อนำมาสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน

4. การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

พบว่า การดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีทั้งปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้อง โดยปัจจัยภายใน มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเรื่องหนังใหญ่ ในทุกๆด้านซึ่งมีเยาวชนในท้องถิ่นมารับการสืบทอด ตรงกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2530: 75) ที่ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชุมชนและในตัวของผู้นั้นเอง หากมีการสืบค้นเพื่อการศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคสมัยได้ มีการปรับตัวทางสังคมให้สอดคล้องกับภาวะปัจจุบันที่แตกต่างไปจากในอดีตทำให้ยังมีการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนในสังคมอยู่สอดคล้องกับ สมบัติ ทับทิมทอง (2544) ได้ศึกษาสภาพการดำรงอยู่ของคณะกลองยาว อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดมหาสารคาม พบว่าปัจจัยที่ทำให้คณะกลองยาวดำรงอยู่คือการปรับรูปแบบการเล่นเป็นสามช่วง ช่วงแรกเป็นแบบไม่มีรูปแบบ เกิดจากความมีนิสัยรำวง สนุกสนานของชาวบ้าน ผสมผสานกับความเชื่อและความศรัทธา ว่าการนำกลองยาวไปแห่ขบวน นอกจากจะได้รับความสนุกสนานแล้วยังได้บุญกุศลอีกด้วย ช่วงที่สองเป็นแบบดั้งเดิม ซึ่งใช้เป็นเครื่องดนตรีประกอบขบวนแห่งานประเพณีสำคัญของท้องถิ่น ผู้ตีกลองยาวนุ่งโจงกระเบนสวมเสื้อ ย้อมคราม ใช้ผ้าขาวม้าคาดเอวและโปกศรีษะ เครื่องดนตรีประกอบด้วยกลองยาว รำมะนา และฉาบ บรรเลงจังหวะเพลงพื้นบ้านอีสาน ยังไม่มีเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงทำนองเพลง ช่วงที่สามเป็นคณะกลองยาวประยุกต์ เพื่อรับจ้างแสดงทั่วไป นอกจากมีผู้ตีกลองยาวมากขึ้นแล้ว ยังมีการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีฉูดฉาด นออร์แกน เบส กลองชุด 3 ใบ (กลองโซโล) และพิณ

เป็นเครื่องดนตรีประกอบการบรรเลงเพิ่มขึ้น โดยใช้ทำนองเพลงพื้นบ้าน หมอลำ และเพลงลูกทุ่ง ผสมผสานกันไป ปัจจุบันมีคณะกลองยาวในอำเภอวาปีปทุม จำนวนมากกว่า 50 คณะ

การปฏิสัมพันธ์ร่วมกันยอมรับและเห็นความสำคัญในชุมชนบ้านวัดขนอนทำให้เกิดความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์หนังใหญ่ในชุมชน สอดคล้องกับ วนิตา ริกากรณ์ (2545) การละเล่นพื้นบ้านขอล้านนาดำรงอยู่ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมบางอย่างของชุมชน ต้องการขอไปแสดงเป็นองค์ประกอบ ช่องทางโอกาสในการแสดงผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และการบันทึกเสียงลงในดัดบาย กระแสการอนุรักษ์และการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้มีการสืบทอดการแสดงขอ เช่น มีการสอนในโรงเรียนและการสอนสำหรับชมรมที่มีการก่อตั้งขึ้นในหมู่บ้าน

พบว่าปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน คือการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนต่างๆอย่างต่อเนื่องในการจัดโครงการ กิจกรรมเพื่อช่วยเหลืองานอนุรักษ์หนังใหญ่วัดขนอน สอดคล้องกับจิระพันธ์ อ่อนเถื่อน (2549) ดำรงอยู่ของเพลงอีแซวมาจากการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน, การยอมรับจากสังคมภายนอกและการที่สถานศึกษานำไปใช้ในหลักสูตรท้องถิ่น ทำให้เยาวชนในชุมชนมีโอกาสเรียนรู้เพลงอีแซวมากขึ้น

5. ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

อันเนื่องมาจากชาวบ้านในชุมชนมีความเชื่อเดียวกันว่า หนังใหญ่เป็นงานศิลปะชั้นสูงมีมาตั้งแต่โบราณกาลเป็นสิ่งที่มีความค่าแก่ ต้องเก็บรักษาไว้ที่วัดไม่เก็บรักษาไว้ที่บ้าน เพราะเป็นศิลปะที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีพลังที่มองไม่เห็นซึ่งเรียกว่า “ครูหนัง” คอยคุ้มครองปกป้องรักษาให้ชุมชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุข ผู้ใดที่ธำรงรักษาหนังใหญ่ไว้จะทำให้เกิดความเจริญงอกงาม หากผู้ใดปล่อยปละละเลยหรือดูหมิ่นก็มีผลทำให้เกิดความเสื่อมได้ จากความเชื่อดังกล่าว ผู้นำชุมชนและชาวบ้านมีความศรัทธาภายใต้อุดมการณ์เดียวกันว่า คนในชุมชนเองต้องเห็นถึงคุณค่าของหนังใหญ่ในฐานะ ที่เป็นเจ้าของร่วมกันก่อนแล้วผู้อื่นก็จะเห็นคุณค่าตามด้วย ชาวบ้านวัดขนอนจึงร่วมกันสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งอันเป็นลักษณะเด่นของชุมชน โดยมีวัดขนอนเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ในการถ่ายทอดความรู้ทางด้านศิลปะหนังใหญ่ทุกระบวนกร เริ่มจากการสร้างตัวหนังใหญ่ การเชิดหนังใหญ่ การพากย์หนังใหญ่และดนตรีปี่พาทย์ประกอบการแสดง ซึ่งมีเจ้าอาวาสวัดขนอนผู้นำทางศาสนา และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้าได้ชักชวนชาวบ้านให้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้การสร้างตัวหนังใหญ่ เพื่อส่งเสริมให้เป็นสินค้าประจำชุมชนบ้านวัดขนอน ชาวบ้านนอกจากได้รับ

ความรู้ติดตัวแล้วยังมีรายได้พิเศษเพิ่มจากการประกอบอาชีพหลักซึ่งเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน คณะหนังใหญ่วัดขนอนมีความแตกต่างจากคณะหนังใหญ่อื่นๆ ตรงที่ผู้มาแสดงหนังใหญ่เป็นเยาวชนซึ่งเป็นบุตรหลานของชาวบ้าน วัดขนอน โดยชาวบ้านวัดขนอนได้ส่งให้บุตรหลานเข้ามาเรียนรู้เพื่อให้บุตรหลานมีความรู้ความสามารถพิเศษติดตัวไว้ใช้ประโยชน์ในอนาคต มีการสืบทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ส่วนคณะหนังใหญ่ที่อื่นๆ ผู้แสดงส่วนมากจะเป็นผู้ใหญ่ การแสดงของหนังใหญ่วัดขนอนนี้มีระบบการจัดการลักษณะที่เป็นครอบครัว มีเจ้าอาวาสและครูผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนเยาวชนที่มาสืบทอดเปรียบเสมือนเป็นลูกหลาน ซึ่งจะต้องมาฝึกการแสดงอยู่ร่วมกันเป็นการปลูกฝังคุณลักษณะ ที่ดีให้กับเยาวชนในการปรับตัวเข้ากับสังคมและรู้จักการทำงานที่เป็นหมู่คณะซึ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน เยาวชนที่มาสืบทอดจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินจำนวนเล็กน้อยเพื่อเป็นทุนการศึกษาช่วยเหลือครอบครัว การแสดงหนังใหญ่วัดขนอนแห่งนี้เป็นการแสดงแบบโบราณที่มีลักษณะเฉพาะตัวในปัจจุบันหาชมได้ยากและมีการจัดเก็บความรู้เพื่อให้คนท้องถิ่นเข้ามาเยี่ยมชมนอกจากสร้างความบันเทิงใจแล้วยังได้รับความรู้ในงานศิลปะควบคู่กันไปจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียง คณะผู้แสดงหนังใหญ่และชาวบ้านในชุมชนเกิดความสุข มีผู้ว่าจ้างให้เปิดการแสดงทั้งในและนอกสถานที่จนได้รับการเผยแพร่จากหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน ทำให้หนังใหญ่วัดขนอนเป็นที่รู้จักได้รับการยกย่องจากสังคมจึง ซึ่งมีคำกล่าวว่าถ้าอยากมาดูหนังใหญ่ก็ต้องนึกถึงหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรีเป็นที่แรก จากการที่นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมในชุมชนทำให้เกิดการหมุนเวียนของเงินตราเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ชาวบ้านสามารถจำหน่ายสินค้าที่ระลึก อาหารและเครื่องดื่ม มีผู้มาบริจาคเงินทำบุญให้กับวัด ส่งผลให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นและเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ทำงานในชุมชนของตนเองอันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจและเห็นความสำคัญตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทำให้เกิดความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

6. พลังของชุมชนก่อให้เกิดการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

หนังใหญ่วัดขนอนยังคงดำรงอยู่และมีความผูกพันกับชุมชนอันเนื่องมาจากความร่วมมือกันระหว่างวัด บ้าน โรงเรียนและองค์กรต่างๆ ที่ให้การสนับสนุน โดยวัดขนอนมีบทบาทที่สำคัญเปรียบเสมือนเป็นแม่ทัพใหญ่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่และเป็นแหล่งที่จัดแสดงเผยแพร่มรดกความรู้ของชุมชน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับชาวบ้านที่เสมือนเป็นกองกำลังทหารได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษสั่งสมมา มีการรวมพลังทั้งร่างกายและแรงใจเพื่อขับเคลื่อน

ให้หนังใหญ่ วัฒนธรรมมีชื่อเสียงได้รับการยกย่องจากสังคม โดยใช้การศึกษาเป็นอาวุธในการส่งเสริมและจัดระบบความรู้ที่มีอยู่เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ มีองค์กรต่างๆและนักท่องเที่ยวให้การสนับสนุนเสมือนเป็นหน่วยเสียบึงอันเป็นน้ำหล่อเลี้ยงทำให้หนังใหญ่วัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ในปัจจุบัน กองทัพที่ยิ่งใหญ่นี้ยืนหยัดอยู่ได้อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ โดยเฉพาะการรักษาเอกลักษณ์การแสดงแบบดั้งเดิมหากมีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนโดยขาดการศึกษาและใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างไม่รอบคอบอาจทำให้สูญเสียเสน่ห์ของงานศิลปวัฒนธรรมแบบโบราณ ดังนั้นจึงควรมีการส่งเสริมให้ผู้มาสืบทอดมีความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสมตามขนบธรรมเนียมโบราณอันเป็นพลังในการผลักดันให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัฒนธรรมสามารถที่จะเผชิญกับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงจากสังคมภายนอกได้อย่างเข้มแข็งซึ่งเป็นแบบอย่างในการสืบทอดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชนอื่นต่อไป

7. แนวทางการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัฒนธรรม

แนวทางในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัฒนธรรมอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เพื่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่าสามารถประมวลออกมาได้ดังนี้ ควรมีการแสวงหาอัตลักษณ์ที่โดดเด่น การปรับปรุงรูปแบบและเนื้อหาในการแสดงให้ดีขึ้นสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน มีกระบวนการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จัดเวทีแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น จัดตั้งคณะกรรมการบริหารในรูปแบบองค์กรโดยใช้ระบบการจัดการบริหารมาดำเนินงาน เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ในชุมชน ทุกฝ่ายร่วมมือกันสืบทอดและส่งเสริม ซึ่งแนวทางเหล่านี้เป็นกลไกส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัฒนธรรมไม่สูญหายไปจากจิตใจของคนไทย และสามารถดำเนินต่อไปอย่างมั่นคงในสังคม ดังที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนาในชุมชนไทยกับวัฒนธรรมไทยไว้ว่า วัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมชาวบ้าน เป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นมาจากตรงกับความคิดและอุดมคติของคนส่วนใหญ่ การที่ปัญญาชน นักวิชาการ และนักพัฒนาวิเคราะห์ร่วมกันกับชาวบ้าน จะทำให้ชาวบ้าน มีจิตสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของเขา เพราะสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติมาช้านานนั้น นานเข้ากลายเป็นเรื่องของจิตใต้สำนึก คือลึกลงไปว่าทำอย่างนั้น เพราะอะไร การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชน จะช่วยสามารถรู้พินัยหาได้ว่าการปฏิบัติและพิธีกรรมที่มีมาอย่างไร ทำให้ชาวบ้านตื่นและรับรู้เอกลักษณ์และคุณค่าของตนเอง ค้นพบจิตสำนึก อิสระของชุมชน เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และซาบซึ้งในประเพณี

การต่อสู้ร่วมกันตลอดมา เห็นภัยของการครอบงำของวัฒนธรรมแปลกปลอมจากภายนอกที่มุ่งเพื่อเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน อุดมการณ์ของคนที่เกี่ยวข้อง ถ้าไม่ถูกรอบงำแล้วจะทำให้เกิดอุดมการณ์ทางการเมืองต่อสู้ที่มีพลัง ดังนั้น วัฒนธรรม จึงเป็นปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุด และเป็นพลังสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สังคมไทยมีสินทรัพย์ซึ่งถือว่าเป็นทุนที่มีค่ามหาศาลคือ มรดกทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่ดังกล่าวแล้วนั้น ช่วยร้อยรัดชาวบ้านไทยไว้ด้วยกันอย่างมีจิตสำนึกและอัตลักษณ์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดชนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้มีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะนำไปปฏิบัติในการพัฒนาต่อไป

1. ครูผู้ถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดชนอนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถสูง ควรมีวิธีการบันทึกความรู้เกี่ยวกับหนังใหญ่ในด้านต่างๆ เพื่อจัดเก็บองค์ความรู้ไว้ให้กับผู้ที่สนใจศึกษา เนื่องจากความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่มีลักษณะเฉพาะตัวและอยู่คู่กับตัวบุคคล ถ้าบุคคลนั้นสูญไปความรู้นั้นก็สูญหายไปด้วย และควรมีการศึกษาความรู้ที่เกี่ยวกับเนื้อหาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหนังใหญ่ในชุมชนท้องถิ่นตนเองเพื่อเก็บเป็นบันทึกไว้ในฐานะเป็นประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังได้มาสืบทอดความรู้และอ้างอิงถึงแหล่งที่มาของความรู้

2. จากผลการศึกษาการเรียนรู้หรือการถ่ายทอดความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดชนอน พบว่าการถ่ายทอดดังกล่าวเป็นไปเฉพาะกลุ่มชนที่มีความใกล้ชิดกันในพื้นที่ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ สถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ควรมีการส่งเสริมจัดการเรียนรู้เพื่อเป็นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นไปเพื่อการพัฒนา มีการจัดระบบการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การจัดทำหนังสือส่งเสริมความรู้เรื่องศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนที่สนใจสามารถเข้ามาศึกษาเรียนรู้เพิ่มมากยิ่งขึ้น และมีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นนำไปประยุกต์และเผยแพร่ไปสู่สาธารณชน เป็นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เป็นที่รู้จักในสังคมมากยิ่งขึ้น ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านไม่ควรที่จะจัดการถ่ายทอดความรู้เพียงด้านเดียว เพราะศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดชนอนเป็นแหล่งความรู้ที่รวมศิลปะไว้หลายแขนง ควรมีการส่งเสริมความรู้ในหลายๆ ด้าน เช่น การเรียนรู้การวิเคราะห์บทประพันธ์ที่ใช้

ประกอบการแสดงหนังใหญ่ ศิลปะในตัวหนังใหญ่ ซึ่งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในท้องถิ่น

3. การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน ซึ่งพบว่าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าในด้านการพัฒนาในระดับบุคคลและคุณค่าในระดับการพัฒนาสังคม ที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และแสดงให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์และมีชื่อเสียงในสังคมที่เป็นศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดภายในเฉพาะกลุ่มชนซึ่งอาจทำให้กำลังสูญหายไปจากสังคมได้ถ้าขาดผู้ที่มาสานต่อในการสืบทอด ดังนั้นควรมีการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่กำลังสูญหายอย่างเป็นรูปธรรม ต้องอาศัยความร่วมมือของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักและคนในชุมชนด้วยกันเองต้องร่วมมือช่วยกันสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มีความรู้สึกหวงแหนศิลปวัฒนธรรมของตน โดยการรวบรวมแสวงหาผู้ที่มีความรู้ในชุมชนมาเป็นครูผู้ถ่ายทอดและต้นแบบในการศึกษาเพิ่มมากขึ้น มีการจัดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน สามารถบอกเล่าและอธิบายความรู้ในชุมชนให้กับบุคคลภายนอกได้ โดยอาศัยการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่และหน่วยงานระดับจังหวัด

4. คณะหนังใหญ่วัดขนอน ควรคำนึงถึงโอกาสในการแสดง ที่ปัจจุบันมีสถาบันทั้งที่ทันสมัยและเร้าความสนใจมากมาย ดังนั้นจึงควรหาวิธีที่จะสร้างสรรค์และพัฒนาให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนมีความทันสมัย เช่น การจัดการความรู้ในท้องถิ่น ทำสารคดีในรูปแบบต่างๆ การพัฒนาศิลปะการสร้างตัวหนังใหญ่ที่สอดคล้องกับศิลปะในยุคปัจจุบัน การเผยแพร่ผ่านทางเทคโนโลยีต่างๆ และในขณะเดียวกันก็ต้องรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมที่สำคัญเอาไว้ด้วย

5. หน่วยงานที่มีหน้าที่ส่งเสริมด้านวัฒนธรรมตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ ควรให้การสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนด้วยวิธีการที่หลากหลาย ไม่เน้นเฉพาะการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ควรจัดโครงการอบรมสัมมนาให้ความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมแก่บุคคลในชุมชนท้องถิ่น จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อการสร้างสรรค์และพัฒนารูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับยุคสมัยและสภาพการณ์ในปัจจุบัน เช่น ควรจัดให้มีการแสดงหนังใหญ่แต่ละชุด แต่ละตอนทางสถานีโทรทัศน์ ประยุกต์ส่งเสริมให้มีการพากย์โดยการจรรายการทางวิทยุ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นประเด็นการวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เพียงอย่างเดียว ในการศึกษาครั้งควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านกับชุมชนในงานศิลปวัฒนธรรมด้านอื่นๆ เช่น ศิลปะการฟ้อน การแสดงหนังตะลุง การละเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น

2. ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่มีหลายแขนง ซึ่งมีคุณค่าและมีผลต่อการดำรงอยู่ รวมถึงการสืบทอดต่อไปในอนาคตของงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ควรที่จะมีการศึกษาวิจัยในเชิงการประยุกต์ในรูปแบบต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์บทบาทการแสดงหนังใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน การศึกษาลวดลายไทยบนตัวหนังใหญ่ การจัดการองค์ความรู้ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อนำสิ่งที่ได้งามมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบัน และพัฒนาไปสู่ความเจริญในสังคมต่อไป

3. ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในรูปแบบการแสดงแสงและเงามีหลายประเภท เช่น การแสดงหนังใหญ่ การแสดงหนังตะลุง วายังงูละ การแสดงหนังבקดื้อ ย่อมจะมีความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป ตามลักษณะเฉพาะตัว สภาพภูมิศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น จึงควรที่จะมีการศึกษาในส่วนของการเปรียบเทียบกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ปัจจัยการดำรงอยู่ ซึ่งอาจจะพบปัญหาหรือเหตุปัจจัยที่แตกต่างกันออกไป

4. ควรมีการวิจัยการจัดการความรู้ภูมิปัญญาหนังใหญ่ให้เกิดการบูรณาการความรู้เดิมกับความรู้ใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ สุวรรณวัฒนา. “หนังสือใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี.” 2527. (เอกสารอัดสำเนา).
กระทรวงศึกษาธิการ. สรุปผลการประชุมสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539.
- กฤตยา แสงเจริญ. “วัฒนธรรมกับการพัฒนาแนวคิดบางประการเพื่อศักดิ์ศรีของมนุษย์.”
วารสารศูนย์บริการวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่น (มกราคม-มีนาคม 2543): 1.
- กองบรรณาธิการนิตยสารศิลปวัฒนธรรม. “พระเจ้าอยู่หัว พระราชกรณียกิจในด้านการศึกษา
ศาสนาศิลปวัฒนธรรม.” ศิลปวัฒนธรรม (ธันวาคม 2531): 34.
- กิตติมา ปรีดีดิลก. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, 2523.
- กิริติ บุญเจือ. ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- เกริ่น ศิลปเพชร. สมุดภาพเรื่องหนังสือใหญ่ ขุดพระนครไหว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมือง
โบราณ, 2526.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. คลื่นลูกที่ 5 ปรัชญาสังคม: สังคมไทยที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21.
กรุงเทพมหานคร: ชัดเชสมิเดีย, 2543.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, พันตรี ม.ร.ว. ลักษณะไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2534.
- จำนง อติวัฒนสิทธิ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.
- จิระพันธ์ อ่อนเถื่อน. “การดำรงอยู่ของเพลงพื้นบ้านและคุณลักษณะต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ของชุมชน: กรณีศึกษา เพลงอีแซวชุมชนบ้านลาดป้อม จังหวัดสุพรรณบุรี.”
วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2549.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ชนิดา รักษ์พลเมือง. การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2532.
- ชิน อยู่ดี. มูลกำเนิดของคนไทยในศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
เรือนแก้วการพิมพ์, 2530.

- ชั้น ศรีสวัสดิ์. “รูปแบบและคุณค่าของหนังสือคู่มือในทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมต่อชุมชนอีสาน:กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดยโสธร.” รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2550.
- ณรงค์ เส็งประชา. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่2กรุงเทพมหานคร:พิทักษ์อักษร, 2537.
- ธิดา โมสิกรัตน์. “เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาศิลปะการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย”, 2525.
- น้อย พงษ์สนธิ. จริยศาสตร์. เชียงใหม่:โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์:มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2520.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ความหลากหลายของวัฒนธรรมไทย: การท้าทายใหม่. กรุงเทพมหานคร:สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.
- นิตา ชูโต. การวิจัยเชิงคุณภาพ Qualitative research. กรุงเทพมหานคร:พรินต์โพร, 2548.
- นุชฎาภรณ์ แก้วรักษา. “การดำรงอยู่ของการทรงเจ้าในชุมชนชนบท.” วิทยานิพนธ์ปรัชญาศึกษา ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.
- บุญมี แท่นแก้ว. ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโตร์, 2544.
- ปทุมมาศ สุทธิสวัสดิ์. “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาศิลปะการแสดงหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี.” วิทยานิพนธ์สาขายุทธศาสตร์ การพัฒนา คณะศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2549.
- ประเวศ วะสี. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2537.
- _____. ปาฐกถาในวันอนุมาณราชชน ครั้งที่1 การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม ราชบัณฑิตยสถาน, 2546.
- _____. วัฒนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538.
- ผะอบ โปษะกฤษณะ. พันธุ์หญิง.วรรณกรรมประกอบการเล่นหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร:สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2520.

- พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์. สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน: แนวทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์.
กรุงเทพมหานคร : โครงการพัฒนาวิชาการ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.
- พนม วงศ์ไทย. “การดำรงอยู่ของหมอพื้นบ้าน:กรณีศึกษาหมอเมืองในจังหวัดน่าน.”
วิทยานิพนธ์หลักสูตรพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- พรสวรรค์ สุวรรณศรี. “การวิเคราะห์คุณค่า การดำรงอยู่และการสืบทอดผญาอีสาน.”
วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). วัฒนธรรมกับการพัฒนา. ในสู่โฉมหน้าใหม่ของวัฒนธรรมกับการ
พัฒนา. กรุงเทพมหานคร:สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) . หยาดเพชร หยาดธรรม ภูมิปัญญาเพื่อการศึกษา.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541.
_____. “ปาฐกถาพิเศษ 100 ปี พระยาอนุমানราชชน.” รายงานในการสัมมนา
เรื่อง งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทบวงมหาวิทยาลัย ครั้งที่ 3 11-13
ธันวาคม 2543 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- พระนุชิต วชิรจุฑาโฒ. หนังสือวัดখনอน:มรดกวัฒนธรรมล้ำค่าของเมืองราชบุรี.ราชบุรี:
ธรรมรักษ์การพิมพ์, 2541.
- พวงผกา ประเสริฐศิลป์.วัฒนธรรมกับการพัฒนา.กรุงเทพมหานคร:โอเอสพรีนติ้งเฮาส์, 2541.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.เอกสารการสอนชุดวิชา ศิลปะกับสังคมไทย.พิมพ์ครั้งที่2.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2535.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม.พิมพ์ครั้งที่2.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่นส์, 2546.
- รำไพพรรณ แก้วสุริยะ.หนังสือ:มรดกไทยที่รวมคุณค่างานศิลปะชั้นสูงในของดีเมืองราชบุรี.
ราชบุรี:พี.ที.ซี. คอร์ปอเรชั่น, 2532.

- วนิดา ธิการกรณ์. “การดำรงอยู่ของการละเล่นพื้นบ้านชอล้านนา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- วรวิฑูรี เฟื่องพันธ์. “การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ชุมชน:กรณีศึกษาตลาดน้ำ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- วิกร ดันทุตโธ. หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่. กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536.
- วิทย์ วิศทเวทย์. ปรัชญาทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 13. นนทบุรี:ไทยร่มเกล้า, 2532.
- วีระ บำรุงรักษ์. “วัฒนธรรม การศึกษาและการพัฒนา”. ระบบการวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2544.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. ทฤษฎีการประเมิน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- สนธยา พลศรี. เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตในท้องถิ่น. สงขลา: คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2550.
- สมบัติ ทับทิมทอง. “สภาพการดำรงอยู่ของคณะกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2544.
- สมิท สระอุบล. มานุษยวิทยาเบื้องต้น. นครสวรรค์: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยาเนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- สาโรช บัวศรี. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2542.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. คู่มือการบริหารจัดการงานวัฒนธรรมของภาคีเครือข่ายวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2551.
- _____. แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2551.

- สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์. “การวิเคราะห์คุณลักษณะไทย คุณค่าและกระบวนการถ่ายทอด ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย:กระบี่กระบอง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาครุ-
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2540.
- สุเทพ สุนทรเกสัจ. ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย. เชียงใหม่: บริษัทสำนักพิมพ์ โกลบอลวิชั่น
จำกัด, 2540.
- สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
,2536.
- สุภางค์ จันทวานิช. ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี. พรินท์ (1991) จำกัด, 2551.
- สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 13 แก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส โตร์, 2534.
- สุริยะ หินเมืองเก่า. สังเคราะห์องค์ความรู้ เศรษฐกิจพอเพียง ตลาดริมน้ำดอนหวาย: ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นบริบทเศรษฐกิจพอเพียงยุค คมช. เพชรเกษมการพิมพ์, 2550.
- เสถียร โกเศศ(นามแฝง). วัฒนธรรมเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: ไทยมิตรการพิมพ์, 2524.
- เสถียร ชังเกตุ. หนังใหญ่ศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์
, 2537.
- อนุชาติและอรทัย พวงสำลี. การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร:
พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2541.
- อนุমানราชชน. พระยา. วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญ
ธรรม, 2532.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์. พิมพ์ครั้งที่5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- อวยพร เกิดช่วย. บันทึกเรื่องและภาพชุดหนังใหญ่ วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภोधุมเรศ
จังหวัดราชบุรี, ม.ป.ป.
- อัญชลี เตชะโกมล. “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท031 นิทานพื้นบ้านสำหรับนักเรียน
มัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดมหาสารคาม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. “วัฒนธรรมกับการพัฒนา: มิติของพลังที่สร้างสรรค์.” เอกสารประกอบการ
สัมมนาของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538.

อุทัย บุญประเสริฐ. หลักการและแนวคิดในการวางแผนจัดทำโครงการ. กรุงเทพมหานคร:

โอเดียนสโตร์, 2536.

เอกวิทย์ ณ ถलग. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย

ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิ่ง, 2544.

_____. สู่โฉมหน้าใหม่ของวัฒนธรรมกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2532.

_____. ศักยภาพในไทวิถี. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิ่ง, 2544.

ภาษาอังกฤษ

Arensberg, Conrad M. Culture and community. New York : Harcourt Brace & World. , 1965.

Blumer, H. Symbolic Interactionism : Perspective and Method. Englewood. New York: Prentice Hall, 1969.

Edward Burnett Tylor. Primitive Culture. London : J. Murray, 1903.

Guba, E.G. Effective Evaluation. California: Jossy-Bass, Inc. Publishers, 1981.

Kislenko. Arne, Culture and customs of Thailand. Westport, Conn : Greenwood Press, 2004.

Malinowski. Anthropology. Encyclopedia Britanica. Supp. Vol1. London and New York, 1963.

Meryn S. Garbarino. Sociocultural Theory in Anthropology: A Short History. แปลโดย

จุไรรัตน์ จันทร์ธีรวง และยุพา คลังสุวรรณ. กรุงเทพมหานคร: แผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (ม.ป.ป.)

Rikoon, J.S. Community based cooperatives and networks : Participatory social

movement assessment of four organization. [CD-ROM]. Abstract from :

ProQuest File : Dissertation Dissertation Abstracts International. Issue : 63-07 A, 2002.

Sarah A. Radcliffe, Culture and development in a globalizing world : geographies,

actors, and paradigms . New York : Routledge, 2006.

Slattery, Martin. Key Ideas in Sociology. Cheltenham: Nelson Thornes Ltd., 2003.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ตัวอย่างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แนวคำถาม (Interview guide)

กลุ่มที่ 1 : ครูผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ใช้สำหรับเป็นแนวทางการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของหนังใหญ่วัดขนอน กระบวนการถ่ายทอด คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

1. ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหนังใหญ่
 - ความเป็นมาของหนังใหญ่วัดขนอน
 - พัฒนาการของหนังใหญ่วัดขนอนที่ท่านทราบ
2. ข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่
 - ท่านมีหลักและวิธีการเลือกลูกศิษย์ที่รับการถ่ายทอดอย่างไรบ้าง
 - ท่านมีวิธีการและขั้นตอนการสอนหรือถ่ายทอดหนังใหญ่ให้แก่ลูกศิษย์อย่างไร
 - รูปแบบการถ่ายทอดและเรียนรู้หนังใหญ่ในวัดขนอนเป็นอย่างไร
 - ท่านคิดว่าวิธีการที่ท่านใช้สอนลูกศิษย์ จะช่วยพัฒนาทักษะฝีมือของผู้เรียนได้อย่างไร
 - ความแตกต่างระหว่างผู้เรียนในอดีตกับการสอนในปัจจุบันมีข้อแตกต่าง จุดเด่นจุดด้อยในลักษณะอย่างไรบ้าง
 - ท่านมีวิธีการวัดความสำเร็จหรือประเมินผลทักษะการเรียนรู้ของลูกศิษย์อย่างไร
 - ท่านมีวิธีการปรับการเรียนรู้ทางด้านแสดงหนังใหญ่ เพื่อให้เกิดความสมดุลและงดงามอย่างไร
 - ปัญหาอุปสรรคในการเรียนการสอนการแสดงหนังใหญ่ ได้แก่อะไรบ้าง
3. ข้อมูลการวิเคราะห์คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ต่อวิถีชีวิตและสังคมท้องถิ่น
 - จากการถ่ายทอดและแสดงหนังใหญ่มานานแล้ว ท่านเห็นคุณค่า ประโยชน์จากการแสดงหนังใหญ่ในการพัฒนาตนเอง (เช่น ด้าน ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา) อย่างไรบ้าง
 - คุณค่า ประโยชน์จากการแสดงหนังใหญ่ในการพัฒนาสังคม (เช่น การศึกษา จริยธรรม ศิลปกรรม เศรษฐกิจ) อย่างไรบ้าง
 - ณ จุดนี้ ท่านภูมิใจอะไรมากที่สุดที่เกี่ยวกับการแสดงหนังใหญ่ทั้งของส่วนตัวและภาพรวม
 - คาดหวังอย่างไรต่อการแสดงหนังใหญ่ของประเทศไทยในอนาคต

- ท่านอยากฝากข้อคิดกับเด็กและเยาวชนไทย เกี่ยวกับงานหนังใหญ่บ้างไหม เรื่องอะไรบ้าง
4. ข้อมูลการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
- การประยุกต์รูปแบบและเนื้อหาการแสดงให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันมีรูปแบบเป็นอย่างไร
 - การประยุกต์รูปแบบและเนื้อหาการแสดงในปัจจุบันมีผลเสียอย่างไร
 - ศิลปะหนังใหญ่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กร ของรัฐและเอกชนหรือไม่อย่างไร
 - ท่านคิดว่าประชาชนทั่วไปยอมรับและชื่นชอบการแสดงหนังใหญ่ของวัดขนอนมากน้อยเพียงใด
 - ท่านคิดว่ามีวิธีการอย่างไรที่จะช่วยให้หนังใหญ่วัดขนอนยังคงอยู่คู่กับประเทศไทยต่อไป
5. ปัญหาและอุปสรรคพร้อมทั้งข้อเสนอแนะอื่นๆ
- ปัญหา อุปสรรค สิ่งที่น่าจะพัฒนาในงานหนังใหญ่คืออะไรบ้าง
 - ข้อเสนอแนะอื่นๆ

แนวคำถาม (Interview guide)

กลุ่มที่ 2 : ผู้ได้รับการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ใช้สำหรับเป็นแนวทางการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอด คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

1. ข้อมูลการถ่ายทอดความรู้หนังใหญ่วัดขนอน
 - การถ่ายทอดความรู้ด้านหนังใหญ่ของครู มีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด อย่างไรบ้าง
 - เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอนหนังใหญ่ มีความยากง่าย มากน้อยเพียงใด
 - เพราะเหตุใดจึงมาฝึกการแสดงหนังใหญ่
 - มีความชื่นชอบ หนังใหญ่ตรงไหนบ้าง
 - มีวิธีการเรียนรู้การแสดงหนังใหญ่อย่างไรบ้าง
 - ฝึกซ้อมการแสดงหนังใหญ่ในช่วงเวลาใด
 - ใครบ้างเป็นผู้ที่ถ่ายทอดความรู้เรื่องหนังใหญ่ในปัจจุบัน
 - สิ่งที่ยากให้ปรับปรุงเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับหนังใหญ่ คืออะไรบ้าง
2. ข้อมูลการวิเคราะห์คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ต่อวิถีชีวิตและสังคมท้องถิ่น
 - ณ จุดนี้ ท่านภูมิใจอะไรมากที่สุดที่เกี่ยวกับการแสดงหนังใหญ่ทั้งของส่วนตัว และภาพรวม
 - บุคคลใดที่ท่านนับถือว่าเป็นปรมาจารย์มีความสามารถทางด้านการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน เพราะอะไร
 - ได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับการเข้าร่วมการแสดงอย่างไรบ้าง
 - เห็นคุณค่า ประโยชน์จากการแสดงหนังใหญ่ในการพัฒนาตนเอง (เช่น ด้าน ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา) อย่างไรบ้าง
 - เห็นคุณค่า ประโยชน์จากการแสดงหนังใหญ่ในการพัฒนาสังคม (เช่น การศึกษา จริยธรรม ศิลปกรรม เศรษฐกิจ) อย่างไรบ้าง
 - คาดหวังอย่างไรต่อวงการแสดงหนังใหญ่ของประเทศไทยในอนาคต

แนวคำถาม (Interview guide)
กลุ่มที่ 3 : ผู้มาชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน

**ใช้สำหรับเป็นแนวทางการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับการดำรงอยู่ของ
 ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี**

1. คิดเห็นอย่างไรกับงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ในปัจจุบันนี้
2. สาเหตุใดบ้างที่ทำให้ท่านสนใจมาชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน
3. ท่านชื่นชอบการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน ตรงจุดใดบ้าง
4. ได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับการมาชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอนอย่างไร
5. เห็นคุณค่า ประโยชน์จากการแสดงหนังใหญ่ในการพัฒนาตนเอง (เช่น ด้าน ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา) อย่างไรบ้าง
6. เห็นคุณค่า ประโยชน์จากการแสดงหนังใหญ่ในการพัฒนาสังคม (เช่น การศึกษา จริยธรรม ศิลปกรรม เศรษฐกิจ) อย่างไรบ้าง
7. ณ จุดนี้ ท่านภูมิใจอะไรมากที่สุดเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
8. อยากให้วัดขนอน ปรับการแสดงรูปแบบเนื้อหาเกี่ยวกับหนังใหญ่ อย่างไร
9. ท่านได้รับข้อมูลเกี่ยวกับงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ โดยผ่านทางสื่อใดบ้าง
10. คิดว่าการแสดงหนังใหญ่จะดำรงอยู่คู่กับประเทศไทยต่อไปในอนาคตหรือไม่ เพราะเหตุใด
11. จะมีแนวทางในการอนุรักษ์งานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ วัดขนอน อย่างไร
12. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

แนวคำถาม (Interview guide)
กลุ่มที่ 4 : นักวิชาการท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน

ใช้สำหรับเป็นแนวทางการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณค่า และการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

1. ท่านคิดว่างานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หนังใหญ่วัดขนอน มีความสำคัญต่อสังคมอย่างไรบ้าง
2. คิดเห็นอย่างไรกับงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ในปัจจุบันนี้
3. คุณค่า ประโยชน์จากการแสดงหนังใหญ่ในการพัฒนาตนเอง (เช่น ด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา) เป็นอย่างไรบ้าง
4. เห็นคุณค่า ประโยชน์จากการแสดงหนังใหญ่ในการพัฒนาสังคม (เช่น การศึกษา จริยธรรม ศิลปกรรม เศรษฐกิจ) เป็นอย่างไรบ้าง
5. ณ จุดนี้ ท่านภูมิใจอะไรมากที่สุดเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน
6. อยากให้วัดขนอน ปรับการแสดงรูปแบบเนื้อหาเกี่ยวกับหนังใหญ่ อย่างไร
7. คาดหวังอย่างไรในอนาคตต่อวงการแสดงหนังใหญ่
8. ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของหนังใหญ่วัดขนอน
9. มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการพัฒนางานหนังใหญ่ ให้เป็นที่ยอมรับของสังคมมากยิ่งขึ้น
10. ควรมีแนวทางการสืบทอดและการอนุรักษ์ในงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่อย่างไร
11. วิธีการใดบ้างที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุน ให้หนังใหญ่วัดขนอนดำรงอยู่คู่กับสังคมไทย

แนวทางการสังเกต (Observation guide)

ใช้สำหรับเป็นแนวทางการสังเกตในภาคสนาม เกี่ยวกับกระบวนการสืบทอดของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

กรอบการสังเกต	รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต
การกระทำ	- ลักษณะการถ่ายทอดของครู - การแสดงออกให้เห็นถึงความมั่นใจในการอธิบายข้อมูลหรือแสดงความคิดเห็น - บุคลิกของครู - การให้แรงเสริมของครู - ความตั้งใจของผู้ฝึกการแสดง - การตรงต่อเวลา - ความอดทนในการฝึกฝนของลูกศิษย์ เพียรพยายามในการเรียน - การแต่งกายขณะฝึกการแสดง - ลักษณะการแสดงการเชิดหนังใหญ่ - ลักษณะอารมณ์ท่าทางที่แสดงออกของลูกศิษย์ขณะฝึกการแสดง	
กิจกรรม	- คุณูปการกรรมของผู้ได้รับการถ่ายทอดในขณะการเรียนรู้ - สังเกตลูกศิษย์ในขณะการออกแสดง และการถามปัญหา อารมณ์ความรู้สึกมีการแสดงออกให้เห็น - มีการกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้และการแสดง - มีการแทรกคุณธรรม จริยธรรม	

กรอบการสังเกต	รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต
ความหมาย	- ครูอธิบายลักษณะการแสดง หนังสือใหญ่ - การรับรู้ของลูกศิษย์จากการเล่าเรียน มีการประเมินผลการเรียนรู้	
ความสัมพันธ์	- การพูดคุย การปรึกษาปัญหา การประชุม - สัมพันธภาพ ระหว่างครูกับลูกศิษย์ การเคารพนับถือกัน - มีการให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้อื่นถึง วิธีการเรียนรู้ให้บรรลุผลสำเร็จ	
การมีส่วนร่วม	- ความร่วมมือของครูและลูกศิษย์ใน การแสดงหนังสือแต่ละครั้ง - มีการแสดงออกให้เห็นถึงความ สนใจและเต็มใจที่จะเข้าร่วม กิจกรรม	
สภาพสังคม	- บรรยากาศในการฝึกฝนการแสดง หนังสือใหญ่ - บรรยากาศของการแสดงหนังสือใหญ่ ให้ผู้มาชม	

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

กลุ่มที่1 ครูผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ลำดับ ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1	พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรวิฑูโฒ)	วัดขนอน อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
2	พระฉลาด วิสุทธสาโร	วัดขนอน อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
3	ครูสุเทพ นิ่มอนงค์	24/2 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
4	นายสุนทร ถาวรนุกุลพงศ์	30/3 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
5	นายฉกาจ มาบางยาง	28 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
6	นายทศพร แพทอง	54 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
7	นายจพรรณ์ ถาวรนุกุลพงศ์	30/1 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ 2 : ผู้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน

ลำดับ ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1	นายศราวุฒิ ถาวรนุกุลพงศ์	30/3 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
2	นายสรพล เนียมพวง	32/2 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ลำดับ ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
3	นายสุทัตต์ ส่งขจร	31 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
4	เด็กชายปริญญานันท์ นวนเดย	20/4 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
5	เด็กชายสรารุณ คุ่มญาติ	50/3 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
6	เด็กชายพัทธพล ถาวรกุลพงศ์	30 /3 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
7	เด็กชายชนินทร์ เพ็ชรนิล	หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
8	เด็กชายณัฐพงษ์ สุภาพ	87 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
9	เด็กชายสุทธิพงษ์ เอี่ยมเจริญ	หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
10	นายคณิศ ถาวรกุลพงศ์	5/47 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
11	เด็กชายปฏิภาณ นิไชโยค (มอส)	48 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
12	เด็กชายรุ่งโรจน์ คันทะพรหม	49 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
13	เด็กชายราเชนทร์ ถาวรกุลพงศ์	หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
14	เด็กชายกิตติภัทร มาบางยาง	28 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
15	เด็กหญิงกรรณิการ์ เอี่ยมเจริญ	72/6 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ลำดับ ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
16	เด็กชายพิรพงศ์ สุวรรณประเสริฐ	94/4 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
17	เด็กชายบุญนำ วรพนพิพัฒน์	50/3 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
18	เด็กชายมนตรี อ่อนเที่ยง	31/2 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
19	เด็กชายจิรายุ ลิ้มรัตน์	31/3 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
20	เด็กชายชาญชัย ช้างเหยี่ยว	57/1 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
21	เด็กชายปราจีน พัทธนี	68/3 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
22	เด็กหญิงรัตนภรณ์ เกิดทewa	414 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
23	เด็กหญิงพรพิมล นานทน	50/3 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ 3 ผู้มาชมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน

ลำดับ ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1	นายดุสิต ย่านเคิม	ผู้อำนวยการโรงเรียนยุพินพัฒนา 324 ถ.สุรวงศ์ เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร
2	อาทิติน พิธิภักดิ์	125/59 ซ. กรุงเทพฯ- นนท์ 1 ถนนกรุงเทพ นนทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
3	อัฐมิ นิธิเสถียร	125/59 ซ. กรุงเทพฯ- นนท์ 1 ถนนกรุงเทพ นนทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

ลำดับ ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
4	ปาริชาติ นิลวรรณ	134/2 หมู่ 6 ตำบลนาทุ่ง อำเภอสุวรรณคโลก จังหวัดสุโขทัย
5	นางสาวพิกุล ดอนบุญไทย	นักศึกษาชั้นปีที่ 4 เอกการแสดงละคร คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้า กรุงเทพมหานคร
6	นายศิระนาท ศรีสวัสดิ์	นักศึกษาชั้นปีที่ 4 เอกการแสดงละคร คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้า กรุงเทพมหานคร
7	ปิยะนาถ โฆษิตวุธพร	ชมรมการถ่ายภาพ บริษัท โซนี่ (ประเทศไทย) จำกัด กรุงเทพมหานคร
8	สะอึง นิลตะโก	ชมรมผู้สูงอายุ สภาอากาศไทย จังหวัดสุพรรณบุรี
9	บุญรัตน์ ไตรศิริสมบัติ	ชมรมการถ่ายภาพ บริษัท โซนี่ (ประเทศไทย) จำกัด กรุงเทพมหานคร
10	เด็กชายพัฒนพล อยู่เต็มสุข	โรงเรียนเตื่อนจิตร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
11	เด็กชายธนพัฒน์ อยู่เต็มสุข	โรงเรียนเตื่อนจิตร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
12	รังสิมา มั่นใจอารย์สุข	วิทยาลัยเทคนิคพาณิชยการกรุงเทพ จังหวัดกรุงเทพมหานคร
13	นายธีระ สมใจนึก	โรงเรียนกรับใหญ่วิทยา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
14	นายวัลลภ สุวรรณธร	โรงเรียนกรับใหญ่วิทยา อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
15	นายอิทธิพล จักกระโทก	ชมรมการถ่ายภาพ บริษัท โซนี่ (ประเทศไทย) จำกัด กรุงเทพมหานคร

ลำดับ ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
16	อัมณชญา นาคโสธร	ชมรมการถ่ายภาพ บริษัทโซนี่ (ประเทศไทย) จำกัด กรุงเทพมหานคร
17	นางสาวบุษรา รอดเพ็ชร	โรงเรียนมัธยมฐานบินกำแพงแสน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
18	นางสาวเบญจวรรณ สระทองอ่อน	โรงเรียนมัธยมฐานบินกำแพงแสน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
19	เด็กหญิงปรารถนา ขวัญมี	โรงเรียนเทศบาล ๔ (วัดมหาธาตุวรวิหาร) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
20	ครูจิรัฏฐ์ เล็กรังสรรค์	โรงเรียนเทศบาล ๔ (วัดมหาธาตุวรวิหาร) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
21	ครูพัทธนันท์ มุศิริ	โรงเรียนวัดบางประทุนนอก เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
22	ครูโณมฉาย เดชขุนทด	โรงเรียนวัดบางประทุนนอก เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
23	อาจารย์มาลัย เกื้อกิจ	โรงเรียนเขยอิ่ง กรุงเทพมหานคร
24	ครูทิพย์วรรณ สุขใจรุ่งวัฒนา	โรงเรียนเจียนหัว อำเภอบางหลวง จังหวัดนครปฐม

กลุ่มที่ 4 : นักวิชาการท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน

ลำดับ ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1	ดร.สุทธธีรภัฏ หงสะมัต	พัฒนาการอำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี จังหวัดราชบุรี อาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยทักษิณ
2	นางวรรณุช ทองลิ้ม	นักวิชาการวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี

ลำดับ ที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
3	นาวาเอกทองชัย แสงสินชัย	นักวิชาการท้องถิ่นจังหวัดราชบุรี ผู้แต่งกายให้เรือในงานพระราชพิธีทาง ชลมารค
4	ธนิศร ศรีก๊กเจริญ	นักวิชาการผู้ช่วยพัฒนาการอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
5	นายประทุม พิมพ์โคด	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า 83/4 ม.2 ต.สร้อยฟ้า อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
6	นายนิวัฒน์ ชันเนียง	รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล สร้อยฟ้า
7	นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา	กำนัน ต.สร้อยฟ้า อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
8	นายสมเกียรติ วิริยมณีการ อายุ 52 ปี	ผู้ใหญ่บ้าน ม. 4 12/3 หมู่ 4 ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
9	นายเสน่ห์ คงสบาย	ผู้อำนวยการโรงเรียนหนังใหญ่วัดขนอน

ภาคผนวก ก
ตารางข้อมูลจากกรอบการสังเกต

ผลการสังเกตกระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้หนังสือวัดขนอน

ผู้วิจัยได้สังเกตลักษณะกระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้หนังสือวัดขนอน

เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 เวลา 15.30 – 17.00 น. ณ พิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
หนังสือวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

กรอบการสังเกต	รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต
การกระทำ	- ลักษณะการถ่ายทอดของครู - การแสดงออกให้เห็นถึงความมั่นใจในการอธิบายข้อมูลหรือแสดงความคิดเห็น - บุคลิกของครู - การให้แรงเสริมของครู - ความตั้งใจของผู้ฝึกการแสดง - การตรงต่อเวลา - ความอดทนในการฝึกฝนของลูกศิษย์ เพียรพยายามในการเรียน - การแต่งกายขณะฝึกการแสดง - ลักษณะการแสดงการเชิดหนังสือใหญ่ - ลักษณะอารมณ์ท่าทางที่แสดงออกของลูกศิษย์ขณะฝึกการแสดง	พระครูพิทักษ์ศิลปาคมและพระฉลาดเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้หลักให้กับเด็กนักเรียนซึ่งมีมาเรียนประมาณ 30 คน ครูใช้การพูดอธิบาย และทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ลักษณะของครูเป็นผู้ที่ใจดี แต่บางครั้งก็มีการใช้น้ำเสียงที่ดุคั้น ผู้แสดงมีความตั้งใจเรียน บางคนมีการคุยกัน การแต่งกายขณะฝึกจะนุ่งผ้าโจงกระเบนสีแดง มีการสอนคัดตัวแล้วให้เดินเคลื่อนไหว ไปตามจังหวะเสียงและการเคาะไม้ของครู ผู้เรียนที่ทำท่าสวยงามครูก็จะบอกให้นักเรียนคนอื่นดูเป็นตัวอย่าง อารมณ์ของครูดูเป็นสุขุม จริงจังกับการถ่ายทอดความรู้ ส่วนศิษย์ร่าเริง สนุกสนาน
กิจกรรม	- ดูพฤติกรรมของผู้ได้รับการถ่ายทอดในขณะการเรียนรู้ - สังเกตลูกศิษย์ในขณะการออกแสดงและการถามปัญหา อารมณ์ความรู้สึกละการแสดงออกให้เห็น - มีการกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้และการแสดง - มีการแทรกคุณธรรม จริยธรรม	นักเรียนสนใจฟังคำอธิบายจากครู และจดจ้อง จดจำท่าทางต่างๆจากที่รุ่นพี่มาสอน เมื่อทำไม่ได้หรือเดินผิด ก็จะให้เพื่อนที่เดินได้แล้วสอนว่าต้องทำอะไร มีการพูดคุยกันในขณะเรียน ทุกคนมีความตั้งใจที่ดีว่าจะฝึกหัดเดินให้สวยงาม ระหว่างที่มีการถ่ายทอดความรู้ ครูก็จะพูดสอดแทรกคุณธรรมให้กับเด็กมีการยกตัวอย่างจากเนื้อเรื่องที่แสดงมาสอน

กรอบการสังเกต	รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต
ความหมาย	- ครูอธิบายลักษณะการแสดงหนังใหญ่ - การรับรู้ของลูกศิษย์จากการเล่าเรียน มีการประเมินผลการเรียนรู้	ก่อนการแสดงและเรียนรู้ครูจะอธิบายบอกเล่าเนื้อเรื่องในตอนที่น่ามาฝึก แล้วซักถามนักเรียนว่ารู้เรื่องหรือเปล่า ครู ใช้การสังเกตท่าทางการเดินแล้วดิชม นักเรียนเพื่อให้แก้ไข
ความสัมพันธ์	- การพูดคุย การปรึกษาปัญหา การประชุม - สัมพันธภาพ ระหว่างครูกับลูกศิษย์ การเคารพนับถือกัน - มีการให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้อื่นถึงวิธีการเรียนรู้ให้บรรลุผลสำเร็จ	มีการพูดคุย ถกเถียงปัญหาต่างๆ วางแผนการแสดง รุ่นน้องจะเคารพรุ่นพี่ เด็กนักเรียนทุกคนจะเคารพครูที่ถ่ายทอดความรู้หนังใหญ่ให้ มีการยกย่องว่าอยากเดินได้สวยเหมือนพี่คนนั้นคนนี้ ครูจะดูแลเด็กที่ทำทำยังไม่ได้เป็นกรณีพิเศษ
การมีส่วนร่วม	- ความร่วมมือของครูและลูกศิษย์ในการแสดงหนังใหญ่แต่ละครั้ง - มีการแสดงออกให้เห็นถึงความสนใจและเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม	ครูจะสั่งสอนให้นักเรียนมีความรักและความสามัคคีกัน ช่วยเหลือกันให้พี่ดูแลน้อง มีการเอาใจใส่นักเรียนที่มาสืบทอดความรู้ และส่งเสริมให้เด็กได้แสดงจริงบนเวที
สภาพสังคม	- บรรยากาศในการฝึกฝนการแสดงหนังใหญ่ - บรรยากาศของการแสดงหนังใหญ่ให้ผู้มาชม	บรรยากาศในการฝึกฝนการแสดงเป็นไปในลักษณะการฝึกฝน การพูดคุยสนทนา บางครั้งครูเครียดกับท่าทางของผู้ที่จะแสดง ก็จะพูดอบรมสั่งสอนเด็กก็จะฟังเจียบด้วยความเคารพแต่เมื่อเวลาผ่านไปเด็กๆก็สนุกสนาน ร่าเริงเหมือนเดิม ในบรรยากาศการแสดงบนเวทีเด็กจะมีความกระตือรือร้นเป็นพิเศษ อยากที่จะแสดงออก รับผิดชอบในเครื่องแต่งกายของตัวเอง ผู้มาชมส่วนมากเกิดความสนใจในศิลปะของตัวหนังใหญ่มีการถ่ายรูป ซักถามพูดคุยเกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูล

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 510

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

12 มกราคม 2553

เรื่อง ขอนิมนต์สัมภาษณ์

นมัสการ พระครูพิทักษ์ศิลปาคม

ด้วย นางสาวเปรมรัศมี ธรรมรัตน์ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชา
พื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่าและการ
ดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” มีความประสงค์
จะขอนิมนต์สัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอ
ความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านโปรดอนุญาตให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 504

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

๒๔ มกราคม 2553

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

เรียน นางวรรณุช ทองลิ่ม

ด้วย นางสาวเปรมรัตน์ ธรรมรัตน์ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชา
พื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่าและการ
ดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” มีความประสงค์
จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

๓๓ ๗

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 508

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

๑๒ มกราคม 2553

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการสัมมนา

เรียน ดร. สุทธิรักษ์ หงสะมัต

ด้วย นางสาวปรนรัศมิ์ ธรรมรัตน์ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชา
พื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่าและการ
ดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” มีความประสงค์
จะขอสัมมนาท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 506

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

| ๒ มกราคม 2553

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

เรียน นาวาเอกทองย้อย แสงสินชัย

ด้วย นางสาวเปรมรัชนี ธรรมรัตน์ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชา
พื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การวิเคราะห์คุณค่าและการ
ดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี" มีความประสงค์
จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่าน โปรดอนุญาตให้แก่ นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

๓๗

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ภาคผนวก จ

รูปภาพบรรยากาศการเก็บรวบรวมข้อมูล

ภาพที่ 56 แสดงบรรยากาศบริเวณวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ภาพที่ 57 แสดงบรรยากาศการถ่ายทอดและเรียนรู้หนังใหญ่บริเวณวัดขนอน

ภาพที่ 58 แสดงบรรยากาศการเตรียมความพร้อมก่อนการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน

ประวัติผู้วิจัย

**ชื่อ-สกุล
ที่อยู่**

นางสาวเปรมรัศมี ธรรมรัตน์
บ้านเลขที่ 282/17 หมู่ 3 ตำบลโคกหม้อ อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี 70000

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2546

สำเร็จการศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมศึกษา (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง)
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พ.ศ. 2550

ศึกษาต่อระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2548

ครูผู้ช่วย โรงเรียนเทศบาล4 (วัดมหาธาตุวรวิหาร)
อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี 70000

พ.ศ. 2550 – ปัจจุบัน

ครู คศ. 1 โรงเรียนเทศบาล4 (วัดมหาธาตุวรวิหาร)
อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี 70000